

KAZINCZY FERENCZ'

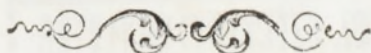
L E V E L E K

SZENTGYÖRGYI JÓZSEFHEZ,

IFJ. SZILÁGY SÁMUELHEZ, CSOKONAIHOZ

ÉS ERCSEIHEZ.

Olcsó kiadás.

PEST,

KILIÁN GYÖRGY EGYETEMI KÖNYVÁRUS TULAJDONA.

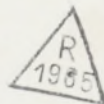
1857.

[Handwritten signature]

246262

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR	
N	Növedéknapló
1953 év	3257
	52.

PÉCZELY. JÓZSEFNEK

JÓZSEF. FIÁNAK

MŰVEK. BUZDÍTÁS. VEZÉR. TANÁCS

ÉS. ÁLDOZATOK. ÁLTAL

A' HAZAI. TUDOMÁNYOSSÁG

SZERENCSES

E M E L Ő J É N E K

TISZTELET. ZÁLOGÁUL

PÉCSENYI JÓZSEF
JÓZSEF FIÁK
MŰVEK BEMUTATÁS. VÉGRE TARTÁS
ÉS ALDOKTATÓK ALATT
A HAZAI TUDOMÁNYOSSÁG

széchenyi

EMELŐK

NYOMTATVA

ELŐSZÓ.

El voltak e' gyűjtemény' első kötete előtt mondva azon szempontok, mik a' kiadókat Kazinczy Ferencz' levelei' közzétételére indították; el azok is, mik a' szerkesztésben vezettek: 's így legyen elég e' két tekintetben amaz előszóra hivatkoznunk. De az óta ismét elmúlt egy pár év, a' dolgok még inkább lettek történetiek, 's ennél fogva úgy hittük, miszerint akkori tartózkodásunkon tágíthatunk. Különösen miután évről évre mind inkább tanuljuk túrni a' gáncsot, 's tanulta, úgy hiszszük, Debreczen is; de Kazinczy' csatája Debreczen ellen egykor úgyis nyílt téren folyván, nem tartottuk szükségesnek a' leveleiben négy szem közt folytat még tovább rejteni a' közönség előtt. Az Debreczen' becsét 's a' magyar tudományosság' körében levő érdemeit

nem csökkentheti; de az igazságnak élni kell. És a' mai Debreczen más, mint az melly **XL** év előtt volt.

Lesznek, kik sok aprólékosság', különösen a' levélíró és családja' egészségi 's házi állapotjait illetők' mellőztét fogják ohajtani. Mí különbséget teszünk a' valódi levél, 's az emlékiratok' azon neme közt, melly a' levéltől csak a' külső formát kölcsönzi. Épen ez aprólékosságok, mellyekhez helyenként még a' megértés' kulcsa is hiányzik, egészíti ki a' levél lényegét, ezek adnak neki valóságot, eleveniséget, közvetlenséget; ezek állítják az olvasót igazán a' levélíró és -vevő közé, 's éreztetik vele azt, mit jó barátok' beszélgetése' kihallgatásakor érziünk; midőn másfelül a' megnyesett, száz tekintet' szemügyre vételével a' közönség' ínyéhez idomított levél nélkülözi azon őszinteség' zamatját 's naivságot, melly, mihelyt a' két barát tanu előtt kénytelen folytatni kölcsönös gondolatközlését, csak hamar elröppen. Egyébiránt tárgyilag véve is megvan e' merő magán-, 's azért mulékony érdekű részeknek a' magok' életrajzi becse: azon férfit, kit másutt mindig felkészülve, feszített hangulatban, 's inkább a' szerint ismerünk meg, mint őt mindenkori helyzete ha-

tározza meg: itt biztos magánkörben látjuk, emberi örömeivel 's panaszaiival, látjuk bajait, aggodalmait, látjuk mit túrt, mit szenvedett; melly gyakran futtatott meg szigorú lelki állapotokban e' köz pálya, melly egyike a' leg-hatásosabbak-, legdicsőségesbeknek volt, mik a' magyar irodalom' országában megfuttattak. Mint férjet, mint atyát, mint családfőt látjuk őt itt, kit eddig csak a' palaestrában 's az olympi pályatéren láttunk; kit eddig bizonyos távolból csak tisztelve szeretünk, azzal itt megbarátkozunk, 's családá' tagjává avattatunk. Ezt azoknak, kik, mi iránt a' külföld rég tisztában van, liberalitásunkban, bajjal nyugszanak meg.

De csak egy része az e' leveleknek, mellyre illy engesztelő szó' előre bocsátását tartánk szükségesnek. A' nagyobb rész irodalmi állapotokat, egyes küzdelmeket, kivált a' nyelvújításiakat, 's irói viszonyokat derít fel; vannak, mik azon europai súlyos idők' színében részesülnek, mellyekben e' levelezés folyt; másutt irónk' feltételei és terveiről, valamint foglalatosságai meneteléről értesítettünk, sokfelé nézetei életről és művészetéről vannak el-hintve: az egészen nemes humanitás' szelleme ömlik el. Hogy formára literaturánk szebbet,

könnyebbet eddig nem bír, tudatni fog, ha nem mondjuk is. E' leveleket Kazinczy írta.

A' Csokonaihoz intézett levelezés, fájdalom, nem teljes. A' mit itt adunk, a' Csokonai' irásai közt talált eredetiekről van véve, 's érettök Gaal László tbiró úr' ritka közlékenységének vagyunk lekötelezve. Az ifj. Szilágyhoz és Ercseihez írottakat Ercsei' vejének Sárvány Jakab úrnak, Pál' fiának, köszönjük. A' Szentgyörgyihez intézettek, mik a' kötet' legnagyobb részét teszik, 's miket egyenesen a' levélvevő' veje Péczely József barátunk' szivességéből adunk, és szinte az eredetiekből, itt végül említjük, mert Szentgyörgyit e' helyt, habár röviden, meg kell ismertetnünk.

Szentgyörgyi József Aranyoson, február 22. 1765. született; első kiképeztetését a' pozsonyi, nagykörösi és debreczeni oskolákban vette, Jenában hallgatta az orvosi tudományokat, mellyek' végeztével Németország' neveztesb egyetemi városait járta össze, 's 1794. Bécsbe tért, hol a' köz kórházban egy tapasztalati évet töltvén, tanárrá lett. Orvosi gyakorlatát Győrött kezdte, hol házastársul Antalfai Solyom Katalint, egy hozzá méltó hölgyet vett; négy év múlva innen Nagy Körösre, 's

majd Debreczenbe, a' nagy nevű Weszprémi István' helyére, hivatott meg rendes orvosnak, 's e' hivatalában, 1832-nek első napján történt halálaig, harminczkét éven által, bölcs tanácsadója, meleg keblű segítője 's mindenkép jótevője vala mindeneknek, kiket a' bizodalom hozzá vezetett: e' bizodalom pedig általános, mindig egyforma, 's érdemlett volt. Szent Énekei, mikről a' III. levélből értesülünk, tudunkra kéziratban maradtak: de bírunk tőle egy természetrajzot *), melly, hogy hivatása' terhei közt el nem készülhetett, méltán lehele sajnálni. Szentgyörgyit tudomány, jellemzilárdság és vallásosság tiszteletessé tevék köz és magán életében, Kazinczyt pedig többféle baráti 's orvosi szolgálatai kötelezék le neki, bizonyos jellemi felsőség pedig lenyűgözé hozzá akaratlanúl. Kazinczy és Szentgyörgyi nem voltak egy gondolkodáson az akkor legfőbb irodalmi kérdés, a' nyelvmívelés' elve, felett, 's mi több, Kazinczy érezte azt is, hogy Szentgyörgyit nem térítheti részére: még is, Szentgyörgyi' esze 's szive' becsülésében vá-

---

*) A' legnevezetesebb természeti dolgok esméretti, az apróbb oskolák számára. XIX réz tábl. I. darab. Debr. 1803. XXXII és 330 l.

gyott őt meggyőzni a' felől, hogy okai, fontos okai vannak, miért áll az ellenkező oldalon, 's ha nem tetszhetett is neki, legalább viszont ohajtott becsültetni általa.

Megjegyezzük végre itt is, hogy a' mit adunk, kicsinyes hűséggel van adva egész a' helyesirási ingatagságig, melly Kazinczyt gyakran meglepte, hol gondatlanúl hányta papirosra, pongyolában is mindig kecses, sorait.

Ha a' jelen kötet' fogadtatása derék kiadónkat csak némileg fedezendi, módunk lesz egy újabb kötetben a' közönséget a' legérdekesbbel megörvendeztetni, mit a' literatúrának e' nemben nyújthatni. Irtuk Pesten, martius 12. 1845.

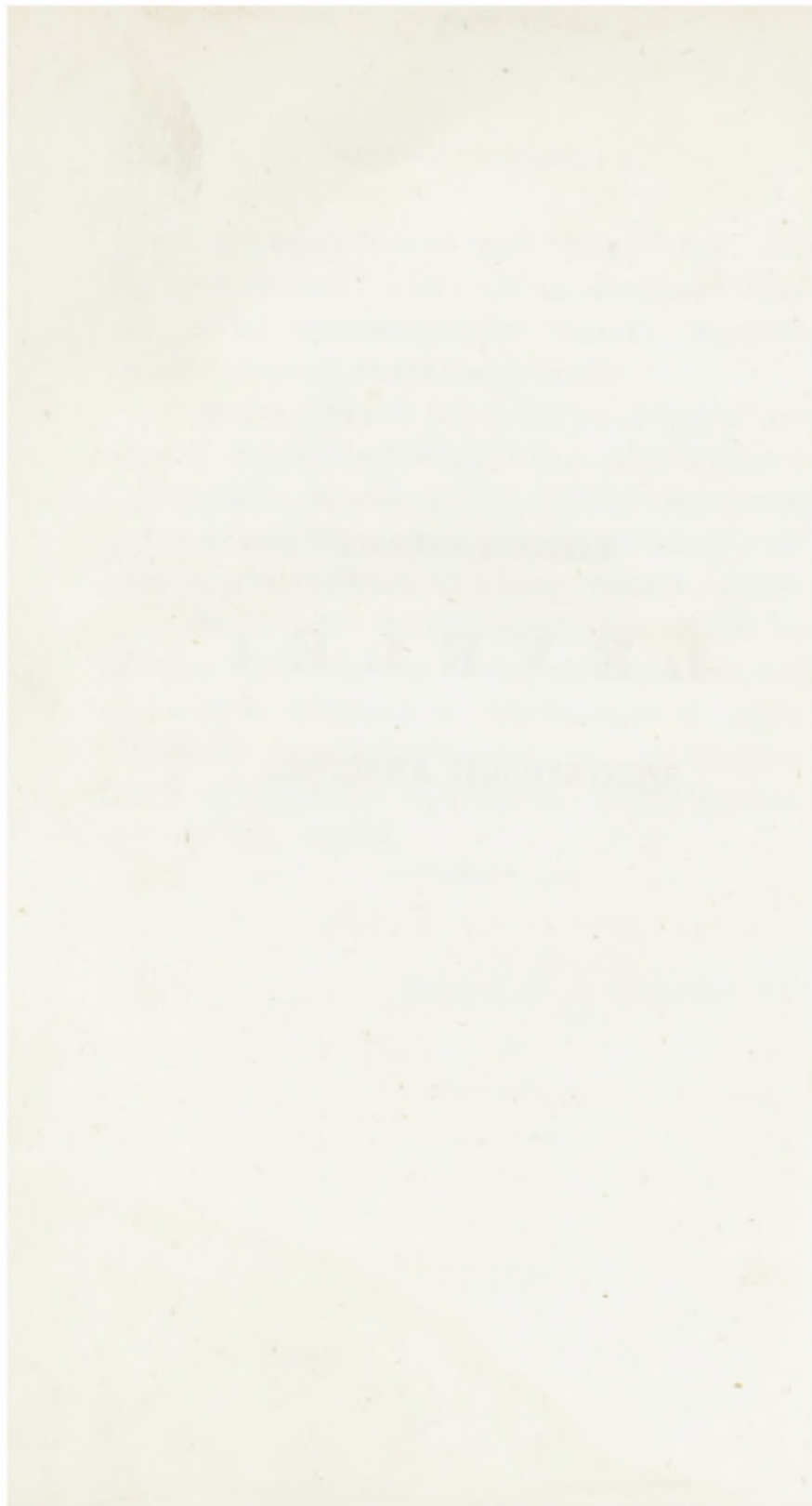
Bajza J. és Schedel F.

KAZINCZY FERENCZ'

L E V E L E I

SZENTGYÖRGYI JÓZSEFHEZ.

I.

Nagy tiszteletű 's bizodalmú Jó Uram, Doctor Úr,
különös tekintetű barátom!

Kis és Németh barátink felől két örvendetes hírem van, mellyeket annál szívesebben közlök az Úrral Doctor Úrral, minthogy tudom, őket, mind kettejeket, mennyire szereti. — Némethnek aug. 19-dikén fija lett, 's az az atyai öröm, a' mellyet ez a' szép érzésű férfi különben is érzett volna, most annyival nagyobb., mivel hitvese már négy ízben holtan szülte-meg gyermekeit, 's ő utolsó volt familájában. — Kis Júliusnak utolsó napjai oltá Nemes-Dömölki predikátor. Ez Pápához egy posta a' szombathelyi ország útban, és Ekklésiája egyike a' legjobbknak Dunán túl, ha nem a' legjobb. Örvendek barátim szerencséjeknek; —

— — — animae, quales neque candidiores

Terra tuitt, neque queis me sit devinctior alter!

Én tegnap tértem haza Szepesi és Sárosi barátimnak látogatásokból, kik 10 esztendőnk oltá nem látott tisztelőjüket úgy fogadták, mint egy égből

megjelent Géniust. Ezer meg' ezer tapasztalásból tudom, hogy igaz a' tudva lévő RES EST SACRAMISER; és áldom azt a' gondviselést, a' ki a' nyomorúságba süllyedetteknek illy édes elégtételt nyújtott.

Ajánlom magamat az Úrnak Doctor Úrnak nagy becsü barátságába 's maradok tökéletes hívséggel 's tisztelettel

Ér-Semjén 12. Sept. 1802.

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz.

II.

Szeretett, nagy érdemű barátom,

Élek tehát azon szerencsével, a' mellyre felszabadítottál, 's ugyan azon tónusból írom leveletem, a' mellyel KISünknek 's NÉMETHünknek szoktam; 's bizonyossá tészlek az eránt, hogy érdemidet tökéletes mértékjek szerint érzem, 's az ő barátságok' emlékezete nélkül is, igazán szeretlek, becsüllek. Nincs annak szíve, érzeni, édes barátom, a' ki véled csak kevés pillanatatokig lévén, nem látja, hogy Te felkent papja vagy a' Grátziáknak. 'S ismeretséged nékem annál kedvesbb, minthogy Ér-Semlyénnek tájékán nem ismerek senkit, a' kit ők, nem hogy papjoknak szenteltek, de csak fel is avattak volna. Elcsömrölvén pedantjaink' társaságában, kedves lessz nékem néha a' te karjaid közzé vetnem magamat, 's nagynak 's szeretetre méltónak gondolni személyemet, minthogy engem nagy és szeretetre méltó ember szeret.

Spáhnédát látni nékem titkos gyönyörűség.

Részszerint szerencsém, hogy azt a' szép és derék asszonyt ritkán láthatom. Eggy meg nem romlott gyermeke a' Természetnek!

Nagy Gábor Úrnak küldöm a' Lakos János által fordított Menyegzői Dalt. Debreczenben azt nevetni fognák, mert nem éppen tiszta minden selypítéstől. 'S ezek a' fertelmes hentések', szappanosok' 's sulyomkofák' nyelvén beszéllő puritanusok nem is gyanítják, hogy nekik minden selypítéstől ment verseik 's prózájuk nem ér-fel ezzel a' selypítéssel.

Én miolta ismét élek, még nem nyomtattattam semmit. Ez idén fogok. 'S engedd hadd fecsegek erről valamit, 's hadd melegísem-el valamivel szívedet.

2387 nap mulva jövén vissza tömlöczömből, megtekintettem egykori nyomtatásaimat. Az Orpheusom' némelley lapjain kívül semmimet nem olvashatom; izetlenség és incorrectio minden. — Il-
lő, helyre hoznom hibámat.

Kész nagy részént, nagy részént munkában vagyon a' mi itt következik:

1) Gessznernek Minden Munkáji. —

Nyolczadnapja, hogy a' Cuprumok eránt Bécsbe írtam Consil. Bartschnak, a' ki Custos az Udvari Bibliothecában, és maga excellenter *rádál*.

2) Kazinczynak (fordított) Egyveleg Munkáji
7 darabban.

1. és 2. darab Contes Moraux de Marmontel.
3. darab Göthének darabjai.
4. Lessingnek Emiliája és Minnája.
5. Moliernek Mariage forcé és Médecin malgré lui-je, 's Herdernek Paramythionjai 's Lessingnek Meséji.
6. Metastasióból a' Titus kegyelmessége — Themistocles — Régulus.
7. Hamlet.

Moliernek legelevenebb, és leggefeyertebb darabja, melly olly kedvességet nyert a' Világ előtt, hogy még Moszkva nyelvre is fordított, még pedig eggy Herczeg asszony által.

RIGÓ SÁMSON

avagy

A' BOT-CSINÁLTA DOKTOR.

Ott, a' hol illik nevetni,
Legeszesebbnek azt vehetni,
A' kit látsz, hogy legbohóbb.

Moliere.

Orvos Doctor

SZENTGYÖRGYI JÓZSEF

és

NAGY SÁMUEL

Uraknak.

Motto : — — — Licet antestari? — —
— — — — —

Ez a' bohó mottó éppen a' Játék' bohóságához il-
lik. Lásd Horáczt az ismeretes Egressum ma-
gna etc. kezdetű Satyrájában.

Ez pedig, édes barátom, nem minapi Vizi-
tem olta destináltam neked. Még Januariusban vet-
te Virág Benedek barátom Pesten egy csomó írá-
somat, 's ott már a' te neved áll. — Jele, hogy
téged az én szívem rég olta szeret.

Nagy Sámuel talán nem kedvetlen társad itt.
Ha köztetek kedvetlenség van, kitörlöm az ő
nevét, és másuvá teszem.

A' Títus kegyelmessége vagy Somogyi Staats-
Rath, vagy Almásy Pál ő Excellentiájának
lessz inscribálva. Ez praesese volt Budai Ver-
hőrjeinknek, Somogyi Úr a' pennát vitte.
Tisztelt két ember, 's a' darab Budai dolgo-
mat példázza.

Themistocles,
a' nagy Ürményinek,
ezzel az inscriptióval:

GALLICIAI GUBERNÁTOR
'S EGYKORI MAGYAR PERSONALIS

ÜRMÉNYI JÓZSEF ÚRNAK

Ő EXCELLENTZIÁJÁNAK

ELÉBB BIHAR, NYITRA 'S BÁCS, MOST
SZÉKES-FEJÉRVÁRM. FŐISPÁNJÁNAK,
A' SZ. ISTVÁN VITÉZRENDJE COMMANDÓRJÉNEK,
A' KALOCSAI NAGY ÉRSEK

JOANNES DE ILMUR

ÉRDEMES MARADÉKÁNAK.

* *

Honoresque ita gessit, ut ornamentum non accipere, sed
dare ipsi dignitati videretur.

Justin.

Hamlet. B. Prónay Ő Excellnak.

Ezeket, édes barátom, tartsd magadnál, és ne
írj felöle, ne szólj felöle senkinek.

Ujjaim elfáradtak. Élj szerencsésen.

Ér-Semlyén, 27. Febr. 1803.

tisztelőd barátod

Kazinczy.

Minap panaszlott mellyem' baja megszűnt.
Most látom, mi volt a' bajom — oda gyűlt volt
a' flegma. Miolta minden alkalmatlanság, annyival
inkább vér nélkül (mellyet soha nem hánytam)
menni kezd kifelé, semmi nehézséget nem érzek.

Úgy teszek, mint a' lyánykák; ők festeg-
téseiket, 's azokat az érszénykéket, szagló pár-
nácskákat, a' mellyeken magoknak-tetszve dol-
goztak, barátjaik közt osztogatják-el. Ezeket a'
darabokat én is elosztogatom azok közt, a' ki-
ket szívem szeret. De nem dedicálok, mert a' de-
dicatiót nem örömet olvassa az idegen, és osz-
tán az a' pedanteria kiment a' módiból: hanem
rövideden teszem neveiket a' darabok elikbe.

1. A' Marmontel meséjinek első könyve előtt
ezek a' szók fognak állani:

BÁRÓCZINAK.

P é l d á n y o m n a k.

Mesteremnek.

A' pályaaág képébe.

NB. Báróczi 1775-ben fordította Marmontelt; szé-
pen, de nem úgy, hogy újra ne lehessen
valamit merni e' pályában. Az ő példája in-
gerlett engem írásra. Édesen emlékezem az
ő általa fakasztgatott sírásaimra! —

2. Clavigót Himfynek, — azaz Kisfaludinak, —
következő mottóval az Odysseából:

HIMFY — KISFALUDINAK.

—
ου γαρ οἴω

ου σε Θεῶν αεκητι γενεσθαι τε τραφεμεν τε

A' Testvéreket így (ez is Göthe munkája)
 KIS JÁNOS és NÉMETH LÁSZLÓ
 barátimnak.

* *

— — — animae , quales neque candidiores
 Terra tulit , neque quis me sit devinctior alter !

A' Molier kénstelen házasságát
 Aesthetikai Prof. és Philos. Doctor
 SCHÉDIUS LAJOS ÚRNAK,
 a' Götting. Tudós-Társaság tagjának.

Docti rationem artis , indocti voluptatem.

Quintilian.

Félek tudniillik , hogy ezen Plautusi pajkos-
 kodással írt darabért sacrilitással vádol Debre-
 ezen , hol az ambitiose tristis urak szégyen-
 lenek nevetni. —

III.

Ér-Semlyén 29. xbr. 1803.

Édes barátom,

Betüimből láthatod, hogy már egészen felépültem. Jól vagyok, nincs semmi bajom, 's örvendek a' tőled is nyert életnek. Jóvoltodat, barátságodat a' legszívesebb háladatossággal köszönöm.

Énekeid felől itt mégyen ítéletem. Morális becsekről szóllani nem kell. Nemzetem nem ismér jobbakat. Jó benne a' versificatio is, eggy kis hibácskát kivéven némelly 8 sorú strofában, melyről bővebben írok az ide tett jegyzésben. — Ha pedig ítéletemet úgy kívánod, hogy mondjam, hogy ne szakasszam külön a' morált — a' versificatiót és — a' magyarságot, hanem mondjam-ki micso-da Total Eindruckot tettek reám, úgy baráti színetlenséggel kimondom, hogy felette jók, nékem felette kedvesek.

Fogj a' Catechismus' írásához, édes barátom, ird-meg, és tedd közönségessé. Szép a' publicumra hatni, szép megnyerni a' jók' javallását.

Stunder Festő itt lessz tavasszal. Az a' maradékoknak arczúlatodat is fel fogja tarthatni. —

Lakos igen is hogy rosszúl ír magyarul. De tüze szép, 's férfi lélek lakik benne. Soloecismusokat ejt a' nélkül hogy tudná hogy őket ejti. És igen sokszor szükségtelenül ejti.

A' Schiller Biografiájának fordítóját nem ismerem, fordítását nem láttam. NB. Ez nem a' nagy Schiller, nem az Örömdal' Írója.

Nem értéd, miként írhattam, hogy a' febris acuta erysipelatosában fekvő — 's a' bohó minapi Béres szava szerint gonoszoktól környülvett Gazda szeméből folyini kezd a' feje' daganatja. Folyt csalhatatlanúl; valamelly sárga genyecség forma folyt: de meglehet, hogy a' bétört szemöldök' genyecsége ment-ki rajta; mert fantaziájiban felkölt az ember, 's megbirkozott a' két fiájával 's meggyőzte őket, 's elesett. Ezen esésben bétörte bal szemöldökét. Most jobban van, veszedelmen kívül van, 's épül.

Édes barátom, te nékem azt irod, hogy „az „el nem készült fizionomiában a' magával küszködő léleknek különös nüanszait igen csendes „vérrel szemlélni alkalmatosságod volt.“

— Tudom én, hogy az effélék betű által nem engedik magokat leiratni, 's azokat a' tapasztalásokat szóba öltöztetni felette nehéz: de alig ha nem

lehetett volna világosabban szóllanod. Az gyógyító erővel bír 's hasznos lett volna a' betegnek.

Kevés nap alatt, ha a' dolog (a' mint reménylem) úgy kívánja, bémegyek Debreczenbe, 's meglátom azt a' nüanszirozást, 's ölelni foglak. Tisztelem szeretett Hitvesedet, gyermekeidet pedig csókolom. Mondjad ezt a' kis boglyasnak.

híved
Ferencz.

Midön postára küldesz, küldd oda ezt a' Nagy Gábor Úrnak szólló levelet is.

Az én érzéseim a' Szent Énekek' olvasása alatt.

N-o 1.

Ki szóllhatna ennek moralis érdeme felől más-ként mint magasztalással? Ez a' szép ének az én lelkemet szent csenddel töltötte-el, és meg-nemesítette. De eltöltötte örömmel is poétai becsére nézve. Oh mi édes az, mikor azt érezzük, hogy a' mi szíveinknek legnemesbb érzései így hatnak által idegen szívbe! midön azt érezzük, hogy a' más' meg-nemesedése a' mi munkánk!

Und nun zur Sylbenstecherey, die kein Dichter und Philolog unter seiner Würde achten musz. —

Az első strópha nem szakad meg a' negyedik soron; 's az valósággal hiba; ha itt engedhetőbb is, mint valamelly Eroticumban. Így nem szakad-meg a' 2-dikban 5-dikben is. Mennyivel szebb ezeknél e' tekintetben a' 3-dik, 4-dik, 6-dik és 7-dik strópha.

testel nem jól írattatik. Így nem jó kedvel, mit Lust. Mert *kedvel* ezt teszi *diligít*. Ez a' példa mutathatja, hogy a' *cum corpore*-t így kell írni *testtel*, mintha volna testvel. Itt a' ket-tős *tt* bizonyosan szükségesbb, mint az utolsó oldal' első sorában az *indittsban*. Így írod igen helyesen Stropha I. linea 3. szívvel, nem szível. — Egyéberánt ez a' strófa igen szép.

A' 2-dik strófában nem jegyzek-meg egyebet, hanem hogy linea 1. 2. 3. és 8. az apocopált genitivusok jeleit (') fel kellene rakni, hogy álljon nap' — ég' — kegyelmed' — igazság'.

A' messzibb, alig ha nem jobb így: *messzebb*; mert in gradu positivo alig ha jó a' *messzi*, de igen a' *messze*.

Stropha 3. — futtába' cum apostropho, mert ha a' 3-dik sor *n*-ben végződhetne; így kellene neki állani: futtában.

Igazság lin. 5. et testiség lin. 7. requirunt apostrophum genitivi.

Stropha 4. mennyire szükséges az apostr. genit. felrakni mutatja itt a' 3-dik sor, hol elő-

ször olvasván az éneket a' setétség nekem nominativusnak tetszett.

Stropha 5. Ha haszontalan nem volna egyszerű levelezésünk után megjegyezni, nem hagynám szó nélkül, hogy itt a' helyin és idejin sokkal jobban állának így: helyén, idején. Így ír minden Író, 's minekutánna minden Író így ír, nem mentség, hogy Debreczen nem úgy szól.

Stropha 6. Melly szép Strófa! — a' *méltózt.* nehéz szó, de jó — az 5-dik sorban az engedd után elmaradt a' comma.

Nro 2.

Stropha I. Ismét megjegyzem az apostr. genit. az álom mellett lin. 5.

Stropha II. Ez kell a' fejem után is, (apost. accusativi) az első sorban, és a' felejtés' után a' 4-dik sorban. — „a' ki ma is etc. scheint zu matt, und sagt wenig.

Stropha ult. lin. ult. idvesség'.

Stropha 3. lin. ult. tehetetlen, (comma) és rest. — Szabad legyen megjegyzem, és ezt azért, hogy jól senki sem interpungál Iróink közt, hogy két praedicatumát egygy subjectumnak az és által kapcsolván öszve, aus logischen Gründen nem kellene elválasztanunk a' comma által.

Ez az ének is igen szép.

Nro 3.

Ismét eggy, valóban igen szép ének. — El-
úntam már az apostr. felől szóllani, tehát nem
említem őket többé. — Csak eggy kérdésem van.
Ha vallyon nem volna-e jobb lin. 3. Tele-el,
mint Eltele?

Nro 4.

Str. I. lin. 4. ama *cum* apostr. quia amaZ.

Str. II. lin. 5. helyeket requirit comma.

Str. IV. lin. 2. jövendőnek comma deside-
rat, quia est propositio interjecta. Bölcsesség
perperam dicitur, quia non existit bölcses ad-
jectivum. Hac ratione scribitur etiam békesség.
Non usus negligentium sequendus est, sed deri-
vationes grammaticae.

Str. VI. lin. 3. láttatja. Unde illud duplex *t*?

Str. VII. lin. 3. tessén intolerabile est. tet-
szik est radix non tetsz; si esset tetsz, debe-
ret dici tessén, uti adsz, adjon; vetsz, vessen.
— Essék non essen, tessék non tessén.

Nro 5.

Str. I. lin. 6—7. Ime a' *telkemet* után nincs
comma, mert az érzés logice tekintvén hozzája
tartozik. És így van jól.

Str. III. lin. ult. et penult. male interpuncta. Signum interrogationis stare debet in fine. Post pályájokat comma ponendum censeo.

Str. IV. lin. penult. mostani non comma, sed semicolon requirit.

Nro 6.

Str. III. lin. penult. menny Coelum duplici *n* scribendum est. — simplici *n* nurus scribitur.

Str. IV. lin. 4. Iterum ama sine apostropho *Z* denotante occurrit.

Nro 7.

Str. I. lin. 3. post baj censeo expungendum comma.

Str. II. Ah dolgozzd újra; hadd legyen a' strópha' kétfelé hasadása a' 4-dik sor' végén.

Str. III. lin. 5. fenyegetődzéssel, expungatur *d* tanquam litera superflua et gravis, rusticaque.

Str. V. lin. 1. Azért requirit comma.

Nro 8.

Str. I. lin. 7. A' túl a' Dunaiak' szállása a' Magyarok Dórizmusa. Ez a' Görögöknél kedves

volt: de nem kedves amaz a' Magyaroknál. Ke-
véssel jobb a' Túl-a'-Dunai szállás, mint a' Pa-
lóczi szállás. — Illyen a' közé, mellyet itt min-
den közzéne mond.

Lin. ult. nem kell a' *nem* után colon, hanem
csak comma.

Az Isten áldja-meg ezeknek a' szép énekek-
nek Iróját! — Édes barátom, írj, kérlek, hason-
ló ízlésű könyörgéseket is, és ezeket az éneke-
ket, minthogy így igen vékony könyvecskét ten-
nének, vessed az imádságok' végébe. Hát ha még
majd kis Catechismusod is elkészül? Hasznos
tagja vagy a' társaságnak. Gyógyítod mind a' tes-
tet, mind a' lelket. Örvendj szerencsédnek, és
vedd a' mi háládatos tiszteletünknek jeleit.

Ér-Semlyén, 26. Xbr. 1803.

tisztelő barátod
Kazinczy Ferencz.

Legyen szabad még megjegyzennem, hogy
a' titulus igen hosszú, 's ez a' Crisis megfon-
tolást érdemel.

Ezen igen szép sorodban

„VELEM TESTVÉR-FIJAIDNAK.“

eggy grammaticalis 's *declinationális* hiba van, a' théma fi és fiú. Innen fim, fid, fia vagy fija, mert így is jó, amúgy is, noha szokottabb a' fija, — fink, fitok, fijok. — És fiúm, fiúd, fiúja, fiúnk, fiútok, fiújok. Az elsőnek, a' finak, van még másféle flexiója is. FiAm, fiAd, fiA vagy fija, fiaink nem fijaink, fiaitok nem fijaitok; fijaink és fiaink. — Erre ezt mondhatná valaki, hogy a' 3-dik személy j betűjét egy Conjugatio Paradigmája felveszi a' plur. nom. első és 2-dik személyében is: csontjaink, csókjaink, húrjaink, rákjaink. De a' fi és fiú nem oda tartozik, és azért rosszul mondanám minden plur. 1. szem. j-vel.

IV.

Nagy tekintetű barátom,

A' háládatosság áldozatot nyújt magoknak az Isteneknek is, 's ezek a' *mica salis et farrist* kegyesen fogadják, mert az nem azért nyújtatik nékiek, hogy kifizetve légyen a' vett jótétel, hanem azért, mivel a' háládatosságnak kedves azt bizonyítani, hogy ő örvend a' közlött segéden. — Ezt felelet gyanánt azokra, a' miket az Anyámra nézve írsz. De hozzá kell adnom, hogy a' Gazdánk, a' kit a' minapi Kocsis szavaként

„környülvettek a' Gonoszok“

a' sertést az én hírem nélkül indította-el; 's látván én, hogy nem az ment, a' mellyet az Anyám parancsolt vala hízlalni, nagyon félek, hogy igen hitványt választott-ki az elég kövérek' és nagyok' seregéből. 'S ez légyen elég az Anyám' mentségére és az enyémre, eggy olly czikkely dolgában, melly az én barátom előtt, a' mint hosszas kiereszkedéséből látom, nem kedves.

De hogy érezzd, mennyire nem hagyom ma-

gam elrettenteni, 's mennyire bízom mind szívem' tisztaságához és szándékom' nemességéhez, mind a' tiédhez, íme nyújtok eggy új emlékeztetőt e-rántam mutatott barátságos jótételeid felől — a' Schiller Don Karloszának utolsó pompás, noha csak nyomtató papirosra tett kiadását. Barátságos aján-dékom barátságos jótételeidért kedves lehet előtted mind a' munka' belső érdeme miatt, mind azért, a' mi a' könyv' tisztáján áll.

Édes barátom, Locke és talán Cosway *) volt a' másíknak neve, két egymással hevesen ellenkező fél' pártosai voltak; Locke keresztyén, a' másík Deista. És még is szíves barátjai voltak egymásnak. 'S Locke, az *Orthodoxus!* olly széplelkű ember volt, hogy ha olvasása közben valamire akadt, a' minek tudása kedves lehetett ellene fegyverkező barátja előtt, mindég suppedítálta nékie, 's szerette hogy még a' barátság által sem tántorítathatik-el azt követni, a' mit néki a' meggyőződés sűgall. Én mind Szentgyörgyit, mind Kist igen becsülöm, igen szeretem. Mind-eggyiknek becsülöm írói érdemét is. Mind e' mellett merek a' magam útamon jární ezeknek kérésekkel, intésekkel, rettentésekkel nem gondolván. Miért ne merjek annak a' Szentgyörgyinnék rettentése ellen a' magam útamon jární, a' ki még a' barát-né szót sem szenvedí-meg? miért ne annak ret-

*) Collin — és nem Cosway. Későn emlékeztem nevére.

tentése ellen, a' ki hibásnak veszi a'

hallom jöni, (vagy jönni)t,
noha a' prolixitás' és a' sokszor előforduló *hogy-*
nak elkerülése azt megkívánja? Én éppen nem vá-
gyok arra a' dicséretre, a' mi bizonyos értelem-
ben és bizonyos határig kötelessége minden Iró-
nak, hogy úgy szólljon, a' mint a' szokás kíván-
ja. Én egyéb dicséretre vágyok; arra a' mit Gő-
the és Klopstock nyert a' Német nyelv' újításai ál-
tal. — Ha van e Gőthei és Klopstocki geniem,
az más kérdés. Ennek felelete helyett azt fele-
lem, hogy a' Magyar Literaturának nincsenek an-
nyi munkásai mint a' Németnek Gőthe és Klopstock
mellett voltak, 's a' kinek tetszik, kivonhatja a'
resultatumot.

Minden Cruditást (Härte) elkerülni, — az újí-
tásokat nem halmozva, hanem félénken béhozni,
hogy az Irás egészen tarka ne legyen — 's az újí-
tás kedvetlenségeit két úton pótolni—ki 1) hogy
az Olvasó érezze, hogy arra *szükség* volt, 2)
hogy az újítás *édes* légyen; legalább ne *kedvet-*
len — ezek az én törvényeim.

Mit? hát a' Német Irók nem újítanak? — Klop-
stocknak Basedow azt mondá, midőn neki olvasni
adá Messziása' kézírását: Man wird Sie nicht ver-
stehen. — Man lerne mich verstehen! felele a' ma-
ga becsét érző Klopstock, 's meglett a' mit jöven-
dőlt. — Most olvasom Wielandnak utolsó munká-

ját: Menander und Glycerion. Hát szóllott e így Wieland előtt Német? Többet mondok, szóllott e így Wieland maga is az ezelőtt írt munkájiban? Hiszen új flexiójú, soha ezelőtt nem hallott szók és constructiók is vannak benne? 'S higgyem e én azt, hogy Szentgyörgyi és Kis azt akarják, hogy a' nyelv mindég azon helyben maradjon, a' hol eddig volt. Ez Domokosiano-Benedekianum principium És nem Horatiano-Adelungianum.

Új szót is *lehet* csinálni. De a' ki azt csinálja, figyelmezzon reá, hogy vele hol él. — A' meg Ankerströmölt Gustáv látván a' Svéd nyelv' szük voltát, hogy némelly ideát ki nem lehet rajta ejteni, maga csinált egynehány szót és szóllást, 's sanctionálta, 's a' Svéd Irók élnek vele. — 'S ez a' foglalatoskodás nem volt Claudiusi játék. — Ott egygy Király, emitt egygy academia (Academie Française) csinált szót és szóllást: Itt a' hol azt sem Király nem csinál, sem Academia, csináljon az az Iró, a' ki bízik magához, mint a' Németek.

Magyar scénájú Drámában p. o. Rigó Sámsonban, én se szóllanék *χεινολογωσ* és nem ejtenék *χεινολογισμοσ*. De miért ne Clavigóban? Hát a' Német Clavigó nincs e tele Gallicismussal? Ha az idegen scénájú Drámában a szóllók idegen módon beszélnek, azon a' fül úgy nem botránkozhatik meg, mint a' szem nem, hogy rajtok spanyol öltözetet etc. lát.

Quis ferat in egestate fastidium?

Seneca.

Azonban a' Kis és Szentgyörgyi intései azt cselekedték, hogy a' szükségtelen különjárást, a' hol szemem észrevette, kitörlöttem a' Mstból és még sok ízben repurgálom. — Élj szerencsésen!

ÉR-Semlyén 5. Febr. 1804.

tisztelő barátod

Kazinczy Ferencz.

Olvassd-meg Menandert és Glyceriont is; de ezt vissza várom.

V.

24. Febr. 1804.

Mennyei szívű barátom,

Debreczenből visszatérvén a' minap, tengelyem eltört. Azt megcsináltatni íme mégyen Kocsisom. 'S ez az alkalmatosság hozzád is vihet egy kis levelkét: 's hogy' másaszthatnám el én azt, hogy néked egy illy becses levélre ne feleljek, 's barátságodat meg ne köszönjem?

A' Maris' szenvedései nagyok, 's az a' daganat, vagy inkább elkeményedés, nagyon elijeszt; mert sok férjfit, sok asszonyt ismerek, a' ki Fieberzeltent emleget; 's azt mondják, hogy az hektikát is von maga után. Kérlek, édes barátom, hogy kövessünk el mindent, a' mi az Istennek egy teremtését — 's egy jó teremtését a' veszedelemtől megmentheti.

Tegnap paroxysmusa volt, még pedig nagy; 's ismét hányt, és (úgy mondja) hogy igen kemény-szagút, honnan én, a' kinél a' világon sincs doctortalanabb ember (a' szó nem jó, de

nem tudok mást) azt gondolom, hogy tegnap azt hánytaki a' mi *régen* ül a' gyomrában. — Én is igen kész vagyok azt hinni, hogy gyakor hányásai gyomrának izgathatóságától jönnek, mert gyengébb esztendeiben is sokat hányt. Tehát szükséges volna talán a' gyomrot erősíteni.

Még egy kérdést. A' néki rendelt pilulák micsoda effectust szülnek? Laxálóké e? vagy mik? Ezt egyedül azért kérdem, hogy tudjam magamat mihez tartani.

Édes barátom, Ezen levelém' első sora, vagy inkább a' megszóllítás a' levél' elején, mutathatja neked, hogy levelednek philologiai felét mint vettem. Szeretlek érette. — Nyelvünk' tisztaságát félted. — Mit térszen az a' *tisztaság*? — Te a' tisztaságért buzogsz, én bővítéséért buzogok. Ismét előhozom a' Seneca mondását: *Quis ferat in egestate fastidium?* Mészáros Ignác a' maga Kartigámjában 1769 táján elkezdé a' magyarokat arra szoktatni, hogy írásaikban semmi idegen szót meg ne szenvedjenek. Jó szándék; de nem kellett vala ott megállani, hanem észrevehetetlen módon kellett vala bővitenünk a' nyelvet. Innen az lett, hogy — nem értem a' didacticus munkákat, hanem a' poetikaiakat, — már

most sem a' példányt nem akarjuk megszenvedni, sem az idealt, mert ez *idegen*, amaz *új* szó! 's mind egyyiket, mind másikat, fülünknek, 's fantaziánkknak akarván kedvezni, nem gondolván azzal, hogy az értelem-tehetségét fosztjuk-meg egyy különös képet megjegyző és előadó vagyonyjától, példának nevezzük. 'S már most az az

Ideal, welches dem Rafael vorschwebte, az a' példa lesz, melly Rafaëlnek szemei előtt lebegett. 'S a' mi a' németnek Ideal és Beyspiel, az a' magyarnak: *példa*. — Érted e a' kárt?

A' Debreczeni Grammatika, a' nyelv' tisztaságának az a' buzgó pártfogója, még az iktatni-t sem szenved meg, 's nem tudom még melly szókat, mert, úgymond, nem helyes a' formáltása. Hát helyes é ez: nyomtatás? (dreschen) — és még is jó, mert akartuk hogy jó legyen. Az öreg Domokos nevette az iparkodást, midőn elmeheli dolgok körül való igyekezetre vitetett. Illyenek vagytok ti Puristák, édes barátom! És még elhiszitek magatokat 's bennünket nevettek 's üldöztök.

A' ki az unterstehent a' te játszi expressiód szerint *aláállani*-nak nevezné, az azt mutatná, hogy a' német nyelvet éppen nem érti. 'S ha ki így akarja gazdagítani nyelvünket, megérdemli a' Satyra' korbáclását. — De ha Dugonics a' Circu-

lust *kör*-nek nevezi, mert ez *karika* nemtelen és alkalmatlan szó etc. (sok szavait én sem approbálok) akkor ő a' Nemzet' háládatosságát érdemli; 's csendesen fogja nézni, hogy Debreczen kaczagja az új szót.

Szabó Dávid szükségtelen szókat is csinált — és nevetségeseket. Minek a' kuffert (*coffre*) 's a' Gárdistát (Testörző) *bőrönde* és *belörmész*-nek nevezni? 'S e' monstruósus szókat mi justificálhatja? De a' kétszáz rossz, rút és szükségtelen között volt 40 jó, 's azokkal élni igen is illő. — Bizony Debreczen mondhatja a' mit akar, de a' Secretárius csakugyan örökkön örökké *Titoknok* marad, sőt a' Consiliarius is *Tanácsnok*, 's a pagina lap, vagy oldal, Debreczennek a' Grammatikusai protestálhatnak, a' hogy' nékiek tetszik. Azt nyerik vele, hogy elmaradnak, 's későn veszik fel, mint a' — módit. — Titulus libri Szabó Dávid után Péczeli által könyv' czímjének neveztetett, 's az marad mindétig. Mert nincs más magyar szó, és ez rövid, 's szükség van reá.

Azomban a' teerántad való tisztelet és barátság 's megszóllításod által érdemlett háládatosság arra köteleznek, hogy nyomtatás alá készített írásimat még eggyyszer megtekintem, 's valahol lehet — törölök.

A' Nuperae res Viemenses-nek soha sem hal-
lottam hírét: de a' Nuperae res Debrecinenses fe-
lől szeretnék veled szóllani. 'S fogok. Hiszen
Neked írok, 's te elég prudentiával, széplelkű-
séggel 's barátsággal bírsz, felérni, hogy az írás-
sal mit tégy. — Élj szerencsésen, tiszteletre méltó
Asszonyoddal, 's — bosszantásodra tészem ezt
ide, noha nem új szó: két kis hölgyeddel — 's
mosolygó Károlykáddal. Adieu!

Bürger-emet a' Munkácsiaknak hagytam, 's
azolta nincs. Ha volna, leírnám azt a' kis versét
mellyet így kezd:

Madame la Regle.

Halb griechische halb französiche Donne

Ist — — — — Madame la Bonne.

's azt mondja benne, hogy sokszor bosszanko-
dott, mikor látta, hogy a' Madame la Regle gou-
vernantsága alatt lévő gyermekek között némelly
aus blossen Muthwillen és um nichts und wieder
nichts rosszul és régula ellen lépett. De ha az
út mellett virágot lehet szedni, éj barátim,
hagyjuk morogni azt a' vén Strunselt, 's szök-
jünk félre. Semmi az, ha eggyszer kétszer elbot-
lunk is.

VI.

1. Mart. 1804.

Szeretett barátom,

Alig merek neked írni. Elrettentett az a' tudósítás, hogy Károlykád veszedelemben van. Ismerem szíved' érzékeny voltát, tudom mit szenvedtél Te, mit szenvedett tiszteletre méltó hitvesed, Lajosotoknak elvesztése miatt; 's érzem, hogy ha atya volnék 's ez a' csapás érne, mit szenvednék én. Mit tehetek egyebet, mint azt a' mit teszek; t. i. könyörgök az élet' Istenének, hogy tartson meg *annak* egygy igen becses életet, a' ki az enyémet megtartotta! könyörgök annak az Istennek, a' ki barátságunkra gyönyörködve néz-le, hogy az én kedves barátomat vigasztalja meg.

Barátom! akkor nap', a' midőn a' te atyai szíved a' legirtóztatóbb kínokat szenvedte, Te nékem négy lapot (nem *levelet*, a' mint te hívod; mert az Blatt, és nem Seite) — írtál sűrűen tele. Csudálom heroismusodat, 's haragudnám reád, ha az a' gondolat, hogy talán a' nékem írás ál-

tal elvonattattál fájdalmad' érzésétől, megengedhetné, hogy reád haragudjak. —

Marist a' hideg négy nap egymás után elhagyta; ma igen gyenge mértékben szállott reá. Él piluláiddal. De reszketek, hogy megkeményedett sérvése szerencsétlenné teheti. Sokakat ismerek, a' kik a' Fieberzeltentől egész életükben meg nem tudtak menekedni. Ha az üröm és székfű párnácska nem fog használni, megírom.

Baráti szíved' ajándékát baráti szív' háládatosságával fogadom. Örvendek dicsőségednek. Naturalistai oldaláról nem szóllhatok, mert a' természetet kevés részben ismerem. Philologiai oldaláról szóllani fogok, ha bővebben fogom megolvasni. — Annyit addig is mondhatok, hogy te nem botránkozol-meg jobban az én példányomban, mint én ezekben: kedvel, (midőn az nem verbum, hanem nomen) rendel (idem) Túdós *cum accentu*. Mert ezeket így kellett vala írni kedvvel, renddel, tudós etc. Illyen leveledben is az: Elejink (pro eleink) és talán a' praefatióban a' lejendő (pro leendő) —

A' példány nem jó, mert 1) új. — 2) Mert a' *mány* csak a' verbumtól ágazott szókban van a' maga helyén. — Ugy de ez nem *mány*, hanem csak *ány*. Úgy de van *bálvány*, *sármány*. etc. „Igen, de azok *régi* szók, ha *helytelenek* is“ Légyen tehát ennek az a' vétke, hogy ez *új*.

Azt mondod, hogy a' *példány* (a' mit én csak *Ideál*-nak írtam volt, holott egyszersmind *Model* is) jó így: eredeti képzelet. Jó! tehát már most írom:

{	eredeti képzeletemnek,	K;
{	Példányomnak.	
{	eredeti képzeletemnek,	{
{	Példányomnak.	
		Mesteremnek,

a' pallyaág gyanánt.

Loco: példányomnak, ponatur *eredeti képzeletemnek*. Olvasd hát: Azt fogod mondani: „Ne pajkoskodj! — De tedd „*példámnak!*“ — Ezt Németül így fognám fordítani: An Báróczy, meinem *Beispiele*, meinem *Lehrer*. — „Igaz! igaz! nem jó! — De várj; tedd hát: *Remekemnek!* Úgy de a' Remekem azt teszi, hogy annak a' productumomnak, a' mit én mesterséges kezem' bizonyosságául gyártottam, Báróczy pedig nem az. — „Ezt mondod: Ez sem jó! — Kérdem mit tégyek tehát? — Azt mondod: Áldozzam-fel a' gondolatot, az érzést, a' háládatosságot, tiszteletet annak a' Capriznak, hogy új hang ne üsse meg füledet. — Nem barátom, azt én ugyan nem teszem. Man mag mich verstehen. — Man wird Sie nicht. — Freund Basedow, man *lerne* mich verstehen!

A' *Mustra* sem jó, mert az nem exemplar imitationi praepositum, hanem specimen.

Iktatni nem jó egy „pompával eső jeles és törvényes bevezetés megjegyzésére.” — Azért e, hogy nem éltek úgy vele atyáink? hát az *építő-szék* e' helyett *Tisztválasztó szék* (mellyet én csináltam) jó e azért, mert *régi*? — Jó! azt feleled. — Tehát az iktatni is jó, mert Nagy Gábor prókatori fidedignitással mutat elő egy orig. documentumot, a' mellyben az *Installatio Supr. Comitum iktatásnak* neveztetik.

Bizony, bizony mondom néktek, igazságtalanok vagytok!

De szeretetre méltó vagy mind a' mellett, édes barátom; 's én ezen hitemben halok-meg.

Öllelek.

tisztelő barátod

K. F.

Kérlek, küldd által ezt a' levelkét és a' virágtöveknek való kosarat, hogy a' kocsis nálad találja, midőn másodszor jelenteni fogja magát.

VII.

Édes barátom,

Tizenhét napja, hogy fiad halálát jelentő leveledet vettem, és íme mind ez' ideig válasz nélkül vagyon leveled. Érzem én, noha a' sors megtagadta tőlem az atyai örömeket, érzem én, mondom, melly nagy az a' csapás, mellyet rajtad az isteni kéz ejtett, 's nem mertem gondolatlan vígasztalásaim által sebedet még ingerleni. Gyönyörködtem volna atyai örvendezésedet (mellyen más megbotránkozott) látván, s mostani keserűségedet, bánatodat bizonyosan javallani fogtam volna. Azok a' fél igazságok, mellyeket nekem elbeszélletél ebben a' leveledben! be nyavalyás portékácskák azok! A' *pillogni-akarás* azokat az új gondolatokat velünk megszeretteti; resteljük vagy nem akarjuk látni a' féligazságoknak nem igaz oldalait is; 's árúba bocsátván őket ott a' hol nincsen helyek, másokat megbántunk velek, magunkat pedig nevetségessé tesszük. Egynehány ízben mondtam én már ezt az intést ott a' hol

kellett, de nem vala haszna; mert ott mindent impulsusból csinálunk, 's azt mondjuk, hogy nincs erönk azt követni a' mit az ész javall. Kértem, ha nem borzad e el ettöl a' szótól? kértem, hogy hát ezelött miért volt erönk, ha most nincs? vagy inkább megfordítva, miért nincs most, holott ezelött volt? Summa rei est: wir sind verstimmt, und wissen nicht, was wir wollen. — —

Adja Isten, hogy ez a' felette rendes Stimmung elmúljon, mint valamelly hideglelési forróság, 's hogy a' gyógyulás ne haladjon felette sokára. Nagy kár, hogy ezek így vannak, mert méltók voltunk nem így lenni. Én valóban heilbar vagyok: de minden Heilbarkeit mellett az vagyok, a' minek az emberséges embernek lenni illik, a' ki ismeri tisztjeit, és azt a' kit valaha tiszteletére érdemesnek állított, ismét tiszteletre érdemesnek óhajtja láthatni. Bár utóbbi Debreczenben létemben szállhattam volna veled! — Mert az meglehet, édes barátom, hogy ez az egész rendesség, melyen most te, és én, és talán még többen is, megbotránkozunk, egyedül a' botlás' szégyenletéből jö, és azon perplexitásból, hogy nem tudjuk, mint tegyük jóvá, a' mit elrontottunk.

Én Januar első napja olta nem írok; beszédeim pedig (a' mint értetted) igen vígak. — Igaz, a' vacsora alatt eggy felette etrange vígságot affectáltam. De ez az etrange jókedv nem vala *bán-*

tó jókedv. — — Én Comáromy Gyurcsónak sohajtozó pajtása lenni nem akarnék, 's hálá Istennek, ha akarnék is, lenni *nem tudok*.

Tegnap írtam Bécsbe, 's egy czédulácskát zártam levelembé, hogy adják-meg a' Magyar Kurir' kiadójának. Emlékezetet tettem benne munkádról is. Megválnak, adnak e helyt levelekben tudósításomnak. (Megjegyzetem, hogy Erős Gábor Uram a' medvének farkat adott, talán a' pólus' medvéjére emlékeztén, és hogy a' szarvas természetét elhibázta; de hogy tábláji a' külső országon készült afféle rajzolatokkal bátran öszve mérkezhetnek 's az illuminálás rajtok igen szerencsés kézzel van téve).

Itt a' Zsidó, a' ki postám leend. Öllelek teljes szeretettel 's tisztelettel, 's kérem az egeket, hogy adjanak tökéletes pótolékokat kétszeri veszteségedért. Adieu.

19 Mart. 1804.

VIII.

Édes barátom,

Ez úttal csak az ide zárt leveleknek megadatására kérek. Ne vedd rossz neven, hogy velek alkalmatlankodom. Nem cselekedném ha azt kellene hinnem, hogy megadatása neked kedvetlen leend. Sinainak azt a' kérést teszem, hogy írja-meg nekem ki volt Forró Pál, a' Curtius magyar fordítója? A' más levélben accludálom egy Batsányinak írt levelemet, melly esztendei kóborlása után feltörve jött vissza kezemhez, 's Bécsben ezt írták reá:

nicht zu erfragen.

Pedig Batsányit jól ismerik a' postán. — Élj szerencsésen! Örvendek hogy az idő 's az eszmélés sebeden könnyít, 's óhajtom hogy az Isten ismét vigasztaljon meg. Öllelek magadat, Hitvesedet, gyermekeidet.

25. Mart. 1804.

Ajánlom barátságodra Landerernek írt levelemet. Tétessd postára. Debreczenből hamarább veszi.

IX.

Édes barátom,

Harmadik Septemberben igen későn értem Semlyénbe. Az Anyám már ágyban feküdt. Nem láttam jónak, hogy akkor szóljak. Más nap reggel bémegyek, 's kilesem mikor megyen ki mind a' két leány, 's reájok csukom a' pitvar ajtót, hogy míg beszéllek, senki meg ne zavarjon. Elkezdém:

Édes Asszm! két vád volt ellenem: 1) hogy M-al vétkes ismeretségben éltem. 2) hogy M-t el akarom venni. — Hogy az első nem igaz, megtetszik onnan, hogy midőn hozzá a' Doctort bévittek, hogy megvisitáltassék, M. magát örömmel alája vetette. — Nékem rugtata az Anyám, hogy nem igaz, hogy azt *akarták*. Elhallgattam. Hihető e, hogy M. olyat gondoljon. Azonban a' M. örzője Semlyénben lévén éppen, megnyugtattam curiositásomat, 's megtudakoztam tőle, ha volt e ott Dr, és mit csináltak? 's ez úgy beszélt a' dolgot mint M. — —

Nekem rugtata, mondom, az Anyám, és győztem hallani a' leczkét, intést, szitkot.

Édes Asszm, mondom, hadd szóljak csendesen; fontos mondani valóm van. — Minekelötte szólhatnék, ismét kifakad.

Harmadszor is ki fakad;

's ki fakad 4szer is.

Soká tartott a' lárma, 's végre megszóllalék:

Édes Asszm, minthogy csendesen szóllanom nem enged Asszm, kéntelen vagyok elhadarni; — én megházasodtam, elvettem Török Sophiet, 's ajánlom ötet is, magamat is Asszmnak grátziájába, imhol a' gyürü!

„hiszen én mindég igen szerettem Sophiet!“
ezt az eggyet tudta a' szegény szerencsétlen Anya mondani örömében. — Mint mikor a' fortepiano a' muzsika egész fracas-ját harsogja, 's egyszerre esik a' DIS lassú szelíd hangjába, így esett az Anyám ebbe a'

hiszen én Sophiet etc. etc. ba.

Édes Asszm, mondám; én kérem Asszmt hogy tiszteletlenségre ne magyarázza, hogy Asszmnak eggyezését nem kértem-ki erre a' lépésre. Ezt kívánta-meg tőlem a' Gróf is; de én a' Gróft capacitáltam hogy az én becsületem azt kívánta, hogy minekutánna már Szepes Vgyéből is vettem Apostoli leveleket, hogy eggy szobaleányt el ne vegyek, 's a' világ ezzel a' bolond hírrel eltölt,

— én éppen az által, hogy a' világ lássa, hogy én Asszmnak engedelme 's legszeretettebb barátinknak hírek 's tanácsok nélkül, és így egyenesen tulajdon ösztönömből tettem ezt a' lépést, hazudtoljam-meg ezt a' hírt. — Nem szóllott; nem szóllhatott; 's én kimentem. Asszm azonnal felkölt, 's hírt vitt Fráter Antalnénak, hogy íme megházasodott Ferencz! —

Édes barátom, örvendj szerencsémnek. Reményilem a' több bajaimon is által esem. S... húgom, a' ki nagy indítója volt ezeknek, megvallá nekem, hogy *sajnálja téli bántásait*. 'S van e szebb triumphus?

A' ki rútat tett, az pirúl a' dolgot jóvá tenni, noha szeretné. Ez a' mauvais honte bajos dolog. De jó lesz belőle.

Ölellek. Ujfalú 10. 7br. 1804.

X.

Kázmér, 16. Nov. 1804.

Édes barátom, Ötödik napja múlik, hogy férj vagyok. — Oh barátom, melly boldogságokat adott nekem az ég. Erről lehet azt elmondani, hogy ehhez hasonlót szem nem látott, fül nem hallott etc. Legmerészebb reményeim sem mertek felényiig emelkedni, és a' mint megjövendölted, még külsöm is azt mutatja, hogy most kezdek élni. Az a' gyengélkedés, a' mellyet neked panaszlottam, elmúlt, ábrázatom vidám, színem virító. — Ma, az az 18d. Nov. (mert 16-dikban két sornál többet nem írhattam) ma, mondom, már kóstoltam azt az örömet is, mellyet nekem, midőn veled háltam hitvesed' ágyában, ígértél, hogy néha komoly tónusban fogok Sophièm-mal szóllani, és az az öröm, mellyet nekem az az óra adand, fel fog érni a' legédesebb szempillantások örömeivel.

Ma egy hete, Novembernek 11-dikén, éppen 12 órakor mentünk Templomba. Én úgy készültem, hogy a' Grófnak egy magyar allocutiót tartok, a' Grófnénak egy francziát, 's megköszönöm, hogy familiájokba fogadtak 's kérni fo-

gom szülei áldásokat. De a' Gróf zokogó megindúlással jött felém midőn nem is véltem, sírva öszve csókolt, 's látván hogy páthósszal akarok szállani, intett a' kezével mintegy csóválva, hogy ne szálljak, 's ment. Sár volt és hideg, és így kocsin menénk; az én Sophiem az én szekeremben Bátor Geizlernével és B. Wécsey Leopoldina Kisasszonnyal, az első nyoszolyó anya volt a' B. Wécsey Miklósné képében, a' másik pedig Kranzselfräule. Én B. Splényi Manczi Kisasszonnyal és a' kedves testvéremmel Kláriveral. A' Pap elmondta a' misét, 's végre az oltárhoz kelle menni. A' vőfőj Nedeczky Ur, kilépett és Sophiet kézen fogta. Sophie nem fogadta el jobbját, hanem kilépvén a' székből intett nekem, 's karomba öltvén karját, triumfussal mentem az oltárhoz. A' Pap kezeinket öszvefonta a' stólával, 's Sophie csaknem sikoltott szorításom alatt, azt mondja. Az én képemen az a' kívánság lebegett, úgy állítja a' Sógorom, hogy bár csak ott volna szabad megcsókolni. Társaságunk az ebédnél mind igen becses emberekből állott, kik közzé véletlenül három váratlan vendég egyveledett, de a' kik méltók voltak itt lenni. Hadd mondok el neveiket: 1) 2) B. Wécsey Leopoldina és Nincsi Kisasszonyok. 3) 4) B. Splényi Manczi és Caton Kisasszonyok. 5) B. Geizlerné 6) a' férje. 7) az ifjabb B. Geizler. 8) 9) a' Húgom Krájníkné a' leányával Therscsivel. 10) szolgabíró

Mocsári, és Szirmay Antal a' Praeses fija. Estve felé a' 2 Wécsey Kisasszonyon kívül mind elmentek. — József öcsém az Ipa temetésén volt Miskolczon, Beretön pedig éppen akkor nap temették az atyám testvér öccsét Consil. Kazinczy András Urat. Kijöven a' templomból az volt első dolgom, hogy az anyámnak egygy expressus ember által levelet írjak, megtörtént esketésemet bejelentsem, Sophie-t és magamat gráciájába ajánljam. Ugyan ekkor irtam Kazinczy Andrásné nénémnek is, bejelentettem esketésemet, és assecuráltam, hogy ha lehetett volna elhalasztani, a' temetés miatt örömet differáltam volna, és kimentettem magam. Az anyámnak Sophie egygy skatulya édességeket küldde. Tegnap a' Grófné, Sophie és én Józsihoz által mentünk Regmeczre. A' vizita nem sült-el rosszul, 's én örvendek, hogy mihelytt megtudtam hogy az Öcsém Miskolczról feljött, mindjárt voltam nála. Humanitate non peccatur. Édes barátom, adieu. Sophie Debreczent hamarább fogja látni mint Semlyént, és örvend látásodnak. Ma Kassára megyünk. Szerdán itthon leszünk. Csötörtökön Beretőre megyünk az Özvegyet vigasztalni. Hétfőn indulunk Semlyén felé de kerülve. Talán Pénteken nálad leszünk. Adieu. Kassáról minap írt leveletem eddig vetted. Professzor Császár Urnak 's Nagy Gábor Barátomnak mutathatod ezt, ha jónak látod. — 'S a' kis Susika engem K. Urnak többet *nem* hív.

XI.

Kázmér, 5. Dec 1804.

Nagy érdemű kedves barátom,

Nem férj — a' mint ezt utolsó levelemből már tudod — nem csak férj, hanem, ha meg nem csálnak az apparentiák, atya is vagyok egyszersmind. Érzed e, melly öröm van e' szókbán? Oh, érzed, bizony érzed! Mert ki érezhetné azt jobban, mint az a' jó és széplelkű ember, a' ki a' természet útján való menést nézte mindég az élet' legszebb örömeinek? mint az a' jó és széplelkű ember, a' ki maga is a' legjobb férj, maga is a' legjobb atya? mint az a' jó és széplelkű ember, a' ki miolta én ötet ismerem, sőt minckelötte még ismertem, nekem mindég a' legérzékenyebb barátom volt 's minden örömeimben, minden bánatomban osztozott? — Menj, édes barátom, és súgd meg ezt a' te tisztelt Hitvesednek. Fecsegjétek-el az estvét az én boldogságaim emlegetése alatt, és leljétek jutalmát barátságtoknak erántam abban,

hogy meleg ömledezésimből láthatjátok, hogy benneteket híven 's háládatosan szeretlek.

Minap, édes barátom, a' sebes eső, melly ablakaimnak jalouxjiról az üvegre pattogott, elverte álmomat. A' szél zúgott, az én kedves Sophiem pedig lassú pihegéssel aludt karjaim között. Képzeltetlenn gyönyörködések alatt hallgattam alig hallható pihegését, 's tégedet óhajtottalak tanúmnak. *Quam iuvat immites ventos audire cubantem, et dominam tenero continuisse sinu, aut gelidas hibernus aquas dum fuderit Auster, securum somnos imbre iuvante sequi!* Így Tibull, így én!

Sokszor midőn Sophie karjaim közt szunynyad, könnyörgéssé válnak érzéseim, hálát adok a' gondviselésnek, hogy reám illy irtóztató csapásokat mért, mert illy irtóztató csapások nélkül az én éltém' angyala nem lett volna soha enyém.

Házunkban eggy új házasság készül. A' Sógorom, az ifjabbik Gróf Török József, az én Sophiemnek testvér bátyja, eggy 27 esztendőös Ifjú, Novembernek 29-dikén nyerte mátkául B. Wécsey Miczit, a' Szatthmár Vgyei Fő Ispán Báró Wécsey Miklós leányát, 's farsangban haza hozza. — Nem tudom megértesz e? De mit mond arra valaki, hogy a' Szatthmár Vgye Fő Ispánjának leánya lesz a' K. Ferenczné Sógorasszonya?

Az anyám kegyességgel felelt azon levelemre, a' mellyet hozzá lakadalmamnak napján, mingyárt a' hogy a' Templomból az esketés ceremóniája után kijövének, írtam. Hálá Istennek, végre csendes hanggal és anyai hanggal szóll. Igyekezni fogok rajta, hogy a' természet' útjába akadjunk. Szépen felel az Ipámnak is hozzája írt és leányát ajánló levelére. Nekem pedig azt izente szóval, hogy mindaddig, míg fel nem jő, útnak ne induljak, mert maga viszen le. Várom tehát. Talán holnap érkezik meg Regmeczre, melly Kázmérhoz 7 fertály óra. 'S ha feljő, mintegy két hét alatt Semlyénben leszünk. Nem hiszem, hogy hamarább lehessünk ott, mert innen el nem mehetünk a' nélkül hogy a' Bátyámnak Kazinczy András Úrnak özvegyét meg ne látogassuk. 'S útam többé nem lesz Debreczennek, minthogy az Anyám együtt jő. Pedig Sophie örült ismeret-ségednek!

Ricklnél nekem sok holmim lesz eddig letéve. Kérlek küldj oda ezen levelkével, 's vedd által. Azután borítsd eggy boríték alá, spárgázd öszve, 's pecsételd-bé; Kövér Imrének írtam, hogy vitesse ki Semlyénbe, hogy mihelytt oda érek, asztalomon lelhessem. El ne felejtsd nevetem reá írni, mert különben valaki tévedésből felbontja.

Csokonay Úrnak mondjad, hogy Bácsme-

gyeire írt verseckéje a' Lillában igen édes érzésekre fakasztott, 's szidtam a' Censort hogy belőle nevemet kitörlötte. Éppen ma hozza ki Kassáról szekerem a' lenyomatott árkusok' pakkját. Semlyénbe érvén első dolgom lesz az exemplárt és ezt a' pakkot nékie beküldeni. Hitvesed kezét csókolom, csókolom a' két kis lányokat is. Adieu édes barátom! az Isten viseljen gondot a' te örömeidre is, az enyémeke is. Adieu.

Nagy Gábor Urat a' boldog Kazinczy barátságosan kéri, hogy azt a' pakétet, a' mely eránt nem régiben írt, méltóztassék kézhez venni, és mind addig magánál tartani, míg Debreczenbe bémehet. Jelenti egyszersmind, hogy innen az ő élte' angyalával egyedül azon okból nem indúlt meg, mivel Semlyénből azt a' parancsolatot vette, hogy az anyja felérkeztét várja bé, kivel együtt fog lemenni.

Kázmér, 5. Dec. 1804.

XII.

É. S. 10. Febr. 1805

Tisztelt kedves barátom,

A' rossz út miatt senki sem jár tőlünk Debreczenbe, magam pedig inkább megfosztottam magamat attól a' gyönyörüségtől, hogy leveledet végyem és holmi aprólékos szükségeimről tégyek, minthogy ebben a' majd esős majd jeges időben embert és lovat rontsak. Azonban éppen most esik tudtomra, hogy egy itt lakos asztalosné hozátok indul. Oda küldék, megtudni, ha elviheti e cselédemet; ha elviheti, az által, ha azt el nem viheti, maga által veszed ezt a' leveletem, melyet különben nem tudom mikor fogtál volna venni, mert ilyen időben illy útban megmozdulni vagy mást megmozdítani vétek.

Az én Sophiem már felejtí hogy nincs Káz mértt. Első napokban sírt, még pedig titkon. Azért rejtette-el könyeit, hogy engem velek meg ne bántson; eltalálta felejtíni hogy én neki nem

csak férje, hanem testvére is vagyok. Megelőztem; mondottam neki, hogy sirásának tiszteletes ökei vannak, érzi hogy szüléjitől vált-el; osztán az természeti mozdulat. Most nem sír többé, és az új helyhez, új módhoz, új emberekhez szokni kezd, 's a' gubás és kékszoknyás lakosait Semlyénnek szereti is. Csötörtökön estve tájban kilovaglottunk, nem trappban, nem galoppban, hanem a' leglassúbb léptetésben. Ez olly neme a' commótióznak és múlatásnak, mellyet sok idő oltá gyakorol. Asszonyi nyerge van, mellyen nem férfi módra ül, hanem az eggyik, az az bal, lábát kengyelvas helyett eggy fél czipők formába dugván, a' jobbat pedig eggy *villának* nevezett részében a' nyereg kápájának. Nálam nélkül soha ki nem megyen, én pedig soha el nem felejttem, hogy anya lesz, 's a' ló olly jámbor, hogy semmi baj nem érheti; 's úgy hiszem azt, hogy Te ezen gyönyörűségétől meg nem fosztod. Semlyénben bizony több szüksége van reá, mint Kázmértn volt. Itt kéntelen a' természet nézése által vidítani-fel magát, mert az emberek nem tudnak ehhez a' vidításhoz. És ez a' panasz és panaszom nem finnyáság. — Megengeded e, hogy lovagoljon?

Csokonainak halála eránt eggy kis tudósítást küldöttem az Ujságírónak; reménylem helyt ad neki leveleiben. Kérlek, szólj az anyjával írásai eránt; azokban sokat kell rendbe szedni, ki-

hagyni, és úgy változtatni, a' hogy idegen munkában változtatni szabad. Az illy munkát pedig az az ember viheti csak jól végbe, a' ki az Irót ismerte, és érzéseiben vele harmonizált. Erre szeretném Társnak Fazekas Mihály Urat. Ha Dombinak a' kezébe esne a' munka, *megovidiusozná* etc., ha Szilágyi Gábornak etc. etc. megszilágyizná. — — Nyomtatott csomója itt marada az embereim megtévedések miatt. Örömet álta-dom az anyjának, noha úgy sem veheti hasznát. — Minden haszon a' munkából, az anyjáié lenne. —

Németh László azt írja, hogy két exemplárja a' Gr. Teleki Domonkos németre fordított utazásainak a' Te kezedhez fog érkezni nem sokára; egyik neked, másik nekem. Ha veszed, küldd-ki. Egyszer mindenkor helyett arra kérek, hogy ha leveled vagy pakétod lesz nékem szálló, téttesd-le Ricklnél. Némelly Semlyéni lakos, a' ki a' Debreczeni héti vásárra bémegy, restell a' piacról a' Te házadhoz fáradni az én kedvemért; és ismered a' nép vadságát, par mauvaise honte nem szeret tiszteletet érdemlő helyen fellépni: de Ricklt hamar találja 's közelre fárad, 's eggy *ad-jon Isten* etc. béköszönés nem hozza embarrasba. Adieu édes barátom. Feleségedet Sophiimmal együtt szíves barátsággal tisztelem. Sophie felöled Kázmérba azt a' jelentést tette, hogy te eggy

igen einnehmend módú, édes tónusú ember vagy. Bonum virum facile agnoscas, magnum libenter. Ezt mondja Tacitus az Ipa felől. Adieu. Szeress továbbá is. Adieu.

Ha nem marad időd ezáltal felelni, felelj kérlek postán.

Én az Ipa tanácsából oda fel létemben China de-coctummal éltem volt 's tapasztaltam jó sikerét. Nem jó volna e Sophienak is azt cselekedni? Chínám van, 's csak Te engedd-meg, élni fog vele.

11-a Febr.

Sophie tegnap, az az Vasárnap, két ízben nagy Anfallját érezte a' Krampfnak; azután ismét magához tért, víg volt, 's éjtszaka nyughatatlannúl, de két ízben valamit csakugyan aludt. Ma olly gyenge, hogy alig tud fordúlni az ágyban. Ne véld asszonyi finnyásságnak, elkényeztetésnek. Nem az. De a' fájdalom irtóztató volt. Kérlek könnyíts állapotján. — Ezt a' levelet az Inasom viszi; az asztalosnéra nem bízhatám.

XIII.

Ér-Semlyén, 6. Mart. 1805.

Érdemes barátom,

Sophie negyed nap olta íróasztalom mellett ül, és pergeti kerek guzsalyát. Sokkal jobban van, sokkal jobban! De mind képében, mind karjaiban olly annyira megfogyott, hogy nem kellene megfonnyadtabbnak lennie, ha egy nagy nyavalyából költ volna is fel. Az általad leginkább ajánlott két szer nagy foganatú szer; a' Castoros cseppek, és a' kristély. Az elsőt eggy kis undoróással veszi, de veszi csakugyan. A' görcsök irtóztató dolgok. De csak hogy csendesebben lehet. Örzöm a' kinn járástól, hogy el ne hűljön, ha szebb napokat ad a' tavasz, sétálgatni viszem. Köszönt szívesen, mind magadat, mind szeretetre 's tiszteletre méltó hitvesedet, 's barátságodat szívesen köszöni. Én pedig, édes barátom, néked csak azt mondom, hogy örvendek hogy segedel-

mem 's vígasztalásom az én kedves Szentgyörgyimtől jött.

Castoros cseppjeid' Recipéjét leírtam, 's kérek, hogy azt csináltassd-meg, 's ezen fekete bőrrü, de fehér lelkü ember által, a' ki — Vajdája az Ér-Semlyéni Czigányoknak! — küldd-ki. Az ide zárt buncóból 2 f. 30 xrt tégy a' Prof. Budai Úrnak szólló leveléhez, és adassd-meg fiaid által a' Collegiumban, honnan osztán Prof. Úr fiaidnak hozzá fáradaása nélkül veheti. Választ nem vár a' levél, és így nem szükség addig megadatnod, míg a' czigány Debreczenből kijő. — A' többi pénzből pedig fizetted ki a' Patikáriust, a' kinél talán minap Contóra hozott valamit most Regmeczen mulató inasom; 's ez légyen elég a' Sophiem betegeskedése felől. Most beszéljünk barátságosan egyéb dolgainkról.

Ha Németh László barátunk néked megküldötte már az általa magyarból németre fordított Teleki útazását, kérek, küldd-ki mostan. — Az ő számára kértem minap Prof. Császár Úrtól a' Reform. Oskolájinak Status Personálisát. Kérek, emlékeztessd Prof. Urat ezen kérésemre, és tedd-meg, a' mit tehetsz, hogy vehessem és néki megküldhessem.

Hogy Kis Imre Úr Lillát nyomtattatja, azt éppen nem bánom. Sőt becsülöm barátja eránt való szép indulatját. Nagy Gábor is azt tartja, hogy az Opera Posthumákat mindég diplomatica accuratióval kell kiadni. Én nem eggy ítéletben vagyok vele, noha tudom, hogy annak is van haszna. A' Publicum nem azt óhajtja hogy Csokonait úgy lássa mint a' millyen akkor, cum flueret lutulentus, hanem hogy olyan Csokonayt kapjon, a' mit meg nem zavart gyönyörűséggel olvashasson. Cs. rendetlen volt egész életében és minden dolgaiban, papirosai el voltak hányva, semmi rend nincs verseinek öszveszedéseiben; ezt mind másnak kell már az ő képében cselekedni, Orthographiam, regulas Grammaticales non custodit; majd így ír, majd úgy, és azt *csak azért* úgy ott, és így itt, mert a' toll úgy ejtette az írást; Lillájának dedicatiójában a' Heroi-nája nevét sem írta le a' mint kell. etc. Nagy része Diaetai Múzsájának etc. etc. minthogy egészen el nem hallgattathatik, arra való, hogy mint idétlen fajzások, hátúlra vettessék etc. etc. Töb- bet mondok; még legfelségesebb darabjaiban is, a' Reményhez írt ódában, a' Lepében, mellyet ízetlenül és nagyon αποητικως *Pillangó*-nak nevezett, és a' Szemrehányásban is van valami quod tollere velles, és a' mit tollálni igen is könnyű volna. — Én e-

zen munkára alkalmasabb embert nem ismerek, mint Fő Hadnagy Fazekas Urat. De szeretném a' systematicus rendet a' verseknek sorjában magam feltenni.

Szeretném tudni, édes barátom, hogy az Újságban olvasott jelentésem' olvasása alatt bened és némelly más jó emberekben micsoda ítélet támadott eránta. Én azolta hogy ezt a' jelentésemet nyomtatott betűkkel olvashatom, forgattam sokat, ha nem kellene e valamit sajnálnom, de benne semmit nem lelek. Rendesnek vehetik, hogy magamat Kiadónak obtrudálok, és az anyja' híre 's engedelme nélkül praefidenter szóllok a' kiadás felől, de azt könnyű megmagyarázni az által, hogy éppen így akartam annál bizonyosabban elérni célomat.

Az Ujságíró házasságomat is kihirdette. Ezen némelly ember mosolyogni fog, és azzal vádol, dasz ich mich zur Schau habe stellen wollen. De hát az a' parenthesis nem azt sejdíteti e vele, hogy talán K. F. a' magát illető dolgot az Ujság írónak megírván, azt *nem az Ujságírónak*, hanem *annak az embernek, a' kit ő személyesen ismér*, írta meg; 's hihetetlen dolog e az ezen más felől *nem-excusáló módon itélni szerető* ember előtt, hogy az Ujságíró akkor midőn leve-

lemből a' hírt megértette, hetedfél esztendei szenvedésemre emlékezett, és méltónak tartotta, hogy a' magának írt jelentést a' Publicum előtt eltribálja? Én ha nem voltam volna is egygyik tagja a' geschlossene Companie-nak, még is kihirdettem volna ezt, ha Ujságíró voltam volna, arról, a' kiről a' hír hozzám érkezett volna. Én örvendek, hogy Sophie *Comtesse Sophie*, szívesen örvendek; éppen úgy örvendek, mint Szentgyörgyi barátom örvendett egygy régibb levelében, hogy fiú gyermekei által familiája propagáltatik, de az én fő örömöm nem abban áll, hogy Sophie Grófnak a' leánya, hanem hogy *Török Lajosnak* a' leánya; 's magamnak a' „vizsgálja-meg minden ember magát“ szerint való megvizsgálásom után elmondhatom, hogy én a' Török Lajos vőségében kevélykedtem volna, ha T. L. Gróf nem volna is.

A' Jékelfalusi felől tett hírt úgy tartom te is szépnek találtad. — Én írtam a' Cancellárius Teleki által megszerzett Tacitus és Mátyás képe 's Piranesi Cuprumai felől is a' tudósítást.

Sárosinének — a' ki Nemes emberhez nem ment, hogy billenjen, és hogy a' Nsgos titulust el ne veszítse — egy levelet írtam a' Pisch dolgában. Ezt nem javallod, úgy e? Értsd-meg tehát a' dolgot.

Pisch 3 holnap alatt 2 levelet írta nekem; beteg volt, lovakat kelle vennie, mert a' Lägerben eldöglöttek, equipirozni kelle magát, ezek miatt 500 ftot vett fel kölcsön; kér, hogy szálljak Sárosinének, hogy szánja-meg, és ámbár neki azt a' barátságos ajánlást tette, hogy sem interest nem kér a' Sárosinak kölcsön adott mintegy 1000 f. capitalisáról, sem a' capitalis letételét nem sürgeti, fizessen. —

Vissza írtam, hogy betört 1803-ban miatta a' fejem; magamat belé nem avathatom.

Válaszom vétele előtt 2dszor ír, hogy szálljak Sárosinének. Néki bátorodtam. Megírtam Sárosinének, hogy ámbár jól emlékezem, hogy egykori szállásom neheztelését vonta reám, most még is szóllok, mert annak, a' ki magát becsüli, szentebb kötelességei is vannak mint a' maga nyugodalma; 's kértem, hogy a' maga becsületéért, a' Sárosi neveknek tartozó tekintetért, aus Groszmuth für die Groszmuth des Pisch, fizessen neki; benn ül a' Sárosi birtokában, ha ki lép belőle, interestestül együtt meg fogja successorain vehetni a' mit fizet; 's Pisch fenyegetőzik ha Károly Herceghez recurrál 's processust indít ellene. Nem bánom, ha meg fogod is olvasni nála leveletem. Vigyáztam magamra hogy ollyat írjak, a' miért eszes és nem praeveniált és szelíden ítélni tudó emberek előtt pirulnom ne kellessék. Ollyan em-

berek előtt, a' kik a' más cselekedetét megítél-
vén nem ragadtatnak-el annyira, hogy vaktában
ítéljenek, hanem flegmájok van azt kérdeni ma-
goktól, ha vallyon nem eshettek e valami ollyas
környülállások, a' mellyek holmi általam még
most nem értett dolgot justificáljanak. Az illy e-
lőtt nem pirúlok tudom; az az, Te előtted nem
fogok. Az a' heves asszony tudom ismét dudog.
'S hadd dudogjon! 's légyen szerencsés billenése.
Ezt nem epével, hanem örömmel írom. Elvesz-
tettem körülte az időmet. De a' dolgok sorában
volt, hogy így érjem-el a' czélt. Még akkor E-
toile meg nem házasodék, 's Sophie enyém nem
lett volna. Adieu.

A' Levélvivőnek van pénz adva költségre.
Neki semmit ne adj. — Ha mi pénz megmarad a'
patikában, tedd postára ezen leveleket.

XIV.

Ér-Semlyén, 13. Mart. 1805.

Érdemes barátom!

Megszeppentem leveledre. — Ha kevélyen örvendhettem szerencsémén, midőn ez vagy amaz cselekedetem, vagy lelkemnek egész fizionomiája megnyerte javallásodat: nem kell e elszégyenülve állanom, nem kell e sajnálkoznom, midőn leveled nékem azt mondja, hogy javallásodra most számot nem tarthatok; sőt midőn leveledből azt látom, hogy cselekedeteim által a' csípősséig ingereltté, noha modestiád és barátságod annak nagy okát az arany-ér által okozott kedvetlenségre keni? — Megvizsgáltam magamat. Te nékem nem csak háládatos szeretetemet, hanem bizodalمامat is érdemled. Tekintsük tehát végig a' processust. Te nékem azt nem veszed rossz neven, hogy magamnak pártomra kelek, ha azt csak úgy cselekedhetem is, hogy véled ellenkezzem, sőt igazságtalansággal vádoljalak. — Barát-

ságunk megérdemli, hogy ez a' kis meghasonlás lelkeinket annál szorosabban egymáshoz forrassza.

Azon soraim, hogy ha a' levélbe zárt 5 fból valami megmarad, postára menő leveleimet indítatnád-el, alkalmatosságot adtak néked valamit olyyat mondani, mintha én kelletinél gondosabb voltam volna calculusomban. — Csak pénz forogván kérdésben, nem méltó hogy ezen cikkelybe mélyen bébocsátkozzam. Én ismerem a' te lelked' nemes voltát, melly nem elégszik-meg azzal, hogy azt, a' mit németesen *mocskosságnak* nevezhetnénk, nem követi, hanem azon felyül magát a' legdisinteressátusabb cselekedetek által meg is dicsőítette. De, édes barátom, a' ki illy szépen érzesz, hogyan juthatsz te arra, hogy másfelől kevesbb nemes érzést tégy fel? — Én Debreczenbe azért küldök néha postára való leveleket, noha Semlyénben is vagyon posta, mert Létán kétfelé oszló posta lévén, ha a' Székelyhídi oda érkezik, a' Létai azonnal indul Bécs felé, akár van ott a' Semlyéni akár nincs; honnan osztán az következik, hogy a' Semlyénből érkezett leveleknek gyakran négy nap is ott kell heverni. Végyük szavaidat barátságos évődésnek, melly a' legédesebb öröme azoknak, a' kik egymást szeretik.

Térek a' nagyjára, az egymásra halmozott botránkozásokra 's tanításokra.— Te nem szereted az újságlevelekben forogtatni nevedet.— Az egyyike azoknak az így vagy amúgy való tetszéseknak, a' mikről Rochefoucauld az mondja, hogy azok felett éppen úgy nem kell disputálni mint az felett nem, hogy ez 's amaz száj ez' 's ez' ízt szereti, 's ez és amaz szem ezt vagy azt a' színt.— A' Sándorffyzmus egyy szelíd kaczagást érdemlő hiúság, de azért a' Sándorffyak becsülést érdemlő emberek maradhatnak, 's a' Virtus nem ellenpontja a' Sándorffyzmusnak, hanem az Aristoteles állatása szerint a' centruma a' két ellenkező ellenpontnak.— Sok tiszteletet érdemlő nevek fordulnak-meg az újságlevelekben mind akarva, mind nem akarva. Prof. Szentgyörgyi István felől én egyykor az ő hüre nélkül egyy dícséretes jelentést téttem valamely német periodicus munkában. Ez a' nagy ember, kinek modestiája nem volt affectált modestia, nékem előhozta a' jelentést egyy levélben, meg sem álmodván hogy az tőlem eredhetett volna, 's ezen szókra fakadt: *ηδισον ακουσμα εστιν ο επαινος*. Barátom, quod Phoebum decuit, quem non decet? — — Ez arra emlékeztet, hogy Te a' Németh barátunk' kérésére a' Recensiók eránt, hallgatsz. Nem kedvelled a' recensiókat. Németh igen, igen én is. Nem vallod e meg hogy a' Jenai Litt. Zei-

tung és az Allgemeine Deutsche Bibliothek képzelhetetlenül segéllették a' Német Litteratura gyarapodását? Ha úgy, nem óhajtod e a' Magyaroknak is ugyan azt a' gyarapodást? 'S érezvén hogy e' részben Te is szolgálhatsz Nemzetednek, illő e magadat olly okok által elijesztetned, mellyek azt mutatják, hogy Te a' magad Ichjének kitétele mellett nem akarsz áldozatot nyújtani? — Hogy Te nem recenseálsz, arról senkinek számolni nem tartozol, 's nem is azért hozom-elő hogy arra buzdítsalak, noha óhajtottam volna, hogy buzdításom nélkül is cselekedd, hanem csak azért, hogy azt mutassam-meg általa, hogy nem mind esik az rosszúl a' mi másként esik, mint a' hogy Te, vagy én, vagy harmadikunk cselekszik és szeretne cselekedni. — Egyéberánt a' hiúság' védelmezése végett még azt mondom, hogy a' hiúság ugyan, ha vastag hiúság, nevetséges bolondság, és a' modestia igen szép virtus: de a' fiducia morum is szép; és azon felyül hogy az olly ember, mint Franklin, örömet megvallotta, hogy ő benne jó dózis hiúság van, 's azt nem csak keresztyéni módra megöldösni nem akarta, hanem örült inkább neki, minthogy az rugója — 's ha Debreczen megengedi hogy úgy nevezzem — ingerje a' Virtusnak, még azt jegyzem-meg, hogy a' modestia ritkán igazi modestia, noha van igazi is; sőt hogy az még akkor is grimász,

mikor azt hiszi magáról, hogy nem grimász. A' Diogén' rongyai alatt alig ha több kevélység nem volt mint a' Plátó szőnyeges táblázatú szofáján. Sokszor elvonjuk magunkat a' nagy sereg' látásától, nem a' csendességnek vagy philosophicus vagy tunyaságból eredett szeretetéből, hanem azért, a' miért egy francia asszonyság (talám Mad. de Sevigné) tanácsolta a' leányának, hogy ritkán jelenjen-meg theátrumban, mert úgymond megjelenése úgy inkább magára fogja vonni a' szemeket; 's néha bosszúból. — — 'S hogy véget vessek csevegésemnek, ámbár kiki a' maga szemével lát, és csak azt nézi jónak, a' mit szemei jónak mutatnak, mindazáltal felette jól cselekednénk, ha megemlékeznénk, hogy hibázunk ha azt hisszük — (ismét Rochefoucauld szól) — hogy csak magunknak van helyén eszünk, és minden más rosszul lép, mert nem úgy lép mint mi.

Minap mondtad, hogy te a' jót sem szereted, ha autokratori módon közlik veled. Én is azt a' jót szeretem, a' mellyet velem elébb megszerettetnek. Azonban Mentor-Minerva nyakon ragadta Telemachot 's bérepítette a' Calypsó lánczai közzül a' tengerbe, 's Sülly soha sem tett szebb lépést, mint midőn a' IV. Henrich há-

zassági alkulevelét széljeltépte a' nélkül hogy Királyának egygy szót mondjon. Gondolnám te sem vagy idegen attól a' mit Dr. Meczner Pál cselekedett Januárban az Anyámmal, akaratja ellen 's tudta nélkül megítatván vele a' Tartarus emeticust. — Midön Te a' minap az Autokrátorok ellen kifakadtál, én hallgattam, először azért, mert engem egygy meggyőzhetetlen delicatesz tartóztat, ott a' hol látom hogy valaki meghatározott tónussal mondja-ki állatását, és nem aus Miszgriff ítéel úgy a' hogy ítéel, a' más állatásával ellenkezni; — 2szor azért, mert tudván hogy minden dolog különböző oldalokról tekintethetik, tudom, hogy a' legjózanabb ítélettel is lehet ugyan azon dologról különbözőképpen ítéelni. 3szor tapasztalván magamon, hogy a' legigazabbnak tetszett ítéletet is kéntelen valék idővel megváltoztatnom, képzelhetetlen toleránssá lettem a' mások ítélete eránt. Hallgattam mondom, és azt óhajtottam, hogy az idő győzne-meg tégedet ezen igazságnak félszepsége felől. Ha ezen óhajtásom már most teljesedve lett volna, úgy most nem ítéltél volna meg a' Csokonay munkájának kiadása eránt Autokratori hatalommal tett jelentés miatt. — A' ki érzi, hogy jót teszen, a' ki érzi, hogy azt jobban mint ő más tenni nem fogja, az az illetén lépés által megelőzi a' Cabalákat. Én érzettem, hogy Debreczenben nincs senki, a' ki

azt a' munkát úgy tegye, mint Fő Hadnagy Fazekas Urnak segedelmével és azoknak tanácsokkal, a' kik Csokonayt életében és utolsó órájiban ismerték, én fogtam volna tenni, mert a' mint Cicero mondja, ezen studiumokban töltvén—el egész életemet, videor hoc jure quodam meo etc. Vagy azt a' modestiat grimasszoljam talán, hogy azt a' Halmiak jobban fogják tudni mint én? jobban e azok, a' kik soha egy sort is nem nyomtattattak, ha szintén nékem kedves és becsült barátaim is? Jeruzsálem, Jeruzsálem, Istennek szent városa! ostora és hóhérja az Isten kezeinek azok ellen a' kik nem úgy hisznek 's szöllanak mint te! hogy nem vagyok én is egyike a' te Bölcsőidnek, hadd magasztalnam én is a' megholt barátomat nem misanthropiával és cynicusai módal, hanem az által hogy meghalván ő, megholtának Virgil, Horác, Ovid! etc. etc.

Igen is, édes barátom, nem kevésbé fáj az nekem, hogy Debreczennek jobb fejei, mint a' milyenek, minden hízelkedés nélkül Téged nevezlek elől, osztán Fazekas Ur, Nagy Gábor és Kis Imre Urak, ha t. i. a' te leveled szerint Debreczenben *senki* sem tud semmit a' Cs. misanthropiájáról és cynicusságáról — fáj mondok az nekem hogy Debreczennek jobb fejei között *senki* sem volt a' ki megértett volna, és meg nem értvén bennem megbotránkozott és megítélt, —

nem kevésbé fáj, mint a' hogy néktek fáj en-
gem illy botránkoztató alakban látni. — Kié a' hi-
ba, a' botránkozóé e, vagy a' botránkoztatóé?
'S ez, édes barátom, nem első eset az én meg-
ítélésemben. (Epe nélkül szóllok. Hallgatnék ha
szavaimba legkissebb epe egyveledne). — Ti úgy
láttok, 's nem tehettek róla, hogy úgy láttok.
Igen jó; de a' ki helyesen akar ítélni, annak
magát elébb alkalmatossá kell tenni az ítéletés-
re; és ha egygy részről csak a' maga szemének
hiszen is, illő, hogy légyen egygy kis deferen-
tiával azoknak ítéletek eránt, a' kik nem egészen
érdemetlenek figyelmére. — Ki szerette valaha úgy
az embereket mint Rousseau, 's ki volt inkább
misanthróp? Kinek írásain tetszik több cultura
mint Rousseauén 's kiben volt valaha több cy-
nizm? Ezek incontestabilis állítások, 's a' ma-
gyarázat hosszas és azoknak a' kik Rousseaut nem
ismerik, érthetetlen. 'S Cs. kit teve exemplárul
magának az élet' módjában, nem Rousseaut e?
az ő gondatlan, rendeletlen, állhatatlan, plánum
nélkül való, jámbor, szeretetre méltó élete nem
hasonlított e a' Rousseau szép életéhez? — Ha
én Cs. volnék, 's vissza tekinthetnék síromból,
's meglátnám azt a' tudósítást, azt mondanám,
hogy ez a' barátom olly kedves illatú halotti ál-
dozatot gyújtott sírom felett, melly elfelejteti ve-
lem azt a' vastagságot a' mit Halmi szegeztetett

sírfámra. 'S ti bennem megbotránkoztok! ti pírúlva szóllatok róla! ti az anyja' megbántatását el nem oszlatjátok! és erántam való szeretetetek okokat nem keres a' magatok előtt való mentésre! — Jól van e ez így, édes Szentgyörgyim? 's micsoda visszás Istenség fascinált-meg téged is én ellenem? — Ha pedig Orvosa lettem volna Csokonaynak, Pilátus ugyan eszembe nem jutna, ha még annyira abhorreálnám is az újságlevelben való forgást, mert hiszen, gyalázatokra mondván nincs.

Tom Jones nevű Anglus Román Wieland által annak tartatik a' Románok között, a' mi Hamlet a' Tragoediák között. Hat tómus! Nehezen vállalkoztam volna megolvasására ha ott nem voltam volna, a' hol 6. kötet Románt is örömet olvas a' szenvedő. Nézzd csak mit írtam-ki belőle:

Thom Jones 1. Band, 2. Buch.

Leute, die wahrhaftig weise und gutherzig sind, begnügen sich Menschen und Dinge zu nehmen, wie sie sind, ohne sich über ihre Mängel zu beklagen oder sich zu bemühen, dieselbe zu

bessern. Sie können an einem Freund, an einem Verwandten, an einem Bekannten einen Fehler sehen, ohne desselben jemals gegen die Person selbst, oder gegen andere zu erwähnen; und dies öfters ohne dass ihre Zuneigung das Gerinste darunter verliert.

In der That, wofern eine grosse Einsicht nicht mit dieser gern überschenden Gemüthsbeschaffenheit verbunden ist, so sollten wir niemals Freundschaft machen als mit einem gewissen Grade von Thorheit, die wir entschuldigen können. Denn ich hoffe meine Freunde werden mir verzeih'n wenn ich erkläre, dasz ich keinen von ihnen kenne, der ohne Fehler wäre, und es sollte mir leid thun, wenn ich glauben könnte, ich hätte einen Freund, der nicht fähig wäre, die meinigen zu sehen. Verzeihung von dieser Art ertheilen wir gern, und verlangen so auch wiederum. Dies ist eine Übung der Freundschaft und vielleicht keine von den unangenehmsten. Diese Verzeihung müssen wir auch ertheilen ohne Besserung zu verlangen. Es gibt vielleicht kein gewisseres Kennzeichen der Thorheit, als wenn wir uns bemü'n, die natürlichen Schwachheiten derer, die wir lieben, zu verbessern. Die feinste Zusammensetzung der menschlichen Natur kann eben sowohl als das feinste Porzellän einen Flecken an sich haben und dieser ist, wie ich fürchte, bei

beiden in gleichem Grad unmöglich herauszubringen. Gleichwohl können beide noch Muster von unschätzbarem Werthe bleiben.

Haec res et jungit junctos et servat amicos.
Én azt várom tőled, hogy ha rajtam valamiben olyanban, a' mit elhallgatni nem *kell*, megbotráncozol, megítélés előtt szólíts-meg; ha pedig elhallgatni *lehet*, keress okokat, a' botráncozást indító esetet szebb színben praesentálni magadnak. Tulajdon tapasztalásomból tudom, hogy csak kevés gyakorlás által is az ember ebben sokra mehet. Ez a' gyakorlás cselekedte, hogy midőn sok tisztelt ember Bonapartén felakadt és őtet Julius Caesarnak nevezte, én őtet a' más csapatbeli tisztelt emberekkel hazája legnagyobb boldogítójának néztem. Megemlékeztem mit monda már Montesquieu a' nagy határra terjedett Republicák felől; megemlékeztem hogy Franczia Ország Európában és nem Americában fekszik, hogy Wieland, a' ki nem remélt koronát, 's nem is óhajtott másfélét hanemha borostyánból fonottat, már ezelőtt régen megjövendölte, hogy minek *kell* előbb vagy utóbb meglenni; eszembe jutott hogy Hazánkat melly szerencsétlenné tette, hogy örökség szerint való Kormányozóji nem voltak,

és hogy Lengyel Ország ezért tünt el az Európa superficieséről; 's Bonapartét eggy nagy és jó embernek néztem, hozzá vévén kivált azt, hogy ő annak a' frivolus népnek religiót és erkölcsöt adott, és hogy ha rajtunk állana is a' választás, bizonyosan inkább élnénk eggy jó Fejedelmi-igazgatás alatt mint respublikai kormány alatt, a' hol minden órában lehet félni a' tűz kigyúlásától és a' gillotínek' vérontásától. Mit tartasz Te és más Napoleon felől, arra nekem olly kevés gondom van, mint arra, hogy a' Mi atyánkot a' *mert tiéddel* mondod e vagy a' *mert tiéd* nélkül; a' ki igazán toleráns, nem csak religióbeli hanem minden egyébféle állatásban is tolerans. Én Napoleont csak azért hozom elő, mert annyiban ad praesentem materiam tartozik, a' mennyiben azt állítom, hogy a' botránkozást indító esetekben a' nagynak és jónak ismért ember cselekedetét zavaros forrásból deriválni koránt-sincs olly szép, mint azt mondani reá, a' mit Socrates eggy érthetetlen könyvre, hogy a' mit benne értett szép lévén, azt húzza-ki belőle, hogy az is szép lesz, a' mit nem ért. Meglehet, hogy az emberek' ismérete ezt a' szép hitet előlheti, és bizatlankodni taníthat. Én inkább megcsalódom, mint hogy nem ismért dologban arról a' kit szerethetek 's szerettem, rútat gyanítsak.

Az a' *μωρον αγαθον*, az a': ha az egész

emberi Nemzetet csak egy igazságtalan cselekedet által lehetne is megmenteni, vesszen inkább, mint hogy elkövetessék, czifrán és kevélyen hangzó igazság, de sokszor merő igazságtalanság. Te tudod, szintúgy tudod mint akárki, és jobban tudod mint sok ezer meg ezer, hogy két kötelesség gyakorta olly collisióba jő, hogy a' *μωρον αγαθον* mellett is virtus virtussal ellenkezne. Demosthenes egy Aristides-Szentgyörgyi gondolkozású embernek azt mondotta szemébe, hogy igaz ugyan a' mit mond: de az is igaz, hogy az igazságnak *a' haza részén kell állani!* Vagy azt higyjem talán, hogy te is halált kiáltottál volna a' Thébai szürös kankós triobolusos néppel Epaminondasra, hogy ő, nem a' nép által néki adott, hanem a' maga érdemének érzésében autokratori hatalommal magának vett generálissága által hazáját megmentette. Cette façon exigeante qui veut par-tout la perfection, son vrai nom, en un mot, c'est l'orgueil. —

Mindeneknél pedig becsesebb dolog a' szeretet. Jer barátom, kiperlettük magunkat, fogjunk kezét, és adjuk annyi bizonyságait egymás eránt való szeretetünknek, hogy a' legnagyobb bizonyossággal érezhessük, hogy azon a' pokol-

nak kapuji sem vesznek diadalmat. Te pedig ezen felyül, édes barátom, érezd kötelességednek, hogy a' szegény Csokonayné bánatját eloszlassd, 's ötet az én szíves tisztelem felől meggyőzzd. A' Jeruzsálem Bölcei hadd kiáltsanak rám: Feszítsd-meg-et, azzal nem gondolok. Öllelek szíves tisztelettel 's tántoríthatatlan barátsággal.

Kazinczy Ferencz.

XV.

Ér-Semlyén, d. 23. Mart. 1805.

Édes barátom,

Mi éppen indulunk Váradra, én a' Conscriptio-nális Gyűlés miatt, Sophie hogy Dienesnél a' vizitet végre megtégye; 's most értem, hogy a' húgom Péchy Sándorné Debreczenbe megyen, és így sietek felelni leveledre. — Fájt, azt látni hogy mind a' te opiniódban, mind a' Debreczeni jobb emberekében alá süllyedtem, és hogy a' Cso-konay anyja, meg nem értvén, fija eránt való háládatlansággal, hidegséggel vádol; 's ezek olly okok, a' mellyek reá bírhattak, hogy magamat justificáljam, ha azt egyébképpen tenni nem lehetett is, mint a' ti vádlástokkal. Úgy vélem, hogy megmutatván azt, hogy Cs. Rousseauval hasonlítatott öszve, a' misanthropie-nek és cynis-me-nek új vagy bővebb apologia nem kell; ha a' több czikkelyekben vétkes vagyok is, azt kérem tőled, hogy azt nézzd-el, és szeress azzal

is; — 's így osztán nyugodt lélekkel vagyok. Prof. Buday Úr engem elszégyenített, vissza küldvén a' bátyja' munkájára tett praenumeratiót. A' mennyire barátságának ezen bizonyosága miatt örvendek, úgy sajnálom szívesen, hogy azon munka kiadására tett költségei ez által nagyobbodtak; és ez valóban nem affectált delicatesz bennem. Prof. Buday Úr is a' Te feledből való, sajnálkozva szól a' Cs. Neologismusa felől. Az az a' punctum, a' mellyben soha egyet érteni nem fogunk. Minél ismeretesebb valaki az új nyelvekkel és az új nyelvek' literaturájának szerencsés előmenetelével, annál hajlandóbb annak óhajtására 's követésére, hogy a' mi nyelvünkkel is az történjék; mert ott a' hol van nem maradhat. Didacticus munkákat 's predikátziókat neologizálás nélkül írhatunk: de nem mindent a' Stylisticának más nemeiben; 's mit tehetünk róla akár jó a' barát*né* in sensu: *asszony barát*, akár nem? mikor nem magok az Irók, hanem a' fő circulusokban forgó személyek azzal szeltében élnek? B. Vay Miklós nem egyike ugyan az Iróknak, de nem is neologizáló, és még is Sophie felől szólván Grófné*nek* nevezi, noha csak *Grófi Asszony* ad imitationem Comtesse és Gräfin, 's így van ez minden más esetben. Pedig tudod a': Si volet usus-t. Én úgy hiszem, hogy engem az én Szentgyörgyim itt a' billenéssel bizonyosan nem vádol, és

elhiszi, hogy ha billenésbeli bolondságom volna, gondosan óvnám magamat előhozásától. Noha szeretem, hogy a' billenés magától jött. — Élj szerencsésen, édes barátom, és engedd minden tartalék nélkül azt hinnem, hogy úgy szeretsz mint óhajtom.

XVI.

Ér-Semlyén, 31. Mart. 1805.

Szeretetremlő barátom,

Ez a' Zsidó beszólla hozzám, hogy Debreczenbe megyen, 's azt kérdi, ha nem parancsolok e valamit? Hogy ne parancsolnék én Debreczenbe, hová mindég van valami írni, kérni, vagy tudakolni valóm. De ez eggyyszer rövid lesz levelem, mert hosszabbat írni nem érkezem. Hadd jelentem tehát, hogy Sophie látta Váradot, 's a' Püspökjénél 's még négy háznál (többhöz menni nem lehetett a' rossz idő miatt) javallást nyert. Minden azt kérdezte, hogy K. F. hogy tuda illy szerencsés lenni; meleg kézszorítással gratuláltak barátim, és a' kik September olta nem láttak, azt mondják, hogy megifjodtam, megvidámodtam, megszépültem. Eggy asszonyság ezt mondá Dienesnek a' Rhédeinél tartott estveli gyülekezésben: Sie können stolz seyn auf so eine Schwägerin, und Ihr Bruder ist sehr glücklich. D. azt fe-

lelte, hogy valóban szerencsés vagyok. Mint mentek a' czifra vizitek véghez, arról nem szóllok; Sophie a' maga természetes tónusában volt, 's nem csuda, ha megszerették: de hadd beszéllem egy szép auftrittját.

A' mint Váradot el akaránk hagyni, lovainkat fogták, 's én még dolgaim után jártam, Sophie felül a' szekérre, 's a' Baranyí József Úr háza előtt megáll. B. kijő, 's kérdi, ha nem lesz e szerencséje? Das soll Ihnen wiederfahren! 's meggyen bé. Ott Dobozy Lajos és a' Debreczeni lakos Margitai Úr sódaroztak. Sophie széket fog 's eszik, 's vígan mulat. Képzeld örömeimet, midőn a' D. házához vissza térvén szekeremet a' *barátom*' háza előtt látom-meg, 's érzem, hogy Sophie oda egyedül azért ment, hogy az én barátomnak tegyen sürprenírozó complimentet. Bucsú-zunk, 's én meleg szívvel köszöntem-meg Bnak azon barátságát, melyet erántam a' Conscriptio ideje alatt mutatott; Sophie is búcsúzik, B. neki kezet csókol, hát S. csak megkapja két kézzel a' fejét, B. vissza vonja magát, S. öszve csókolja pajkosság nélkül de baráti tréfával, azután neki áll Dobozynek 's utánna Margitainak. Margitai és Baranyi József igen kedves barátjai a' vak Gr. Töröknek. A' megcsókoltak' öröme nagy volt, az enyém még nagyobb.

Egyéberánt Várad nékem az által lett neve-

zetessé, hogy Sophie ott érzette-meg a' gyermeke' mozgását Mart. 24dikén. — Most testén olyan forma Ausschlag terjedett-el, mint a' frizli; kefélgeti magát kínjában. Nem tavaszi phaenomenon e ez? Csak erre az eggy kérdéskére adj, kérlek, feleletet, ha szabad e neki ferdeni? Hallotta, hogy anyának készülő asszonynak azt tiltják: de nem szabad e igen kevés ideig lenni vízbe? —

Csokonaynak eggy barátja öszveakada velem Váradon, és azon kezdé a' beszédet, hogy igazabb képet Cs. felől tenni nem lehet mint az én festésem volt az újságlevélben. Ez a' sorsa az emberiségnek. Laudatur ab his, culpatur ab illis. Ezen felül Erdélyből két levelet vettem, eggyet M. Országról, a' mellyben megköszönik, hogy néki rugtattam. A' gáncs helyében tehát, édes barátom, más részről javallást nyertem. De az valóban fájna, ha a' megszomorodott anya azt hinné még is, hogy fijasát bántottam magasztalással; és ámbár Te azt látod jónak, hogy a' dologról hallgassak, én szükségesnek ítélem, hogy magamat a' szerint a' mint illőnek találom, mentsem. Félre értetni szomorú dolog.

A' legközelebbi újságlevélben eggy tiszteletet érdemlő Ifjú lépe fel minden szükség nélkül a' Publicum elébe. Cserei Farkast értem. Nevét elhallgathatá vala. Ládd, édesem, hogy újságle-

velekben foroghat nevünk a' nélkül hogy hiúsággal vádolhasson a' világ.

Megengedj baráti bizodalomú újabb mentegőzésemnek, és szeress. Tisztelünk mind kettőtököt. Élj szerencsésen.

Ha Németh László barátunk elküldötte már a' maga Telekijét, az egyik exemplárt add ennek a' Zsidónak; 's ne felejts felelni, ha Sophie feredhetik e? 's lány melegben e vagy hidegben?

XVII.

Kedves barátom,

Két óra alatt indulok Sophieval Kázmérba, de a' Gyűlésre, melly Májusnak 15d. fog tartatni, mind ketten ismét Semlyénben leszünk. — A' vásárkor nem lehetett szerencsém végre ismét meglátni, holmi tekintetek miatt ez' egyszer bé sem menvén arra a' Gyülekezetre, mellyet nőtelen kóromba olly igen szerettem — a' *bált* értem, a' Debreczeni *vásári-bált*. Hát Te mint vagy, édes barátom, 's tiszteletet érdemlő Hitvesed? Felejtitek e azt a' csapást, mellyet a' Gondviselés reátok mére? 'S a' veszteség helyett nem kaptok e poltolékot? Néked, a' ki jó férj és jó atya, 's jó gyermekek' atyja vagy ezen felyül, óhajtanám ezt az örömet, inkább mint ezereknek másoknak. — Nagy híre van a' Billenös czifrájának mindenszerte. Epe nélkül mosolygom, hogy a' ki anynyi philosophiát affectált, a' csillogásnak olly gyermeki módra örül. Most tulajdon kezeivel vág-

ta be volt férje atyjafijai' cselédjének a' fejét egy téglával, és kurvanyázva, akasszanak-fel-ezve taszigálta-le a' grádicson. Ezt ne vessük magunkba, és — szánjuk, 's örvendjünk. — Szeretnék veled szóllani a' *Bertuch*' magyar textussal is megbővített képes könyve eránt, hogy hallanám ítéletedet. Én még nem is láttam. Reményilem egyéb újsága is volt a' vásárnak. — Kistől nekem negyed nappal ezelőtt érkezett egy mennyei szépségű, 28 strophából álló énekem, mellyben házasságomhoz gratulál. Ne tekintsük meg nem érdemlett magasztalásait. Es ist eine schale Critik sich darüber zu stossen. Poéta és Festő mindent nagyít, szebbít. Engemet tehát el nem szédít a' magasztalás. De ha másnak megtiszteltetésére íratott volna is az 'a' szép vers, azt mondanám, hogy még szebb munkát magyarban nem ismerek, mint a' Superint. Nagy' tiszteletére írt versét és ezt. Tartoztam vele ennek a', mint Poétát, mint Tudóst, mint embert, egy-eránt tisztelt barátomnak, hogy munkáját az ő becsülete és a' Nemzeté miatt kinyomtassam, 's felküldöttem Bécsbe, hogy nyomtassák pompásan. Itélj érdeméről az utolsó strophából:

Két Isten nyit pályát — a' Hír 's a' Szerelem —
 Eredj! 's a' nemes szív 's isteni értelem,
 Mutassd-meg, mit érnek,

Hogy a' mint bámúlni fogja dicsőséged',
A' boldogságra is hív Unokánk téged
Válasszon vezérnek.

Élj szerencsésen, édes barátom. Tiszteletre
méltó hitvesedet Sophiemmal együtt szívesen tisz-
teljük, 's magunkat ajánljuk barátságodba.

29. Apr. 1805.

XVIII.

Pünkösöd első napján.

Érdemes és lelkem-szerette kedves barátom!

Legátus Uram elhozta mind a' képet, mind a' levelet. A' képet vártam a' mi jó lelkű Németüntől rég olta, és így nem sűrprenirozott: hanem a' te leveleden édest nevettem. Azt írod, hogy vele az innep' örömeit akarod nevelni. Az innepnek két féle öröme vagyon, testi és lelki; ez azon való örömünk, hogy a' Sz. L.... kegyelmei rajtunk eláradnak etc. a' másik, hogy az ember vígan van etc. Ebben nincs részem, tudnillik a' vígan lételben, a' másokban.... — Köszönöm tehát nem azt hogy az innep' örömeit *nevelted*, hanem hogy innepemnek örömet adtál. — Ezt a' képet 1791ben Stunder festette Bécsben 90 aranyért. (NB. a' kép olly nagy mint eggy ajtó, és a' figura élet-nagyságban tetőtől fogva talpig meg van rajta.) Véghetetlenül szerencsés munkája volt Stundernek, mert erről a' képről először Tessedik

— 2szor az öcsémnek Pesti szállásadója még fél esztendő múlva is úgy megismertek, hogy magamat megneveznem nem kellett. De a' kép verzeichnolva van, és erre is el lehet mondani: cela est très bien fait, mais cela n'est pas beau. — A' mint most megláttam, azt mondtam reá, a' mit Gen. Gróf Fekete monda Stundernek, midőn képét elkészítette: Machen Sie mich so schön und ich will Ihnen die Hälfte meines Vermögens schenken. Sophie ismeri a' kép Originálját, melly most a' mi Némethünk' szobájában függ, és reméllem, örvideni fog, hogy copiáját megkaphatta. —

Édes barátom, igen régen nem valék veled, és szinte szükségét érzem, hogy lássalak és egymásnak szívünket panaszosan az az panaszkodva elibe tégyük. Tua navis in alto est! én pedig sokat nyelek, 's kéntelen vagyok könnyebbséget szerezni. Nehéz a' két tiszt között közletni. Ha veled leszek, lesz panasz! —

Eggy Úr vala itt, a' ki a' Grófnét, die Neugebackene, Zilahon látta a' Gyűlésen. „Szép asszony, sokat olvasott, de szünetlenül csókolja a' férjét.“ Ez az idegen Úr' reflexiója. Csókolta az elsőt is, és azt is szünetlenül. — Hagyjuk-meg az ő örömeit. Szegény asszonyka, hogy csak fordítását kéri *vissza*. Hiszen énnálam egyebe is van a' mit *vissza* kérhetne, még pedig talán *becsesbb* egyebe, mint a' fordítása. Az az asz-

szonyka talán azt hiszi, hogy én neki *serio* vagyok ellensége. Pedig én minden billegető cselekedeteit mosolygom, még pedig olly csendes vérrel, a' millyet ő nem is képzelhet; 's ha Wielandnak Aristippjét vissza kívántam, az azért volt, mert félttem hogy 36 tómus munkám csonkán marad. Pedig még két Tómus a nála vagyon. Ohajtom hogy vele öszve jöhessenek, hadd süssem meg hideg tűznél. — Annyi szép tulajdonsággal minden eszes sőt még a' nem eszes ember' javallását is verscherzolni! 's abban lelni minden örömét, hogy Grófné! —

Bertuchnak Bilder Buchját ismerem Németül. Az Ipmam meghordatta. De magyarban még csak a' Prospectusát láttam. Azt a' mit láttam, nekem nagyon tetszik. A' munka nicht systematisch, sőt merő Spielwerk. De a' képek igen szépek, és ennek is van haszna. A' magyar textus jobb kézbe akadt mint remélni mertem. Azonban én erről nem ítélnék, mert idegen vagyok a' tudományban, 's ha az nem volnék is, kevés a' mit láthaték. De Sophiem hordatni fogja.

Édes barátom, az özvegyenlétel keserves kenyér annak a' ki a' házas élet' boldogságait megkóstolá. 15 napja hogy Sophiemtől elváltam, 's már repülnék hozzá ha lehetne. Júniusban csakugyan meg fogom látni. De elébb téged látlak meg, mihelyt lehet.

Eggy csomó könyvet küldök Bécsbe, — általatok, Orthodoxusok által, condemnált magyarsággal írottakat, hogy nyomtassák — de ha rosszak is, ha nyelvetrontók is, ha bennünket mocskokba keverők is, hagyjátok úgy — et se venerantur — elég az hogy Kazinczyt szereti az illyekben Kis — 's arra kérek, hogy ha tudsz valami jó embert, a' kire azt bízni lehet, és a' ki a' héten megyen Pestre a' vásárra, add által neki, 's kérd, hogy vigye-el Ricklnek Pestre. Én a' Legátusra bízom, hogy adja Schmidtnek; neki talán lesz nem sokára alkalmatossága. De ha tudsz olytat, a' melly hamarább mégy, segíts rajtam. — Hát Hitvesed, hát a' szép kis menyecske Spáhné mint vannak? Régen nem láttalak benneteket, barátim, pedig olly közel lakunk! Míg még Sárosiné kegyes volt erántam, többet forogtam köztetek.

Élj szerencsésen édes barátom, 's tarts-meg becses emlékezetedben.

XIX.

Kázmér, August 8d. 1805.

Lelkem' becses fele! Iphigenie megszületett. Te vagy az első a' kinek ezt írom, mind *háládatosságból*, példátalan és soha meg nem érdemelhető barátságodért — mind *az atyai örömnök édes új érzésében*, ismervén eléggé, melly igen tiéd ezek az érzések, mellyekkel lelkem most el van telve. Imádvá szeretett anyja tegnap éjféli 11 oltá reggeli 4ig szenvedett. A' gyermek ép, nagy, és gyönyörű, még pedig nem csak az én szemimnek. Keresztszülője B. Wesselényi Miklós és az ő nagylelkű felesége; a' gyermeket B. Splényi Magdaléna Kisasszony fogja a' keresztvíz alá nyújtani: Te pedig édes Szentgyörgyim, kedves hitveseddel Komáknak vagytok megkérve. Füzze-össze lelkeinket ez az *actus újabb lánczokkal*, mint-hogy *szorosabbra* fűzöttetniek lehetetlen.

Ezen levelemet vévén, a' Dobozy háznál Margitai Úrtól járj végére, ha nincs e Debreczenben Mélt. Gróf Török József Úr, a' Sophie Onkelje,

és ha ott van, keressd-fel, olvasd-fel előtte levelemet 's ajánlj engemet Sophieval és Iphigeniével atyafiságos gráziájiba; Magad pedig kérd, hogy Tégedet nézzen úgy, mint nékem barátomat 's jóltévőmet. Spah Urat és a' Szép Susit kérd hasonlóképpen Komáinknak. Nekem az a' legfőbb vágyásom, hogy magamat és az enyéimeket a' Jókhoz csatlhassam; 's ezt az áldást nyomom atyai első csókkal a' kis Fizsi homlokára. Ha Dobozy Mihály, Mihályné és Lajos 's Baranyi József barátim Debreczenben vannak, ezt jelentsd nekik is mint Komáimnak. Élj szerencsésen, és szeress.

Az Onkelünknek kézcsókunkkal jelentsd hogy ma indul levelem Postán Miskolczra is.

tisztelőd barátod

Kazinczy Ferencz.

September első napjáig itt maradok.

XX.

Kázmér, 5. 7br. 1805.

Édes barátom,

Holmi tudósítások, mellyeket gazdaságom felől vettem Semlyéből, közel két hétig hánykodások közt tartották lelkemet, 's annyira vittek, hogy nagyon megijedt az Ipam, 's vagy forró nyavalyától féltett, vagy sárgaságtól, mert hideg hideg környékezett meg rettentő hőséggel. Végre nyavalyám sárgasággá decidálta magát. Hánytatója 's mannája, minekelötte Dr Meczner megkaphatánk, megszabadított a' nagyjától. Jobban vagyok, de dagadva vagyok. Meczner azt mondja, hogy a' Cúra jól ment, 's rhebarbarát praescribált sáliákkal. Ismerem a' nyavalyát; 1791ben sokáig k inzott. Félvén a' recidivától, nem megyek Semlyénbe, hol új historiák várnak. — Bátyám Péchy Imre Úr közbe vetette magát. Meglátjuk mit nyerek. Én Széphalmot választottam lakóul és birtokul a' mellette való földeknek egy részét 's egynehány

embert. A' két utolsót nem óhajtja Józsi, és nem tudom mi lesz a' dologból. Sophie úgy 1 1/2 órányira lesz imádva szeretett jó szüléjítől, én pedig Ipamtól és napamtól, kik úgy szeretnek mint gyermekeket 's segéllenek. Legnagyobb az, hogy Semlyéntől esem messze, hol nyugodalmat nem várhaték.

Sophie szívesen köszönt. Ugyan ezt parancsolták szüléji, midőn még nem gondoltam hogy itt maradok. A' kis Fizsi eggy szép gyermek. Mintegy eggy hetes volt, midőn valamelly kelés ütötte ki magát rajta, melly míg rejtve volt, a' Bába elvesztette reményét megmaradása eránt. Láttad volna akkor, hogy az az asszonyka, a' ki viselős korában sem hitte még, hogy szeretni fogja gyermekét, mit teve! — Négy napos volt a' gyermeke, midőn magához szállít, és beszélli álmát: Iphi már járó, beszéllő gyermek volt; eggyütt sétált vele; 's az anyjának ezen kérdésére *Szeretsz engem?* ezt felelte magyarul: *Szeretem Mamácskát!* Hát fogsz e tanulni? — *Fogok Mamácska!* — Melly boldog érzések!

Hogy levelem kezedbe ment, onnan tudom, és egyedül onnan tudom, mert a' Sógoromnak Pepinek a' Debr. vásárban Nagy Gábor barátom mondotta hogy Sophie Anya; Kóvér pedig mutatta neki leveletem is. — Senki sem válaszolt barátságos levelemre; talán mert nem hitték hogy

levelek itt talál. — Hiszem tehát, hogy leveletem az anyám, a' húgom, és Dobozy is vette. — Az Onkel nem vala Debreczenben. Édes barátom, áldjon meg Isten minden örömeikkel! Hitvesedet tisztellem, lyánykáidat 's fiadat ölelem. Én szüretig itt maradok. Mi újság nálatok? Élj szerencsésen.

F. K.

Péchy Imre Bátyámnak szólló leveletem ajánlom barátságodba. Cselekedd hogy minél előbb vegye. Az én házi dolgaimat illeti; és még Gyűlésig kell vennie.

XXI.

Kázmér, d. 22. 7hr. 1805.

Érdemes barátom,

Én még is rosszúl vagyok; a' hideg elhagyott: de annak helyébe néha gyújtogató tolvaj hőség jő reám; színem nem sárga többé, hanem petyhedt, 's olly gyenge vagyok, hogy sem ülni, sem járni, sem kocsizni nem tudók hosszasan. Nem tudom, mikor látom meg Semlyént, hol kereséségnél úgy sem várok egyebet.

Manzi és az inasom reményilem megvitték néked leveletem, 's te az acclusumot Péchy Imre Urnak megküldéd, vagy ha Debreczenben volt, megadád. Azolta semmi tudósításom nincs. Senki sem ír; és ámbár megparancsoltam a' kocsisnak, hogy mihelyt lovai megpihennek, jőjjön, nem jön hanem nyomtat. Most újra meggy parancsolatom, hogy tegyen föltre mindent 's jőjjön.

Ha azon könyvekre, mellyeket Júliusban nálad hagyték, többé szükséged nem lesz, pecsé-

teld-le, és a' Debr. Octoberi vásárkor adresszem alatt küldd Kassára, mellé vetvén ezt: abzugeben beym Herrn von Neumányi, in Kaschau; 's adassd-meg a' Kassai Kalap-áros Rózner-nek, ki nek boltja a' Kis István Pesti Könyváros sátora mellett van.

A' mi kedves Kisünk elnyerte a' B. Prónay praemiumát. Ezt az öreg B. Prónay László Excell. fijának, B. Prónay Sándor barátomnak, a' Teleki József vejének leveléből tudom. A' két *accessitet* eggy Erdélyi Ref. Préd. Pánczél, és eggy Bajcsi Plebánus (Komárom mellett) a' neve Putz Antal, nyerték el. Mit mond ezeknek munkájokra májd Debreczen? Ha Prónay Debreczent tette volna Brabeutává, ez bizonyosan a' beküldött írásokból eggy újat készített volna, 's azt mondta volna (mint a' Hirmondó' praemiuma által munkára hevített Iróink Grammaticájokra) hogy eggyik sem érdemlette-meg a' jutalmat, és hogy Kis nem tud magyarul! — Félttem ettől, és kértem B. Prónay Excelt, hogy Debreczenbe ne küldje *ítélet-re!* — Kisnek kimondhatatlanul örvendek. Az ő prózája és versei lévén a' magyarságnak legszebb canonjai: illő vala, hogy theoreticus munkája Iróinknak codexe legyen, 's az lesz!

Sophie ma méne ki anyjostúl és lyányostúl legelébb kocsin. Vicekeresztanyjánál teszi-meg a' gyermek az első vizitet. Nő és nehezedik, azt

karom igen világosan érzi. Az anyja exempláris
anya, valamint exempláris feleség! Maga szop-
tat, 's teje elég van, és eléggé substantióz. —
Élj szerencsésen, édes barátom! hitvesedet tisz-
telem, gyermekeidet 's magadat ölellek. Adieu.

XXII.

Ér-Semlyén 23. xbr. 1805.

Szeretetre-méltó kedves barátom!

Az Austriai Monarchia Literaturájának *Évkönyveit* — ezzel az új, de szükséges szóval boszszantani akarlak — íme küldöm. Közöttök, ezen Évkönyv' darabjai között, fogod találni a' szép Kriska vissza kívánt írásait is. Mondd neki azt, a' mit akarsz; nekem mind egygy. — Ezt a' hossz-as csomó processusos dolgokat tárgyazó papirosokat pedig, kérlek, adassd-meg Nagy Gábor Urnak, még pedig minél előbb, és bizonyossá tévén magadat az eránt, hogy tulajdon magának ment kezébe.

Én 6. xbrben értem-fel Kázmérba. A' kis Fizsit meg nem ismertem volna, ha több gyermekek között láttam volna meg. Megnőtt 6 hét alatt, meghízott, 's fyzionomiája evolválta magát. Oltvaras szegényke. Nekem bizonyosan lyányom, mert ha ölbe veszik, vagy ha fekvé képhez kö-

zel jut, mindég a' képet nézi; 's eggy vissza-jövelelemmel itt talált levelében azt írja Sophie, hogy öszvekelésünk anniversariumán, Nov. 14dikén, vászonra festett képemet felfüggesztette a' falra, hogy a' gyermek visszatértemig ismerni kezdjen, 's mikor a' gyermek szemei abba tapadtak, akkor ő mindég ezt a' hangot súgja fülébe: *Papa! Papa!* — Édes barátom, melly édes, melly szent érzések! 's melly asszony Sophie! —

Generális B. Vayné nekem Bécsből eggy magyar levelet írt. Megtartom azt a' maradéknak, hogy csudáltassék. Annak az asszonyságnak nincsen mása. Meglehet, hogy eggy levelkét zárok ezen levelembe. Ha veszed, vidd által, kérlek; végye bár későn, csak kezedből vegye. Bizony nagyobb asszonyt nem ismerek.

Élj szerencsésen, édes barátom, 's mülaszd magad az Évkönyvekkel, az az esztendői könyvekkel. Az Ipammal szöllottam Recenziója felől. — *Wie das grob ist!* mondám. *Und wie seicht!* monda az a' szeretetre méltó ember, a' ki a' Recenzióban nem a' durvaságot érzette, hanem a' hibásságot. Élj szerencsésen, édes barátom! Hitvesed kezét 's gyermekeidet csókolom, 's kívánok víg inneplést, víg új esztendő't, víg híreket. Adieu!

XXIII.

2. Jan. 1806.

Édes barátom!

Levelkéd tegnap estve érkezett. Ugy tetszik, hogy az Isten téged arra választá-ki, hogy minden enyhülésekben, a' mellyek engemet érnek, Te légy az eszköz. Azt nyújtottál nekem 1803-ban, azt 1804ben, azt 1805, 's íme azon kezded már 1806ban is. Köszönöm szíves barátságodat. Ide zárok 5 ftot, fizessd-ki a' Postát; a' pakétot pedig küldd által nékem Péchy László Öcsémnek holnap haza jövő kocsisa által. Az öcsém Prof. Szilágyi Gábornál van szállva. — Ezen pakétnak, a' mellyet a' kis fiú viszen, pedig adj helyt, míg kezemhez veszem. Ez semmi nem egyéb, mint 1801 olta való diáriumom.

Reménylem, hogy az Évkönyvek kezeden lévén, vetted a' Nagy Gábornak szólló pakétet is, az az, azon prokátori papirosokat, mellyeket neki az Ipam küldött, 's által adtad neki. Szeret-

ném, ha Nagy Gábor Ur nekem most valamelly B. Geizlert illető iráskát kiküldene.

Élj szerencsésen, édes barátom! Gen. B. Vay-nának nem sokára általad nyújtok be egy levelkét igen szép magyar levelére, mellyet látni fogsz. Adieu. Csókollak mindnyájatokat. Azt nekem nem fogod ellenzeni. Adieu.

XXIV.

Ér-Semlyén 16. Febr. 1806.

Édes barátom!

Kisnek ide zárt leveleit gyönyörűséggel fogod olvasni; legalább azért, hogy a' szegény Némethnek állapotja felől mint Orvos jobban augurálhatsz, mint én azt érteni tudom. A' levelet tartsd-meg míg más ízben ismét béküldök. Akkor kiküldheted. Szeretném pedig édes barátom, ha egyszer Horváth Ádámnak az a' levele is kezdedbe akadna, mellyben valamit Kántizál; mert azt a' levelet ő vissza várja tőlem.

Hogy annál bizonyosabban megkaphassam a' leveleket, jó volna, ha a' levelkét, mellyet mellé írni fogsz, előre megírnád; mert Te egész életedben kevés szempillantást töltesz úgy, hogy attól ne kellessék rettegned, hogy ismét abba hagyatják veled az írást.

Két Typographustól vettem az utolsó Postán levelet. Mind a' kettő azt írja, hogy nyomtatják

a' nálok lévő írásomat. Az eggyike ezeknek Rochefoucauld — a' másik a' Sylvester Grammaticája. Bezzeg akkor fog majd fejet csóválni az én Szent Györgyim, ha azt látja-meg. Irgalmatlanul rontom a' szót, és sokan nem csak a' grammaticális szóllásban, hanem a' logicaiban is fognak boitránkozni; Debreczen pedig feszítsd-meget kiált reám. Mert nekik nem *titkon* — hanem megnevezvén a' Debreczenieket — nevezetesen a' *Debr. Gram. Irójinak* irgalmatlan vágásokat adok. Képzeled azonban, hogy én nem bántom senkinek személyét, 's nevét senkinek nem említem. Az olylyas nem illik, 's az ollyast nem cselekszem. De a' királyi pálczának el kell vétetni Júdától.

Csóka Ur a' minap en confidence azt tudakozá Péchy Sándorné Húgomtól, ha vallyon az én szalma-özvegységem nem a' házasságbeli meghasonlás munkája e? Más nap egész barátsággal Cs-hoz mentem, 's elolvastam neki a' feleségem leveléből egynehány sort. 'S azt vetettem mellé, hogy kérdezősködését nem veszem rossz neven, mert ha más élne illy hosszú szalmaözvegységben, én is kérdenék ollyat. Mutattam az Ipam leveléből is annyit, hogy láthatja 's bizonyság lehet, hogy az engem nem csak nem tüzel, a' mint vádoltatik, hanem nagyon javallja moderatiómat és arra int, hogy abból a' tónusból soha se engedjem magamat kiragadtatni a' történhető felhe-

vülés által. A' Sophie levelét nem tehetem a' Kisé mellé: noha Szent Györgyi olvashatná azt is kezdettől fogva mind végig: de hidd-el, barátom, Sophie excellens feleség, anya pedig szintén a' gyermekségig zärtlich. —

Én Febrban Ujhelybe írtam Péchy Imre Urnak egy levelet, hogy Regmecz táján lévén most, szóljon Asszonyámmal, és vegye arra, hogy mivel Péchy Imre Ur a' Haza bajai által elvonattott az én dolgom elintézésétől, Asszm Bátyám Comáromy György Urat tegye arbiternek. Ezen felyül kértem ismét, hogy legyünk anya és fiú: én kerülöm a' lármás módot; ne kényszerítsenek reá. — P... a' levelet az Anyámnak által adta. És jele, hogy a' levél úgy vala írva, a' hogy illik. P. I. nem boldogúlt egyében, hanem abban, hogy Com. Gy. Urat arbiternek tették. A' P. I. elmenetele után végre által látta az Anyám, hogy igazságom van; nem gazdálkodhatom én Jesztrenben, ha Széphalmon lakom, 's minthogy átaljában nem akarnak adni Regmeczen, — J... nem szenved-még maga mellett! — arra az incidensre jutottak, hogy a' házamhoz valami kevés földet és 1 kaszálót adnak; embert éppen nem; 's ezer Rftot esztendőnként. Tartván attól, hogy ezt sem fogadom el, nekem meg nem írták. De transpirált hozzám; megírta valaki. 'S én, a' ki nem engedem magam megelőztetni abban a' mi szép,

azonnal eggy levelet írtam az Anyámnak Sophie által, hogy köszönöm 's benne megnyugszom. Kértem, hogy tegyen le minden bosszús emlékezetet, 's legyünk jól. Még nem vettem levelét. Talán megszűn a' fergeteg.

Ha ez meglesz, a' feleségemet lehozom vagy két hétre, hogy a' világ lássa, hogy meg van enyhülve a' harag. Osztán nagyon szégyelli azt az anyám, hogy Sophie elmenvén a' háztól, a' világ abban a' hiedelemben confirmáltatott, hogy Miklósnénak is volt oka elmenni. Így minden helyre hozódik, 's minthogy nem lakunk egygyütt, jól lehetünk.

Alig bírom a' kezem a' sok írásban. Élj szerencsésen egész házáddal, édes barátom.

tisztelőd

K. F.

XXV.

Ér-Semlyén, 23. Febr. 1806.

Édes barátom,

Közlöm veled az Iпам feleletét a' tudva lévő Recensióra, melly az Ausztriai Tudománybeli Évkönyvek egyik darabjában áll; nem az Iпам parancsolatjából: hanem barátságból. Kinek van igazsága? az Iпамnak e? a' Recensornak e? azt én nem tudom, mert én Orvos nem vagyok. Mind az egyik megtévedhetett, mind a' másik; 's recenseálni, felelni, 's a' feleletre ismét felelni, úgy *szabad* és úgy *kötelesség*, mint a' Gyűlésekben *szabad* és *kell* ellenkezni a' más ítéletével; csak hogy bántás és vastagság nélkül legyen az. Az Ausztriai Évkönyvek' Recensensei sok jó könyvet *rosszúl*, sok jó könyvet *jól*, az az dicsérettel, említenek; 's tónusok olyan mint a' Báróczy expressiója szerint a' vad Németeké szokott lenni. Az Iпам tónusa nem bántó, 's az nékem elég.

A' Debreczenieknek, édes barátom, az én glosszáimra és praefatiómra Sylvesterben, protestálni, mint Mergentheimnak, igen is, szabad lesz. Adja Hermes Isten, a' nyelv Pátronusa, hogy protestatiójok olly nevetségessé tegye őket, mint a' Mergentheimiakat, (noha én nem tudok az ő protestatiójok felől mind ezideig semmit; azt azonban tudom, hogy a' Mergentheimiak a' Német és Ausztriai Birodalom Feje akaratja ellen nevetség.) — De az olly protestálók protestatiója, mint a' Debreczenieké, — a' Grammatika Írójít értem — azok előtt a' kik a' dologhoz értenek, bizonyosan nevetségesebb lesz, mint a' maroknyi Mergentheimi lakosoké. Még most is mosolygom, hogy annak az asztalnak a' gazdája, a' hol Téged egyszer találtalak, hogy vitatta, hogy nem így kell mondani *festetett*, (*pictum est*) hanem így: *festődött*, mert, úgymond, a' *festetett* ezt teszi: *curavit aliquid vel te pingi*; és nem fért a' fejébe, hogy az *ödött* *terminatio* nem csak *reciprocum* (rázódott, ütődött, von sich selbst geschüttelt, angeschlagen igen jól van mondva), hanem *passivum* is. 'S a' bölcs Grammatica szerint a' Magyar nem él *passivummal*; és így nem jól van mondva: *elvégeztetett* (*consumatum est*), hanem a' Krisztusnak, ha magyarul szóllott volna le a' keresztfáról, ezt kellett vala mondani: *elvégződött*. — 'S osztán ne nevéssen, ne

bosszankodjék az ember! o Debreczen, Debreczen! —

Fő Hadnagy Fazekas Ur bizonyosan derék és szép tudományú, 's ítélni alkalmas ember. 'S azt vitatta, hogy nem jól van mondva: oda *benn* van a' házban, e' helyett: oda *bé* van a' házba. — 'S ha a' Magyarság Kánonjait, a' Debreczenieket kérdjük, mindnyájan Fő Hadnagy Urnak adnak igazat (geben Recht.) — 'S kinek van tehát igaza? Fő Hadnagy Urnak e? vagy nekem? — Így jár az ember, ha az usust teszi Critériumnak. — Az én kedves barátom a' Freundint barátom-nak vagy barátom asszonyinak mondja, mert a' *né* uxort tévén, a' *barátné* ezt teszi: *u-xor amici*. — Hát Elisabetha Angliae miért mondatik *Erzsébet Királynénak*? hát M. Therésia miért? — Vagy ez sem jó? — De azt fogjátok mondani, hogy Angelica Kaufmannt miért nem mondom hát e' szerint *Festőnének*, holott a' festés mestersége által elhíresedett, és az *autrice-t*, *Schriftstellerin-t*, miért nem *Könyvirónének*? 'S azt mondom, hogy azért, mert a' *Geschmack*, mellyet az ember nem erőltethet, nem engedi. De ez víz a' ti malmotokra, 's azt mondjátok, hogy nagyon schwankend a' *Geschmack* critérium-má való tétele; egyik azt mondja, hogy az ő ízlése megengedi hogy barátnének neveztessek, a' másik azt, hogy az ő ízlése nem engedi; 's

igazságtok van. Csak hogy Horatiusnál már a' kikaczagott Arbuscula megmondta, hogy Satis est equitem mihi plaudere.

E' napokban édesen elnevettem magamat az újság olvasása alatt. — Mátyási József, kit az öreg Domokos Ur is jó Irónak tartja, én pedig nem tartottam 's nem tartok, egyik újságlevélnek utolsó soraiban annunciálja, hogy a' Prónay kérdésére írt pályairása kijött. Annak titulusa így kezdődik: *Vélekedés, mellyet etc.* (a' Rectornál van az újságom, 's megtévedhetek. De semmi!) Ez germanismus, 's latinismus. *Dissertatio, qua etc. Versuch etc.* — József alatt Domokos Ur egy commerciumot illető broschürt lefordított, és kiadta, de meg nem nevezvén magát. Ráth Mátyás, akkori Ujságíró, megcastigálta azért, hogy ezt: *Traum, über das Commerzwesen* vagy hogyan is volt, így tette-ki Álom a' kereskedés etc. felől. Csak képzeld, Lutheránus atyafi tanítja a' Debreczeni Colosszust és arbiter elegantiarum hungaricarumot magyarra! — Pedig Ráthnak igazsága vala, hogy ezt így kellett volna kitenni:

A' kereskedés elővitele felől

való

Á L O M.

Mert, haszontalan! a' Debrecenismus! — az az, az a' puritanusi makacsság, melly nem mer 's nem is akar semmit változtatni, bővíteni, még a'

höl látja is hogy a' nyelv azzal sokat nyerne — azt úgy kívánja. Egyéb eránt én nyelvrontó azt tartom, hogy Ráthnak a' Domokos Ur hibáját nem megfeddeni, hanem megdicsérni kellett volna, mert úgy ez az istentelen Weitschweifigkeit szépen elkerültethetett volna, 's elmaradt volna a'

V A L Ó.

Nem, édes barátom, Debreczen sem Grammaticában, sem a' Syntaxisban, sem a' Stylisticában bíró nem lehet. Valaki ott szívta a' levegő eget, az impestálva van. Még Csokonay sem rázhatta le egészen a' mi lerázni való volt, pedig neki nagy mértékben adta meg a' Múza az ore rotundo loqui-t.

Minden a' maga szemével lát, 's hibázhat mindenikünk. De azért örökké rendesnek fogom nézni, hogy Prof. Császár Úr, a' Német nyelv professora, és Bécsi 's Göttingi lakos, 's különben is igen jó fej, mint mondá, hogy Klopstock nem tudott jól németül, 's Bürger olly rosz poéta volt, hogy az ő verseihez hasonlókat akármelly Bursch is tud írni. Hát Márton József Ur, a' Lexicographus, mit nem ír a' Bertuch képe skönyve magyar praefatiójának utolsó soraiban az új szók felől, a' krompélyt hozván nyavalyás elmésséggel elő! Ő belőle is Debreczen zengett, midőn azt írta. Így jár az, a' ki elfoglalva lévén magától, az az a' praedictum receptae hypotheseos és

infallibilitatis által, finnyáskodik az új Irókat olvasni, 's előre nem halad az időszzakkal. Ha Virág Benedekkel, Kis Jánossal etc. ismeretes volt volna, nem lött volna bakot, mingyárt a' könyv titulusán, ezt *Képes-könyv* így írván: *Képeskönyv*, 's megtanulta volna, hogy a' forradás csak a' nominativusban eshetik meg: *borkö*, *húsvét*, *Úrfi* etc. Egyéberánt fordítása excellens Bertuchban.

Édes barátom, genus irritabile Philologorum. Hac in re scilicet una multum dissimiles, ad caetera gemelli! Engedd, hogy magamnak ezt a' dicséretet adhassam. Egyéberánt mondd *barátnak* az én *barátnémat*, én meg nem botránkozom, sem előttem általa semmit nem vesztesz. Tolerantiám nem csak a' *Hűtet* illeti, hanem a' nyelvet is.

Az Ipam levele hadd maradjon nálad, míg látásodhoz valaha szerencsém lesz. Éljetek szerencsésen, édeseim! Öllelek tisztelettel 's szeretettel.

tisztelő barátod

K. F.

XXVI.

Szerelmes barátom,

Nem tudván, ha vettél e legközelebb híreket Győrből, közlöm veled a' mi szegény Néme-thünknek ezen szomorú levelét. Rosszúl kell állapotjának lenni, hogy már hivataljáról is lemondott: de lelke még is olly eleven mint egészséges napjaiban volt. — Martiusnak 12dikén pacificatio concludáltatott Álmosdon. P. J. Ur volt a' közbenjáró. Ugy viselém magamat, a' mint kellett. A' kész pénz ofertet revocáltak, és a' helyébe egyebet adtak. Tartottak tőle, hogy én a' pénzhez ragaszkodom: én pedig az első szóra minden további gondolkozás nélkül reá állék a' nem-pénzre, 's számból félhang sem jött ki illetlenséggel. Így nem vala alkalmatosság a' kifakadásra. Lakásom *Széphalom* lesz, 's oda Csö-törtökön indulok, hogy a' mesteremberekkel végezsek. Még Májusban megtelepedem ott. Végre tehát csakugyan kibúvok ebből az irtóztató labyrinthusból. Most nyomtattatni fogok, 's a' mi be-

jő, abból apróbb adósságaimat csalhatatlanul fizetni fogom. A' nagyobbakra is majd reá jön a' sor. Csak hogy meg lesz végre a' mit olly régen ohajtok! —

Lepecsételt csomóimat, édes barátom, kérlek ezen Levelem megvívőjének add kezébe, hogy még minekelötte felfelé indulok, vehessem. Csötörtökön útban leszek, 's elakadnék, ha ezen papirosaim itt maradnának. —

Itt az a' híre, hogy Gróf Toldiné gyermekágyban meghala. Tudsz e bizonyost? 's ha megholt, írd-meg, hol holt-meg, 's a' gyermek életben maradt e, vagy megholt az is? Hát a' kisasszony testvére igazán férjhez méne e Szilágyi Lajoshoz? szerencsétlenségét szívesen sajnálom, 's levitás, annyival inkább epe nélkül mondom, hogy kár volt neki meghalni. Sok fojtós gyümölcs szotyós korában lesz jó. Neki elméje sok volt, 's szép volt.

Még egy Győri levelet teszek ide, hogy ne vess, bosszankodjál, és örülj. A' Pápista magyarság bosszankodásra fog gyúlasztani: 's örülni fogsz azon hogy Te nem vagy olly mint ő. — *Mi nem vagyunk még mentek az* (quod absit) *elpatkólástól*. Szegény Pap! quod absit! pedig ő és Gróf Teleky József azt tartja 's tartotta, hogy csak *ott* van az élet, és még sem kívánkozik abba a' boldogságba. Levele ollyan mint

a' Canusium lakosainak deákságok, kiket Horátz *bilinguisek*nek nevez; fele magyar, fele deák. Azonban ebben a' Papi férjfiúban még is lehet becsülni, sőt nagyon kell, hogy a' haza nyelvét szereti, értte buzog, és haragszik az utolsó Di-aeta törvényére. — Küldd vissza ezt is, édes barátom, hogy felvihessem Kázmérba.

Élj egész házad népével teljes kedvedre, 's tiszteletre 's szeretetre méltó Hitvesedet nevében köszönts. Gyermekeidet csókolom. Mikor készülsz ismét atyaságra? Ne tagadja meg a' szerencse töletek ezt az örömet, 's adjon a' világnak ismét eggy újabb Szentgyörgyi Jósefet. Ölellek tisztelettel 's barátsággal eltölt szívvel. —

16. Mart. 1806.

Élj sok víg Jósef napokat, édes barátom!

XXVII.

Kázmér, Apr. 19. 1806.

Édes barátom,

E' napokban múlata itt egynéhány napokig az I pam' testvér bátyja, a' Miskolczon lakozó Gróf Török József. Debreczen forogván a' beszédben, a' Grófnak a' Te neved juta emlékezetébe. Rám parancsolt, hogy ámbár nincs szerencséje téged ismerni, nevében tiszteljelek, és kérjelek, hogy a' mit izen, fogadd valóságos barátság' és tisztelet' jeléül. Hallja, ugymond, hogy néked osztályrészüll gyenge inszövevény jutott. Eggy Gömör Vármegyei Szolgabíró, Paukovics nevezetű, azt beszéllé az Izenőnek magának, kevés idővel ezelőtt, hogy önéki valamelly Arcanuma van, a' mellyel csalhatatlanul segít mindenen, a' ki azzal él. Igaz e a' mit mond, azt én és az Izenő nem tudhatjuk: de azt az Izenő hallotta, hogy igen sokakan segített, még pedig nem palliative. Leveledet a' Tornallyai Postára útasítsad; ott a'

Postamester kérettségék a' levél borítékjára írandó sorok által, hogy a' levelet juttassa Paukovics Urnak kezébe. Hogy el ne tévesszük a' dolgot, így írhatnád adresszét:

Tekintetes Paukovics Urnak, T. Gömör Vármegyében, a' Putnoki Járás Fő Szolgabírójának.

per Cassovie,

Tornallya.

Vagy írd-meg a' levelet, pecsételd-le, tedd reá az adresszt, 's küldd B. Vay Miklósnak, hogy az járjon bővebben végére, hol lakik az a' Paukovics Ur, a' ki Szolgabírája a' Putnoki járásnak, 's Báró Szepesi Kisasszonyt tart férjnél? Legjobb lenne a' levél elindítását egészen B. Vayra bízni. Az ha tetszik szólhatna a' mi Onkelünkkel. Ha tetszik, velem is parancsolhatsz; én a' levelet elküldöm.

E' napokban eggy igen kedves vendégünk vála itt. *Nékem*, mondom, igen kedves. Megszerettem szép külsője 's mívelt lelke miatt. Eggy gyönyörű fiatal ember, mintegy 32 esztdős. Egynehány esztendeig katonáskodott; 1797 táján Olaszországban elfogattatott, 's Napoleonné (azért, mert igen sokat hasonlita néki valamelly közélről való atyjafijához) tudakozódott eránta, ki légyen,

's megértvén, hogy ő Gr. D.... I...., Adjutantja Gróf Merveldt Generálisunknak, pénzbeli segedelemmel vala eránta. Ez a' fiatal Ur Márst szolgálván, Vénust is szolgálta. Márs megkímélte a' sebektől: de a' másik Istenség háládatlan volt hozzá. Eggy rosszúl gyógyított g-rrhea stranguriát okozott neki. Minden orvosok segedelmével sikertelenül élt. Eggszer 36 óráig volt vizelés nélkül. Valaki néki az Ipam Disszertatiója felől szóllott; olvasta azt; élni kezdett szereivel — 's *jobban van! Régolta* jobban! és *úgy* jobban, a' hogy azelőtt soha sem! — Ezt nem azért írom, mert az Ipam' szere: hanem azért, mert olly factum, a' melly igazságot bizonyít, és Tégedet, Orvost, interesszál. Nem neveztem volna meg a' pasienst, ha a' dolog tudva nem volna mindenfelé. Kevés napok mulva azután B. S....nek leány és Asszony gyermekei valának nálunk. Azok is bizonyították a' dolgot; mert azalatt míg a' szegény Gróf itt vala, Grófnéja S...-..eknél maradt. Én nem vítatok semmit: nem mondom, hogy az Ipam szere jó: ahhoz én nem értek: csak azt mondom, hogy D. mit mond; 's mit mondanak a' S...ek a' D...né szavai után.

Utolsó leveledben, édes barátom, Toldiné halála eránt válaszoltál nekem. Elfogott vala az

elválás' bánatja, a' mint irád. Azt érzeni igen is méltó: 's esküszöm, hogy azt halálának értéksekor én is érzettem, 's szívesen óhajtottam neki, hogy barátjainak 's a' világnak, férjének és magának élhetett volna. Bár mi keserűség volt volna szívemben, azt nem fogtam volna elfelejteni, hogy annak a' sírnál vége van, és annak a' sírnál végének kell lenni. Ha jól sejdítem, tenéked az a' mit én irtam, megfoghatatlan volt, váratlan volt: halljad hát a' kölcsönt: megfoghatatlan, váratlan volt nékem is a' mit te írsz. Te, a' ki tulajdon kedveseidnek halálát nem tompa, hanem filozofus lélekkel viseled, ezt a' halált, nem az első meghallás szempillantásában, hanem még azután is egynéhány nappal, ellágyúlt szívvel viseléd! — De ez a' mi egymáson való csudálkozásunk megszűnik lenni csudálkozás, mihelytt a' dolgot nem eggy pontból nézzük, hanem többekből, és mihelytt egymást megérteni akarjuk. Nekem elvesztett két esztendőm nem juthat eszembe visszás emlékezet nélkül, sem az nem, hogy olly gyermeki módra engedém magamat orromnál fogva hurezoltatni. Az egyéb veszteségemet nem csak nem sajnálom, hanem annak még örvendek. Hogy ne örvendhessek azon, mikor még más is örvend nekem miatta? Legyünk tehát egymás eránt igasságosok és igazak magunk eránt (gerecht und aufrichtig).

A' lyányomnak két foga van, és 3d. Apr. az én jelenlétemben ejtette-ki az első szó hangzása, de maga által nem értett szót. *Atya, atya*, ezt kezdé rebegni. Képzeled örömet, hogy az *én* nevezetemet mondta-ki legelőbb, és hogy *magyar szót* monda legelőbb. Azután még egynehány napig mindég mondta. Most azt elfelejtván egyéb hangokat ejt. Egészséges, kövér, ép, és kedves alakú gyerek. Sophie magadat, feleségedet tisztel. Én ajánlom magamat nagy becsű barátságodba, 's öllelek egész kedves háznépeddel. Adieu.

XXVIII.

Széplelkű kedves barátom,

Vedd barátságosán ezen két butellia esszenciácskát. Kocsinknak oldalzsebjebe, nem az oldalába, hanem a' hová az ülő a' kezével felnyúl, dugtam-fel azt; 's Sophie két helytt megszomjúzván 's más itala nem lévén, felbontotta 's egynehány kortyot belőle kiivott. Ezért megyen az eggyik butellia üresebben. — Én ide Pénteken estve értem, 's holnap az az Kedden reggel mégyek, hogy az innep előtt való estve már Kázmérrt lehessünk. Elhoztam a' kis Fízst is, illő lévén, hogy az anyámnak valaha bémutassam. Ma 9 holnapos és 11 napos. Ha Kövér Imre bátyámmal vagy Péchy Sándorné húgommal leszesz, tudakozódjál eránta. Csak az a' hía, hogy a' napkeleti Bölcsék előjjenek és neki tömjént, mirrhát és a' mi minden mirhánál jobb, *aranyat*, nyújtsanak. Nem csak az én szemem látja tehát szépségnek. Két foga már van, 's Aprilisnek 27dikén igen szerencsésen oltatott belé a' vaccina. De a' melly

igen kövér, olly felette elszívta az anyját. Bár néked is bemutathattam volna, édes barátom, 's láthattad volna azt, a' ki erántad és a' te házad eránt örökösen le van kötelezve, mind azért mert atyja eránt megelőzve mutattál barátságot, mind azért mert a' haláltól megmentetted, mind kivált azért, hogy életének egyik irtóztató epochájában Te voltál őrző Angyala.

Vettem leveledet 's kedvem volna minden háladatos barátságom mellett veled kegyetlenül össze veszni. — Valóban, édes barátom, *össze veszni*, a' szónak legszorosbb értelmében. Sejdítéd miért és ki miatt. Prókátora vagy a' Rollo és Rolla fordítójának. Szép lelked, liberalis, humánus gondolkozásod nem tűrheti, hogy én azzal a' szép testű asszonnyal más tónuson vagyok mint voltam, és ez a' legvilágosbb jele a' te nemes lelkednek. De igasságtalan vagy erántam. Emlékezzél vad bántásira. Az eszelős vissza küldi leveletemet, — a' NAGY Bacsányinak elárul 's VELE visszálkodásba hoz, úgy hogy neked magadnak is Csokonaihoz kelle menned 's ötet instruálnod. Emlékezzél, hogy, midön én halálra beteg voltam, mint dühösködött a' maga makacs feneségében hogy nem! soha nem fogom látni! 's midön felgyógyúlva hozzá mentem, mint fogadott! Most méltóztatik erántam tudakozódni. Nem maradok adós; én is méltóztattam tudakozódni halála eránt,

és csudáld jó szívemet! óhajtottam hogy a' hír hamis volt légyen. — Nem neki, hanem egyedül néked adtam vissza literátori munkáját, mert maga megérdemlette volna a' fenyítéket, — osztán hiszen a' literátori munka enyém volt *optimo jure*. Édes barátom, ne légy *igasságtalan* érántam *széptelkűségből*, és tőrj-el olyannak mint *a' millyen vagyok*. Hogy tréfával végezzem-el az ellen a' bohó cselekedeteket tenni meg nem szűnő szépség ellen kilobbant tüzemet, azt mondom néked, a' mit Prof. Pfeffel írt Prof. Rammlernek, midön ez az ő verseit kéretlenül megcorrigálta. Mein Herr Professor! Mit der Ausbesserung fremder Arbeiten ist das nehmliche wie mit dem Aufsetzen der Hülthe auf einem fremden Kopf. Vielleicht trage ich meinen unrecht: aber er steht mir so am besten wie ich ihn aufsetze. —

Csokonai a' *babér* apologiáját ellenem írta. Kis Imrének megírtam, hogy éppen nem leszek megbántva, ha kiadja. Ha nékem van igazam, akármit mond ő, nekem és az igazságnak nem árt: ha igazam nincs, méltó hogy lakoljak. — Én tudom, mit írtam 's érte nem pirúlok. Literátori csatákba nem ereszkedem: de az a' tartalék, hogy megítélnék ha kimondom a' mit érzek, és a' mit valakinek csak ki kell mondani, engem ugyan meg nem némít. — Prof. Varjasnak E vocalisú énekét Sylvesternek Grammaticája mellé

nyomtattatám eggy praefatióval, melly holmi Böl-
cset majd ismét fejcsóválásra fog ragadni.

Élj szerencsésen édes barátom. Ha a' szép
Asszony barátod ismét méltóztatik rólam emlé-
kezni, mondd-meg neki, hogy adósa nem marad-
tam. Ha vele leszek, magamat elfelejteni eránta
nem fogok, mert bár mi legyek, paraszt csak
nem vagyok. Egyébaránt szeressük egymást, édes
lelkem, jó és szép lelkű Szentgyörgyim, ezután is
szent barátsággal. Sophiem csókol mind tégedet
magadat, mind egész házad népét. Adieu édes
barátom.

Ér-Semlyén 18d. Maji, 1806.

XXIX.

Széphalom, Jún. 10d. 1806.

Édes barátom,

Tölem halld, ha talán még nem tudnád, — a' mi szegény barátunk, Németh László, elaludt. Nem hiú megrettenés szóllott leveleiből, melylyek szíveket hasgattak, hanem a' halálnak elő-érzése. Májusnak 15dikén hala-meg. Harmad nappal ezelőtt a' Postára ment cseléd elérkezik, 's hozza az újságokat is. Az I pam nem vala a' háznál. Felbontom az eggyiket, a' Pozsonyi németet, 's szemem, mintha valamely ellenséges Daemon vezérlette volna, a' nevezetes megholtak' száma közt ezét a' kedves barátunkét pillantja-meg. Halálának híre nem jöve váratlan, de még is készületlenül lelt. Mindég hízelkedtem vele magamnak, hogy meg fogom ötet láthatni. Ő eltűnt 's nincs többé. De emlékezete élni fog közöttünk. Nyomban írtam Özvegyének, 's részvétem által igyekeztem enyhíteni fájdalmát. A' kis Arisztipp-

hez is tettem egy czédulácskát a' levélbe. Ő ugyan gyengébb korú mint hogy azt elolvashatná: de az atyja szeretni tanította nevemet, de már régolta *Kazinczy bácsinak* hív, 's ez nekem just ada, ötöt öcsémnek 's fiannak szóllítani. Az én adoptióm erszényében nem nyom egy fillérnyit is; az azok dolga, a' kikre a' szerencse szelidebben mosolygott: de vagy örülni fog a' nevezetnek, vagy nem fija a' mi barátunknak. —

Én ma negyedfél órakor reggel hagytam el Kázmért, 's ide költözködtem. Sem ajtóm nincs felverve, sem ablakom: de az építés' gondjai azt kívánják hogy jelen légyek 's jelen leszek. Ha Napoleon tavaly sok ideig sátor alatt ülhetett, még pedig a' híves és nedves holnapokban, miért ne én a' hévekben a' bolthajtás alatt? Ott vagyok, édes barátom, a' hol ifjúságom arany álmaiban reményltem hogy lenni fogok, és a' honnan magamat örökre kirekesztve gondoltam. A' Gondviselés a' pokolnak minden rettenetességein keresztül, tigrisek és sárkányok között vezérlette útamat. Most hát már csak életet, hogy feleségemnek 's leányomnak birtokában boldognak érezhessem magamat. Az Ipm azt az ajánlást tette, hogy féltő lévén, hogy adósság nélkül fel nem építhetem hirtelen ezt a' nagy alkotmányt 's oeconomicus épületeimet, magam, feleségem 's gyermekem 's

körültünk forgó cselédeink nála maradhatunk. Elfogadtam az ajánlást feleségemre 's gyermekemre nézve: de már magam csak itt maradok. Úgy jobban halad a' munka. Melly szerencse, hogy lóháton nyargalás nélkül két óra alatt Sophiennál lehetek!

Lyányom igen szerencsésen általesett a' vacináció; általesett már az emlőelhagyásán is. Ép és egészséges, 's kimondhatatlan örömeinkre van.

A' *Hazai Tudósítások* Írója Kultsár István Úr — (ez előtt három esztendővel még nevelője a' Gr. Festetich György egyetlen fijának) — olly forma szolgálatot készül tenni a' hazának, mint az Allgem. Literatur Zeitung vagy az Annalen der Literatur und Kunst in den Oesterr. Staaten. — Nunciumát én csak harmadnappal ezelőtt láttam. Holnap küldöm Ujhelybe a' félesztendei bért, mint-hogy leveleimet ide Ujhelyből fogom venni; 's magának Kultsárnak is örvendő levelet írtam szép szándékáért.

Hát Te édes barátom, mint vagy? mint van tiszteletre tökéletesen érdemes Hitvesed? 's három gyermekeid? mert hiszen fiad lélekben a' harmadik is! Édes barátom, a' szeretet, tisztelet és háladatosság érzéseit leginkább akkor látszik az ember érzeni, mikor a' sors egymástól messze szaggatta el. Nem fogom én soha elfelejteni, mennyi és melly fontos barátságokat

vettem Tőled, 's háládatos barátságom felől bizonyos lehetsz. Élj szerencsésen, kedves barátom! Az Isten tartson-meg a' Virtus' szentségének éreztetéseire.

híved

Kazinczy Ferencz.

XXX.

Széphalom, Jul. 9d. 1806.

Édes barátom!

Ma veszem leveledet Kázmérből, 's azonnal felelek reá. — Németh Lászlóné, még minekelötte levelemet vette, megírta nékem férje halálát, 's elbeszélte mint holt-meg. Er war bis auf den letzten Augenblick sich gegenwärtig; sein letzter Odemzug war noch ein Hauch der Liebe; er umarmte mich herzlich und kräftig und verschied. Einen Augenblick vorher gab ich ihm seinen Sohn hinauf, er küszte ihn und sprach: *Mein lieber Sohn, mein Stippi, werde ein guter Mensch!* Das waren seine letzten Worte. — Örvendek, hogy ezt az Asszonyt a' levélből ismérhetem; ez azt mutatja, hogy lelke eléggé mívelt volt, tetszhetni Némethnek, és hogy gyermeke jó kézben hagyatott. — A' te szaporodásodnak szívesen örvendek. Adja Junó Lucína, hogy a' megszületendő fiú felejtse-el sebeidet, mellyeket szíveden

a' Lajos és Károly halála ejtett. Éppen ma olvasám Euripidest 's ott meghökkentem ezen során, hogy a' férfi gyermek a' ház dísze. A' gondolat mindennapi: de tudod, hogy a' poesisnak micso-da ereje van a' mindennapit is pikkánttá tenni, 's ezen pillanatban óhajtottam, hogy Phigie fiú volna. Azonban az Euripides szava engem békétlenségre soha nem fakaszt. Megnyugszom a' sors rendelésén, 's Phigie nekem, azért mert nevetem eggykor elveszti, és azért mert a' Római és nem Debreczeni hitre neveltetik, noha mind a' két punctumot szerettem volna egyébként, nem lesz soha kevésbbé kedves mint eddig volt, csak kívánságod teljesejdk 's reményeimet megcsaladni ne engedje.

Koczdásainkat magam is azoknak nézem a' miknek Te nézed. Légyenek amantium irae.—Nem, barátom, kifejezésem, hogy veled öszveveszni akarok, azon bizodalom' kifakadása volt, hogy megértesz; 's megértettél! Te még mindig téritgetél a' szép Asszony dolgában. — Kívánhatom e én azt, hogy Te a' vélem elkövetetteket olly világosan hagyd emlékezeted előtt lebegni, mint azok az én emlékezetem előtt lebeghetnek? Hagyjuk-meg az egymás érzéseit a' magok' szabadságokban, 's tőrjük ollyaknak egymást, a' millyenek vagyunk. Te most vagy *ollyforma* mint én *voltam*; én pedig *ollyformán*, mint Te *voltál*, midön gratuláltál Heil-

barkeitomhoz 's azt vallottad hogy megtévedtem volt, 's midőn Csokonaihoz mentél volt el, most *vagyok*. Ez a' tekintet toleransabbnak tehet bennünket egymásnak érzései 's bánásai eránt. Nekem róla emlékezni is kedvetlen dolog, annyival inkább térítéseket hallani.

Csokonay barátunkat hozod-elő 's a' babér processusát. — A' mit Pfeffel mondott Ramlernek, az igen igaz: de az nem kárhoztatja azt a' mit a' Cs. verseivel én akartam és, a' mint ugyan reményleni merem, fogok. A' Publicum osztán ítélje-meg, hogy lehetett e, kellett e azt cselekedni a' mit én cselekedtem. A' mit én cselekedtem volna, vagy cselekszem, az ollyforma volt volna, vagy lesz, mintha valaki ki akarná nyomtatni a' maga munkáját, 's én, látván, hogy gondatlan orthographiával írt, botlásait megigazítanám, 's úgy adnám sajtó alá. — Kezemben van egy kötet munka, mellynek tiszta papirosára 1795ben azt írtam, hogy ha az Isten vissza nem hoz a' külföldről, Dayka és Kis barátom közös gonddal corrigálják, és úgy adják-ki. Miért ne hibázhatott volna Csokonay? 's miért ne lehetne néki némelly hibáin úgy tenni igazítást, mint Dayka 's Kis János tett volna az enyémen? Én neked ezeket vagy az ide tartozó okaimat elődbe adtam: de megmondta már azt egy francia Író, hogy egyik különössége az az embereknek,

hogy midőn az Igazat, a' mint látszik, *bona fide* keresik 's ellenkező okaikat előhordják, a' hallgató nem arra figyelmez a' mit néki mondanak, hanem azon töri az eszét, hogy mint elidálja az ellenkező állítás támogatásait.

Kis Imrének megírtam, hogy ha azt, a' mit Cs. a' *babér* apologiájául írt, kinyomtatják, vele engem meg nem bántanak, mert az énvelem triumpháltat. — Cs. öszvejövén velem, nagy neheztelessel szólla az ujságnak azon articulusa felől, a' mellyben az ő *babérja* attakíroztatott. Azt hitte, hogy a' *pipaczé*ben készült az az articulus. Elhallgathattam volna, hogy én írtam: de midőn a' Publicumnak mondok valamit, kivált barátom felől, akkor bizonyosan nem mondok olylat tudva, a' miért pirúlnom kelljen. Kimondám tehát néki minden megszeppenés nélkül, hogy azt én írtam. Cs. nem goulírozta a' mit én a' *babér* ellen írtam. Ha neki van igaza, győzzön ő: ha nekem van igazam: úgy, minden apologiája mellett, enyém a' győzedelem. Ki részén van az Igazság a' *babér* dolgában, az nem lehet kérdés, csak hogy azok légyenek a' processusban a' Bírák, a' kiket a' Bíróság illet. — Csokonay minden bizonnyal igen jó fej és a' legszerencsésebb Poétai Genie volt: de ki nem látja azt, hogy sok munkája merő szemet? Mint kelljen kiadni a' más munkáját, megmutattam a' Day-

ka verseiben, 's a' Ti kötekedéstek Cs. eránt azt cselekedte, hogy vígyázóbban bántam, 's Cs-t egy helytt a' scholionokban aesthetikai tekintetből előhozta. Hidd-el nékem, édes széplelkű barátom, hogy a' barátság' efféle kötelességeinek teljesítésében nincs szükségem Mentorra. De mindennek *tulajdon* módja van. Az, hogy az enyém nem egy mindenben az azéval, a' ki meg nem tudja fogni, hogy mi lehet Klopstockban szép és hogy' lehet a' németnek hexametera — vagy az azéval, a' ki meg nem tudja fogni, hogy tartathatik Poetának Bürger, kit Wieland és Göthe is *csudált*, — egyyike Szentgyörgyi, másika Császár József — az, mondom, nem mutatja azt, hogy én hibázok. Sensus positus tantum ad sentiendum requisitis non fallunt. Mind ketten megvalljátok, reménylem, hogy az a' tárgy, a' mellyről itt szó van, nektek nem volt stúdiumotok. De hagyjuk ezt, édes barátom, mert ez bizonyosan egyy azon tárgyak közzül, a' mellyek eránt soha egyy értelemben nem leszünk. De eszes és jó emberek nem gondolnak azzal, hogy némelly dolgok felől nem egyyformán gondolkoznak, 's a' praeceptorokodás kedvetlen dolog mind a' két félnek. Ölellek tisztelettel elegy szeretettel.

XXXI.

Széphalom, 24. Jul. 1806.

Édes barátom,

Áldassék a' Gondviselés kívánságodnak bételjesítéséért, 's tégye József fiadon való örömeidet tartósokká, őtet pedig nevelje úgy, hogy a' ki Tégedet és az anyját ismerte, ismerjen szüléjire a' gyermek tulajdonságaiból, mint a' hogy' az arcza vonásokból lehet gyakorta a' szülékre ismerni. Lehelld belé a' Te szeretetre méltó jó lelkedet, édes barátom, 's mutassd-ki neki, melly útakon törekedjék az igaz dicsőség felé. — Sophie gyönyörködve értette a' hírt leveledből 's nevetve adta osztán kezembe, midőn az elmúlt szombaton Kázmérba mentem. Köszönt benneteket egész barátsággal.

Ha a' gyermeknek ki kell e mutatni azokat az örvényeket 's sziklákat, mellyekben hajótörést szenvedhetnek a' világi dolgok veszedelmes tengerén, vagy a' vak szerencsére kell bízni sorsokat, azt láttatol kérdeni; mert leveled megtéve-

désből Sophiénál maradt Kázmérett. — Azokat kimutatni minden bizonnyal kötelesség, édes barátom; csak hogy — tett arról a' természet, hogy az ollyas tanítások keveset érjenek a' veszély' tapasztalásai nélkül. Hijába mondjuk a' gyermeknek, hogy vigyázzon magára, mert elesik 's betöri az orrát; ő el fog esni bizonyosan, 's betöri az orrát, de osztán ismét lábra kap, 's addig bukdosik, míg nem lesz szükség a' tanításra. Jaj annak a' gyermeknek, a' kinek az atyja ezt a'. Te kérdésedet nem tette: de annak is jaj, a' ki a' rettegés miatt bukdosni nem hagyta. Bár mit láttassál kérdeni, azt hiszem, hogy Te azt fogod tenni Józsiddal, a' mit Horáttzal teve, a' mint ezt maga írja a' poéta, az atyja. Ipse mihi custos incorruptissimus etc. 's ez oda megy-ki, hogy a' theoria igen is hasznos, de a' praxis még hasznosabb. Példa, példa kell leginkább a' gyermeknek, nem tanítás, mert ebbe bizonyosan úgy belé csömörlik mint én a' szegény atyám leveleibe, mellyek mindég ezen formulán végződtek: Mindenek felett pedig az isteni félelem etc. Mihelytt a' levél végén a' nagy M tűnt szemembe, már becsaptam a' levelet.

Némethnének utolsó postával vettem levelét. Az valóban nagy lelkű Asszony. Lelke legalább miveltebb mint képzelém. Halld csak szavait: Die traurige Erfahrung am Rande des Grabes sich in

der Wahl seiner Freunde so sehr geirrt zu haben, verbitterten meinem Mann manche Stunde seiner letzten Lebenszeit. Um so theurer sind meinem Herzen seine wenige redliche Freunde.—Aristipp ist ein Knabe voll Geist und Leben. Die FeuerSeele hat er von seinem Vater zum Erbtheil empfangen; es ist ihm Bedürfniss von allen Menschen geliebt zu werden. Seine gewöhnliche Anrede ist: szeretsz engemet? Mit Ihnen ist er durch Ihr Bild sehr genau bekannt, als zartes Kind war es ihm immer sein liebster Gegenstand. Über Ihren Brief freute er sich ungemein, er hüpfte herum und klatschte in seine Hände und rief immer: édes anyám, az a' Kazinczy bácsi szeret; hozzá akarok menni etc. Meines Entschlafenen letzte Lectüre war Tacitus. Panaszolja, hogy sok baja van. — Nincsen rendben holmije.

Patakon valék az exámen elején, Földvári és Prof. Széplaki ott találtak. Ezek egy köszöntést és köszönetet hoztak nekem Prof. Budaitól, melyet előttem el kell beszélnem. Örvendek hogy a' szép cselekedet a' maga becse szerint vétetett, és hogy egy olly érdemes embert mint a' millyen Prof. Budai minden bizonnyal minden lehető gyengej mellett is az, magamhoz csatlhattam. Lépésemet a' Te bedenklich lelked nem fogja javallani, legalább ha egykori tanácsodra emlékeztethetek, de édes barátom, a' természet mindnyá-

junknak különös járást adott, 's ez a' lépés nem ütött-ki rosszul. Halljad hát:

Bihar Vgye a' Magyar Nyelv dolgában Deputatiót rendel. Mások *Úrnak*, Prof. Budai ö *Kegyelmének* tituláltatik benne. Éu megkaptam a' nyomtatott determinatiót 's megborzdattam rajta. Hatvani István és Senator Simonfi tehát *Úr*, Prof. Budai pedig *nem Úr*. 'S ez eggy Teleki Sámuel által kormányzott Vgyében esik! *Hol* vagyunk és *melly időben?* Arra buzdítottam levél által Prof. Budait, hogy a' dolgot remonstrálja, 's tulajdon példamat hoztam-elő neki, hogy én eggy Vice Ispántól, midön hivatalt viseltem, Perillustrisnak szólítottam volt, holott minden Tisztviselő, a' kivel nexusban voltam, maga az előljárom is és minden Püspökje megyémnek, az eggy Eszterházit kivéven, 's maga ez a' V. Ispán Úr is míg velem ex officio össze nem vezett, fenntebbi titulust adtak, 's bátran kiköltem ellene, megírván, hogy az én ambitióm el nem nézhetné, hogy az én gyengeségem miatt hivatalom' tekintete alább szálljon, 's inkább ismerem a' modestiát, mint hogy ezt annak nézhessem, következésképp kérem, hogy ha azt a' nevezetet sokallja, a' mit más nem sokall és maga is eddig nem sokallott, irjon más nyelven.—Prof. B. levelemet megolvastatta Földvári és Széplaki Urakkal, 's ezek igaznak is szépnek is lelték a' mit tettem, 's íme az a' jutalmam, hogy

egynehány becsült ember szeret. Prof. B. nem követte tanácsomat. Ha Biharban voltam volna, és ha ott holmi okokra nézve, mellyeket tudsz, kevesebb kedvem e vagy bátorságom volna szóllani mint másutt akarhol, magam költem volna ki. —

Élj szerencsésen, édes barátom! Kedvesedet tisztellem, gyermekeidet csókolom. Tarts-meg bárátságos emlékezetedben.

hív tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

XXXII.

Széphalom, Aug. 25d. 1806.

Édes barátom,

Öszve vagyok rontva. Csak még egy csapást, csak egyet még, 's végig lesz szenvedve szenvedésem. Oh barátom, hadd sírjam-ki magamat karjaid között, hadd panaszoljam-el neked is, mi ért. Phigie nincs többé! Egy gyilkos hurut 's az azzal együtt járó hideglelés 's másod rendbeli fogainak kínos ütközések oltották-el epheméra-életét.

Nem, édesem, nem vétkes' békétlenség az a' mi én belőlem sír. Érzem veszteségem' becsét. Háládatlan a' Gondviselés eránt, a' ki illy adomány elvesztét mély kesergés nélkül tűrheti.

Ugy jártam mint Niobe. Kevélykedtem a' gyermekben; 's egy bosszús Istenség nekem szegez-te minden nyilait.

Pusztá ismét előttem a' világ. El van oltva az a' remény, hogy ha sírba szállok, lesz vala-

ki, a' ki Sophiet az én szent szeretetemre, barátságomra, hűségemre, 's háládatos tiszteletemre emlékeztesse.

Az Orvos látta, hogy a' csapás alatt öszve fogok roskadni, 's hánytatóval éltetett. Valóban nem is tudom, nem volt volna e méltó rettegése, ha a' bajt meg nem előzte volna. Ötöd napig érzettem fõm' hátuljában azt a' fájdalmat, melyet ott most két esztendeje a' guta sújtása okozott volt, midõn a' Gondviselés a' te károd által tartta meg.

Szegény anyja még többet szenved nálamnál. A' szoptatás' gondjai és azolta is hogy gyermekét emlõjétõl elválasztotta, az a' határt 's mértéket nem ismerõ anyai gyengeség, melly aludni soha nem hagyta, egészen elfonnyasztották. Az atyja kiszáradástól félti. — Azt én kiállani nem fogom.

Sorsom az a' mi az elsõ szülõké, midõn õket az Úr haragja a' Paradicsomból kikergette. Éppen az a' mértéke a' fájdalomnak, éppen az a' szent szerelem tart engem és Sophiet öszve font karokkal, 's ez elhaló nyögéssel kérdi tõlem, mi lesz öbelõle ha tõlem marad-el?

Sophie nem a' közönséges új tónusú asszonyok közzül való. Ő nem ismer affectatiót; ő merõ természet' leánya. Az ő szájából 's tollából nem folynak a' Románok' phrázissai 's azok a'

könyv nélkül tanúlt sentimentális édességek, melylyel mások vonnak figyelmet magokra; ő csak azt mondja a' mit érez. — A' gyermek, noha csak esztendő és tíz napos volt, nagy hajlandóságot mutatott a' képek eránt. Guidó Réninek egy Ammorja, 3 lábnyi magasságú vásznan, legkedveltebb tárgya volt szemeinek, mint ő maga a' legérdemesebb Psychéje a' kis Istennek. A' gyermek ezt a' festést mindég *csecs'* kiáltással mutatta, melly az ő gyermeki nyelvéen annyi volt, valamint a' *bará* is — mint *szép*. — Elhányta csörgettyűjét 's bábjait 's kinyújtott ujjal mutatott a' falon függő olaj festésekre, 's illykor mindég *bará* 's *csecs* vala szava, 's rázogatta örömeben kiseded fejét. — „Oh barátom, (mondja most Sophie, enyhülni kezdvén a' fájdalom' kínjai) „képelem, hogy az az angyalgyermek, ha most a' csillagok közt felszáll, mint nyujtja-ki feléjek kezét, 's mint kiáltja csudálkozó örömmel nekik: *cseccs!*“ — A' fájdalom' képe 's kifejezése angyali lelkü anyjában nem kevésbbé naív mint a' legnaívabb gyermekben volt a *bará* 's *csecs* kiáltozása. — — De ki kell tép-nem magamat az édes kínok' szövevényeiből. Szívem meghasad terhem alatt.

Megholt Aug. 18d. Kázmértt. — Első szava, mellyet kiseded ajkai kimondottak, ez vala: *atya*, még pedig magyarul: az utolsó, mellyel lelke is kirepent, ez: *mammán!* —

Még akkor nap írtam a' Kassai Püspöknek ,
 hogy kertemnek azon nyomát , a' hová a' gyer-
 meket eltemettetni fogom , engedje felszenteltet-
 ni , 's megengedte. Ottan fekszik ő , itt Széphal-
 mon , sírban , és nem kriptában.—Harang és ének-
 szó nélkül tettük földbe. A' Plébánus halkal vég-
 zette-el czeremóniáját.

szül. 8d. Aug. 1805. }
 † 18d. Aug. 1806. } Nagy Kázmértt.

eltemettetett Széphalmon 21d. Aug.

Dr Meczner forgott körülte. Azt állította hogy
 nincs egyéb baja a' fogzásnál. Az I pam nem avat-
 ta magát a' gyógyításba , hogy ha szerencsétlen-
 ség történik , én és a' leánya ne vádolhassuk : de
 Meczner figyelmessé tette a' mi jelenlétünkben
 sok ízben , hogy a' gyermek tüdejére valami de-
 ponálta magát. Ugy is volt. Az oltvar begyógyult
 rajta Júliusban. Meczner siket volt az I pam sza-
 vára , 's mindég hevítette a' gyermeket.

XXXIII.

Széphalom, Septbr. 23d. 1806.

Igen sok érdemű kedves barátom,

Az a' minden más emberektől tökéletesen különböző exjesuita Györi Pap, a' ki a' Kultsár István Úr újságaiban a' szegény Phigiem emlékezetét fenn tartotta — NB. én sem semmit nem tudtam szándékáról, sem a' verset kézírásban nem láttam — ez az Originális ember, mondom, így végzi magyarul írt levelét: *Perfer, graviora tulisti*. Édes barátom, én annyi graviákat szenvedtem már, hogy meg nem mondhatom, mellyik volt közöttök a' gravius és gravissimum: de azt nagytás nélkül mondhatom, hogy soha sem tudtam, soha sem képzelhettem, hogy az efféle csapás illy grave lehessen. Harminczöt napja hogy oda van az a' szegény gyermek, 's azolta, hidd el, nem tudom, mi az öröm. Nem affectálok Schwermuthot, és Schwärmereytől távol van phantasiám: de még régen nem látott barátim circu-

lusaiban is véletlenül tört üt szívembe a' fájdalmas emlékezet, 's nem használt semmit sem a' Szepes Vgyei út, sem a' Csáky Emmanuelnél való múlatás, hol különben azt a' fél napot Anglus kertjében, aestheticai épületjeinek 's királyi luxusának nézésében, 's majd patrioticus majd poetizáló munkáinak olvasása alatt gyönyörködve töltöttem-el. — *Et quod vides perisse, perditum puta!* Be bölcs mondás! Hát még azok a' több hasonló bölcsességű mondások: *Megvan, és így bizonyosan jól van.* Édes barátom, mind ezek ingerlések és Istennek bosszantásai. Én nem tapadok belé makacs tapadással a' fájdalom érzésébe 's kesergésemben nem keresek édes gyönyörűséget: de ha előmbé jő annak a' szép gyermeknek a' képe, hogy mint kínzotta a' hurut, 's néha egy, néha két kezét mint vízi fejéhez kínos mozdulással, 's elképzelem, hogy ha az az istentelen Brownianus azt cselekedte volna a' mit az Ipm tanácslott és egy más Orvos, a' kit azolta hívatott Sophie betegén magához, úgy ad elő, mint bizonyosan segíthető szert — már akkor felriadok, édes barátom, mert az csakugyan iszonyúság, hogy a' gyermek nem megholt, hanem megöletett. — El kell vetnem a' tollat.

Minden dolognak sok oldala lévén, nem csuda ha ugyan azon dologról olly különbözők ítéleteink. Te, édes barátom, felejtetni kívánod ha-

lottidat, és még nagy reményű mostohád emlékezetének sem szentelted azt az igen szép egyszerű felyülírást és a' hasonlóképpen szép alcaicust, nehogy Hitvesed fájdalmai újuljanak. Édes barátom, nem ismered az emberi szívet! Hitvesed eggy két hétig érzett volna bánatot annak láttára, azután édességet lelt volna benne. Mind én, mind Sophie megnyugodt szívvel 's szeretetnek érzésivel járulunk most kis Angyalunk fekvő helyéhez. Én magamban is elmegyek, el néha még a' hold fénye mellett is, és nékem édes gyönyörűség ott mindent tulajdon kezeimmel dolgoznom. Azt hiszem olykor, hogy az atyai szeretetnek szent tisztjeit teljesítem, és hogy azon nyájasságokat *élő értő* gyermekkel közlöm. Nincs ebben, hidd el, része a' kevélységnek. Nem bánom én, ha soha senki nem tudja is, hogy a' gyermek ott fekszik: noha világosan kimondom, hogy Fábchichnak az újságokban váratlanúl megpillantott versét igen nagyon becsülöm, mert az azt mutatja, hogy ő baráti részt vett fájdalmamban 's veszteségemet érzette. — Bizony érdemellenek kiáltanám magamat arra, hogy ennek a' szép gyermeknek atyja lehettem, ha emlékezetét fenntartani nem igyekezném, 's háládatlannak az Isten eránt, ha igyekezném felejteni. Azt érzem gyermekem eránt ha megholt is, a' mit a' Klopstock

Messziásában eggy atya. Azok természetnek érzései. Minek kellene őket elfojtanom?

Sophie csak hamar azután veszedelmesen megbetegedett. Oldalbordagyulladás vette-elő, 's iszonyú hurut. Már jobban vagyon, 's fenn jár. Még kétes dolog, ha keble áldva van e igazán, de ő azt hiszi, hogy a' Gondviselés neki poltolékot készít. Oh édes barátom, melly öröm lesz az, ha a' gyermeket csókolhatni fogom! Azt fogom hinni, hogy vissza van adva az elvett!

Az Ipam azon órában tanácslotta hogy 'írjam meg Semlyénbe a' gyermek halálát, a' mellyben Kázmérba értem, midön a' Sógor Asszm értem jött volt, már a' gyermek elaludván. Külömben is megírtam volna azt: minthogy az Ipam kívánta, még akkor nap megírtam. Vették, 's feleltek reá. De úgy, hogy óhajtoitam volna, hogy bár ne írtam volna. — —

A' munkásság is sikertelen szere a' fájdalom' oltogatásának. Azon csak az idő enyhít. — Kis Imre Úr írja, hogy Debreczen miket mond a' Csokonait illető második jelentésemre is. Irtóztató! Irtóztató! Eggy más levelet is vévén, tele vádakkal, hogy Debreczennek akartam adni sicáriusi döféseket, hogy Debreczen *Arcadia*, az az — a' Calepinus Citatuma 's Barthelemy Anacharzisa szerint, derék *marhalegelő*, kivált *szamarakra* — eggy hosszú magyarázatot tettem a'

Kultsár leveleibe, melly eddig talán nyomtattatik. Bajos dolog mikor valaki annyira érzi hogy van esze, hogy el nem hiheti hogy az másnak is lehet. Én a' Debreczen' intolerans lelkét nem szenvedhetem, útalom, és azt a' pedantságot! de Te tudod, mennyire becsülök Debreczenben sokakat, még olyakat is, a' kik felől rólam azt senki nem várná. Akár becsülök pedig akár nem, szamarakhoz ugyan mást még per indirectum sem hasonlítanék.

Nem tudom mi lehet az, a' mit valamelly Tiszteletes Úr számomra Nálad letett. De légyen akármi, ez az Üveges Mesterember, a' ki ablakaimon fog dolgozni, elhozza. Add néki kezébe.

Élj szerencsésen, édes barátom. Az Isten mindennemű áldásait öntse-ki feletted és a' tiéd felett.

szíves tisztelőd

K. F.

XXXIV.

Széphalom, Octob. 31d. 1806.

Tisztelt kedves barátom,

Utolsó leveled, mellyet ezelőtt harmad nappal vettem, úgy eltévedt papirosaim közt, hogy hirtelen reá nem akadhatok. Kezembe fog az akadni bizonyosan, mert leveleidet félre szoktam tenni: de nem halaszthatom a' válaszlást. Ne vedd tehát rossz neven, ha valami csonkán vagy hibásan lesz felvéve levelemben.

Az Újhelyi Üveges, a' ki Debreczenbe üvegekért ment vala le, üresen tért vissza, az az, nem hozott nékem semmit; sőt azt sem tudta megmondani, hogy min múlt, hogy kívánságom teljesítsék. Ném régiben tehát az Ér-Semlyéni Rectornak küldöttem két czédulácskát, hogy azoknak előmutatásával Töled, édes barátom, és Fő Hadnagy Fazekas Úrtól, a' mik ott reám várnak, vétesse által, hogy még Novemberben Semlyénbe menendő szekerem felhozhassa. Örvendek hogy ezen rendelésemet más úton is tudodra adhatom,

's kérlek, hogy ha majd valami Semlyéni ember bemutatja soraimat, a' csomót neki add által.

Harmadik holnapja, édes barátom, hogy Fizsi megszűnt lenni; még csak harmadik holnapja, 's az idő már is fátyolt von némelly kedves emlékezetekre! Sokszor valamelly megmagyarázhatatlan kétség száll meg, ha az a' szép gyermek enyém volt e igazán, míg más szempillantásban viszont elevenebben ébred-fel eggyszeri örömeim' emlékezete 's szívembe tört üt. Nem keresem én a' szenvedés kényes édességét, nem tapadtam makacsul a' bánatba, de érzem mit vesztettem, 's természetes dolognak nézem, hogy bánkódjam. Mit használhat a' természet' sugallásával ellenkezni? Csak azon illő törekednem, hogy magamat a' bánat által öszve ne tiportassam, 's azon törekedem is. Azonban a' gyermek emlékezete örökké fog élni szívemben; azt sem az idő, sem az a' szerencsés poltolék, mellyet a' Sophie kebeléből már reményleni kezdek, nem fogja soha eloltani. Bizony háládatlanság a' megholtakat úgy nézni mint a' kik szeretetünknek tárgyai nem lehetnek.

Elkínozva a' fájdalomtól, mint Oresztes a' Fúriáktól, dolgozgatásokban lelhettem volna nyugodalmat, ha dolgozhattam volna; de nem dolgozhattam. Kis Imre Úrnak levele 's még egygy más levél, 's Nagy Gábor Úrnak ittléte végre erőt adtak; olvastad Kultsár Úrnak újságleveleiben *Ma-*

gyarászó Jegyzéseimet 's későbbben a' *Holkócz leírását*.— Kis Imre Úr nem régiben írt nekem egy elkeseredett levelet, 's azt tudakozza tőlem, ha levele megérdemlette e hogy az egész Publicum előtt tégyek éránta panaszt, 's Debreczeniséggel — melly a' Csokonay hiszemje és vallomja szerint is, annyira eltörölhetetlen karakter, hogy attól a' legjobb fejek sem szabadulhatnak—meg ha egyszer Debreczenben szívták a' levegőt, — Debreczeniséggel mondom azt veti mellé, hogy levele adott válaszonak az az egész contentuma, hogy miként mer egy olly tudatlan ember mint ő egy olly tudósnak mint én, valamelly munkáján critizálni?— A' Debreczeniség' kipattanására nem felelek; azt cselekedni nem illene, gondolom, hozzám; csak az elsőre kell valamit megjegyzennem: azt, hogy az én lelkem a' betegségig irritabilis, 's kevélységem túl halad minden határt és képzelést, ha igaz a' mivel Kis Úr vádol, hogy egy baráti bizodalommal tett megszóllításból a' Publicum előtt tészek vádat, 's azt tészem bírám-má. De a' dolog, gondolnám, egy kevéssé más-képpen van. *Eggy* az, hogy én Kis Urat semmi módon nem árúltam-el a' Publikum előtt, 's Kis Úr, ha vétlen volt a' Debreczen szemeiben míg én publice nem feleltem, vétlen lehet azolta is;— *más* az, hogy a' per olly dolgon támadott, melly a' Publicum elébe volt terjesztve, 's nékem rossz

neven semmi úton nem lehet venni, ha én magamat a' számárnak szidása 's sicáriusi döfölgetés' gyanúja alól kiszabadítatni igyekeztem. Tegyük mind ezekhez, hogy láttam, hogy a' meg nem értett *Arcadia* gátlást fog vethetni annak az igyekezetnek, mellyet elősegéltetni óhajtottam, és hogy Debreczen az efféle sugillatiókért mint a' millyeket rajtam tenni kedve szusszant, megérdemlette, hogy megszóllaljak. Nálam sem éppen idegen az az érzés, hogy az ember néha megbotolhat 's az illy esetekben igen szép megvallani hogy megbotlottunk, 's igen rút makacsul azt vítatni, hogy nem. De valóban mikor valaki tudja, mi az Arcas és *Arcadia*, 's mi volt a' Poussin képe sarcophagusára írva, mikor valaki sok esztendőket töltött a' magyar írás' mestersége körül, akkor nem csuda ha az afféle kritikák, mint a' millyekre én nyomtatásban feleltem, eggy kis tűzbe hozzák az embert, 's Debreczent emlékeztetik, hogy jó lesz a' leczkézgetés helyett elébb tanulni. Én magamat ellefejtteni nem fogom: de ha kell, újra megszóllamlok.

Én kész vagyok elhinni, hogy a' sír mellett emelni követ, nem tanácsos, a' Vandalusoktól való félelemnek miatta, 's ha Cserei eláll a' gondolatától, ellene szóllani nem fogok. De mind az, a' mit Nagy Gábor Úr javaslott, hogy a' monumentumot a' Széchényi Bibliothecájában kell állítani, etc olly tanács, a' mellyet követni nem kell és

nem lehet. Bár a' *Nagy-Erdőben* engedne helyet a' Monumentumnak az amplissimus magistratus! — Ha nem enged, Gener. Vayt kell Cserei által kéretnem, hogy adjon a' Debr. kapuja előtt Ő helyt a' szándék teljesítésére.

Élj szerencsésen, kedves barátom, 's szeress! Feleségem téged kedves feleségeddel tisztel. Az Isten tartson-meg örvendetes állapotban.

P. S. Az a' modestus ember, a' kit Kriska annyira imád, és a' kit te egészen másnak tapasztaltál mint a' millyennek én festettem, elvesztvén Kassán hivatalát, felment 1793-ban Bécsbe 's Pesten egy estvét egy nagy ember házában töltött, hol a' villám sujtotta embert kiki akarta látni. Az ember egy Diétai Ablegatus jelenlétében, a' ki nagy rollt játszott a' Diétákon, arra tanította a' társaságot, hogy a' Diétának micsoda néző pontból kell vala nézni a' dolgokat; azután sorba ment minden fáchon 's polyhistori tudóssággal szóllott mindenről. A' Társaság egymásra nézett 's fejet csóvált. De midőn a' Bajnok a' Kant Philosophiájáról kezde szóllani, Prof. Kreil kipattant, 's éreztette vele, hogy a' legnagyobb szemtelenség az, a' melly öbelöle illy emberek előtt szóllaml. Barátom, ha én a' Chémiában azt fogom írni Kis Imre Úrnak, a' mit ő és Fazekas Úr nekem a' szép mesterségek dolgában, bizvást nekem állhatnak, 's kaptára utasíthatják a' csizmadiát. —

XXXV.

Széphalom, Decemb. 8d. 1806.

Szívesen tisztelt Férfi, kedves barátom!

Semlyénbe járt szekerem ezelőtt negyed nappal ére-fel ide leveleddel és csomóddal: de azolta Kázmértt mulatván és Regmeczen az Anyámnál, leveledet nem elébb hanem csak éppen most vém. Nem ütközöm-meg megszólításodon; vártam azt: 's felelek reá, úgy a' mint erántad illik, felhevülés nélkül, sőt szeretettel, barátsággal 's személyednek hív tiszteletével. —

Te meg nem foghatod, hogy „a' Kis Imre Úr privat levelének két ország előtt miért kellett megmagyaráztatnia.“ — Én pedig azt nem tudom megfogni, hogy azt még Te sem foghatod-meg; mert hogy maga az Iró nem foghatja-meg, azt én igen is meg tudom. — 'S hol van az megírva, hogy az olly vádat, a' mellyet nekünk privat levél ad tudtunkra, nem szabad elhárítani magunkról? Elárúlni azt, a' ki nekünk az illy hírt

barátságból meghozta, az, igen is, nem szabad: de hol árultam én el Kis Imrét? hol van megnevezve? hol van róla mondva eggy szó is, a' melly ötet kitalálthatóvá tenné és ez által nyugodalmát koczkára vetette volna? Vagy talán Te is azt gondolod, hogy két olly immorális cselekedet gyanúját, mint a' millyen az volt a' mellyel engem az első esetben még az olly szép érzésű Férjfi és még az olly meleg barátom is mint Szentgyörgyi, *magát felvilágosítatni nem engedvén*, terhelt, a' másik esetben pedig az Arcadiát nem értő Tudósok terheltének, — azt gondolod, mondom, hogy az olly két immorális cselekedet gyanúját, midőn azt meggyökeresedni és meggyökeresedve látom, el kellett volna hallgatnom? Azt gondolod, hogy annak, a' ki a' Cserei plánumát munkába vette és eránta a' Publicumot megszóllította, csendesen kellett volna elnézni, hogy az efféle elterjedni kezdő vád a' plánum ellen dolgozzék? Én nem gondolom! 'S ha csak az emberiség' gyarlósága szólalt is meg belőlem, mellynek kedvetlen dolog, hogy midőn jól lép is, a' sok kéretlen és dologhoz nem tudó praeceptor előjö a' leczkézéssel, hogy nem úgy kellett volna lépni, 's mind a' Rousseaui *misanthropiában* 's *cynism'ben*, mind a' Poussin értelme szerint vett *Arkadiában*, mind a' *hamvaiban*, mind a' *nak*-ban, mind a'

Mottó' *különböző személyében* hibát lél, — nem tudom, hogy sokszori sikeretlen mentegetődésem után miért szégyeljem, hogy megszóllaltam és az elterjeszteni kezdett gyanút, vádat, eloszlatni igyekeztem. — Azt kérdd inkább velem, hogy Kis Úrnak mi köze volt hozzá, hogy mikor senki sem kényszerítette szóllani, megszóllalt. — Rendes dolog, engem vádolnak élességgel, és azok, a' kik eléggé impertinensek szemembe azt mondani (Kis cselekedte azt, *levélben!* bocsásák-meg neki az Istenek, hogy ő eggy nevet hord a' Nemes Dömölki barátunkkal) hogy az én kevélységem el nem tudja türni, hogy *az olly tudatlan ember mint ő, az illy tudósnak mint én*, valamelly cselekedetét critizálja. — Hát még az a' marhai citatiójú másik! —

2-or Azt kívánod, hogy a' Debreczeniségnek mivoltát etc. magyarázzam-meg előtted, hogy ha *gugát és tályogot* etc. Megmagyaráztam 's látni fogod. De hallanod kellett vala Csokonait, midőn a' *Debreczeniség* ellen *Pipa-Czéh* nevezet alatt kifakadt. Én részemről azt tartom Debreczeniségnek, midőn valaki mindent a' maga szemével lát, a' maga fülével hall, mint a' sárgaság eszméletlen kórja, 's vitatja, hogy a' dolog nem Erscheinung, hanem Ding an sich selbst, 's nem esendesen vitatja mint a' subjective igazat látó, hanem kárhoztatva azt, a' ki másként ítél, 's ma-

gának tetszésében vad röhögésekre fakadva azok ellen, a' kiknek az másképpen látszik, holott az azoknak stúdiума, nem az övé.

3-szor Nekem magamra nézve semmi megnyugtatóra nincs szükségem holmi Debreczeni sugillatiókért, és némelly sugillatoromat szívesen becsülöm 's szeretem, azt elhidd. De hát egy Szentgyörgyinek van e, lehet e arra szüksége, hogy néki az magyaráztassék, hogy a' ki Gyűléseken mással szembe kél, a' ki tudománybeli dologban perbe kél, az nem a' maga személyéért kél perbe, hanem a' tudománybeli ügyért? Barátom, messze vagyunk egymástól midőn még efféléit is kell magyaráznunk egymásnak. De úgy van az minden vitatásban, midőn az, a' ki szorítatik, nem arra figyelmez a' mit néki mondanak, hanem új feleleteket, új réseket keres.

4) Meggyőződés nélkül követni valamit, másnak kedvéért etc. vétkes párttűtés az Igazság Majestása ellen. Sed sensus positus tantum omnibus ad sentiendum requisitis non fallunt, 's kiki arról ítéljen a' mihez ért, mert mindentudók nem vagyunk. —

A' világ ítélni fog perünkben, mellynek mindazáltal nincs elmondva egy rész. Debreczennek is lesznek pártosai, vannak nékem is. Egy rész — a' Bölcseké — azt fogja mondani, hogy kár volt szóllanunk; mert az a' rész azt tartja, hogy

kár szólni a' Gyűléseken is. Tudnillik érzi, hogy méltósága veszélyben forog ha szól. Én a' magamét nem vélem veszélyben midőn szólok.

Kis Imre Úrnak 's annak a' vad embernek nem felelek többé. Néked feleltem, mert szívem szeret és tisztel. Élj szerencsésen! —

XXXVI.

Széphalom, Júl 9d. 1807.

* Szívesen tisztelt 's szeretett barátom!

Huszonyolczadik Júniusi leveledet tegnapi haza érkezésemmel vala szerencsém venni. Régolta hallgatánk, édes barátom, 's szívesen köszönöm, hogy rólam megemlékeztél, 's példád az újabbí eggyességre serkentett. Ne hidd, soha ne hidd, hogy engem a' gondolkozás különbözése sok érdemeid 's barátságod eránt feledékennyé 's háladatlanná tett volna vagy tehetne. Nem fogom én soha elfelejteni, hogy Te mind földre, mind szívedre nézve mit érdemlesz, én pedig néked a' hideg tiszteleten felyül mennyi szeretettel 's köszönettel tartozom.

Hidd azt nékem, édes barátom, hogy ha egyedül az Autorkitzel ingerlett volna a' megszólamlásra *Arcadia* eránt, elhallgattam volna egészen. Hiúságom, kevélységem megelegetett volna azzal, hogy magannak a' legbizonyosbb bi-

zonysággal azt mondhatom, a' mit utánnam Szemere Pál 's Szemere Pál után, ismét a' Laudon szavaival én magam mutattam-meg. Fentebb czélom volt, midön a' privátus pert a' Publicum elébe vittem; legalkalmasabbnak láttam azt a' pert arra, hogy Debreczen azon Unartjáról, melylyel ötöt Császár József Úr és mind azok, a' kik azt a' mindentudó kisvároskai lelkü nagy várost ismerik, vádolják, leszoktatgattassék. Tudományos csaták, valamint a' Vármegyei 's Diétai fontosabb tárgyú ellenkezések is, elhevülés nélkül meg nem esnek, 's én nem tartom illetlennek magamhoz azokat a' fegyvereket, a' mellyekkel eggy Vay József és eggy Wesselényi Miklós ott élni nem szégyenelnek. Fabula peracta est; ha én léptem túl a' sinóron, ha én vitattam a' nem-igaz állítást, lakolni fogok az egész maradék előtt. Azonban hogy szívemben nincs elkeseredés azon két Antagonista eránt, a' kiknek Karteljeket elfogadtam, mutatja a' Laudon Arkádiája felől szólló czikkely és azon levelem, mellyben Fazekas Úrnak a' maga 's társai' nevekben nékem küldött ajándékönyvet megköszöntem. Fazekas Úr láthatja abból, hogy Virgílből vett *marha* citatiója 's a' galád *hazugságo*cska — (ezek voltak a' Kultsár Úr által kivont szók) — el vannak felejtve. Te, édes barátom, nem vagy, 's nem valál soha azoknak számokban, a' kik engem kard mérkezésre in-

dítottak, 's ellenkező gondolatban lenni mind nekem szabad volt veled, mind neked szabad volt velem, 's abban nincs semmi bántás, hogy szó lévén a' per' tárgyaról, Te azt említsd, hogy én hibás vélekedésben vagyok, vagy hogy én említsem, hogy Te vagy abban. Mind azok, a' kik nem kényszerítettek, a' Publicumnál compromittálatlanul maradtak. Mind ezek mellett a' barátok barátok maradhatnak. — Ezeket *levelednek első czikkelyére* nem haszontalan és magammal nem bíró indulatból, hanem hogy botlásimnak (ha azok) forrását ismerhessd 's kimenthessd. —

A' szegény Spah *révbe jutásán* baráti szívvel örvendek. Örökös nyomorgásinak nem adott más szabadulás. Azonban érzem, hogy egy jó ember elvesztén barátjai mit vesztek, és így tőlünk való eltűnését szívesen sajnálom. Szeretetre méltó hitvesének kívánok olly férjet, a' ki magtalanságáról tenni tudjon. Boldog férjnek 's atyának írom ezt, a' ki szavaimnak nem ad sem hamis értelmet, sem alacsonyít. — Nékem Hymen Novemberben ad poltolékoí azon örömekért, mellyektől ötet a' lefordított fáklyán szunnyadozó Géníus tavaly fosztotta-meg. Másod szülöttöm ezen holnap első napján mozdúlt-meg feleségem kebelében. Te a' ki olly sok ízben érzetted tavalyi bánatom' nagyságát, noha azzal csalogat-

tad szívedet, a' mivel a' Spártai anya, és a' kit szeretetre 's tiszteletre méltó Párod mindég megörvendeztetett, ismered azon felderülés' örömét, melly engem most éleszt. Adja Isten, hogy örömink állandók legyenek!

Az ujságoknak azon úntató cikkelyével, mellyben Nemzetes Senator Uram az egész Haza által kívánta a' maga pompás Kirchen-Aufzugját 's pompás ebédjét látni, 's emlékezetbe hozta, hogy a' Hazáért életét kockára vetni kész volt — (eszembe jut Falknak két sora: Lasz dir abhacken die Hand, kriegst dafür ein Ordensband) — megbékéltete az az eggy sor, mellyben gyermekeid nevei fordúltak-elő. Képzelem, édes barátom, melly foganatja vagyon nálok tanításaidnak 's anyjok' példájának. Éljen szép örömeidet, 's csókold-meg őket nevemben. Ha Phigie életben maradt volna, most az eránt tanácskoznám veled, hogy mint kellessék ötet nevelnem. — Nincsen e új sarjzatod néked is? — Sophiem új terhét könnyebben-viseli mint az elsőt: de tavalyi szenvedései olta, mellyek nem a' halálkor, hanem még az elválasztáskor kezdődtek, testében sokat vesztett, 's félek, hogy tüdeje sérülést kapott. Utolsó bal bordája alatt sok ideig valamelly hergést tapasztalt, melly már tökéletesen megszűnt. Akkor, midőn ez a' hergés kezdődött, olly nehezen volt, hogy Orvosa halált

jövendölt neki egygy közel lakó barátnénknál, Gr. Vandernathnénál, 's csudálkozva értette egygy két hét múlva, hogy életben vagyon. Most nincs semmi baja; mélyen is vonhat (az az hosszan) lélegzetet a' nélkül hogy köhögjön utánna, melylyet Brünni Orvosom annak jeléül vett, hogy, ámbár képem nagyon száraz, tüdöm ép. — Mind a' mellett rettegek midőn azt látom, hogy némelly hirtelen nevetés közben köhögcsél, és ha Te, mint az a' barátom, kihez mint az Orvos Apollo kedveséhez is legtökéletesebb bizodalمام vagyon, némelly hasznos intésekre méltóztatnál, nagyon le fognál kötelezni.

Én még e' holnapban Semlyénbe mégyek-le, ott lévő marháimnak egygy részét pénzzé tenni, 's azt reménylem, hogy végre örömöm lesz meglátni benneteket. Elmúlt esztendeje, hogy az új gazdaság bajai miatt ott nem voltam. Ha mindazáltal valami előre nem látott akadály megfosztana ezen szerencsétől, engedd veszteségem poltolékját leveleidben találnom 's szeressd tisztelő hív barátodat.

K. F.

XXXVII.

Barátom és Jóltevőm!

Csudálkoztam egykor Apathiádon, mellyel a' sorsnak kemény csapdosásait elfásúlva szenvedted, és ha szívedet inkább nem ismertem volna, azzal fogtalak volna vádolni, hogy az érzéketlen. Csudálkozásom még nagyobb volt, midőn másfél esztendővel azelőtt engemet is az a' csapás ért, 's nékem az elviselhetetlennek látszott. Engedd mondanom, édes barátom, hogy most ismét érzékeny voltodon csudálkozom. — Nem fogsz érteni, 's magyarázom szavaimat: Én azt tapasztalom magamon, hogy sokféle szenvedéseim bizonyos megtompulásba vetettek. Sok eseten, kivált a' mi *nagyobb*, sírni, keseregni nem tudnék. A' szerint a' hogy a' sokat-szenvedő végre még a' sírás' gyönyörűségét vagy enyhületeit is elveszti, elfogy az érzékenység is. De az emberiség mindég megtartja a' maga jusait, 's bizonyos illetésekre az illy elfásúlt is könyűket önt.

Minap a' feleségem a' kis Phigie ruhájába öltöztette a' lányomat. A' mint a' gyermekre pillantottam, nénjét láttam felelevenülve, 's levert a' fájdalom. Oh hagyjuk a' Philosophusoknak az ő sophismájikat, mellyekkel magokat csalogatják, hogy elaltathassák fájdalmaikat 's azokon győzni látattassanak! Engedjünk szabad ömledezést a' természet ösztöneinek, 's ha a' szív parancsolja, sírjunk, keseregjünk. A' fájdalommal csak az idő enyhít. Míg az enyhíti-meg a' Tiédet is barátom, csalogassd magadat mind azzal, a' mit Epictét és Seneca tanít; ha pedig minden Stoicus küszködéseid mellett is, erőt vészen rajtad a' a' természet, sírj, még pedig teljes szívedből, teljes lelkedből és minden erődből. Hálátalan az az isteni jószág eránt, a' ki az ő legbecsesb adományainak elvesztésén nem sokat törődik. — A' Te fájdalomad igazságos fájdalom, 's annál gyilkolóbb, mivel érdemes nőd együtt szenved veled, 's talán még többet szenved. Az Isten adja néked két lánykáidban azon örömet, a' mellyeket három fiaidban 's egy mostohádban töled elvont, 's benne adja-meg hétszeresen.

Én, édes barátom, a' legboldogabb étellel dicsekedhetném, ha arról az oldalról nem kapnék néha fájdalmas ütések, a' mellyet ismersz. Látván, hogy soha meg nem akarnak szünni, noha már félre vontam magamat, Decemberben egy

olly lépést tettem, a' melly minden bánthatás ellen megőrizzen. De így lenni nyugtan *keserves nyúgodalom*. — Egyéb eránt boldog vagyok. Feleségemet úgy szeretem, mint 40 holnap előtt; az Isten egy szép ábrázatú, egészséges, 's anyja' tején kövérre hizott gyermeket adott, 's feleségemnek életbeli-bölcsésége miatt szabadabban lélegzem már is, még pedig jóval szabadabban mint eddig. Mind neki, mind nekem minden kívánságunk a' fény nélkül való nyúgodalom. Ha új csapás nem ér, ifjú-legény korombeli minden adósságimtól megszabadúlok egygy két esztendő alatt, azt pedig, ha meg nem házasodtam volna, 's olly *haszontalanúl*, úgy *megkötve* éltem volna tovább is, nem mondhatnám most. — Oh ha ezt mondhatván 15 esztendővel ifjabbá tehetném magamat!

A' mi kedves Kisünk holnap után búcsúzik el a' Nemes Dömölkiektől, egygy hét múlva pedig Sopronyba köszön-bé. Örvendek ezen változáson gyermekeinek nevelésekre nézve is. Ő sokáig késedelmeskedett elfogadni a' Sopronyiak' ajánlásokat.

Feleségemet, lyányomat tegnap Kázmérba vittem által, magam pedig ezen órában indulok a' húgomhoz Krainiknéhoz, kinek férje holnap tartja veled egygyütt neve' napját. Élj Te is sze-

rencsésen , kedves barátom , és minél lehet hosz-
szabb időkre. Az Isten elégelje meg immár vesz-
teségeidet. A' Tekintetes Asszonyt tisztelem e-
gész barátsággal. Ajánlom magamat szereteted-
be 's vagyok

Széphalom , Mart. 18d. 1808.

örök háladatos híved

Kazinczy Ferencz.

XXXVIII.

Széphalom, 10. Nov. 1808.

Örök szeretetre, tiszteletre méltó barátom!

Azalatt míg Te a' Cocytus' partjaira útaztál (honnan lett szerencsés visszaérkezéseden senki szívesebben nálamnál nem örül), én Bécsset, Sopronyt, Pozsonyt 's Komáromot jártam-meg, 's ha erszényem igen sokkal üresebb is mint volt, fejemben számtalanszor több az idea mint volt, 's most azon szerencsével is dicsekedhetem, hogy Kist és szeretetre igen méltó familiáját ismerem. Tudván, hogy Kist Te is melly igen szereted és hogy Kistől Te is melly igen szeretteted, róla kezdem leveletem; azt bocsátván előre, hogy még az útamban feltettem volt, hogy néked, mihellyt megérkezem, írni fogok, 's megtudakozom, ha atyai reményeid, mellyek felől a' Pataki exámen alatt már a' kis Lónyaitól vettem volt hírt, eddig beteljesedtek e. Leveledből látom, hogy a' (kis fiú vagy leány) vendég még nem érkezett. Hozza a' jó szerencse minél

előbb, 's tégye állandóvá olly sok ízben elenyészett atyai örömeidnek ezen pottolékát!

Én Septb. 11dikén hazúlról megindultam 's 15dikén Pestre érkeztem. Épen akkor nap betegvék-le ott Báró Prónay Simonné, a' ki Cousínja és nem testvére annak a' Prónaynak, ki a' Te jelenlétedben eggykor valamelly köszönésre a' legmélyebb elsüllyedésből a' legnagyobb elragadtatásig vidúlt-fel, és ezen meghajtás után ismét azon pillanatban az előbbi legmélyebb elsüllyedésbe dőlt vala vissza. A' lebetegedett, angyali szépségű asszonyka nekem a' hetedfél esztendei szenvedések alatt és miatt lett testvéri barátném; mert az testvére az azolta meghalálozott Hirgeist Ferencznek. (Ennek történeteit tovább, hogy itt beszéllésem' fonala meg ne szaggattassék.) — Én Ninit Bécsben lenni véltem, 's elcsudálkoztam Pestre érvén, hogy mondják, hogy ott vagyon. Másnap az én karomon keresztelte-meg a' Plébánus Káplánja a' leánykát a' háznál. Én valék ezen leánykán kívül már két más lyánykájának is kereszt-atyja, 's képzeld a' mennyei szépségű asszony melly lélekkel bír, mikor 1806ban vagy 1807ben azt írja, hogy a' született leánykát Iphigénia Sophia névre kereszteltette, weil ich weisz, mein lieber Bruder, wie heilig und unvergeszlich diese beide Nahmen Ihnen sind.—Pesten eggy hetet tölték. Onnan 23-dikban mentem-el Komárom felé, épen azon nap,

mellyben ő felségek ott mustrálták a' népet, és így én Komáromba 23dikán értem-fel. A' Váradi Cons. Klobusiczky fíja, (Protocollistája a' Kir. Táblának) szekerezen utazott Pozsonyig, és így történt, hogy sem az én kedves barátomat Doctor Nagy Sámuel Urat, sem a' szép Spáhnét fel nem kereshettem. Kl. egy Katona Tisztnek és Ober-Arztnek a' testvérével szerelemben él, 's mihellyt Komáromba a' Szőnyi forsponton beértünk, vitt ezekhez, hogy velek a' Casamatákat etc. megláthassuk. Onnan egyenesen ebédre menénk a' Tyröler nevű fogadóba a' sok Tisztek közzé, hol igen interessant vala lenni, mert ezen előttem nagyon új Menschenrace-val közelebbről ismerkedhetém. Volt közöttök egynehány, a' kinek szerettem volna ha hallhattad volna raisomírozásait. Spiritus ubi vult flat, 's igaza van Kantnak, hogy a' hadi élet egy oldalról tekintvén, nemesíti a' charaktert.— Kl. sürgetett, hogy ebéd után mindjárt menjünk 's repültünk, Nagyt és Czika Susit csak lélekben köszöntvén. Pozsonyban öt nap múlték. Miket láték a' Sessiókban, miket hallék az ebédek-nél, azt el kell hallgatnom, mert az levélbe nem fér. Örülök, hogy ott voltam. Bécsben 12. napot töltöttem, 's megrakván szekeremet egy képíróval, két Anglus-agárral és egy kis Mopszlivall, 11dik Octoberben ott hagyám Ninivét, 's más nap délelőtt Kisnél felleptem. Ő, azolta hogy láttam,

sokat ütődött; de az nem csuda, mert 1795. 29d. Septembere oltá tizenhárom eszt. és 14. nap mult-el; az pedig csak csinált változást. Én azolta meg-öszültem, megfonnyadtam. Szint olly szeretetre méltó, szelid és böles ember mint a' legtisztel-
tebb Iró. Távol van a' Convenienz' bolondságai-
nak majmolásaitól, de úgy, hogy ezek és a' Cy-
nismus közt épen közben áll. Felesége szép asz-
szony, jó asszony, és szint olly csendes és sze-
lid mint férje. Az ő életek gyönyörű élet lehet.
Lajos fija egygy igen jó ábrázatú kis fiú, már Syn-
taxist kell néki tanulnia vagy talán többet, mert
fordít is deákból; Jánoska egygy piros pozsgás kis
alak, 4 vagy 5 esztendős. Nála ebédeltem, sokkal
nagyobb örömmel, mint ha Svéd Király ő Felsége
ültetett volna asztalához.

Magamnak vala vágyásom Némethnét meglát-
ni, 's írtam neki, hogy ne vegye rossz neven bá-
torságomat, 's jöjjön Kishez, a' helytt hogy én
menjek hozzá. Ezen szabadságomat azzal menthette
önmaga, hogy még akkor nap akarván elhagyni
Sopronyt, valóságos rablás volt volna magam eránt
másnál tölteni időmet mint Kisnél. Eljött, 's elhozta
szépen nevedő Aristippjét, kit olly forrón csó-
koltam-meg, mint az atyját fogtam volna, kit a'
mint tudod, soha nem láthattam. A' gyermek kan-
csal, a' mi az én szememben eltűrhetetlen. Miolta
élek, az egygy Baranyi Mihályon kívül (ez is szen-

vedett velem) nem találtam más kancsált, a' ki-
nek hinni mertem volna. Némethné *panasz* *kodik*.
De nem csuda: *dicsekszik* is; a' kettőnek egygy a'
forrása.—A' Sopronyi nagy égésben Kis nem szen-
vedett semmi kárt: igen Kisné. 700 réf vászna ve-
szett-el a' fejeřitőben. Ezt azért emlitem, mert na-
gyon tudom, mint fáj az efféle az asszonyoknak.
Ők is így mosolyganak, mikor a' mi papirosainkat
emészti el a' tűz.

Ideje, hogy Ninit ismértessem-meg Veled,
szép asszonyok' forró barátjával.—Nini 1795ben
13 esztdős gyermek vala. *Szelidebb* három holna-
punk alatt feljárt látogatni a' fogva tartott bátyját.
Kiismertem a' gyermek' feselni kezdő lelkét, mert
ámbár akkor még sok vala hátra, láttam én mi
lesz őbelőle, ha cultiválni fogja magát. Azolta soha
nem láttam többé, hanem 1800. Jul. 30d. és 31d.
Kerepesen, hova a' bátyjához atyjával egygyütt jött-
ki. A' szerencsétlenség bennünket a' kik szenved-
dénk, testvérekké tett: Hirgeist Ferencz nekem
igen szoros barátom lett, 's így a' szép Nini is
testvérem leve. Kiszabadulván, én neki egygy rab-
társamat ajánlottam, ennek kivánságára, jövendő-
beli férjül. De kérésem hasztalan volt, mert már
akkor B. Prónay Simon szeretett és szeretettet.
Csak hamar azután Pétersburgból egygy 28. esztdős
Courrier jő a' Palatinusnénak a' lebetegedési aján-
dékot meghozni. Ez Ninit meglátja. Ut vidi, ut

perii! Nápolyba megyen; onnan vissza útván Pétersburg felé, ismét jelenti magát Nininél és az atyjánál. S.... a' desperatióig ment. Láta hogy az atya, B. P.... L.... Excell. soha meg nem fog eggyezni a' születés nélkül való igen szép és igen jó leány elvételében, 's küszködván a' szerelem és gyermeki kötelesség közt, felkapja a' leányt, Bécsbe viszi, ott magát vele összeeskütteti, 's úgy tölt hat esztendőt, hogy majd a' jószágában élt Nógrádban, majd Bécsbe utazott. Végre a' dolog értésére esett az atyjának. Ez látja hogy rajta többet semmi nem segít, 's élnézi hogy eggyüttlakjanak, de még mindég *kedvetlenséggel*. Ő Exc. erántam különös kegyességgel lévén, én Ő Exc. nál Májusban levél által közbe vettem magamat, nem *kérvén valamit*, hanem csak Ő Exc. t vigasztalni akarván a' Nini hozzám írt leveleinek némelly kiírt §§ által. Ő Exc. megértette nem ingerlő, hanem csendesíteni akaró szándékomat, kegyesen vette a' levelet: de nem enyhült. Azonban S.... és S...né Ő Excell. parancsolatjára jöttek Bécsből Pestre, hogy *eggyütt-éljenek és gazdálkodjanak* (Simonnak a' testvére 28 ezret vesz bé esztendeig.) 's Nini így vala most Pesten.

Ő Exc. nekem azt parancsolta Májusi levelében, hogy írjak Preisschriftet a' Tubingi kérdésekre a' magyar nyelv dolgában. Irtam. Elküldtem Tubingába, Kissel most olvastattam, Ő Exc. nak pedig

magam olvastam-fel. A' jó Úr,'s a' leánya 's Prof. Schwartner theatralis tapsolásokkal hallák olvastatni, 's Kis nem volt meg nem elégedve általa. Ő Excja azzal igyekezett satisfactióját éreztetni velem, hogy midön kikésért a' Kubínyiné hintajáig, hol Kné és én felültem, mint *nekem örvendetes* hírt említette: Itt van Simonné!— Tegnap előtt betegedett-le egy leánykával. Eggy hangot sem fellettem reá, hogy Ő Exct megkíméljem. Kubínyiné (a' Simon testvére) mondá Nininek, hogy Ő Excnak igen nagy öröme vala, hogy megtudta, hogy a' gyermeket én tartám a' keresztvíz alá.— Kubínyiné és Rádayné (a' Simon testvérei) szeretik Ninit, eljárnak hozzá, és ezt *mondják* az atyjoknak. De az öreg nem tudja megemésztetni, hogy a' fija alacsony rendű leányt vett, bár igen szépet és igen jót vett is, és véle jól, igen jól él. — Én, megvallom, Ő Exctól ezt nem veszem rossz neven; az az, értem, hogy ezt rossz neven eggy atyának venni nem lehet. Nini olly szép lelkű, hogy ugyan ezt vallja.

Nagy öröme az az én életemnek, hogy az én kedves Ninim engem úgy szeret, a' mint azt Simon is javallhatja 's javallja.— Barátom, tudom én, mit hisz az illy barátságok felől a' világ. Én holnap töltöm-el negyedik esztendejét házassági életemnek. Azt mondhatom, a' mit I. Károly izent a' hóhérapadról a' feleségének: hogy gondolattal,

kívánsággal sem vétettem férfi kötelességeim ellen *soha*.

Nem tudván hova lettek Heftjeim, 's nem remélvén megkapásokat, mert azt hittem hogy N. G.-nál veszték-el, 25 fton hozattam-meg a' Supplementumait, és így azt a' mi nálad van, hányd-el bízvást. Örülök, hogy láttad az Ipmat. Sophie Tégedet és egész házadat velem együtt tisztel és csókolja.

A' lyányom nő és csúsz 's dadogni kezd. Éljszerencsésen, édes barátom! az Isten adjon néked tartós örömöket.

XXXIX.

Széphalom, Febr. 27d. 1809.

Kedves barátom,

Valamint betegeskedésed' hírét a' legszívesebb elszomorodással hallottam 's értem leveledből is, úgy szíves örömmel értem most felgyógyulásodat 's hallottam jóval ezelőtt már a' kis insurgens Druzsám' szerencsés megérkezését; mert, régen nem vévén leveledet, mind egésséged mind házad' népének megszaporodása eránt tudakozódtam. Tudod mit kívánok mind az egyik czikkelyre mind a' másokra; azt mindazáltal nem csak lélekben hanem szóba öltöztetve is kívánom, hogy fiad legyen második atyja, 's szaporítsa a' *kevesek*' számát. Annyi vesztesség után mint a' mennyit szenvedtél, mi édes lehet az illy poltolék! Én csak egyet vesztettem, 's bánatomat csak akkor érzém enyhülni, mikor feleségem' emlőjén ismét függött egy másik,— 's szerencsémre! örömömre! az elsöhoz még physionomiájában is sokat hasonlító leány-

kám. Melly öröm, mikor a' „Secundát“ a' megholt kis „Prima“ ruhácskájiba láttam felöltöztetve! azt hittem, hogy a' gondviselés az elsőt adta vissza, 's a' másodiknak birtokában elveszett lassanként az elsöm' emlékezete.

Eugeniemet Sophiem 14 holnapig 's 9 napig szoptatta. Változásokat, bágyadásokat érezvén, 13 Febr. Kázmérba ment, 's azalatt a' gyermeket elválasztánk, hogy vagy magát, vagy az öcsését el ne rontsa. Édes barátom, az a' szaporítás felette derék dolog; abba soha sem ún belé az ember ha azt szereti, a' ki szaporodik. Én nem tudom megfogni, hogy némelly ember mint félhet a' sok gyermektől. Merő kevélységből nyilván. Oda néz, hogy mindenikét nem teheti ragyogóvá, ha sokan lesznek. Én azt a' gondot a' Providentiára bízom, 's hitem hozzá vagy belé soha sem nagyobb mint e' részben.

Régen nem láttalak benneteket, 's ennyi idő oltá sok változás eshete 's bizonyosan ese is rajtatok. Olly szép piros vagy e még? hajad olly sűrű, olly fürtös, olly tömött e? Én nagyon öszülök, 's ez most nyereség; megment a' katonáskodástól. 27d. 8berben belé léptem az 50dik esztendőmbe. Guta ütött, tört kezű, tört orrú, 's rheümás ember lévén talán nem parancsolnak velem ezen egynehány holnapra. Ha parancsolnának, nem tudom mint vinném a' puskát

's lóra fegyveresen mint másznék. Nagyon csatlakoznak, a' kik azt hiszik hogy ez a' mostani felülés is csak czeremonia lesz. Nem ok nélkül építék Komáromot, nem ok nélkül estek azok az észre-vehetetlen készülétek. Gróf Zichy Károly Hadi Minister leve 's 7 Ercz vagy Fő Herczeg ugyan annyi sereg' kormányzására mégyen táborba. Mennyi embervér fog folyni ismét! 's mennyi lesz véröntés nélkül is szerencsétlenné! Mint akad-meg minden tudománybeli cultúra! mint fog minden elkorcsosodni! Borzadok mikor képzelem mik történhetnek, mert úgy látszik hogy most már a' keleti Európa borúl lángba. Pedig én most kezdék könnyebben pihegni.

Édes barátom, ne vádold magad Annalisaimnak elmaradásáért; az a' legártatlanabb megtévedés volt. Azt hittem, hogy annak hibájából történt, a' kinél az olyan gyakorta akarva történik. Ha feltehettem volna, hogy nem *mind* adtad néki által, nem hozattam volna meg az elveszettnek gondoltakat. A' Kis' szép Hymenaeumát, Szívképző Regéimet, M. Régiségeimet, 's talán valahára már La Rochefoucauldomat is, nem sokára megkapod. Én biz azt hittem, hogy a' két elsőt néked már megküldöttem, mert olly sokat kiosztogatván, hogy bízvást rólam is elmondhatták volna, a' mit a' Voltaire' mis à la portée de tout le mond-ja felől eggy pajkos Recensens

írt, hogy typographiai hiba van a' portée-ben, az eggy e szükség felett való lévén, Te, anti-stes prime sodalium, ki nem maradhatál. — Debreczen sajnosan ismeri a' M. Régiségeket. Az a' kérdés, ha méltán e sajnosan. —

Barátunknak felesége felől tudakozódol. — Kéntelen vagyok azt vallani, hogy meg nem felelt ohajtásom' reményeinek: de igen a' szép kancsal fiú. — Én nagyon, de igen igen nagyon tudom becsülni a' tartaléktalan kimutatását annak a' min örülünk, büszkélkedünk, ha az eggy kis gyengeség, eggy kis hiúság is. De a' vastag örömet, a' vastag büszkélkedést nem szeretem. Ilyen volt pedig az, midön tolakodva, siettetett hanggal, váratlanúl, helyén kívül tudatták velem, hogy midön a' Palatínus e vagy Károly Herczeg K..en volt a'Gróf a' bátyánkat *minden Tisztjei között egyedül magát* ültette asztalhoz, 's így aufführolta: Ez az én etc-m, Herr *von.*. Hallgattam 's elszomorodtam reá. — Én is örülök a' *Von*-nak 's nem szeretnék nála nélkül ellenni, mert az bajos; 's mind magamat mind sok más emberséges embert sajnáltam, hogy a' mentéje' zsebjenél eggy szép kis pillogó rojtocska nem fityegett, midön Septberben azt láttam, hogy némelly fajankó mint lépett a' jó helyre, holott az érdemes emberek kotrottak a' rostély megé: de sem a' *Von*-ba nem keresek semmi elmondani valót, sem

a' rojtocskán nem kapkodok. Ha abban a' lineában állanék, megadattam volna magamnak, 's felüggesztvén egyszer, eszembe sem jutna, hogy ott fityeg. Azonban azzal a' gyengeséggel szint úgy jó ember lehet az ember mint a' nélkül; 's rajta fel nem akadok. Azt sejtendem jó módomból volt, 's azt mutatta mind a' dicsekedés mind a' panasz, hogy nem állunk *behaglich*, 's többre tartjuk magunkat méltóknak. Az öltözet azt mutatta, hogy az erszény nem épen felette jól áll. — Ezeket kívánságodra írom, nem önnön mozdultomból.

Én is panaszkodom. — Az az ember, a' kit egyszer láttál Debreczenben, — az, a' kinek házasságomat béjelentettem 's nem felelt; a' kinek, feleségemmel Semlyénbe érven, három levélben jelentettem, hogy mihelyt az idő engedni fogja, feleségemmel látogatására megyek 's nem felelt, noha Péchy Sándornénak háromszor írt; az, a' kihez feleségemet elvittem 's ki nem jött Semlyénbe, az, a' kinek *kívánságára* a' feleségem Pálffy Carolina nagy anyjáról reá maradt porcelánjából egynehány darabot oda ajándékozott 's csak meg sem köszönte; az, a' ki ez idén az ablakom előtt ment-el Bártfára utazván, 's Regmeczen 3 napot töltött, 's hozzám nem jött; az, a' Pozsonyi theatrumból kijöven, a' tolongásban elveszett, a' theatrum Casinójában pedig en-

gemet azon vacsoráló asztalhoz ülni látván egy Diaetalis Vgyei követ régi barátommal, a' hol ő ült, felkölt és eltűnt — az panaszkodik, hogy vele gorombán bántam. — Van e esze az embereknek? 's harag helyett nem kaczagást érdemlenek e? Vagy inkább csak azt kell az effélékre mondani, hogy a' bűn azzal bünteti magát, mint Theologus Urak mondják az elkárhozottakról, hogy meg nem térhetnek soha! — Elfogyott a' papiros, de nem az én mondani valóm. Éljszerencsésen. Tisztelem, csókolom háznépedet!

P. S.

Még fecsegnem kell veled, noha levelem apró betűkkel 's sűrűn van írva. — Vetted e egyveleg írásim első kötetét, mellyet neked vagy Semlyén vagy Kis Imre által küldék? Tele van soloecismusokkal, de akart soloecismusokkal. — Most Pestre érvén nyomtatva leltem Magyar Régiségeim első kötetét is. Azt Institóris adta-ki auf seine eigene Speculation. Rendelést tészek, hogy azt is vedd. Vallyon mit mond arra a' ti Superintendenstek, a' Debr. Grammatikának *dolgozója*? — a' barátném dolgában a' Te ízléssel is ellenkezem: de barátok közt elég ha a' szív jár egygy úton: a' meg nem eggyező ízlés és gondolkodás épen úgy nem árt a' barátságának mint a' különböző Religio. — Batsányi, a' kit is-

mérsz — ezt azért említem, mert ismered és tudsz holmit felöle — a' vad emberhez jött enni a' hol én is ültem. Abban a' pillanatban láttam meg, a' mellyben ő az ajtón belépett, 's tudván felöle azt a' mit tudnom illett, lekaptam róla a' szememet a' nélkül hogy ő vette volna észre, hogy ötét láttam, 's folytattam fennszóval a' magyar beszédet. Ez által azt akartam, hogy ha néki velem szóllani tetszik, szóllhasson, 's akkor olyannak talált volna, a' mint kívánhatta. Székem háta megett ment-el, hallotta a' *magyar* szót, és úgy bizonyosan látott, de elment a' szék megett. — Nem csudálkozom rajta.

9-a Octobr. Bécsben hallám Cleyermann Ref. Predikátorunkat papolni. Ez az, a' kinek pópista felesége van, a' kinek leányai pópistáknak neveltetnek. Ha olyan predikátziókat lehetne hallanom minden Vasárnap, én is járnék Templomba nagy gyönyörűséggel. Már az nem *bérért* szolgál, hanem azért hogy a' maga destiniójának megfeleljen. Meg is felel, úgy hogy soha sem senki még jobban. Steht irgend einer auf, und spricht er von den Rechten der Menschen, von der Würde der Menschen, dann schreyt ihr: Siehe, das ist ein gefährlicher Mann. Zeigt ein Schriftsteller die Gebrechen der Regierung an, macht er Vorschläge diese zu bessern, dann schreyt ihr: etc. etc. Azután Patriotismusra buz-

dította őket; tanácsot adott mint türjék a' mit türni kell, mint védelmezzék was noch zu schützen ist, 's ezen szókkal végezte-el a' Predikáziót: Wer Ohren hat zu hören, der höre! Am. Nékem minden bizonnyal volt fülem. Eggy ismeretlen fiatal embernek pedig szeme volt a' mint láttam, mert sokszori reá pillantással sem vettem soha észre, hogy a' szeme máson függött volna mint magán a' Papolón.

Szüret sem Pesten, sem Bécsben, sem Győrött nem volt, itt pedig olly kevés termett és olly rossz, hogy csaknem desperálunk. Sem élet, sem bor, sem széna. És még is itt a' nagy költségű Insurrectio és egyéb. A' hegyalján eggy szem asszú sincs. Én véteknek tartottam volna a' rothadt és pöffedt szemet asszú gyanánt szedni. —

Ha alkalmatlanságodra nem esik, édes barátom, méltóztassál tisztelni képemben Lónyai Menyhért Urat, és megmondani néki, hogy Báróczi Óbester Úr nagy barátsággal fogadta Lónyai Úrnak izenetét, 's viszont köszönti. Ez a' jó Öreg olly erőben van, hogy ámbár a' 70t meghaladta, gyalog ment bé velem a' Gárda Traiteurjé-től Szent Istvánig sőt még tovább. Antimoniummal él minden nap, 's chymizál, az az chymiai könyvekben dolgozik, hátra lévő kevés napjait használni akarván. Ezt másoktól tudom. Mindég jobban jobban tisztelem ezt a' valóban nagy embert.

A' kis Lónyait, a' ki nálad van, köszönts kérlek, 's bízd reá, hogy mondja meg Kölcsey Ferencznek, hogy utolsó levelét Virág Benedek nagy meglelégedéssel olvasta, 's örvend ismeret-ségének. Én arra kérem Kölcseyt, hogy tudassa velem, Debrben van e még 's meddig lesz ott.

Lyányom felől keveset írhaték a' más papi-ros szélén. Az egygy szép kis alak. Meg nem ismert mikor haza jöttem. De csak hamar igen jó barátok levénk, 's bújnom kell előle, ha írni akarok, mert karomra kívánkozik. Az *én* lyányom, mert *képet* szeret, könyvet, kutyát, és ha csak a' kalamárishoz nyúlhat, irkál. Még egygy szót sem tud kiejteni, de nyelve szünetlenül ke-lepel. Foga kettő van, mint a' Castornak, de fe-jérebbe mint a' Castoré. Öllelek magadat és egész házadat. Barátságod' emlékezete nékem véghe-tellenül kedves! —

XL.

Széphalom, Jul. 6d. 1899.

Kedves barátom ,

Az anyám e' napokban itt hagyja Regmeczet 's vissza megyen Semlyénbe ; elhozattam tehát a' könyveket az olly sok holnapok oltá velek késő Újhelyi kötötől , hogy valaha vehessd , bízván barátságodba , hogy kötetlenül kedvesebben fogadod ajándékomat , mint ha békötve későbbennéd. Patakon nincs jó kötő , 's a' deákság minden könyvét az Újhelyivel kötteti , ki valóban jól dolgozik. El lévén ezek által foglalva , mi nem máskor , hanem csak az oskolai vacatiókor , melly Júliusban kezdődik 's Septemberben végződik , jutunk ahhoz a' *drága* szerencséhez , hogy ötet magunknak megnyerjük , mert legényt nem tart , és vásárookra is dolgozik. Ez teljes mentségem lehet előtted , hogy ajándékom hozzád így megyen. Megfosztottam képgyűjteményemet azon 4 nyomtatványtól , melly Johnnak részétől nálam megvagyon , hogy azt néked adhas-

sam. A' kép épen nem hasonlít. Barátságod' érzései rakják belé az idealisták' theoriája szerint azt a' mi szemeidet reám emlékeztetheti.

Ezen nyitva menő levelkét, a' Rumi Almannachjának exemplárjával és a' három darab magyar munkával, add, kérlek, Kölcsey Ferencz Úrnak, kit, a' mint reménylem, ismérsz, és a' mint óhajtom, szeretsz is, mert ő mind az egy-egyikre mind a' másokra nagy mértékben érdemes. Ritka talentomú, nagy szorgalmú Ifjú, 's modestiája ér annyit mint egyéb tulajdonságai, vagy igazábban, méltó egyéb tulajdonságaihoz.

Ne szólj velem a' háború felől, mert mélyen elkeserítesz kérdésiddel. Bár minél előbb végét látnánk! a' Damocles kése alatt rettentő dolog ülni.

Én itthon szerencsés vagyok; 's ki lehet szerencsétlen, ha a' maga házánál szerencsés? Feleségemet úgy szeretem mint házasságom' első napjaiban, 's az Isten egy gyönyörű alakú gyermeket adott a' kis Eügenieben, 's reménylem a' kis Traján is az lesz, kit Sophie Septemberben fog megszülni. Nem régiben is emlegeté, melly rosszul vala akkor, midőn ő is a' Te barátságod' segédjeire szorúlt 1805ben. Ezt a' terhét is baj nélkül hordja mint a' másodikat; az első teher' bajait mind ketten úgy nézzük, mint Phigienk' halálának első vagy okát vagy csak jelenségét.

— Génie csak magyarul ért. Ha előtte más nyelven szóllunk, reánk visit 's meg nem szün ad-dig, míg az érthetetlen beszédet abba nem hagyjuk. — Annyit feltészesz felölnk, édes barátom, hogy a' 19 holnapos gyermeket *majommá* tenni nem akarjuk: azt azonban hidd-el, hogy artiggabb kis alakot nem ismér az egész környék mint ez; nem vadúl félénk, karjára megyen az idegennek is minden válogatás nélkül, 's bajuszos vagy bajusztalan, szakálas vagy nem, csínos vagy szegény öltözetü, megcsókolja mihelytt kívánják. Játéka egyebek mellett a' *kép* is, és így szeme *már szokik* a' látásához, érzéséhez annak a' mi szép, 's abban nagy előugrást (Vorsprung) tett előttem, ki 9 esztendős koromban még szaladtam az olly szobából, a' hol az olajos festésü kép, akármerre mentem, mindég reám nézett, és a' ki még 6 esztendős koromban azt hittem, hogy a' Pápista mind olyan mint a' Nagyszombati kártyán az a' veres medve, melly nem tudom mellyik színnek a' *két-szemét* tartja czímerül.

A' mi kedves Kisünk alig ha sokat nem szenvedett a' maga eddig gyakorlott módjától *Bavária miatt* eltávozott ellenségtől. Alig yárom az időt, hogy töle levelet vehessek 's néki írhas-sak, melly a' legutóbbi hírek szerint nincs meszsze, minthogy Napoleon a' maga seregeit ha-

zánknak minden vidékeiről Bécs mellé vonja, hol nem sokára egy második Actium fog lenni. De kit tesznek az Istenek Augustussá? kit Antónius-sá? Toulonból jöttek hajócsinálók, kik a' sok öszvevásárlott üres hordókból evező-batteriákat készítsenek. — Seregünknek egy része azonban Lipsia felé tér, Hannóvert vissza szerezni az Anglusnak, 's a' Hasszusnak Cassel' tájékát. — A' Lengyel zenebona alszik. A' Muszka a' Carpatus' tulsó alján készült megállapodni, de most az a' híre, hogy ide is jö, 's még tovább. — Eltiltalak a' had' dolgairól való beszédttől, 's magam estem a' törvényrontásba! —

Élj szerencsésen, kedves jóltévő barátom, mind azokkal, a' kiket a' gondviselés hozzád kapcsol. Tisztelem 's csókolom őket, 's maradok

örökös hív 's háládatos tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

A' Császárné Egerben, a' Cs. ház gyermekei Kassán, a' Császárné asszonyanyja pedig hozzám három órányira Terebestt Gróf Csáky Imrének Kástélyában múlt.

XLI.

Széphalom, 15. Octob. 1809.

Tisztelt kedves barátom!

Mi, kik jó férjek 's érzékeny atyák vagyunk — miért ne tégyem mellé: boldog férjek is? — egymásnak megszoktuk írni hogy szaporodunk ha szaporodtunk. Végy tehát új hírt szaporodásom felől: ma harmadikszor leve leányom; eggy egészséges, ép és szép, nagy és kövér gyermek. Eggy misemondó holnap fogja vele elmondadni az abrenunció-t, minthogy én arra vagyok praedestínálva, a' mint látszik, hogy Kálvinnak ne szaporítsam tanítványait. — Czifra nevet kap ez is, mint én szoktam adni mindég: Anna Sophrónia Thalia Therézia. — Az elsőt Hirgeist Nininek, ki most Báró Prónay Simonné, a' második a' feleségemnek, a' 3-dikat magamnak, a' 4-diket a' mai napnak kedvéért. A' keresztatyja Gróf Ráday Pali lesz mind magáért, mind az előttem háladatos tisztelettel tisztelt nagyatyjáért és Ipáért,

kik engem első ifjúságom, 's az elsőbb gyermekségem olta szinte halálokig kegyességeikkel tiszteltek-meg, 's azért mert a' széplelkű genialis Ráday Pál nékem régi igen kedves barátom — midőn Júliusban Rádayt meghívtam, ő nékem olly genialis levéllel válaszolt, hogy valaki még látta — látta pedig sok, mert az ollyat csudáltatni kell, — elragadtatott. Én poétai oestrumba ragadtattam, 's inhol a' vers. Francia ízlés van mind az egész darabon, mind a' versificatió, melyet azért is választottam, mert erre az öreg Ráday taníta:

GRÓF

RÁDAY PÁLHOZ.

(erős hittal azt hívén, hogy a' gyermek fiú lesz.)

Septemberben 1809.

Az a' czakó, melly — vélem, (*opinor*), Afrikából
 Szép asszonykáinknak hordja a' gyermekeket
 (Ollykor azoknak is, kik édes cseppeket
 Még félve lopdosnak az Ámor' italából),
 Oh képzeld e' csudát hosszú orrából
 Sophiem' keblébe ma eggy kis fiút teve.
 „Ez még pogány, 's még nincs neve.
 „Papot hamar neki; nem lelni azt Afrikában.“
 Így szóllt, 's klep, klep, klep! láthatlanná leve.

Vesztett volna a' gonosz czakója vad homnjában !
 Vagy vitte volna másnak! — Eugenie
 Szobáimat maga el tudja tölteni
 Fület-repesztő sírásával,
 Midön, tipegven Hanswurstjával,
 Elsíklík, 's az ütést ah! nem felejtheti;
 Vagy a' midön nem türheti
 Hogy késik pépjével szakácsom.
 Félre azt a' másikat! a' ház
 Szük egy sírónak is. 'S egy szó mint száz:
 Nekem a' gyermekben sem hírem sem tanácsom.

Ah mind haszontalan! Sophie
 Feltette a' fejét; 's ezt a' veres, fogatlan,
 Kopasz síró fiút — a' gondolatlan! —
 Nem átallja Eugeniénk öcsjének vallani.

Legyen, ha kell! nem perlek én vele.
 Az, a' kit így juttatnak ajándékhoz,
 Kaczag, ha van esze, a' kelleetlen játékhoz.
 De te Palim, lelkem fele,
 Végy részt barátod' gyötrelmében,
 Jer, 's e' szép atyaság' becsületében
 — Még híre nem ment-el — osztózzál-meg vele.

Jer, és Emil-Trajánt fogadd te is fiadnak,
 'S öreg-atyádnak és Ipadnak
 Lehelld belé nagy lelkeket.
 'S a' tennen-magadét! — —
 Gedeont a' tudomány' és ének'
 'S a' csendes virtusok' dicső munkáiban

Ismérje tisztelt mesterének.
 A' nagy' példányát lelje Prónayban.
 'S mint kell Kátói tisztasággal
 A' vétkesek' sergét megszegyeníteni
 'S jobb útakra téríteni,
 Mint kell Ulysszesi szent álnoksággal
 A' monstrumokkal küszdeni,
 És meg nem csüggedvén a' harc dühös vészében,
 Nem nyugodalmat csak, de fényt is szerzeni,
 Csudálja Ipadnak nagy képében.

Te oktassd arra a' bölcseségre
 Melly élni tud, a' jót a' szépet szereti,
 A' mi nem az, azt megveti,
 De a' mi az, szentül és készen követi;
 Melly nem vágy esalfa fényességre;
 Mellynek csak béke kell 's kedv, 's rózsás poharát
 Józan kénnyel (*voluptas*) ivó elmés barát;
 Jól folyt napok után csillámló társaságok,
 Táncz, játék, muzsika, 's tréfák és nyájasságok —
 Kik közt a' Bölcsesség maga is szédeleg —
 'S hol könyvnek hol másnak szentelt szép éjjelek,
 Így élni — ez a' Te mesterséged.
 Traján kövessen ebben téged.

Traján Thalievá változván el, el kell változ-
 tatnom a' két utolsó lap' verseit is, el fogom
 mihelytt csendességem lesz, és a' pituita, melly
 kínoz, tágulást 's jó kedvet ad.

Kérlek, édes barátom, Kölcsey Ferencz öcsémmel láttassd ezt a' kis bohóságot. Ő olvas francziául, 's reá akad ebben a' Color Sequanicus-ra; 's abstrahálja a' magyarban a' versificatió' regulájit. Én elidálok a' hol hiátus van. De nem mindenütt; és ezt nem ex arbitrio, hanem a' Logica okai miatt.

Te oktassd — *De a'* — maga is — nem szenvedti az elisiót. Így van az az olasz versificatióban is.

Köszöntsд ezt az érdeemes rokonomat 's barátomat, 's mondjad, hogy Augustusi levelére adósa vagyok. Nem írta volt meg, hol tölti a' vacatiókat, 's mind addig nem írok neki, míg tudni fogom hol van; Debreczenben e? vagy másutt. — 'S szeressed ötet, 's méltóztassd barátságodra. Jó fej, és — jó szív!! —

Feleségedet, gyermekeidet tisztelem és csókolom. Tisztel benneteket Sophiem is. Eugenie 22 holnapos és 11 napos. Már Július olta jár. — Most Sophie nem fog szoptatni. Miolta együtt élünk ő csak 6 holnapot töltött teher viselés vagy szoptatás nélkül.

Kisünknek vettem levelét dd-o 12. Aug. Szegény, sokat szenvedett. De nem mert panaszolkodni. Azonban egy Pápai Supplicans deáktól

úgy értem, hogy nem igaz a' hír. Élj szerencsésen. Ajánlom magamat megbecsülhetetlen barátságodba.

tisztelő barátod

K. F.

Asszony-Anyád 's szegény testvéred 's a' szép Spáhné hol és hogy vannak?

Toldiné szerencsétlen volt a' fiával. Szánom. Batsányival még is levelez?

XLII.

Széphalom, Oct. 23d. 1809.

Kedves édes barátom!

Parányi, de igen nagy becsű ajándékokat tegnap vevém; hihető a' rossz utak 's esők miatt csak tegnap, mert régecskén írtad. Fogadd-el a' legszívesbb köszönetet barátságodnak, jószágodnak ezen újabb bizonyosságáért. A' kis munka nyomorúlt faragvány: de ritkasága becsessé teszi. Nékem ugyan kedvesebb, mint ha töled foliantot kaptam volna — nem Calmetet, Vitringát etc. mert azoknak nagy tisztelőjök vagyok, hanem Baylet, Iselint etc.

Vevéd e azon leveletem, mellyben felpanaszlám előtted, hogy Szent Theresia nekem Octob. 15dikén egy kis Sophroniet adott és nem Emilt, és hogy így harmadikszor is leányt szült Sophiem. Megvallom, és minthogy azt aristocratiai okból 's tekintetekből nem teszem, pirulás nélkül vallom-meg, hogy sajnálom hogy a' kis szép és

kedves leány nem fiú. A' futkosó Eugenie mellé szerettem volna már egy nadrágos ficzkót.

Azt kívánod, édes barátom, hogy a' magyar nyelv' kicsínosítása, bővítése felől tégyem elődbe maximáimat. — Sietve írom ezen leveletem, mert vivője Kázmérba az Ipamnak, ki két holnap olta betegeskedik, orvosságért megyen Újhelybe; 's illy thémára nem lehet kiterjednem. De ha időm volna is, azt nem tehetném, mert hiszen ezek felől valaha szóval és levelekben sokat vetekedtünk. Makacs ellenkezőkre talált bennünk a' théma. Te Molnárt, Pázmányt, Károlit, Káldit emlegeted, (kiket én is tisztellek, de csak addig a' meddig tisztelni valók); 's azt óhajtod hogy a' mai emberek is úgy öltözködjenek, mint néhai Tekintetes Domokos Márton Úr: én pedig azt akarom 's cselekszem is, hogy úgy öltözzünk a' mint az idők' tónusa és a' szükség 's a' Magistrátus kívánja; nem hogy strimflit 's plundrát vonjunk a' mentéhez: hanem hogy a' nadrágainkat köldökön felyül aggassuk gombokra 's hámon hordjuk, ha azt Tek. Domokos Márton Úr nem cselekedte is. A' Folnesicsek, Vandzák 's a' téli 's nyári Bibliotheca íróji felől nehme ich keine Notiz; das sind Pöbel der Literatur. Hengerbuczkot-hányók mindég voltak és lesznek. De literatúránk csakugyan halad akármit mondatok ti laudatores temporis acti;

's rendes, hogy ti nem nevezhettek egy írói magatok között, a' ki tudillik a' csinos írásmódja Classisába tartozik, a' ki valamit érne: de mi Kis Jánost, Berzsenyit, Himfyt, Báróczit, Virágot mutathatunk. A' maximákat abstrahálni kell a' példákból és magából a' dolog természetéből, nem másról venni, mert itt sincs *avros ega*. — Mi ketten, édes barátom, e' dologban olyak vagyunk, mint mikor Luthert, a' ki látta a' Reformatio szükségét, a' régi barátja, ki jó Pápisita maradt, kérte, hogy ne rontsa a' keresztyén vallást. — Rontsuk, édes barátom, a' nyelvet! rontsuk! sok rontani-való van benne. Pázmány is rontotta azoknak ítéletek szerint a' kik vele egy időben éltek; sőt talán te is *hamar mivét* rontásnak neveznéd, ha azt én mondanám annak és nem ő mondotta volna. Eine lebende Sprache ist keine abgeschlossene Sprache, annak változni kell. (Videatur Horatius). Sok újsággyűlölő lelkének szegénysége miatt gyűlöli az újságot. Hogy akarja hogy bővüljön, szépüljön a' nyelv, ha bővíteni, szépíteni nem szabad? — „Szabad! de non ultra modum!“ — Jó intés: de hol az a' módus? Példát minden állításra, mert különben meg nem értjük egymást. Az én Marmontelem tele van *neologismussal*. De Grammaticus non erubescit soloecismum, si sciens facit. Megadom, rossz munka, rossz fordítás. Ám olcsárlója for-

dítsa Pázmányosan, ha tetszik, 's hasonlítsuk
össze ezt a' Pázmányos fordítást az enyémmel és
a' Bárócziéval. Hallom, nem láttam, hogy a' Bé-
csi annalisokban nagy magasztalásokkal van re-
censeálva, de eggy kevés csípdeséssel is. Óhaj-
tom látni, noha a' Recensio csak *nyomtatott* ité-
let; 's a' Rec. úgy hibázhat mint az Iró. — Élj
szerencsésen a' Tieiddel kiket tisztelek. Újabban
köszönöm kedves ajándékomat.

XLIII.

Jan. 13. 1810.

Kedves barátom,

Miklós öcsém Semlyénbe indulván, ezt a' kis pakétot viszi hogy kezedhez szolgáltatassa. Megtartván a' magadnak szóllót, a' többit, kérlek, méltóztassál általadni Kis Imre Úrnak kiosztás végett. Csekélység, de 25 exemplárt kapván ajándékba azon négy Pesten lakó barátimtól a' kik azt kinyomtattaták, részeltettek benne, legalább annak a' nagy embernek emlékezete miatt, ki ennek a' *nagy* kis fiúnak atyja volt.

Én rég olta nem voltam kinn a' házból, nem betegeskedés hanem a' rossz idő miatt. Így csak a' Pozsonyi újság mellé tenni szokott Neuwiedi levelekből tudom mi történik Párisban. Felhántam a' nagy Károly életét a' historiai Lexiconban és a' Spittler munkájában, 's látom, hogy Adorján Pápa valóban Nagy Károlynak hatalmat engedett, wegen der Wahl der Pábste zu verord-

nen und sie zu bestätigen. Szántszándékkal írom e' sort a' Grohmann' szavaival, mert nem tudom világosabban miből áll ez az egész Verordnolhatás. De azt jövendölöm, hogy Pius VII. nagyon megadja az excommunicatió' árát. Ezt alig ha nem látta előre a' mi udvarunk, valamint azt is, hogy N. most a' Nagy Károly példajaként Német Orsz. Császárnak is fogja magát koronáztatni; 's csuda e ha próbát tett, hogy ha a' szerencse kedvezne, ettől a' két czéljától N.t elhárítsa? Ismét szidom az Anglust, hogy midőn legjobban kellett volna dolgozni, semmit sem csinált. Semmit! mert mi az a' kis Hollandiai 's Spanyol Comœdia? Spanyol Országban azért tett többet mint Hollandiában, mert ott nem kellett a' szén közül kikapni a' gesztenyét tulajdon ujjával. Csak az Isten újabb háborútól mentene-meg bennünket. Már volt N. a' Rábánál, melly Károlynak a' határa volt. Hát ha Tilsitben úgy végeztek, hogy a' hátralévő része Európának a' Nicephorus successiójába essék!

Mi egészségesek vagyunk. Feleségem barátságosan tisztel, édes barátom. Thalie egygy gyönyörű gyermek. De el van borítva ótvarral. Ma a' dajkáját eleresztettük 1 1/2 esztendősen lévén teje, 's ennek tulajdonítván a' szép, erős és egészséges gyermek' kínjait. A' mint Hochheimerben látom, Ti sem igen tudtok segíteni ezen igen

nagy bajon. A' Patikáriusunk a' Hochheimer által megnevezett füvet viola tricolornak mondja. Meglehet hogy az nem a' botaniai hanem az officinális neve.

Köszönöm kérésem' teljesítését Kölcsey eránt. Úgy adta az adreszét, hogy néki nem írhatok. Testvéreihez igazít, 's nem tudom kik azok 's hol laknak. Talán ismét ír magától. Én azt a' rokonomat nem láttam, de nagyon becsülöm. Kedves volt nékem olvasni leveledben a' mit az ő lefestéseképen mondál. Csak jó és kedves módú emberekkel társalkodik! lefaragódik az az alföldiség róla is.

Kisről semmit sem tudok. Nyögi talán szegény a' sarcz' sullyait. Rousseauanak jut eszembe egy szava: A' szerencsétlen mikor könnyíteni akar magán, semmit nem nyer egyebet, hanem hogy láncza szorosabbra vonattatik öszve. Minket ugyan megjátszott a' szerencse.

Élj szerencsésen, édes barátom! A' Tekint. Asszonyt alázatosan tisztetem, gyermekeidet 's magadat csókollak. Adieu, édes barátom.

XLIV.

Kedves barátom !

Arra a' menyegzőre , melly [Hazánkat megmen-
tette azon rettegetől , hogy még érheti olly baj
mint négy esztendő alatt kétszer érte , két Pataki
Prof. kedves barátimat poétai oestrumba ragadta.
Prof. Sípos Pál Úrnak Pax et Hymen-jét olvastad
a' hazai Tudósítások leveleiben : 's nem sokára
Prof. Kézy Mózes Úrnak De nuptiis Napol. Mag-
ni et Ludovicae Austriacae nevezetű hexameter-
jei fogják magokra vonni nem figyelmedet , hanem
csudálásodat. — Mind a' kettő közölte velem a'
magáét kézírásban , 's én , betegen fekvén öt hé-
tig , azzal üztem-el a' nyavalya' alkalmatlansága-
it , hogy azokat egymás után háromszor 's négy-
szer is olvastam , 's a' kettőt egymással ösz-
ve hasonlítottam. Ezen munkám alatt oestrumba
ragadtattam magam is. Imhol a' mit csinálék. Ne
vedd affectált modestiának , ha mondom , hogy reá
semmi különös becset nem teszek , az az *magya-*

rul: hogy ezt valami nagynak nem vélem. De ki lévén egyszer nyomtatva, azt tartom, hogy mind tiszteletem mind háládatosságom úgy kívánja, hogy azt Neked is bémutassam. Eggy explt belőle Kállay Ferencz Úrnak fogsz adni 's nevemben köszönts barátsággal. Ez a' becsülést érdemlő Ifjú, mind a' mellett hogy Debreczenben szívja a' levegőt, nem iszonyodik attól a' mit írok.

Én ezen darabomban is elidálok a' két szó' szélein öszve akadt vocálisokat, 's ott a' hol azt szabadnak ítélem, synizézis szerént, még ott is, a' hol két vocális azon-eggy szóban áll: *seregej-re, díszajt*. Lesznek, a' kik a' *De Angyala* etc. elisióján fel fognak akadni. Én nem örömet tagadom-meg tulajdon érzésemet mások miatt.

Prof. Kézy Úr beszéli, hogy eggy Pataki Gregárius Togátus, meglátván a' nyomtatást asztalán, nem csak azt nem értette, hogy miért hoztattik itt elő Achillesz és Ulysszes, 's miért kivált Diomedes, — mellyre Homért kellett volna olvasni — nem csak azt nem, hogy a' 7dik pentameterben negyedik Henrichre van a' czélzás, 's hogy mi a Spréa és Gotthard, 's hogy az utolsó hexameter a' Virgil' Intonuit laevumját imitálja: de még azt sem, hogy mi a' Páphosz, vagy, a' mint Kézy Úr neki megfoghatóbbá tette, a' *Páfusch*: de még azt sem, hogy mi az Idai bíró, és a' Hybla. — Igen édesen nevettem ennek az Evangelium'

jövendőbeli Hirdetőjének tudatlanságán, 's kértem Kézy Urat, hogy ha talál ismét illy idiotára, mondja neki, hogy az Idai bíró a' Nagy-Idai bírót jelenti, melly Városka Abaujban fekvén, lehetetlen hogy a' Vir Humanissimus ne tudja, hol legyen. Szörnyű dolog, hogy a' mi generatiánk így hátra maradt a' Classicusok' stúdiumában. — Hogy erről a' versről beszélni megszűnjek, még azt az egyet mondom, hogy a' Wesselényi és Báróczy halálokra írt Epigrammáimat én ennél olly annyira jobbnak nézem, kivált az elsőt, hogy ez azokkal még öszve sem hasonlítathatik. Azokban több része volt a' phantaziának 's az öszvehasonlító erőnek, ha ezen több olvasás és Római világ látszik is.

Dr. Nagy Sámuel Úrnak haláláról nem tudsz e valamit, édes barátom? Én Győrbe írtam egy barátomnak, hogy írja-meg a' mit tud. Tegnap vettem válaszát. Fábchich felől küldi a' kértetket de még akkor nem vette a' Nagy Sámuel felől Komáromi barátjától vártakat. Nagyon szeretném, ha kezemhez olly tudósítások érkeznének, hogy a' külföld' Necrologjaiban egy szép koszorút függeszthetnék neki.

Dr. Viczay Kassán 5-a Apr. holt-meg. Egy Fejedelemnek sem lehet szebb temetése: A' szegények öszvefutottak házánál 's sírva kísérték a' temetőig kövel megterhelt üres koporsóját, mert

hamvai kertjében rejtettek-el titkon, magának kívánsága szerént. Tíz ezer f. gyűjtetik öszve annak a' helynek, a' hol végre *nyugszik*, szépítésére. A' Patikákban 7000 fnál többel adós. Kell e nagyobb dicséret reá? Dr. Krügert Eperjesről magához hívatta, nem gyógyítani, ugymond, hanem hogy barátjától búcsút vehessen, és neki kimondhassa akaratját, melly szerént holmijével bánnia kell. Kérlek, ne nyujtoztattass ki úgy mint a' holtakat szokás, ugymond; hanem mintha csak aludnám, tenyeremet ábrázatom alatt tartva és fél oldalt fekve. Életemben soha sem volt nyugtom: hadd láttassam, halva, *nyugodni*.— Ez nem fanfaronád. Egész Kassa tudja, hogy *igaz*.

Engem Mart. folyosó, aranyér és nátha gyötört-el. Annyira elgyengített hogy többnyire ágyban vagyok még most is. Azonban e' tavaszon kertemben is nagy munkákat tétettem.— Az enyémek felől csak azt mondom, hogy Thalie olly *θαλεια*, hogy nem hiszem hogy az egész Debreczennek piros pozsgásabb lyánya legyen mint ez fog lenni, ha ilyen marad. 15 Apr. mult fél esztdős, 's ótvára már egyszer kétszer el kezdte enyészni: de megint ki ütötte rajta magát. Alig várom hogy 9 hónapos legyen, 's tőle megszabaduljon. Feleségem tisztel, édes barátom, velem együtt egész házadat. Isten tudja mikor lesz örömöm, valaha

ismét meglátni. Éljen szerencsésen, 's tarts-meg barátságos jóvoltodban

szíves tisztelőd

K. F.

Interessálni fog tudása, miért nem járnak a' Decsy Magyar újságai. Minden glossza nélkül elmondom, a' mit mind Márton József mind Decsy nekem non interrogati írnak.

Decsy ezt írja: Pánczél, az ő harmadosa, azt kívánta, hogy a' jövedelem' felét kaphassam meg. Panaszt tett, 's nem boldogult. Meg kelle azal elégedni, a' mit a' Contractus ad neki. Boszszúból öszve szűri a' levelet Mártonnal, 's ezek elvádolják a' Politiánál, nem a' M. Cancell.nál, hogy Decsy a' Generalissimusnak 6 Apr. 1809 költ Proclamatióját hűségtelenül fordította, kihagyott holmit, 's Napoleon felől magasztalva szólt, 's egészen francia. — A' Polizey által küldi a' Cancell.nak. Ez azt feleli, hogy D. olly jól fordította, hogy lehetetlen jobban, 's valamit a' N. magasztalására írt, az mind meg van a' Bécsi Deák és Német Udv. Politia szemei alatt írt darabokban. Azonban még is R... H... Decsyt eltiltotta tavaly, 's a' Kurír irását Mártonra bízta.

Márton ezt írja: A' fr. proclamatio fordítására a' Municipalitás által Decsy requiráltatván, ez őket *ex insidiis* Mártonhoz igazította. etc. — Tudni fogod, hogy Batsányi fordította ezt, és e' miatt confecta pace Maret Status Secretariusal, ki K....ban szomszédja volt Batsányinak, Bécsből ellődult, 's feleségét hír nélkül itt hagyta.

(A' levélnek nincs kelete; Szentgyörgyi azt, jegyzése szerint Máj. 8. vette 1810.)

XLV.

Széphalom 28d. May. 1810.

Dr SzentGyörgyi József Úrnak

Kedves barátom! Midőn három eszt. előtt Kisnek és Némethnek Biographiájokat olvastam a' Bécsi Annálisokban, azt ígértem magamnak hogy az ollyat énfelölem soha sem fogják olvasni az Annálisok' hordatóji, legalább míg életben leszek. Tisztára hozni ideáimat ezen idegenkedés dolgában nem tudtam, mert ha képeinket festeni, rézbe-metszve kiadni lehet: miért ne ezt is? de meggyőzhetetlen volt tőle idegenségem. Képzeld tehát mint járék tegnap előtt estve, midőn postára küldött emberem megjö, 's kezembe adja az Ap-ríliasi füzetet. Első álmomból vertek-fel vele, végig-futok az Inhalt-ján, 's meglátom nevemet. Soha se tudtam mi lesz, mert *álmosan* rubrikáját nem is vettem észre; 's íme benne találok magamat, szépen felanatomizálva, hogy a' kinek kedve van, ismerjen kívülről belőlről. Felette visz-

szás behatást teve rám a' dolog, 's Te jutottál' e-szembe, ki az ujságokbani megjelenésektől úgy irtózol; 's épen azért panaszlom-el ezt *Néked*.— Akarod tudni, mint juta ez ide? Nicht ganz ohne meinem Zuthun, aber ganz gewisz ohne meinem Wissen, ja wider alles Vermuthen. Csak annyiban vádlok magamat, hogy fel nem értem, hogy az-zal, a' mit mindjárt beszéllek, ez is történhes-sék. — Januarban egygy igen kedves 's soha nem látott barátom arra kért, hogy toldjam-meg az ő Biographiai Gyűjteményét, melly annál több figyel-met érdemel, minthogy a' Biographiák magoknak a' *Leirt személyeknek kezeikkel* vagynak írva, a' magaméval, semmit ki nem hagyván nyomtatott darabjainnak előszámlálásokból. Megtettem azt. Ez a' barátom alig vevé ezt tőlem, 's azonnal fel-küldé Sartórinak, 's íme az Aprilisi füzet már el-kongatá. Én egész mivoltában érzem barátomnak kedvező indulatját, 's reá nem neheztelek: de ha meggyanithatám vala hogy e' végre kéri, meg fog-tam volna kapni a' kezét. Ez a' szíves tiszteletet érdemlő ember most dolgozik épen egygy kis ré-szén a' Magyar Országi Hist. Literariának, tud-niillik minden Magyar élő Iró felől mond Lexiconi rendben egygy kis articulust. Azt hittem, hogy e' célzra is kívánja legfeljebb ezt. Ha ott vette vol-na hasznát, nem akadtam volna fel: de így *kü-
lön* — nem mondhatom-ki, melly visszásan esik

a' csiklandás. — Igazán, édes barátom! abban az egyben érzem hogy öregszem, hogy az unbedingt magasztalások' nemei nékem felette nem kedvesek, és megvallom, hogy még semmi említésnek nem örültem inkább, mint Régiségeim 's Ritkaságaim Hálai Recenziójoknak (Hall. Lit. Zeitg. April. 1809.) Ki írta légyen azt a' Recenziót, nem tudom; Schwartnert gondoltam, de nem ő. (Tavaly, (vagy inkább 1808ban Septemb.) egy kevéské megneheztele reám, midőn B. Prónay László Exc. az ő jelenlétében olvastatta velem a' Tubingai Kérdésre írt Preisschriftemet — ezen kérdésre tett Preisschriftenek meg sem ítéltettek 's a' jutalom ki sincs osztva — 's a' maga nevét, Schwartner, munkámban úgy hallá említetni, hogy azt dicséretnek is 's csapásnak is érthesse az Olvasó. Én kész valék előtte kitörlni: de az Öreg meggyőzte Schw, hogy a' dicséret *világos*, és csak a' *gonosz* Olvasó érthetné *balul*; 's végre Schw. maga is reá álla, hogy maradjon a' mint van.) — Inkább hiszem hogy Engel írta. Szeretném ha curiositásból azt a' Recenziót megolvassád, 's értenéd miért tetszik az nékem. Eszes ember nem gondol soha a' Criticával; csak eszes légyen a' Critica, engem bízvást megbillenthet.

Én jól vagyok, édes barátom, feleségemmel és két lányommal. Már egyszer neked panaszlám, hogy Thalie nagyon varas. 8dik havát tölti

's foga még sincs. Illy későn jött foga Geniemnek is, de ő varas soha nem volt. Két gyönyörű alak: de a' $2\frac{1}{2}$ esztendő s lyányom alig mond 50 szót. Néma nem lesz, mert a' ki 50t mond 50 ezret is mondhat: de félek hogy minden tehetségei későn fognak kifejlődni. Feleségem nem viselős. Eny-nyit házam népéről, mellyet ajánlok becses barátságodba.

XLVI.

Széphalom, Jún. 3d. 1810.

Igen kedves barátom!

Látni kívánod Báróczyra írt epigrammámat. —
Imhol van:

Birtokomon egy gyenge Leány és egy magas Asszony*)
     Versengtek. Mellyem lángola mindenikért.
 Annak zöld amarant és Szejnei rózsza virított
     Messzére illatozó szép haja' fürtjei közt;
 Ennek arany fonadék nyúlt el tunicája' redőjén;**)
     'S — —al koszorús mitra fedezte fejét.
 A' kis selyp Csapodár eltűnt hamar. A' magas Asszony
     Sírom' széléig bírta szerelmeimet.
 A' Csapodár, kiki tudja, ki volt. A' szentül-kedvelt
     Biztos } hívei közt hirdeti sírva nevem'.
     Titkos }

A' gyenge — a' zöld amarant és Szejnei rózsza
 koszorús — a' kis selyp csapodár Leány a' ma-

*) hohes Weib, data opera magas.

**) redő Falte, redős szoknya, gefalteter Rock.

gyar Literatura: az arany fonadékkal által övedzett redős tunicájú 's — — gallyú mitrás magas Asszony a' Kőművesség; melly Báróczinak minden idejét úgy elvonta, hogy a' magyar Literatura üzésére semmi nem maradt. — Kézírásait 's 25 ezer ftot Enyedre küldte halála után a' Collegiumnak, mellyben nevelését kapta valaha. — A' szép Leány *setyp*, mert Báróczy, mint én is, és én az ő példája után, neologizált.

Eggy hete, hogy hozzád Kis Imre Úr által írtam eggy levelet. Le nem pecsételve zártam-bé azt, hogy ő is olvassa. A' Te leveled ma érkezett hozzám. Semlyéni Pred. Fazekas Úrhoz írt levelemben volt az a' spárgájától 's két más pecsétjétől elvágott levél zárva, 's a' Debr. vásár előtt indult le innen.

Nagyon köszönöm, édes barátom, hogy Nagy Sám. felől tudósítasz. Irtam ez eránt Már Péter Györi Ref. Pred. Úrnak, mihelyt Nagy barátunknak halálát a' közöns. újságból megtudtam; de ez az érdemes ember (Már) második levelében is azt írja, hogy Komáromból a' kért és megígért tudósítást élete. 's halála felől még sem vevé. A' Fabchich és Ráth halálokról 's életekről bőv tudósítást küldte, 's mind a' kettőnek hasznát vettem már, felküldvén a' Bécsi 's külföldi Intelligenzblattokba. Ráthnak Kézírásaim között eggy felette nevezetes Origin. az az tulajdon ke-

zével írt levele áll. A' Luth. templom' oltárjai, gyertyáji, ... ellen harczol, 's igen derekasán magyarázza hogy azokat Luther maga is kihányta volna ha életben maradt volna, 's provocál Luthernek egy Fr. Davidis nevű Erdélyi Superintendenshez írt levelére. Míg ezt a' levelet tegnap leírom, hogy a' külföld Journáljaiban megjelenhessen, sokat emlékeztem azoknak rövidlátások felett, a' kik a' tudós pereket kárhoztatják 's az olyanokat garázdáknak, parasztnak nézik. Köszönjétek-meg, édes barátim, nekünk hogy ilyenek vagyunk. Mi kiőröljük a' dolgot, ti miattatok úgy maradhatna minden a' mint van. De ne kárhoztassatok se ti szelídek minket heveseket, sem mi titeket. Jól organizált seregnek *Vasas németre* is van szüksége, *Huszárra* is; sőt van *Spionra* is! — Ez az episodion nagyon félre vitt azon kérésem megtevésétől, hogy méltóztassál Te nekem megírni Nagy Sámuel felelől mind azt a' mit tudsz. Péld. ok. melly nap 's hol 's kiktől született; hanyadikban ment-ki külföldre, mikor jött vissza, kit vett-el, (a' nevét a' feleségének), 's mikor? kik a' fiai 's kik a' leányai? mit írt nyomtatásban, 's mi volt egygyiken valamelly *irtóztató* titulusa (— — Societatum membrum) 's melly nap hala meg. — Ne tagadd-meg tőlem e' barátságot.

Ehhez tedd még azt is hogy jegyezzd-fel

nékem, melly esztendőn 's napon 's hol születél? melly nap tartád lakadalmadat? 's mikor jöttél Orvosnak Debreczenbe 's honnan. Én téged pellengérré nem állítalak míg élsz, mint engem állított a' Bécsi annális. De illő hogy ezt a' világ holtod után, én pedig most is tudjam. Fogadom szentül, hogy hasznát nyomtatásban sem nem veszem, sem venni nem hagyom.

Elnevettem magamat ezen sok esztendők előtt is mindég nevetett expressiódra: *bölcsen tudod*; 's Jármí László juta eszembe, a' ki, az én gyermekkoromban, a' Szabolcs Vgyei Fő Ispánnak valamelly *épen nem okos* előadását (a' Vgye elsőji már lesték hogy abba hagyja 's le-torkolhassák) — megtévedvén abban, (Jármí) hogy a' csendet javallásnak vevé, így szaggatta félbe: *okosan, kegyelmes Uram!* — Ezt te most arra alkalmaztatod, (a' *bölcsen tudodat*) hogy kitalálhatom hol láttad versemet német fordításával; melly kitalálás legalább semmi *bölcséséget* nem praesupponáltat. Én néked magadnak is küldék egygy ilyen nyomtatványt; noha olly kevés explb. nyomtattattam, hogy az csak barátim közt circulálgasson. — Kézynek versei valóban sokkal felségesebbek — noha talán csak a' tárgy felségesebsége miatt, mint a' Németi Páléi. Ollyan a' Németiéhez képest a' Kézyé, mint a' nárcziszhoz a' rózsa. Mind a' kettőnek fő érdeme a' Vir-

gillel ('s a' Kézéynek a' Homérral is) való igen szoros ismeretség.

Ma dér volt, 3-a Jun.!!!, 's alig ha oda nincs a' szüret. Én tegnap adtam el épen egyg Újhelyi szőlömet 2400 fton. De helyébe mást vettem Martiusban 2000 fton. Ennek a' levét, édes barátom, ha Isten jó szüretet ad, Te is fogod kóstolni, Kis János is; és még két barátom. Három eszt. hogy nem csináltam bort, nem lévén a' must arra való. Mi lesz az időkből!

Épen ez a' hideg azt cselekszi hogy tegnap estve olta (most 4 óra délután) ágyban heverészek és adcumbendo írom hozzád leveletem. Vasárnap van, nincs dolog, 's feleségem 's nagyobbik leányom Kázmérba menének elhalásához sietve közelítő Ipamat 's a' Krankenwärterségben végre megbetegedett Napamat látogatni. — Nem az olvasás írás szüli az én bajomat a' mint gyanítod. — Eleget mozgom én, és jó ideje hogy nem írok. De mi lehet az, hogy a' vállaim közepén a' két lapoczka közt gyakorta érzek dagadást? Azt mondják hogy az a' más világ felette nagy gyönyörüségeket nyújt, mellyet szem nem látott, fül nem hallott etc. De én csak kivallom hogy felette nem szeretnék idvezülni.

Dr. Viczay felől hogy az újságokban még nincs emlékezet, nagyon csudálom. Én régen küldtem volna, de azt hittem, hogy Kassai barátjai köz-

zül egyik vagy másik megszólal. Felesége nem volt, de a' fijának Sihulszky nevű Kassai születű Kassai Doctornak hagyta mind a' mit hagyhatott. Nem ismerek érdekesebb két embert mint Ő és Te. 'S ezen Isten világ előtt tenni kész declariációnnal végzem-el leveletem. A' feleségemnek csak azt ne sugd, hogy koplaltasson. Soha sem láttál böjtölni szeretőbb asszt: de én nagyon Kálvinista vagyok, 's böjtölni nem szeretek. Az Úr áldása Rajtad 's házad népén!

Kérlek ezt a' nyomtatványt add által Kis Imre Úrnak.

Leveleid adresszekre Kassát ne tedd, hanem Tokaj, Újhely.

XLVII.

Júl. 28. 1810.

Édes barátom!

Most nem csak a' baráthoz, de az Orvoshoz is. — Jún. 23d. meghala az Ipam. Általszaladánk mind ketten, 's egynehány napot az olly bajok miatt mint a' mik magokat az efféle környülálások közt előadják, ott múltattunk. A' feleségemet kilelte a' hideg. Hánytatót veve, 's háromszori négyszeri hidege után felegésségedett. Júl. 2dikán engem is kilelt eggy hideg. Hánytatót vettem más nap, akkor nap estve pedig Digestivumot, 's így megmenekedtem az Orvos szava szerént az epehidegtől, de tüdőgyúladásba estem. Az a' jobb oldalon a' 4dik borda alatt jelentette magát eggy helytt, eggy pontnyi kicsinységen. Halálra betegedtem meg, de kiszabadúltam a' pokolból újonnan.

Az én tüdöm még nem egészen jól van. *Sokszor*, igazabban csak *néha*, hebegve az az rán-

dított és sietve reiterált lélegzéssel kell vennem levegőt. Elmúlik e ez, és szerekkkel való élés nélkül e, vagy kell valamivel élnem? Sophienak nem kellene e Bártfai ferdő?

Kisnek utolsó postával vevém levelét. Lajosának egy magyar versét és két Ódának 's Napoleon lakadalmára írt elegiámnak német fordítását küldé-meg, bizonyossá tévén, hogy az utolsót a' kis gyermek az ő szemei előtt fordította, és így semmi segítője nem volt. Igen kevés helytt tévesztette-el az értelmet. Én nem hittem, hogy azt a' 3 darabot, kivált az Ódát, *gyermek* megérthesse, és így igen sokat ígérek magamnak róla. A' gyermeknek külsője is igen szép. Maga a' mi érdemes barátunk épen most választatott Superint. Notáriusnak, mellyet (ismered modestiáját) épen nem keresett. Régen megjövendölém hogy ő Püspök fog lenni, 's íme itt az első lépés reá.

A' Pataki examenben nem voltam, beteg lévén. De Cons. Vayval dolgom volt, hozzá beszéladtam, 's elvégezvén beszédemet, ismét haza jöttem. Még akkor tipegve jártam. Nála láttam Prof. Buday és Magyar Urakat, és Buday Úrral egy kedves fertályt töltöttem, nem gondolván az Orvos tilalmával, ki meg nem engedte hogy szólljak. Magyar egy hangot sem szólta az egész idő alatt; bizvást némának vélhetném.

Élj szerencsésen, kedves barátom! Ne vedd alkalmatlanságnak megszóllításomat, sőt vedd bizodalمام jeléül, melly kedvesebb lehet minden hideg tiszteletnél. Feleségedet 's gyermekeidet szívesen tisztelem, ölelem. Lónyai Menyhárt e' földön járt, és B... G... felől így szóll: Úr az! Úr! paszomántos Jáger etc. Nagyon felvitte tehát az Isten a' dolgát, mert 20 esztendő előtt az ki nem tölt volna. Én az ollyat nem irígylem, talán észre sem venném ha nem mondanák. De Cui bono az ollyan? Azt hiszi némelly ember hogy az ötöt nagyítja. Be nagy bohóság!

XLVIII.

Széphalom, Apr. 12d. 1811.

Kedves barátom,

Negyedik Henrich, midön arra emlékeztették, hogy a' Páristává lett embernek misét kell hallgatni, még pedig *mindég* és *áhitatosan*, azzal mentegette magát, hogy ő az Ország dolgaiban fáradozván azalatt míg mások misét hallgatnak, Istent szolgál. Én is illy formán mentegetném magamat ha valaki emlékeztetne, hogy leveletem Nagy Pénteken írom *Hozzád*. A' ki Jóval társalkodik (francia értelemben vévén a' Conversatiót), a' jóban gyakorolja magát.

Zemplény Apr. 2dikán felolvastatta a' Mart. 15dikén rendelt Deputatio Repraesentatióját 's felküldötte. A' Sárosi Repraesentatióval annyiban eggyez ez, hogy ez is provocál arra hogy Hazánk nem Pátens hanem Törvény által igazgattatik. De ez azt is beszéli (Sáros ezt nem) hogy Hazánk a' B.Czédulákért soha sem álla jól, mint

Bécs, 's előszámlálja a' sok bíztatást. Mi haszna ennek? Valakinek meg kell a' Bancókért fizetni, 's 1060 milliomért ki fizethet, hanemha mindnyájan? Repraesentált Borsod és Gömör is. Többről még nem tudok. Hát Bihar mit hisz és mit vall? — Magistratusunk lemondott fizetésének 5-szörözéséről, 's egygy úttal azt végezte a' Gyűlés hogy az adó bancóban is csak úgy szedesék-be mint ante Idus Martii. A' hús ára falun 28 x. városokban 30. Az Újhelyi vásárban Rátkay István nyargalva jött le a' dombon, mert 100 fton tartván életének köblét, a' Vgye hajdúji confiscálni akarák a' Rabok számára.

Tudod e ki a' Római Király keresztatyja? a' Francia *armáda*. Ha leány született volna, a' fr. *nemzet* volt volna az. —

Az én mellyem baját még útasításod után sem tudom kimagyarázni. A' tudóm alsó részében, mindég egy helyen, egy bizonyos igen gyenge rándulást érzek. Adja Isten hogy még 30 esztendő élhessek bíztatásod szerént. Lélegzetem el nem akad, 's bajt nem tapasztalok: de ez a' fájdalom ritka nap hogy ne éreztesse magát, de rendes hogy ezidén nem *inkább*, nem többször mint Július 2dika oltá.

17 hólnapos lyányom még is ótvaras, de szörnyen kövér és erős a' mellett. Január oltá mind két lyányom hurutban szenved. Thalie (a'

kisebb) Convulsiót sokat szenvede Febrban, ki nem pökhétvén phlegmáját. Egyéb bajaink most nincsenek.

Mikor küldhetem el az Epigrammák fél árkusát, melly az eggyik nyomtatványból elmaradt, nem tudom: de megküldöm bizonyosan. Ezeknek írására Kis volt buzdítóm, és javaltát annyira megnyerék, hogy azt írja, hogy Lajoskájával a' *didacticus részt* könyv nélkül megtanultatja. Eggy proselytusom van már, és ez épen olyan mint Saulus Paulus volt. Makacsabb ellenkezőt nem láttam 's most apostolom. *Quintusch horatiusch flaccusch*. Be szép beszéd! Kárisch, Káron, *Bakkusch*. Gyönyörű.

Kocczantyúsit szánod, mert jó ember. Én csak az *ízetlen Irót* festettem; annak semmi közössége a' *jó emberséggel*. Már pedig az feljebb van minden kérdésnél, hogy a' leoninusi distichonok ízetlen dolgok. Az általad előhozott vers foly, a' pentameter más tekintetben is jó: de a' hexameter semmit nem ér. Vers e az a' mellyben a' substantivumok egymást érik minden közbevetés nélkül? Tekintsd verseit, a' sok Bibliai citatumokkal. Azt írja nekem Virág, a' Cserey Epistolájának nyomtatásbeli külsőjét meglátván, hogy azok az Erdélyiek jó emberek, de igen szeretik az *antiquitást*. Ismerni kell Virágnak ábrázatját, hangját, csendét, és angyali jóságát,

's hozzá tenni, melly *hanggal* mondta volna ezt, 's úgy érteni mondását. Illyen az a' poshadt ábrázatú de czifra parokájú rettenetes versíró. Illyen az a' két halotti Predikátzió, mellyet az ifjú Weselényi nekem küldé, hogy nyomtattassam. Olly pedantéria, mintha a' XVII. százban élt Pap mondaná. —

Azt kérded, Vispán Gyöngyösinek miért nem adtam virágot? mert rettegetem, hogy haragom igazságtalanná teszen eránta. Foly verse; minden érdeme ez. Becsülném ezt; de ő rontotta-el a' Magyarok izlését. Azolta minden csak könnyen ír, 's nem igyekszik jót és szépet írni. Zrínyi nem folyt így, de jól írt. Eggy Episztolámban, mellyért némelly lakosa 's fija Debreczennek, haragudni fog, én eggy fiatal Poetával ezt a' két strophát mondatom:

Hogy Pázmány magyarul alkalmasint tuda,
Tekintsd hol született, 's többé nem lesz csuda,
Szülte volna Eger, Pécs, Soprony, Győr, Buda,
Ugy szállana, mint szöll síp mellett a' duda.

De mivel az a' táj szülte nemzetünknek,
Melly szüz birtokában vagyon szép nyelvünknek,
'S fel nem vette rongyát irhás zsellérünknek:
Nagy méltán tarthatjuk eggyik fő díszünknek.

Ládd, édes barátom, nem a' nem tudáson,
hanem a' nem akaráson múl, hogy én is így

nem versificálok. Mentsen-meg engem az illy sületlenségtől Apolló. Könnyű dolog így versificálni.

Fabchich irtóztató Író volt: de tudakozzdmeg csak, melly buzdítója mindennek a' ki írhat! És ő a' rosszúl írás mellett is több hasznot hajtott mint az a' savanyú képű ember 's a' homonymusza. Osztán én abban az epigrammában a' Túladunaizmusnak akartam egy kis csípést adni, mert az én törvényem az, hogy a' ki magyarul ír, annak a' magyar Schriftsprache-ban és nem valamelyik provinciáében kell írni.

Az annálisokban majd a' Szabó Dávid Aeneisét megcastigálva, a' Prof. Fejér Preisschriftjét a' Magyar Tudós Társaság eránt és egy Hubai nevű Poetaster verseit fogod recenseálva látni. Az első szenvedhetően rossz, a' 2dik jó, a' 3dik olly irtóztató, hogy Baranyi László sem írt bolondabbakat.

A' journalbeli örökkévalóság czikkelyét leveledben alig értettem. Most azt hiszem, hogy azon kérésemre czélozol, hogy Biographiádat tenéd le kezeim között, minthogy az Úrnak fija úgy lep-meg, mint a' tolvaj. Pedig igaz a' mit Sallust mond, hogy a' jobb embernek illő nevét fenn tartani halála után is. Abban megegyezünk, édes barátom, hogy mind ketten irtózunk az olly biographiáktól, mellyek az embernek életében jelennek-meg. De innen nem következik, hogy ezt

tenni nem *kell*, és hogy nem szükséges 's hasznos. Dr. Weszprémi a' medicusaiban *élöket* is vettfel, 's nekem kedves volt a'

Moderne Biographien
aus dem franz. von Reichhardt,
VI Bde. (Wien nachgedruckt),

ben látni nem csak a' Francia Hérósokét, hanem a' Wielandét, Göthéét etc. is látni, 's ebből még azt is tudni, hogy a' Jénai ágyúzás alatt Göthéhez eskettetett házi barátnéja Vulpius poetának testvére. Nem vagyunk Göthék, Wielandok. De Magyar Országunk Szentgyörgyi és Kazinczy szintűgy valamik, mint Német Országunk az ő Irójik. Ez az egész vallástétem.

Elsetétedett, alig látok többet. Feleségem tisztel mind Téged, édes, érdemes és nemeslelkű barátom, mind a' Tek. Asszonyt 's gyermekeidet csókoljuk barátsággal. Éljen igen szerencsésen.

XLIX.

Dr. SzentGyörgyi József Úrhoz.

Édes barátom! ÉrSemlyéni Predik. Fazekas István Úr talán által küldé már hozzád azon leveletem, mellyben néked is jelentém, hogy valaha már fiúnak is atyja vagyok. Ha még nem vetted volna, engedd mondanom, hogy az Júniusnak 18d. lett 's más nap Marcus Aemilius Ferencz nevet kapott. Végy részt örömben, édes barátom, és szeressd a' kis Emilt, úgy mint az atyját szeretted. Adja Isten hogy fiaink is barátok legyenek valaha.

Ezen jelentésemem kívül egy más jelentést kell tennem, még pedig ezt a' másikat nem csak mint barátomnak, hanem úgy is mint Orvosnak.— Emlékezel, melly gyakran panaszlám mellyem' baját, mellyet, sem Te, sem más Orvos nem tudta soha kitalálni? Nem volt nap, mellyben azt a' szúrást, vagy rándulást, ne érzettem volna, nem olly óra, 's igen gyakran nem olly minútum. Ime talán örökre meg vagyok szabadúlva tőle.

Feleségem azt hitte, hogy Júliusnak közepe táján fog lebetegedni, 's ezért a' tanúlt bölc-sz-szonyt ekkorára rendelé. Azonban Jún. 17dikén estve igen mohon éven velem eggyütt igen excellens cseresnyét, éjjeli 2 óráig el nem alhatott. Ekkor felkölte, hogy ágya mellett fekvő hideglelős lánykánkat emelném-fel 's vinném a' más szobába. A' gyermek felébredt az anyja nyüzsgéseire, 's sirt, nem értvén miért vitetik másuvá. Én még ezt csendesítém, midőn meghallám a' gyermek nyivázkodását. Elíjedve, hogy abortált, általjöttem, magamnak kelle a' papiros-ollót oda nyújtanom, 's Thaliemnek dajkája felemelé a' kis férget, 's ezen felemelés alatt az tűnt szemembe, a' mit meglátván a' Cardinálisok a' Pápa inauguratiójakor — si fabula vera est — ezt kiáltják: Habet! Habet! Eggy óra alatt mindenem keresztül esett a' fortissima Tyndaridarum!

Ekkor felhívaták a' falusi bölc asszonyt, 's ez a-zolta itt feresztget. — Történetből hátamon öszve gyűlni szokott gomolyaimat kedve jött a' feleségemnek ezzel széljel dörgöltetni. Az arany ér veszi oda magát, közel a' nyakszirthoz. Ugy ropogtak a' gomolyak, hogy eleinte azt hittem, hogy többet tesz a' bába mint kell. Mintegy 7dik napja ma, hogy dörgöl, 's íme oda van a' panaszlott baj. Negyednap olta kétszer érzettem a' rándulást vagy szúrást, és azt hiszem hogy egészen elmúl, 's bár

örökre. Térdem hajléki alatt is vannak olly görcsek. Ez a' tudós asszony arra is persvadeál, hogy nyitassak eret, de arra rá nem veszen. Ma tanácskozni fogok eránta Ujhelyben, ma írtam ezeránt Pestre Dr Kovács Urnak is, ki barátom; de nékem nincs senkihez több bizodalmam mint Hozzád, minekutána Viczay nem él. Maga az Idvezítő is csak úgy gyógyított — ha jól emlékezem — ha a' betegnek hűte volt. Az ugyan nekem felette igen nagy nem mondhatnám hogy volna: de van annyi még is, hogy a' te thaumaturgiai operatióid nem lesznek sikeretlenek. Szólj és felgyógyúlok. — De valóban most látom én, hogy a' Rómaiak jól tették, hogy feredtek és magokat dörgöltették. Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Ajánlom magamat 's az Enyéimeket, kik hárman tesznek etc Néked és a' Tiéidnek, kik hasonlóul hárman tesznek etc.

Széphalom Jún. 27. 1811.

A' fiú nem abortussal lett; egészséges, ép és jó nagy. Az anyja ma velem jö Ujhelybe.

L.

Széphalom, Júl. 16d. 1811.

Kedves barátom! Fekve írom leveletem, 's rosszúl vagyok, de még nem tudom mi bajom. Tegnap még egészséges valék. De erről mindjárt bővebben. Itt engeddd mondanom, hogy leveledet Nagy Gábor Ur tegnap kezembe adá Ujhelyben, hol a' lepecsételve tartott második rendbeli Pátens olvastatott-fel, és ez az Úr is én is megjelenék, tudni, látni, mi történik.— Szörnyen elsüljedtünk, édes barátom! Képzeld, a' Gyűlés látván hogy csak az 500 f. czédulák vesztik-el erejeket, még örömmel nézték a' mi történt. Így örül az, a' ki kerékbe-törést is rettegett, 's megérti, hogy csak felakasztatik. Én indítottam-meg azt a' végezést, hogy rescribálni kell, és említvén hogy ez a' rendelés a' Mart. 15dikén publicáltatottat is szorosbb határra szorítja — hogy ez annál inkább fájhat mivel arra látszik intézve hogy a' Diaetát megelőzze — azon végzettem szavaimat, hogy a' Magyar a' maga szabadságának 's törvényeinek megtöré-

sét még inkább érzi mint erszénye' csonkúlását. Nem vala okom hosszasan vitatni, 's tüzzel szóllani mert senki nem ellenkezett. Bár szóllani sem volt volna okom!

Vitkovicshez írt Epistolámnak expljai valaha megérkeztek, 's imhol kedveskedem vele. De szükség hogy elmondjam mi indíta írására és miért vettem épen e' thémát.

V. Rác Papnak a' fija 's első Magyar Író a' maga felekezetéből, melly annál több becsülést érdemel, minthogy Sztratimirovich nyelvünknek ellensége. Ez a' 35 esztős forma korú ember felette szeretetreméltó ember, és stylusa *tulajdon kecsékkel* (ihm ganz eigene Reize) bír. 1809ben arra kért, hogy valami kis darabban tartsam-fel annak emlékezetét, hogy egymást ismertük, szerettük; legalább azért érdemlem ezt, ugymond, mivel én vagyok az első görög, a' ki *magyarul* írt. — Az ő példája, édes barátom, valamint a' Kisé, Berzsenyié, Daykáié, 's Virágé, meghazudtolja azt a' nevetségesen-kevély, de nem szintén hazug állítást, hogy csak Calvinista tud jól magyarul. Mi tisztábban beszélünk in corpore mint ők: de ők doctius scribunt. Báróczyt, Bessenyeit és Barcsayt kivévén, és ezeket is restrictiókkal említvén, nem tudok én aestheticus Irót, a' kit a' Páapisták 's Luth. írójikkal öszvehasználni merjem. Ám lássd a' Kis Horáziusi Epistoláját, 's csudáld ezt a' barátun-

kat. — Czéломra nézve legjobb volt egy dévajkodó tónusú Epistola, melly a' Horáciz Ibam forte via sacrája szerént egyg kostököt hordó pimasz Literátort csipkedjen. A' berekesztésre Vitkovicsnak közelítő házassága szép alkalmat nyújta. 'S a' φοβερω̃ς szónak szép hasznát vehetém, — Szemere írta, hogy V. és Popovits Theodosia a' vacsora mellett sokat caresszíroztak új görög nyelven, 's Szemere kérdést tevé, mit tesz az a' minden nyomon előforduló φοβερω̃ς, 's örvendve látta, hogy a' rettenetes szóval a' Görög épen úgy él, mint a' magyar, 's a' schreklich-chel a' német. — A' versbe a' metrum miatt a' Superlativus illet, de a' mellyel ők nem élnek. Ezért távoztam-el a' szokástól. Csak azt hagyd a' mondottakhoz tennem, hogy a' Högyész névnek nincs czélzott originálja. Ő az egész genus repraesentánsa, és nem Individuumé.

A' Virágok fél íve helyett egyg egész exemplárt küldök.

Vezeték neved' Druszája a' maga Sallustjával engem megajándékoza. Vitkovics egyg Vasárnap küldte fel hozzá a' Budai Várba, hogy, zárva lévén a' boltok, magától kéntelen egyg exemplárt venni, mivel hétfőn viradtakor indul, a' ki azt nekem elhozza. Szentgyörgyi adott a' Patvaristának 1 exemplárt, de még akkor nap Pestre levitt egyg békötöttet, hogy azt V. ajándékban küldje

nekem. Így Vitkovics a' vettet magának tartá. — Megismerem a' Szigyörgyi Sallustja becsét, és azolta Catilinámat újra dolgozám ismét, hasznomra hajtván a' Szigyörgyi fordítását kevélység nélkül, valahol jónak láttam. De én más czélből 's másként fordítok mint ő, 's ő néhol nem látszott érteni az Auctort. Ez eggy elég magas, elég testes, jó ábrázatú, mindég fényes házaknál informátoroskodott Expaulinus Pap; hajai barnák, és színe is barnás de szép brűn. Becsülöm az embert szívesen. Jan-kowich úgy praefalt mint az igen gazdag emberek szoktak. Ez talán 2 millió Ura, szép és tetszeni akaró Asszony férje, nem félti feleségét, maga sem féltetteti magát, el van ragadva a' nagy világ által, de passionatus Collector 's szereti a' tudományt. Kárára van a' pénz. Ez a' praefatio nyargalva tett munka, és nagy superficialitást árúlgat.

Feleségem köszöni intésedet. Emíl igen egészséges és csendes gyermek, nem sokat sír, érzi hogy *Anyja* az a' ki szoptatja, 's jobb dajkája Napoleonkának sincs. Csaknem minden Cselédem fekszik.

Én minapi dicsekedő levelemben nagyon megcsalám magam? A' szurkálás e vagy rándulás csak hamar vissza állá, de nem olly *élesen*. Már desperáltam, most új remény éleszt, és ezt azért beszéllem-el, mert Téged, ki engem 1802ben gyógyítottál, talán bajomnak nyomára vezet: — Mint-

egy 6 napja most, rüh formán kezdé viszketni kezem. Nem állhattam, felfakasztgatám a' pattanásokat, 's sárgás víz nyomattaték-ki belőlök. Harmadnapra a' bal czombomon sűrű pattanások, jóval nagyobbak egygy gombostű fejénél, jelentek meg 2 ujnnyira a' scrotum alatt mintegy 1 kis tenyérnyi helyen, az éjjel pedig farom táján is a' vastag húson. Egygy két ilyen pattanás jelent meg néhol a' karomon is. Vallyon nem reliquiája e ez a' Munkácsi útamban 1800. Jul. Aug. kapott száraz rühnek, mellyet 1801 nyárban a' Felix bányájában igyekeztem egészen kiverni testemből, és a' melly némelly igen kevés pattanásokban 1803-ban, 's 1804ben is éreztette magát, de 7 esztendő olta már nem. Ha ez annak a' rühnek maradványa, úgy a' nélkül, hogy Orvos volnék, gyanítom, hogy a' mellyem fájdalma (a' szurkálás, rándulás) innen ered és nem tüdő gyúladásból. Tapasztalásaimat barátságos bizodalommal fogom vellel minden nevezetes változás alatt közleni. Én lovagolni szeretek, és nem ritkán lovaglok is; még pedig azon a' kanczán mellyet egygy szép kanczám, a' Weselényi tíz ezeres csödörétől kapott. Hogy ez ennek a' czifra csödörnek leánya, mutatja igen szép feje, és szürke szőre, mert az anyja fekete 's felette csúnya fejű, külömben szép ló. W.re emlékeztetvén, még örömeztőbb ülök reá.

LaRochefoucauldoknak mind eddig nem láttam

több exemplárját egyetlen eggyenél. Az a' munkám többeknek tetszik mint vártam. A' ki maga ír, sokszor megcsalja magát tulajdon míveinek megítéléseiben. LaRoch-omnak nem ígértem javalást. Sem a' Vitkovics-hoz irt Epistolának. 'S íme V. azt írja hogy ők hárman 's Virág Benedek ennek az Epistolának adják minden poetai próbáim közt a' koszorút. V.ra nézve örvendek, de én más hiszemben vagyok. Ennek alig van egyéb érdeme azon túl, hogy *elevén*, hogy minden, minden, alkalmasint jól van motiválva, 's hogy a' Horáciz Ibam-jának talán nem szerencsétlen imitatioja.

Az enyémekek velem egygyütt Téged és a' Tiéidet tisztelik 's a' legbarátságosabb érzések között csókolják. Éljen igen szerencsésen igen igen érdemes Férfiú 's igen igen érdemes barát.

Eggy Der Kampf című 175 lapból álló könyv van kezemben; másé a' könyv. Meg mernék esküdni, hogy Batsányié. Szörnyű dagály és homály.

LI.

Dr. Szent-Györgyi Úrnak Debreczenbe.

Kedves barátom! Megbocsáss hogy Néked nem egyenesen postán, hanem harmadik kéz által írok. De most nem kellene soha postára költenünk. Én ugyan kerülöm valamikor lehet, nem csak fősvénysegből, hanem még más okokból is. — Engedd mondanom, hogy Jún. 18d. fiam leve, kit Jún. 19d. Pataki Prof. Nagy Ferencz Úr által Marcus Aemilius Franciscus névre kereszteltetéek. Az utolsó név csak olyan mint a' Moszkváknál az Alexander *Paulowics* Paulus *Petrovics*. A' két elsőt akarom hogy minden subscriptiójiban egygyüvé foglalja, 's csak a' beszédi nevezésben hívattassék Emílnék.— Sokaknak ez a' különfarozás nevetségesnek fog tetszeni. Itélni 's megítélni kinek kinek szabad. De miért ne nyúljak én akkor a' széphez, mikor a' széphez nyúlni csak annyiba kerül mint a' rúthoz vagy a' közönségeshez, legalább a' mindennapihoz? Herdernek is

van egygy fija, a' ki Emil nevet visel, 's Pipsz Dezsöffy a' magáét Marc-Aurélnek keresztelteté.

Hogy az öldöklő Angyal a' te küszöbeid előtt elméne, azon, édes barátom, úgy örvendek, mint legszívesebb barátodnak illik. Sokáig nem vala nyugtom, midőn azon szerencsétlen gyúladásnak híre hozzánk eljött. Gen. B. Vay írta meg azt nekem, de elfelejté mellé tenni, ha Te elégtél e. Azután mástól 's Kölceytől is vettem tudósítást, 's ő sem szólla rólad: Végre az az érdemes barátunk írta-meg tudakozódásaimra, a' kinek kezéből ezt veszed.

Feleségem bába nélkül szült; még 3 hét múlva várta a' kis vendéget. De olly szerencsésen, hogy szerencsésebben még Ő Felségét a' Római Királyt sem szülte-meg Felséges anyja. — 'S mind a' fiam mind az anyja könnyen vannak. Élj szerencsésen kedves barátom, 's vedd kedvesen sietve tett jelentésemet. Ajánlom magamat becses barátságodba.

Széphalom, Jún. 20d. 1811.

LII.

Széphalom, Oct. 14d. 1811.

Igen igen kedves barátom!

Ritkán vert-le úgy levél mint az a' mellyet Töled ez órában veszek; 's hatása annyival vala kínosbb, mivel azt azon édes remény alatt bonttam-fel, hogy benne csak kedves híreket 's a' Te jó, szelíd és véghetetlenül szeretetre-méltó lelkednek víg, sőt, a' mint az Nálad nem ritkán történik-meg, pajkos kiáradásait fogom találni. Édes barátom, én azt a' csapást melly Tégedet most öszveronta, csak eggyszer szenvedtem, 's házasságomnak második esztendejében szenvedtem, midön igen nagy okunk van erős hittel hinnünk, hogy kilencz holnap a' veszteséget kipótolja; és még is melly vígasztalhatatlan valék! Te pedig, édes barátom, e' csapást már ennyiszor és akkor szenveded, midön Lucina kipótolhatja ugyan még, a' mit eggy örömeiddel-ellenkező Daemon újra elrablott, de a' midön régen

túl vagy a' házasságnak legboldogabb epocháján. És ha újra születtenék is egy kis Ferenczed, mellyet Neked szívesen óhajtok, örökösen fenn maradna az a' rettegés, hogy ez is bátyjai után menend. Az emberi életben sok van, a' mire sem az nem tud vigasztalást adni a' mit Seneca mond, sem az nem a' mit Tiszteletes Uraimék tanítanak; az a' *Túrd, a' mit túrni kell!* pedig rettenetes enyhítése a' fájdalomnak. Szánom a' ki e' részben erős, 's szeretem azokat, a' kik eléggé *emberek*, sírás, kesergés — de nem asszonyi nyivákolás által könnyíteni terheiken. Hogy a' jóltevő Természet Néked és az általam olly színetlenül tisztelt Hitvesednek engedje ez enyhülést, és hogy az idő sebeitekbe töltse ki balzsamírjának egész teleségét, 's lánykáitokban adja-meg Néktek azt az örömet, melylyet fiaitokban megtagadott, ez az a' mit a' legforróbb óhajtással óhajtok.

Édes barátom, a' Te állapotod nem engedi, hogy itt más tárgyakra is kitérjek, 's az ellenkezik is nem csak az okosság hanem az illendőség' 's convenientiai törvények' hagyásaikkal is. De hadd hágjam által e' törvényeket, 's hadd vonjalak-el egy két pillantatig mardosó gondolatodtól. — Én Júliusnak utolsó napjai sőt már Június — sőt a' tavasz, — sőt az ősz — sőt az Iпам halála olta és így már 16-dik holnapra —

beteg vagyok, 's a' complicált nyavalyák úgy erőt vevének rajtam, hogy Sept. 1—14dikéig magam, feleségem, két Orvosom azt hittük, hogy elalszom. Sept. 14 és 15d. közt éjjel criziszt tett nyavalyám, 's útam vissza fordúlt az élet felé, de olly nehezen haladok, hogy erőmet vissza kapni teljességgel nem tudom. Érzem hogy életem sokára nem nyúlhat. Pedig három gyermekeimet szerettem volna, legalább félig felnevelni, úgy hívén, hogy azután nabunt sine cortice.

Feleségem színetlen részt veszen szerencsétlenségeitekben; mind magadat mind Tekint. Asszonyt tisztel, 's gyermekeiteket csókoljuk. Az Isten adjon Néktek, érdemes Lelkek, váratlan és tartós nagy örömöket. Ez forró kívánsága

hív barátodnak

Kazinczy Ferencznek.

LIII.

Széphalom, Nov. 6d. 1811.

Kedves édes barátom!

Meg lévén szabadúlva betegségeimtől, elmeilözöm kérdéseidet, mellyeket előmbe utolsó barátságos leveled tenni méltóztatott, mert azokra felelni nem tudnék; 's egyedül a' Stunder eránt tudakozódó pontot veszem válaszom' tárgyául, mint a' hogyan a' Szerelmes ered véget érni nem tudó fecsegéseinek, midön a' beszéd komoly tárgyai között lyánykája talál előfordúlni; mert a' mesterség— (e' szó alatt *κατ'εξοχην* a' Festés és Faragás érttetik) — engemet minden pillanatban tűzbe hozhat.

Stunder Besztercze-Bányára vette lakását előltem tudva nem lévő okokból. Feltéven hogy e' kérdést Prof. Sárvári Úr téteti, 's a' feleletnek talán hasznát venni szándékozik, elmondom Stunder felől mind azt a' mit felöle mondani tudok.

1791. én öt holnapot tölték Bécsben. Eggyike azoknak a' barátimnak, kik barátim voltak a'

nélkül hogy ismertem 's tőlök ismertettem, megsejtven, hogy én minden időmet az olly helyek látogatására fordítom, a' hol képet 's faragást lehet látni, megszólítja hogy Stundert is látogatnám-meg. Más nap felléptem nála. Eggy magam forma növésű, igen édes tónusú Kopenhageni Dán szeretettel fogada, látatta velem darabjait, 's a' legnemesebb bizodalommal megszólított, hogy engedném magamat festetni, de úgy hogy a' képnek nagyságát etc. meg ne határozzam, hanem mindent az ő tetszésére bízzak. Az én szándékom, úgymond, az hogy Magyar Országra menjek, 's szeretném ha valamelly munkám nevet csinálna nekem ott, minekelötte megjelennék. Tapasztalni fogod, monda, hogy nem pénzért hanem barátságból foglak festeni. Reá állék.

A' mint más nap néki ülni hozzá mentem, eggy olly nagyságú vászon vára mint eggy ajtó. A' becsület nem engedte hogy ellenkezzem, pedig nagy kedvem vala reá, azt hivén, hogy a' munka ára 500 f. is lesz. A' fő délig kész vala. Én valék a' kép, a' színek lángoltak, gyönyörű munka, de a' fej verschoben, mert az idealisálást Stunder nem fogta-fel tiszta conceptussal, 's nem értette mit téssen az aestheticában az a' törvény, hogy nem *κατα φυσιν* hanem *εις το χρεισσον* kell festeni. Midön coloritjának gyújtottam tömjént, megfordítá a' képet, hogy az áll legyen

felfelé, 's lefelé a' homlok, 's úgy hagyta nézni a' színek' nüanszait. Ezt a' fortélyt tőle tanúltam. Nehány napok múlva hozzám izent, hogy kóferemet minden velem való magyar ruháimmal küldjem hozzá, hogy asszortírozhassa őket, 's más napra magához rendelt, ebédre is híván, hogy estig dolgozhasson. Eggy fákkal beültetett tájékon eggy felfordúlt Jóniai Capitelre ültetett a' képen, zöld mentében, arannyal és nércczel, fejér lajbliban, bőr nadrágban 's a' Capitelén eggy violaszínű posztózatot (Draperie) vetett-el — mert bőr nadrág az egész musculaturát látni engedi, 's a' zöld mente a' köpenyeg színéhez jobban illett mint a' kék. — 90 ftot veve tőlem érte. — Feledém jelenteni hogy a' Bécsi Protestans Consistorium Secretariususa, Herr *Fridrich*, velünk ebédele, 's a' poszpásznál elővevé a' Messziást, 's hatalmasan declamáta, 's eléggé csudálni nem tudta, hogy én Magyar a' könyvben annyira járatos vagyok, hogy még némelly helyeket neki említeni sőt néhol recitálni is tudtam. A' két Német csudálta, micsoda Barbarus ez, 's Stunder még inkább vágya Pestet látni. — A' kép eggy darabig (mig tökéletesen kiszáradt) Stundernél függött, 's Teschedik, Szarvasról, két hétig a' képpel eggy szobában lakott. 1793. én Szarvasra menvén farkas bundában léptem Teschedikhez, 's ő engem Kazinczynak szöllita a' nélkül hogy

hogy magamat néki megnevezném; 's a' képről ismért reám.

Én néki Pesten helyeket szerzettem, az az olly személyeket, a' kik magokat festessék. Írtam Orczynak, Rádaynak, 's lementem Pestre, öszvebeszéllvén levélben Stunderrel, hogy ő mikor ér oda. Útam hasztalan volt, mert Stunder hideglelést kapta Bécsben. Később jött oda. Felkereste Rádayt, a' Coronae Custost. Elrettent midőn azt egy Prókátorral lelte, kinek R. épen a' maga Genealogiájának arborját magyarázta. Itt úgymond, nagy aristocratismus uralkodhatik; pedig a' Künstler iszonyodik az ollyantól. R. mondta, hogy vette ajánlásomat, 's kérte, mennyiért fest egy mellyképet kezek nélkül. „Talán 12 arany.“ Úgy az Úr munkát Pesten nem kap; de én leszek az első, a' kit festeni fog. Ew. Exc. wenigstens habe ich die Freude, ein schönes Land gesehen zu haben. — Elkészülvén a' Ráday képe, egy hét alatt fél esztendőre való munkát kapott. Orczy László Abaúji Bander. Uniformban festette magát talpig de 2 $\frac{1}{2}$ lábnyi nagyságú vászonra. Minden jó, de a' fej ismét öszvenyomasztva 's olly lélektelenül mintha Orczy álmatlanul töltött volna egy hetet. Stunder Pesten ezereket gyűjti. Gonosz csillaga azt sugallá neki, hogy oltártáblákat, academiái mythologiai darabokat dolgoztassanak vele, — mellyhez valóban

nem tudott. 1801. kiszabadulván Munkácsról, meghallám hogy már Kassán van. Két Római vidéket feste Gróf Csáky Emanuelnek réztábla után. A' hely valami tó Róma mellett, 's holdfény ad neki világot. Stunder a' képet zöldsárga színben festette, úgy hogy attól eliszonyodtam. Szóllottam; nem használt. A' tudatlanok szépnek lelték. Sok pénzt gyűjtván, elvett egy Lócsei vén gazdag leányt. 1803. olta nem tudok felöle egyebet, mint azt hogy Neosoliumban (Zólyom Várm.) lakik.

Színlése (Färbungja) excellens: de részszerént mivel mindég portraitet festeni megúnta, részszerént lomhaságból, mivel az arcz' detailjaira figyelmezni restellett, eggyetlen eggy fejet sem láttam kezeiből, melly crayonnal rajzolva jónak találtathatott volna. Gen. B. Vay a' franczia kék bársony ruhában Debreczenben 's Kállóban Szabolcsi Uniformban, 's Péchy Imre bátyám Álmosdon caricatürok. A' Generálisné képére jól nem emlékezem. (Vissza vonom szavamat: Uza Pált excellentissime találta).

Most Pesten eggy Neygass nevű Festő van. Nagy Művésznek tartatik mert drága, 's csillogó ruhákat fest. B. Prónay Simonné ezidén küldé nekem 2 portraitját, hogy válasszak 's az egyiket küldjem vissza. Eggy lineába teszem Stunderrel, de úgy hogy Neygass még is többet ér, mert jobban talál: Stunder jól színel, Neygass

feketésbe csap 's a' piros nála szederjes. Osztán az angyali lelkű, szép, jó és minden Gratziákat még arczán is viselő Hirgeist Nini (Prónay Simonné) vénebb, húsosabb. Találva van, de ez nem a' zartes schönes Weib, hanem eine korpulente Hetäre, fast frech auf Eroberungen ausgehend. A' ki magát festetni akarja, menjen Bécsbe Fügerhez vagy Kreutzingerhez. Az én képem melyet Kreutzinger 1808 festett (1 1/2 láb magasságú a' vászon, 's fejem a' csecsbimbóig ért a' vászonra — barátságból csak 100 ftot vett érte) olly mív, hogy még az is gyönyörűséget lelhet nézésében, a' kit én épen nem interesszállok. Csak az kár, hogy szenvedőt és nem más mint szenvedőt, még pedig asszonyi nyavalygásokkal szenvedőt festett — pedig tanúk társaim, hogy én úgy nem szenvedtem. Midőn Csúry Ferencz Bécsben meglátta a' képet, így kiálta-fel: Wer wird in diesem Bilde den Dichter finden? 's egygy jelenvaló Festő ezt mondta rá: Trotz dem ist das so gemahlt, dass, wenn Kreutzinger sterben wird, so wird das Bild für das Belvedere sehr gerne aufgekauft werden. — — Egygy hercegi születésű franczia Poeta és Festő, Boufflers, azt mondja, hogy *a' portrétet nem elvégezni hanem kezdeni kell jól*. Ez más szókkal ezt teszi: Csak rajzolja legyen igazán, ha a' colorírozásban hiba esik is, azt a' Mívész szeme

elérte és tudja úgy nézni hogy ne lássa. Én azt javasolnám, hogy a' ki magát vagy barátját festeti, a' képet először papirosra rajzoltassa úgy mintha crayonírozva akarná azt bírni, 's akkor festesse olajban, ha látja, hogy a' papirosra tett kép hibátlan. De hol kapunk Festőt, a' kinek kevélysége meg ne sértettessék, ha neki illy kérést teszünk elébe? —

Én számos portraiteket bírok, de egyet sem jobbat mint a' feleségemét. Gyenge leány vala mikor azt festették. És még is benne lelem a' képben ötöt még most is. Pedig a' Festő nem hízelkedett, 's nincs titkos okom benne fellelni akarni. Még a' lélek is el van találva. Kedvetlenség nélkül komoly (ernst ohne Laune) 's több mint csak nyúgodalom. Ha az nem Sophie volna is, gyönyörködve nézném a' képet. Nyoszolyámmal általellen egy öt lábnyi magasságú almáriom felett függ az, mintegy két lábnyi magasságú vászonra festve; 's mivel az almáriom felett ütő óra, 2 alabastrom vas vagy urna 's holmivel egyébbel foliant könyvek is fogtak helyt, a' kép felső széle az ajtó valvójának felső szélével egy lineában az az 8 lábra áll a' deszkázattól, 's ez a' magasság, hogy reá fel felé kell nézni, talán tudtom nélkül is első indítóm volt, hogy a' képre egy Sonettet írjak. A' dolog így történt: Sophie Aprilban Kázmérba méne által betegen fek-

vő anyjához. Én álmatlanul fekvém, 's szemem
a' képet nézte. Egyszer kél a' nap, 's elhülék
midön sűgárai az ablak zsalujának nyílásain által
a' képre lövödtek, melly gloriának neveztetik.

Imhol a' Sonett:

AZ Ő KÉPE,
MAGÁNAK TÁVOLLÉTÉBEN.

Midön a' Hajnal elveri álmomat,
'S a' fény csak lopva csúsz még rejtekembe,
Imádott kedves kép, te tűnsz szemembe
'S ah! ébredni érzem régi lángomat.

Ez ő! ez ő! kiáltom, 's esókomat
A' képre hányom részegült hevembe',
Igy szóllott, így járt, így mozgott, ölembe
Igy süllyedt, elfogadván jobbomat.

'S most ezzel folynak, mint egykor vele
A' titkos édes boldog suttogások,
Vád, harcz, kesergés, 's új meg' új alkvások,

'S midön ezt üzöm, mint egykor vele!
Kél a' Nap, 's bélő a' zsalunyiláson, *)
'S sűgáiraival körülte glóriát von. —

Pesti barátim, kiknek ezzel még más két So-
nettet küldék, ezt elragadtatott örömmel olvasák,
de az egyikre kikiálták a' halálos sententiát.
Das Sonett spricht sich nicht aus, mondának.

*) jaloux.

Az az, magyarázat nélkül *magából* nem lehet megérteni. — Más darabban helyes volna a' crisis, de nem az olyanban, melly nem az Olvasónak, hanem magának az Irónak látszik készülvé lenni. Petrarcanak sem minden Sonettjét lehet érteni a' nélkül hogy életével legyen igen jól ismeretes az Olvasó. — Imhol az:

UJABB MEGLÁTÁSA

(tudnillik Hirgeist Nininek.)

A' MARGIT SZIGETEN, 1800. Júl. 31d.

(midőn Munkácsra vitetteténk.)

Szompolygva tértem vissza. A' *gyermeket*
Mondám, szabad volt akkor*) még szeretni.
Tekintsd hajad', 's lásd im e' keceket:
Mernéd a' *Felvirúltat* most illetni? —

Öt *kínban-töltött év* orozád' neked
Gyakor redővel**) el tudá lepetni.
Talált Ninyd több olyan szíveket
Kik néki, mint te, vágytanak tetszhetni.

'S kilép a' partra. Lelke' fájdalmában
Ájulva döl-el bátyja' hív karjában
'S lélegzést a' szép melly alig veszen.

El! él! felpillant! 's társaim' sorában
Engem keres-fel, Ninesimmé leszen
'S e' hív e' szent esók Istenné teszen.

*) 1795. — — **) Falte.

Tavalyi baja tüdőmnek most is azon állapotban vagyon mint volt: de betegségem alatt, miért? azt én nem értem, egyszer általment a' punctúra a' jobb oldalról a' balra, kevés napok múlva ismét vissza menvén 's ott máig meg is maradván. Hátam mindég dagadt az arany értől, sérvésem pedig a' hidegleléstől. Egyéberánt derekasan kezdek gyógyúlni. Házam népe egészséges. — Kis Jánosnak megírtam fiad' halálát; ő bizonyosan szánni fog. Copertámat adassd-meg Nagy Gábor Úrnak. Élj szerencsésen tisztelt csókolt Tiéiddel.

LIV.

Széphalom, Jan. 5d. 1812.

Kedves barátom.

Sok örömet, semmi szomorúságot 's minél kevesebb bajt a' beállott új esztendőre! — Én Novembernek végén lementem Váradra beteg öcsémet meglátogatni, 's onnan az ott 9 hetekig múltott anyámat Xbernek 9dikén Semlyénbe kísérttem, 's Xb 22d. jöttem haza. Közel valék hozzád, 's nem láttalak. Ismered barátságomat, tudod hogy nékem veled lenni gyönyörűség, és hogy nincs szükségem mentségre. — Ide haza az enyémetek egészségesen leltem, Emil pedig nagyra nőtt távollétem alatt. Nem akarnám, kedves barátom, hogy az Aristocratismus ostoba partialitásával vádoltathassam, melly szerint a' fiú gyermek mintegy kirekesztőleg nézettetik *gyermeknek*, a' leánygyermek az szerint csak kevéssel jobb mint a' zab gyermek: de azt kéntelen vagyok mondani, hogy ezt a' gyermeket nekem a' hidegség is irí-

gyelhetné. Miolta lett, mindég egészséges, semmi baj vele, anyja' teje mellett, ételt is eszik 's vizet is iszik: alakjára pedig idősbb nénjének, a' 4 esztendős Eugeniának, annyira testvére, hogy physiognomiája is érezteti azt. Izmos csontos kis legény. Ha így marad, nem csak az Egység' Istenasszonya hanem a' Grátziák is kedvekben fogják tartani, mert a' kis Dencsi (ez a' diminutivuma az Eugeniának) ugyan valóságos Chárisz. Hogy nem az atyaiság vakított-el, láthatod onnan, hogy szabadon vallom, hogy — — egészen kiütött közülök. Nem rút gyermek az is, 's volt egy idő, mellyben azt jövendöltem, hogy ő szebb lesz Dencsinél, de most legalább nagyon hátrább van. Két esztendeig kínlódván az ótvarral, lelke nagyon vidámtalan lett, 's öt hat szónál többet még nem tud kimondani. Az ábrázat nem rút, a' test-állás hibátalan, csak szemöldökében van valami, a' mit másképen szeretnék, 's felsőbb első négy fogai sárgások, rosszak. Nézettem ezeket, 's egy értelmes Chirurgusunk Somogyi Simon Úr azzal biztat, hogy ha ezek kihullanak, olly jó fogakat kap mint kívánhatni. Ezt sokszori tapasztalása után mondja, a' mint állítja. Ne mosolyogj detailomon: ismérhetsz arról az oldalról hogy én gondos szerelmes atya vagyok, 's bízom barátságodhoz hogy gyengeségeimet tiszteled. —

Magamnak állapotom felől szükség hogy hol-

mit jelentsek, mint Orvosnak. — Novemberig hátam meg volt dagadva. A' kenés keveset használt. Xberben az arany-ér rajtam megindult, 's a' daganat egészen eloszlott, mellyemnek *panaszlott* baja egészen eltűnt. De már ismét kezd bántani mind a' melly szurdallása mind a' daganat. Elhittetem tehát magammal, hogy bajom nem egyéb mint az arany-ér megrekedése.

Kisünknek fiad' halálát megírtam. Imhol válaszainak ezt illető czikkelye :

SzentGyörgyit szívesen sajnálom; annyival is inkább mert tudom melly érzékeny szívvel bír. Bizony, ha valaki, ő érdemelné-meg a' boldogságot, de ki tehet róla, hogy az égi plánta nem mindenkor ott terem a' hol akarnánk? Les biens sont ici bas semés à l'aventure. — Eddig Kis. Most Verseit adja-ki Trattnernél Pesten két Tómusban. Trattner neki ezt tanácsolja, hogy adjon valamely rajzolatot, melly rézbe metszethessék a' munka elébe. Kis ezt a' gondot reám bízta, nem bízván (a' mint írja) e' részben ízléséhez. Én azt tanácsoltam, hogy festesse magát Bécsben Kininger által, 's azt Neidl által kell osztán Trattnernek metszettetni; a' másik Tomus előtt álljon Socrates, már öreg napjaiban 's philosophiai pallástba takarva, 's szemeit a' Grátziák statuácskájára függesztve, melly statuácska mellett a' kótis és a' véső álljon. Ez a' szerszám arra emlékeztetné a' Nézőt,

hogy Socratesz (ifjú esztendeiben) Faragó volt, és hogy ő a' Cháriszok' képét faragta. Kis philosophiser Dichter, és így a' kép az ő versei elébe jól illenek.

Kérlek, édes barátom, igazítsd levelem' megvivőjét Csáty György Typographhoz, hogy ott nekem az Almásy Balog *fogat gyógyító tinctúrájából* vehessen, 's az ide zárt levelet juttassd kezébe Kölcese Ferencznek, kinek még soha sem tudtam megtanúlni hová kelljen írnom. Élj a' Tieddel igen szerencsésen. Mi mind ketten barátságosan tisztelünk benneteket.

LV.

Széphalom, Apr. 24d. 1812.

Igen kedves barátom!

Bíztattak, hogy a' most tartott Debreczeni Vásárkor a' Te házadnál számomra egy zsák lent e? kendert e? fognak letéetni; 's íme azért jövök, édes barátom, hogy ha azt nálad letették, ezen becsületes Israelitának kiadni méltóztassál. Az Anyám nem sokára ismét felküld egy szeke-
ret, 's az ezt is felhozná. Mi, édes barátom, most lélekben és testben jól vagyunk; gyermekeink tavalyi betegeskedéseik után felgöndültek, 's én a' nagyobbik lyányomat, ötven holnapjába belé lép-
vén, elkezdém tanítani betűket ismerni. Jónak le-
led e a' methodust? elébb festett betűket, plajbá-
szolás után tintával, mint azoknak potentiájit tud-
ta volna. Ezt azért cselekvém, mert a' gyermeki
kor hajlandó minden mímelésre (imitatio), 's a'
lyányom' nyelve, ámbár hiba és dadogás nélkül

beszél, nem lelte sok ideig a' jól ismert betű' hangját is. Most a' lyányom ötven három holnapos, 's már szabad kézzel betűket is fest, rajzol is. Képzeled, melly öröm ez nekem; kivált hogy azt mondhatom, hogy valamit tud eddig, mind tölem tudja. A' gyermek olly pajzán, hogy férjfi-gyermekben is elégnek tartatthatnék elevensége; minden lépése táncz vagy ugrás, reggeltől délig, déltől estig kinn van, kinn fut, 's én készebb vagyok azt nézni hogy most még keveset tudjon, mint hogy kora' gyönyörűségétől elvonattassék. Eleintén csak akkor vett leczkét mikor magának tetszett, és a' leczke hamarább ért véget mint magának tetszett, hogy a' tanulásba belé ne csömöröljön. Miolta melegebb idők jární kezdettek, kénytelen valék emlékeztetni hogy tanulnia kell, de még most sem fárasztom-ki. — Eddig Gyencsimről szóllék — (ez a' név diminutiva az Eugeniának) — Thalie még harmadfél esztendő, 's a' két esztendeig szenvedett ótvar talentomainak kiféslését nagyon elkéslelé. Emíl tíz holnapos erős egészséges legény, physionomiájában sokat hasonlít Gyencsihez, azon kívül, hogy szemei kékből nem változtak feketére mint a' Gyencsiéi, 's hogy homloka képzelhetetlenül magas, melly azzal bíztat, hogy alatta (az az a' homlok alatt) makaesség lakik — mellyet én épen annyira szeretek mint a' hogyan töle minden irtózik. Makaesség nélkül én

nem képzelek energiát, 's a' makacsság, ha kézen fogva jár az *ésszel* nem makacsság többé. —

Balogh Péter Exc. a' mi Kisünket megszólíltá levélben, hogy Horátnak hátra való három Epistoláját is fordítsa, 's azt ígéri neki, hogy a' *dicső* fordítást Ő Exc.ja pompásan fogja kiadni. Az elvont epithetont Balogh adja és — én; mert én a' fordítást csudálni nem győzöm, a' mint róla hozott ítéletemet nem sokára olvasni fogod az Annálisokban. Rímes versekben el kelle veszni a' color antiquusnak, 's az elveszett. De a' fordítás a' mellett még is nagy javallást érdemel.

Gróf Teleki László Somogyi Administratorságba vezetettvén a' Sógora B. Prónay Sándor által, ezen fényes nap két nevezetes dolog történt; az egyik nevetségesen nevezetes: a' másik szép értelemben. Horváth Ádám, a' Poéta, *nem részegen*, az ebéd felett énekelni kezdett, sőt a' mit akart, el is énekelé ad umbilicum. Tennéd e ezt magáért az Administrátorságért is, mellyért sok ember még rútabbat is kész tenni, mint a' gajdolás? — A' másik itt említett történet az vala, hogy a' fényes nap délutánján Berzsenyim az Installátor által felhívattatott a' Vármegye Palotájába, 's ott általa mint magyar Poéta megköszöntetett a' Somogy Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Uraságainak jelenlétekben és nem kevés csudálkozásokra. B. Földes-Úr ott, 's úgy él mint philosophe — a' szót

francia értelemben vévén, az az, mint az a' ki nem sokat gondol azzal a' mi körülte történ. A' B. Verseinek kiadásokra 14 *Kis Pap* Pesten 740 forintot teve öszve.— Nyomtattatnak Pesten Trattnernél a' mi Kisünknek Versei is két kötetben, 's az egyik kötet előtt képe fog állani. Ezen újságokat, reméllem, örülve érted, 's azért beszéllem-el. Éljen szerencsésen, igen kedves barátom! Hitvesedet mind én mind a' feleségem tiszteljük, gyermekeidet szíves szeretettel csókoljuk. Melly igen óhajtom, hogy valaha ismét láthassalak.

LVI.

Széphalom, Sept. 30d. 1812.

Kedves édes barátom,

A' feleségem testvére D'Ellevauxné Temesvárról nekünk fél mázsa lent küldé Debreczenbe olly utasítással, hogy az a' Te házadnál tétessék-le. Ha az Anyám még eddig el nem vitette volna, és ha a' len letéttett Nálad, kérlek, méltóztassál ezen Levél megvivőjének általadni.

Hogy a' mi Kisünk Superintendensnek választatott, azt Te is olly örömmel fogtad hallani mint én. Ha valamelly ösvényen elindultunk, szép rajta fényel haladni 's a' legfőbb pontig jutni. Ennek a' kedves barátunknak Lajos fijából nevelői mindent reménylenek. Külsőjéből 's modestiájából én első megpillantásakor sokat reméltem, 's örülök hogy a' vett tudósítások reményemet nem elverik, hanem megerősítik. Arisztippnek, a' mint hallom, kárára vagy az anyja, a' Ráth Socratesse pedig tompán hagyatott a' természettől

's predikatorságra vágy. Bár ez a' Socrates is úgy esalná-meg a' köz vélekedést, mint valaha a' Görög. —

Én, ha szándékomat valamelly előre nem látt gátlás fel nem forgatja, Octóber 7dike táján Bécsbe megyek-fel, de még Octóberben ismét itthon leszek. A' mi Kisünket így meg látni nem fogom. Minden üres órám Bécsben a' Belveder Istenségeinek, a' szebb Templomoknak, 's a' Művészek dolgozó szobájiknak 's a' theatrumnak 's kerteknek lesznek szentelve. 'S meglátom mint néz-ki Bécs minekutánna bástyájit az, a' ki most Moszkvában siralmas Hoszpodi pomilujt énekel-tet, lerontatta. Szidod e Te még ötöt, a' Garázdát, a' Hódoltatót? 's vereted e úgy seregét mint mi e' tájon? Ő azonban minden veretésünk mellett halad, 's megosztja dicsőségét az Ipával kinek seregeihez a' magáéból is ada egy jó részt Herczeg Schwartzbergnek.

Sietve írom ezt, édes barátom, és így mentve vagyok a' levél kurtaságáért. Élj szerencsésen, és szeress minket, mint mi benneteket mind négyeteket. Nálam *háрман* tésznek tanubizony-ságot. Ajánlom magamat megbecsülhetetlen jó-voltodba, barátságodba.

Szíves tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

LVII.

Széphalom, Nov. 16d. 1812.

Megbecsülhetetlen Ember és Barát!

Ha reményeid igen sokszor és igen keservesen megcsaltanak is, lehetetlen hogy Elekednek megjelenése véled az életet ismét meg ne szerettedné, 's oh, barátom! mint örvendek, hogy sebeid a' szerint gyógyúlnak-bé a' mint bégyógyúlniok egyedül lehet. Az élet' Istene tartson meg tégedet fiadnak és házad népének, és azokat néked. Meglett korú embernek csak a' gyermekek adhatnak örömet, 's jól tette a' Gondviselés, hogy két nemű gyermekeket hagyott ágyékainkból előjönni. Nékem csonkák volnának gyönyörűségeim, ha p. o. csak fiaim volnának. Így kicsinyben egy kis világ mozog körültem.

Bécsi útam felől akarsz holmit tudni? — Ha a' képekről 's Festőkről kezdem beszédemet, nem lesz vége csevegéseimnek, — pedig nékem az vala fő gondom, fő dolgom, hogy ezeket lát-

hassam, ezek körül foroghassak. Most nyolczadik ízben valék ott, 's még soha szomjamat így nem oltogathattam. Mit mondok? szomjamat oltogattam — söt geschwelgt habe ich, wie ein wohlüstiger Wollüstling. — Már elragad hevem, 's magyarázok :

Eggy nap Braun Festőnél és Cs. K. Schätzmeisternél valék, 's ő megengedte, hogy magamat kincseinek nézellésével mulatgassam. Legfőbb kincse eggy Mengs által festett oltártábla, eggy nativitas. A' leányanya leányi és anyai örömök és érzések közt hajlott a' megszületett fiucska felibe, 's három izmos musculaturájú 's paraszt arcú földmives előjöve idvezleni a' gyermek-istent. Nem tudom, Mengs Deista volt-e; de rendes, hogy ő Jósefet távolabb állította mint illet — talán azért, mert neki sem a' gyermekhez sem az anyjához semmi köze nem volt; 's még *gonoszabb*, nem mondom *rendesebb*, hogy Jósef mellé eggy szamarat feste. Ez a' tábla 7000 új forinton tartatik. — Braunnak két szobája a' legdrágább festésekkel van tapeczirozva, 's nem csuda, ha a' Néző ezek közt eggy képen sem áll veszteg; eggyik kép elragadja a' másikról a' szemet. — Ez lehetett oka, hogy én a' Mengs képét sem Mengsének, sem igen szépnek nem lelém. Más nap önn magamtól fejtetem-meg a' titkot, mert szemem csendesbb vala. — Mengs

felette velős ecsettel dolgozott, ez pedig épen nem velős. Azonban a' musculatúra méltó volt Mengshez. Úgy de itt Mengs a' világítást (Beleuchtung) nem a' naptól, nem gyertyától vonta a' képre, hanem az isteni gyermekből hagyta előjöni, és e' miatt lépett ki egyébkori tónusából. Ezt sejtettem-meg későn; pedig hogy így van, mutatják a' felhőkben lebegő angyalfők is, kikre alólról hat-lel a' fény. — Midőn így szemem egyik képről a' másokra lebdesett által, végre tekintetem egy szép Bacchantin képén maradt függve. Ez a' Braun munkája. Meztelen' áll egy szép leány eldőlvé félig egy párnára, 's jobb karját általveti fején a' bal füléhez, bal kezével pedig gyengén illeti a' maga bal pofáját. Így a' melly a' maga teljes díszében kevélykedik. A' köldök alatt, ott, a' hol a' szem nem látna szép részeket, egy kék lepel nyúl-el, 's a' kép ott ér véget. — Uram, mondám, ez nem ideál, ez portrait. — Tagadta — végre megvallá hogy az egy igen igen isméretes Magyar Excellenz ágyasa volt, kit a' bohó öreg ez idén magához eskettete. — Das Bild macht mich stets zum Ehebrecher, so oft ich es ansehe! — ezt mondogatja Braunnak egy valaki, ha ezt meglátogatván, a' képre repül a' szeme. Meg kell vallani hogy bájos kép. Szeretném látni ki tagadná meg tőle a' csókot, legalább úgy mint én,

a' ki megcsokolám az ujjomat, 's a' csókot a' kép bal kezére vittem által, mellynél szebb kez a' Természet soha nem teremthet; az olylyat a' Mesterség csinálja 's csinálhatja. —

Édes barátom, hogy azt ne hidd, hogy engem a' Mesterség' szeretete vétekre ingerelhet, halld, hogy én Bécsben lévén Templomokba is jártam. Nem említem, hogy az Udv. Kápolnában egy gyönyörű muzsika alatt a' Fügér Szent Jánosát és a' Prof. Maurer Katalínját egy egész óránál tovább nézegettem, azalatt míg a' Misedmondó a' maga dolgait üzte teljes kedve szerint. De azt említhetem, hogy keresztül menvén Oct. 25dikén Szent Istvánon — (ez így némelizmus, vagy — trópus) — 's papszót hallván, megállék, 's hallám hogy a' papoló e' szókon végzette-el periodusát: Licht, Aufklärung und Erziehung der Kinder. Meghökkenve tovább hallám az embert, 's nem gyöztem bámúlni. Atyámfiái ugymond, höret ihr, dasz irgend jemand vor euch das Licht und die Aufklärung verdächtig machen will, so glaubet, der Mensch sey dumm oder boshaft. Wie? wäre uns Vernunft nicht darum gegeben, dasz wir sie gebrauchen sollen? holott ész és látni-merés nélkül magát a' Teremtő dicsőségét, hatalmát, jóságát sem ismerhetjük. Ist denn das Licht nicht das Symbol der Seligen, Finsternisz nicht das der Verdammten?

És ez mind végig így tartott. Eggy dolog egészen új volt előttem; ez: der heil. Apostel sagt: Seyd gehorsam gegen jede Obrigkeit, selbst gegen die, die lästig ist: aber eben dieser Apostel sagt auch: Sklave, hast du Gelegenheit zu entfliehen, so entfliehe. — A' legtökéletesebb gyönyörrel mentem tovább, 's 3 óra múlva azután a' Kalvin Temploma második szolgáját, az isteni Cleyntmann hallám, de most nem olly jó helyről mint 1808ban, 's a' Predikatziónak csak második felosztásánál kezdve.

Textusa az volt, hogy nem tudom kik esudálkoztak, hogy Jézus eggy I—ács fia, 's ez Cleyntmannak alkalmat nyújta azon praejudicium bolondsága felől szólni, mintha a' *születéssel* járna az *érdem*. Darum ist das Vaterland unglücklich, weil Geburt für Verdienst angesehen wird, weil die Heerführer nicht nach Verdienst sondern aus denen Häusern gewählt werden, welche Ansprüche auf Glanz machen. Hiszed e, hogy épen ezt mondta? Nem venném megbántásnak, ha azt tennéd fel, hogy nem épen ezt hanem illyen formát mondott. Sokáig és sokat beszéllvén így, szóllott azoknak is, a' kik *érdemkét* sejtven magokban, azt hiszik, hogy a' Griechenland és Rom Götterjei in ihnen Rekruten erhalten haben. — És oh ha látnád az isteni férjfiúnak theatralis mozgásait, declamatióját, athlé-

tai hangját. Ha Bécsben lagnám, én volnék a' legtemplombajáróbb ember.

Szidod a' Vérontót? Én is, barátom! én is szidom. De nem vagyunk eggy értelemben. Éljszerencsésen, kedves barátom, egész házad népével. Kedves nékem azt látni, hogy a' Te barátságod én erántam örök. Az én barátságom 's tiszteltem erántad bizony az. Feleséged' kezét 's gyermekeidet csókolom, 's Elekedet áldom. Tégye az Isten olly jóvá mint az atyja. Tisztel benneteket feleségem, ki ismét anyává készül.

örök tisztelőd, barátod

Kazinczy Ferencz.

LVIII.

Széphalom Jún. 3d. 1813.

Kedves barátom,

A' Librifex és Liberifex egy új *ópust édála*: tegnapelőtt kereszteltetek Sáros-Pataki Professor Vályi Nagy Ferencz Úr által egy Antonín Sophron Ferencz nevű fekete hajú 's szemű, egészséges 's elég nagy 's vállas gyermeket, kit, édes barátom, néked is dálok, dicálok, dedicálok; noha senkinek auspiciuma alatt, a' Tiéd alatt sem tehát, bocsátám a' *kegyes olvasókból* álló Publicumba. Nagyon óhajtanám, édes barátom, hogy a' Liberifexnek ez volna az utolsó ópusa, mert négy élő gyermek gondot ad ezen reánk jött boldog időkben: a' Librifex akár minden esztendőben édáljon egy egy *ópust*, ha az geminus és tergeminus leszen is, mert azt csak megcsinálni kell, az pedig öröm; nem tartani is, melly gond, még pedig nagy.

Máj. 30dikán én épen Cátónak Caesar ellen

mondott felséges Beszédét fordítgatám újra Salustomban, midőn a' feleségem, ki író asztalom mellett az én ágyamon nyúlt vala el bágyadtságában, félre tevé kezéből Goldsmithnek Kosegarten által németre fordított Római Historiáját, 's általméne a' szomszéd szobába, 's egyg óránál kevesebb idő alatt a' Napam kijö tőle, 's valamit mond, a' miből én csak ezt értettem

einen Sohn.

Egyszerre kiáltám a' Paulus Aemilius két szavát:

Accepto Augurium!

a' Cátó' Beszédire 's a' Goldsmith munkájira emlékeztvén, 's azt az áldást adtam a' fiamnak, hogy vajha ötet is ennek az isteni embernek lelke szállja-meg, hogy ő is mindenek felett szeresse a' Virtust és a' Hazát, 's hogy ő ne légyen soha kénytelen egy átkozott bitangló előtt szaladni, 's nyereségnek nézni a' halált, mint az a' nagy Utikai öngyilkos.

Láttad e már Daykának verseit? láttad e annak életében Nevedet? Én, édes barátom, azoknak szeretetekkel, a' kiket tiszteletemre érdemeseknek tartok, paradírozni szoktam. Annyin vannak, a' kik érzik hogy őket gyűlölöm, legalább nem szenvedhetem: illő hogy megbizonyítsam, *miért* nem szenvedhetem. Nem tudok olyan lenni mint a' Laodikéai Gyülekezet, 's azt hiszem, hogy a' ki nagyon szereti a' jókat, kénytelen nem szeret-

ni a' nem jókat; 's a' ki ezeket nem nem-szereti, az amazokat nem nem-gyűlöli.

Dayka hozódván-elő itten, mit mondasz a' Neologismus' Apológiájára a' Dayka' életében? — Sokat mondtam ott: de el nem mondtam mind a' mit lehet 's kell, mert zsibonganak a' dolgók; félttem, hogy azt is soknak fogja kiáltozni némelly Olvasó. Lesz hely nem sokára másutt, a' hol a' többit elmondhatom, 's el fogom.

Most Gyászlevelek helyett, mellyeket szükségeseknek, illőknek tartok ugyan, de nem tetszett követnem, az Anyám halálát jelentő íráskát nyomtattatok. Nem sokára elkészül vele a' Nyomtató, 's Te is fogod venni. Eggy árkusnyi írás. Ott is igyekeztem némelly jónak magvát elhinteni.

Spáhné felől, a' szép Spáhné felől, Tóth Fer. Pápai Theol. Prof. Sógora azt írja, hogy egészséges, 's barátságosan vette köszöntésemet. Nehezteltem a' Theologus ellen, hogy csak ezt írja felőle, mert én, mind a' mellett, hogy superstitiosus hűséggel szeretem feleségemet, 's házasságomnak kilenczedik esztendejében is elmondhatom, a' mit az Angolok idvezítetett Károlyok monda a' hóhérpadon, nagyon szeretem a' szép és jó asszonyokat; Spáhnét pedig ezeknek számokba számlálom. Egyéberánt nekem a' Theologus Theologusságához semmi közöm, sze-

mélyét becsülöm. Eggy barátom küldeté-meg neki általam a' maga által készített Agendáját, 's Tóth Fer. Úr erre felel. Nem vala megelégedve az Agendával, noha felöle tisztelettel szól, 's megvallja, hogy az Író érezteti, hogy tud a' materiához. (*novó* verbo hungarico, sed *necessario* anyaghoz, melly mindazáltal *ide* nem illik, mert itt a' matéria *tárgy.*) — Ezen válasz alkalmat nyújta nékem, elébe holmi kérdéseket tenni, de a' mellyeket Neked itt el nem mondhatok. Szeretném látni, mikor levelem hozzá el-érkezik, mit mond reá, 's nem szalad e vele a' Debreczenben gyűlölt, de általam nem gyűlölt Mártonhoz. — Élj szerencsésen, igen kedves barátom. A' Tek. Asszonyt szívesen tiszteljük, gyermekeidet csókoljuk, 's azokkal eggyütt magadat a' tiszteletnek 's szeretetnek minden érzéseivel.

LIX.

Szépbalom Júl 28d. 1813.

Kedves barátom,

A' Neologismusz' Apológiája nagyobb szerencsés-jét csinálta mindenfelé, 's még Erdélyben is — mellyről Virág Benedek régen megjegyzette, hogy az nagyon szereti az antiquitásokat — mint remélni mertem. Eggy igen nagy tudományú Kantianer, a' ki a' mellett deák nyelvben első rangú Poeta és Prosaista, 's velünk együtt tanítványa a' Pikárdi születésű Kopasz Jánosnak, azt írta nekem, Daykának versein végig menvén, hogy „olly színbe öltöztettem a' Neologismusz theoriáját, hogy annak lehetetlen nem győzni.“

Én valóban úgy hiszem, hogy ez a' felette tiszta fejű, igen nagy tudományú 's tisztult ízlésű ember igazat mondott, és hogy az én Apológiám' elhívésére annál hajlandóbb valaki, minél többet tud, 's minél kevesebbet tud, annál kevesebbé hajlandó; 's örvendek, hogy Téged is azok

közt lellek, látlak, a' kik ezt értik és vallják.— Van valami kedvetlen abban a' mi új; de kérdjük, nyer e valamit a' nyelv, bővülnek e, tisztúlnak e valamit ideáink, ha ezt az újat elfogadjuk; nem ez volt e sorsa minden más nyelvnek, melly vadonságából kivetkezett 's Literaturáját elővitte; hasonlítsuk-össze azoknak írásaikat, a' kik haladnak azokéval a' kik haladni nem akarnak, 's valljuk-meg a' mit találunk. Eggy rakás író, kivált Pesten, öszve állott, 's feltette magában, hogy a' mit in pleno megállapítanak, azzal mindenike élni fog. Igy lehetetlen lesz a' dolognak nem menni. Herder ezt mondja: Ein Volk, das das Wort nicht hat, hat auch die Idee und die Sache nicht. Paradox eggy mondás, de *hamisnak csak látszó*, és nem *hamis*. Gyalázatjára van nyelvünknek, hogy a' *Virtusra* szava nincs. Ráday csinált eggyet, de félvén (ismerte tüzeségemet), hogy ha nekem megsűgja, kikiáltom, 's a' gondolatlan élés által nevetségessé teszem (melly meg is eshetett volna), nekem megvallani nem akarta. — Midőn Consil. Puky Ferencz a' Hazai Tudósításban a' spiritusra kért szót 50 f. jutalmat tévén-fel, 's Balla Antal az Universumra, Szemere Pál reá vett, hogy a' Zrínyi által is, Bátori László által is az elmúlt századokban ismért *szelet* és az általam koholt *egyetem* szót eggy Pályairásban tegyem ismeretessé, megírtam a' Pá-

lyairást, 's kiterjeszkedtem a' *Virtusra* is. Megvallám, hogy szót teremteni radix nélkül több mint valakinek szabad volna. De azt mondtam, hogy Epaminondas engedelem és szabadság nélkül is nyert győzedelmet. Az arrogált imperium miatt halálra kárhoztatta ugyan Boeotia, de az *Boeotia* volt, 's Boeotiasága mellett is észére tért, 's megköszönte a győzedelmet nyert Bajnoknak a' jótételt.

Szabó Dávid, az Exjesuita, a' virtust erénynek monda, látván, hogy az erkölcs egyebet teszen: *Sitten*. Én elébb csánynak akarám mondani. Barátim azt írták Pestről, hogy azzal ne éljek, mert túl a' Dunán valami picsány (castis omnia casta, et charta non erubescit) Sprichwort forog szóban, 's a' szó nem fogja tenni szerencsését. Azt végzénk tehát, hogy a' Szabó Dávid

erény

szavából, minthogy az megtévesztheti a' hallót, azt hitetvén vele, hogy az az érből ered, 's valami rivulus formát vagy Arteriát akar tenni, csapjuk-el az e első vocálist.

Sietve írom ezt. Kérlek, add által ide zárt leveletem Kiss Imre Úrnak, hogy ő ismét adja Nagy Gábor barátomnak.

Antoninomba tegnap olták a' vaccinát. — Kis a' Horatz Levelei II. Könyvét — — — Zrínyi-

nemű versekben fordította, 's barátságos megtekintés végett most közlé velem. Olly szép mint a' hozzám írt levél és a' Mathisson után fordított dal. Halhatatlan volna csak ezen fordítása is. Láttad e a' Virág véghetetlen bájú Thaliáját? — Némmely Olvasó Virágot azzal vádolja, hogy

er fängt sich an zu vernachlässigen.

Épen ezzel vádoltatott Horátz, midőn fellengő Ódái után a' pongyola Epistolákat 's Satirákat írta. A' ki Virágot ismeri, tudja, hogy ő nem gondatlanságból ír illy átkozottúl rossz hexametereket, hanem Horátzi pajkosságból. Horátz és Virág rokonlelkek. Próbálja csak Criticusa, akárki volt az az Annálisokban, 's írjon illy hexametereket, meglátja ha ő Virág lesz e.

Öllelek magadat 's a' teidet örök tisztelettel barátsággal.

Ma megyen Báróczyhoz Előbeszédem.

LX.

Széphalom, Sept. 27d. 1813.

Kedves barátom,

Véletlenül adja elő magát egy alkalmatosság Semlyén felé. E' szerént az ezen napokban elkészült nyomtatványokból egynehányat ide zárok, készebb lévén azt kötetlen küldeni, mint hogy még későbben vedd. Mint mindenben úgy itt is örvidenek, ha javallásodat megnyerhetném; de itt némelly kifejezésekben elég csak félre nem érttetni. Tisztelni akartam szegény Anyámnak emlékezetét, a' ki midön *szabad* vala, valóban még az idegennek is tiszteletét érdemlette. Az ő gyengéjít nékem, fíjának, nem felfedni, de elfedni tisztem, 's azt tettem pag. 9 et 10. De hány fogja azt érteni a' mit ott mondtam! — Testvéreim mint veszik ezt, még nem tudom, mert kevés napok előtt szabadúla-ki a' sajtó alól. — Élj szerencsésen igen kedves barátom,

feleségem mind magadat mind a' Tek. Asszonyt
szívesen tisztel , gyermekeiteket szeretettel csó-
koljuk.

hív barátod , tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

LXI.

Octob. 26d. 1813.

Kedves barátom ,

Miklós Öcsém beszéli, hogy Te ötöt, nem tudom kinél, megszóllítottad, 's nagyon örvend hozzá közelítésednek, melly nélkül alig fogott volna úgy mint most ismerni. Én is örvendek ezen közelítésednek ő felé, mert azzal hízelkedem magamnak, hogy Te, a' ki ötöt nem ismerted, őbenne engemet kerestél, 's köszönöm barátságodnak ezen újabbi bizonyítását. Ez a' testvérem a' Te szeretetedre, figyelmedre valóban érdemes. — — — Hát ha feleségét is ismeréd, Te, a' ki a' Szépeket 's Jókat olly formán szoktad becsülni 's szeretni, mint én szeretem 's becsülöm. Ez a' derék Asszony harmad napot múlata nálunk, 's ezt a' harmad napot való gyönyörűségek közt tölték-el. Az az ember, a' ki nem győzi azt panaszlani hogy igen sokat lelt egyébnek mint vélt, örvend mikor ollyannal lehet, a' kit nem lehet soha egyébnek lelmi.

Édes barátom, én ezen holnap első napjaiban kevésbe, csak egy hajszálon múlt, hogy özvegyen nem maradék. Octób. 2dikán a' feleségem rosszul érzé magát, fázott 's izzadt, 5-dikben Tartarus Emeticust vett magától, 's 6dikban sem lévén jobban, Orvosért küldék. Elíjedtem, midön ez, hallván hogy Tart. vett, öszve csapta a' kezét, 's hálát ada érte a' történetnek; mert, ugymond, e'nélkül el nem fogta volna kerülni a' petécset. Ennek mindennapi megjelenése 's gondjai azt tevék, hogy a' feleségem feléledt, 's én özvegyen, gyermekeim árván nem maradtak. Képzeled rettegéseimet 's későbbben osztán örömet. — Melly sokat emlegettem, hogy most tíz esztendeje Te engem illy veszélyből ragadál-ki, csak hogy az én nyavalyám gonoszabb vala a' Browne tanítványa (Báthy) miatt, ki nekem hánytatót nem akara adni, 's tüzet a' Kóji hegyeken még gyúlasztotta. — Öllelek akkori barátságodért, akkori jótétedért is, barátom. Hívatalod terhes, de isteni örömeket adó — másoknak is magadnak is. Mi lehet emelöbberzés mint midön ezt mondhatod: Ez én általam él! ennek élte az én adományom!

'S Rh... L... valósággal elébe tevé a' fiatal gyermek szerelmét a' maga ragyogási szomjának? Tudom hogy a' szerelem az Istennel a' mennyet, a' Bajnokokkal a' vérontást, 's a' gőz' bo-

londjaival a' pillongást elfelejtetheti: de ezt a' férjfiút olly igen annak néztem a' minék tettei mutatják, hogy ezt ugyan soha nem mertem volna felöle reményleni. Torkig úszott az asszonyokban, 's úgy hittem, azok ingerelhetlenné tevék, 's íme! Valóban Amor a' legcsudatevőbb Isten. — A' Semlyéni Pap nekem ezen történet fölül csak azt írta, hogy Administrator ö Nagysága a' *Superintendens által* eskettette-meg magát, — 's ezt, (hogy a' Superintendens által) annyinak nézete, hogy mellette nem is tartá méltónak megírni, ki volt légyen az áldozatra választott állat. 54 esztendős völegény és 16 esztendős menyaszszony. — Bezzeg ha a' menyecskének Várad eszet talál adni, 's Nemesis vissza adatja a' sok kölcsönt! Én ezen a' történeten nem győzők nevetni 's örvideni. Úgy kell neki! —

Vetted e azt a' mit az Anyám tiszteletére nyomtattaték? 's mit mondasz reá?

Élj szerencsésen, igen kedves barátom, igen jó, igen nemes lelkű ember, kedveseddel, kit szívesen tisztelünk, kedveseiddel, kiket szeretettel csókolunk. Feleségemnek a' betegség első napjaiban elveszett a' teje, 's kénytelen vala dajkára bízni Antonínunkat, ki köhög még is, de már kevésbbé irgalmatlanúl. Öllelek szeretettel, tisztelettel, a' hálának minden érzéseivel.

LXII.

Széphalom , Nov. 23d. 1813.

Kedves barátom ,

Elrettentem levelednek fekete pecsétjétől. Dobogva kezde verni szívem, 's reszkető kezekkel szakasztám-fel azt. Szemem medicinális szókat pillanta meg a' levélben még minekelötte azt borítékjából kivontam. Oda lettem, azt hittem hogy Özvegyen maradtál. Melly nyugtalansággal vártam a' paragraph' végét! Másszor, édes barátom, ha szerencsés végű szomorú hírt írsz barátidnak, írd mindjárt az első sorban, hogy rettegésed ok nélkül volt, 's úgy magyarázd a' veszedelmet mellyben Te, vagy Kedveseid, forogtak. Szörnyű tortúrán vivél végig. — Most pedig fogadd-el barátságos örvendezésemet. Engedje Isten, hogy Elekedet virágozni láthassd, és hogy a' virág gyümölcsöket is teremjen. Az Isten tartson-meg mindnyájatokat, 's adja Neked háznépemben azt az örömet, mellyet érdemlesz.

Feleségem tisztel a' legszívesebb barátsággal 's köszöni részvétedet az ő felgyógyulásán. — Az ő egészségének még híja van. Teje elszáradt a' betegségnek mindjárt legelső napjaiban. De bimbóji varaznak még maig is. Pedig közel két holnapja hogy teje kiszáradt. 'S mindennap érez borzongásokat.

Feledéd megírni hogy K..I. Úr kit tevé Évájává. Minthogy ezt a' Semlyéni Pap sem írta meg, még tudakoló levelemre is, félek hogy megbontotta a' rendet, — mellyet cselekedni nem jó, mert az embernek sok baja van az effélékéért. A' praejudiciumokat annak jó döntögetni, a' kit meg nem feszítenek érte.

Pápai Professor Tóth Ferencz Úrral igen rendszeren akadék-öszve. Szeretném mutatni a' levelet, mellyet neki Nov. 2dikán írtam theologiai dolgokban. Válaszát még nem vettem, 's meglehet hogy nem is fogom. De szeretném, ha volna valakid, a' ki kitapogatná, mint vette. Bántás nélkül sőt a' barátságának minden érzéseivel volt írva a' levél. Ő nagyon Protestáns, én pedig az nem vagyok igen nagyon. Azt mondtam, hogy a' Protestans vallja ugyan a' Positiva Religiót, de valahol lehet, által csap a' Deismus' határiba. A' Pápista consequensebb, 's minthogy az Ész' jusai impraescriptibilisek, ez az ellenkező két felet közelebbre állítja egymáshoz mint gondolnánk hogy

állhat. A' Protestantismus sok jót szült az *Embernek*, és a' *Magyarnak*. Iskoláink e' miatt nem igazgattatnak amúgy; nálunk sok tudomány magyarul tanítatik. Azonban jó volt volna soha el nem szakadnunk a' Jésus Christus Vicejétől. Ez a' villongás a' Páristákat makacsokká tette, 300 esztendő olta perlünk a' kecskegyapju felett, 's sok fejünk, a' kik Linnék, Franklínok, Montesquieuk, Klopstockok és Göthék, Raphaelek és Hajdenik lehetének vala, Vitringák és Calmetek. 'S nem borzadsz e meg e' gondolattól? — Ezen haszontalan-ságok miatt nem marada időnk a' hasznost tanulni.

Kérdésem, hogy mit érzel a' tudva való nyomtatás olvasása alatt, épen azt tevő a' mit felelél: Morális érdemét értettem, nem a' Stylistikait. 'S minthogy Te ezt javalod, örülök hogy elértem a' mit óhajtottam. — A' 7dik levél genealogiai homálya onnan jő, hogy a' Szirmay Therésia testvérjeit meg kell neveznem a' később idők miatt. Nem lesz benne homály, ha a' testvérek' előszámlálását Parenthesisbe rekeszti az Olvasó. Az az írás annyi parenthesisi jelekkel van eltarkítva, hogy itt kéntelen valék azokat elhagyni.

Annak, a' kinél ezt a' nyomtatványt legelőbb láttad, panaszképen beszélém-el, hogy *** embereket küldé-ki reám, hogy *kapjanak-le, botozzanak-meg, és törjenek porrá*. — Az itt elvont sorok az ő parancsolatja' szavai. — Én azt hiszem

hogy megalacsonyítnám magamat, ha téged arról tennélek bizonyossá, hogy én semmit nem tettem a' mit *sabadon 's illendően* nem tettem. Nyugalmasbb ember nincs mint én; ő pedig és az ő kedves Ura hóhéroknak termelt lelkek. Und im Grob seyn, Ungerecht seyn sind beyde stark. — Nem monda e neked valamit az a' kinél a' nyomtatványt láttad? Kell e nekem attól félnem, hogy a' jók engemet vádolhatnának. A' gazember többnyire képmutató is, 's szerez barátokat. De a' szeg kiüti magát a' zsákból.

Élj szerencsésen kedves barátom, minden Ti-eiddel. Az Isten tartson-meg mindnyájatokat. Ita Vir bonus es, convivaque comis!—

LXIII.

Széphalom, Febr. 27d. 1814.

Kedves barátom,

Haza érkezvén 48 órával azután hogy Tőled az úczán elváltam, itt lelém egy barátomnak levelét, mellyből látom hogy a' *Mondolat* könyvecske nem a' Somogyi Gedeon' munkája, hanem hogy abban egy „Tiszteletes“ is vett részt, és hogy a' tulajdonképen úgy nevezett *Mondolat* melly a' könyvben áll, egy régibb, 's Debreczenben készült munka. Ezt ez a' barátom annál bátrabban állítja, mivel a' most nevezett *Mondolatot* Horvát István Úr, Secretarius a' Pesti Universitásnak 's az Ország-Bírói hivatalnak, tette-le a' Regnicolaris vagy Széchényiana Bibliotheca Kézírásai közzé. — Igy igen is megtörténhet a' mit Te gyanítál, hogy a' Te munkád is bé van nyomtatva a' kis könyvbe. Kérlek, ird meg baráti bizodalommal, miben van a' dolog, 's a' nálad hagyott könyvet a' tisztán-maradt la-

pokon álló levél és név miatt nekem küldd-viszsa. Én József napkor Szent-Mihályon leszek Gróf Dezsöffy Józsefnél, ki engemet egy Processusában Arbiternek választott. Ha a' könyvet akkorára Oláh Mihály Fő-Kapitány Úr vagy valamely más út által oda küldenéd, 's adreshem alá azt írnád hogy a' levél engemet Dezsöffynél fog lelni, bizonyosan venném. — Mentsen Isten attól hogy én S.... G....-nal perbe szálljak! 's felette alacsonynak tartanám magamat ha ennek a' gyerkőczének vadságát nyugalommal türni nem tudnám; sőt azt hiszem hogy az nekem, a' ki ostoba nevetésnél egyéb fegyverrel éltem, a' Báróczy és Dayka életek' megírásokban, gyalázatomra nem lehet. Azért hogy szerencsétlen újítások is esnek a' nyelven, nem következik hogy minden újítás szerencsétlen 's minden újítás tilalmas. 'S valamint mindennek a' világon van valamely haszna, úgy van ennek is: — a' Folnesicsek, Vandzák, Pethe Ferenczek megszeppennek 's nem fogják üzni bolondságaikat.

Superint. Kisnek egygy nagyocska nyalábját vevém tegnáp előtt Szemere Páltól. Hozzája 1793 olta írt leveleimet küldé-még, hogy végig tekinthessem, 's belölök a' mi nyomtatást érdemel kiszedhessem. Ezt fogom tenni Kisnek, Szemereinek 's másoknak tanácsokra mind azon leveleimmel a' mellyeket vissza kaphatok, még pe-

dig használván a' válaszokat mellyek mind megvagnak nálam.

Az úton majd megfagytak eselédeim, magam pedig úgy öszve valék rázva Debreczentől Tokajig, hogy agyvelöm' fájdalom miatt sokszor jajgatnom kellett. Házam' népét nem leltem betegen. —

Kisnek megírtam mi érte Sógorodat. Elbeszéltem itt is, 's feleségem borzadva hallá az Ossziáni történetet. — Élj szerencsésen, kedves barátom! Feleségem tisztel benneteket. Örvendve hallotta hogy gyermekeid gyönyörűen nevedeknek, örvendve hogy magad virítasz ha öszülsz is. Virágoznak a' hívek mint a' szép pálma fák. Az Istenek tudják (néha), kit kell sokáig éltetni. Ölellek tisztelettel 's szeretettel.

LXIV.

Tekint. Dr. Szentgyörgyi József Úrhoz, Debreczenbe, a' Czeplédi útszán, közel a' Domokos házhoz.

Kedves barátom,

Kérlek a' *Mondolatot* add-ki ezen Levelem' megvivőjének. Az ezt Szent-Mihályra hozza-ki Mélt. Gróf Desewffy József Úrhoz, honnan azt venni fogom. — El ne felejtsd velem tudatni, ha a' könyvben az Ajánló-Levél után álló *Mondolat* a' Te munkád e? mert az úczán a' könyv' általvételekor csak az Ajánló-levél felől szállál. — Ölelek tisztelettel barátsággal

Széphalom, Mart. 7d. 1814.

szíves tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

LXV.

Széphalom, Apr. 5d. 1814.

Kedves barátom,

Hallgatásom nem hozott e abba a' gyanúba hogy neheztelek? Ne rettegj azt, édes barátom; ismerlek én téged, ismerem egész becsedet, 's megvallom hogy annyi sok nyelvrontó megérdemli a' korbácsot. Azt is tudom hogy az ember jó kedvében és, a' mint író, merő Juchsból csinálhat illyet. 'S eggy vagy e Te azért S.. G...nal, azért hogy ez a' marha ember a' Te írásodat is a' magáé mellé nyomtattatá? Nem, barátom, úgy szeretlek mint mindég. Más okból jött hallgatásom.

Mart. 18-dikán estve felé igen csendes és szép idő lévén könnyen öltözve mentem-ki udvaromban dolgozó molnárimhoz, 's által áztatám lábamat. A' mint vissza jöttem, igen éles fájdalmat éreztem bal fülemben. Az nagyobboda mindég 's végre 26dikban belőle zöld és igen ne-

héz szagú genyecség kezde folyni, melly azolta szünetlenül foly. Sem étellem, sem alvásom ezen egész idő alatt, 's a' hideglelés mellyet szenvedtem, nagyon elgyengített. Nem tudom mikor voltam így elgyengülve. Milly igen örvendek, édes barátom, az életnek! Meghalni — mi az? holott elébb utóbb meg *kell*, és midőn az a' ki elalszik, azt sem tudja hogy itt volt, 's nem visz magával kínzó vágysokat azokhoz a' kiket elhagya. De el nem végezve hagyni a' mit egész éltünkben készítettünk, és a' mit eggy része a' Publicumnak, legalább eggy része barátinknak, vár! ez fojtogat. Minden időm erre lesz ezután fordítva.

Feleségem is kegyetlen köhögésben van. Emil fiam hasonlóképen betegeskedik. Octób. oltá szünetelen betegek vagyunk, 's néha négyen, öten.

Armbruster, eggykor házi Secretárja Lava-ternek, most a' legfelsőbb Polizeynál Bécsben Secretár, 's egyszersmind kiadója a' Vaterländische Blättereknek, Jan. 14dikén a' maga szállásán a' Wiedenben magát eggy pisztollyal kivégezte. — Senki sem gyaníthatja a' tett' okát. Sem szerelmes nem volt, sem adósságai miatt nem lehet gondokban. Azt gyanítják hogy, forró tisztelője Napoleonnak, nem akarta ennek elszülledését látni. — Ha igaz ez a' gyanú, úgy a' Napoleon' tisztelője igen bohó tettet követe-el.

Der bringt sich um einen sehr schönen Genusz, der das Ende des Schauspiels nicht abwartet, sondern im 3ten oder 4ten Akt das Theater schon verlässt. Én azt tartom, hogy felette interessans dolog azt látni hogy az a' szertelen talentumu, tudományu 's tapasztalásu ember mint vív-meg a' szerencsétlenséggel, minekutána tudjuk hogy a' szerencsében olly modestus volt a' mint az ő állapotjában senki nem volt volna. Osztán azt látni, a' mit mi illy messzére nem tudhattunk, 's közülünk sokan hinni nem akartak, hogy ő és Josephina a' legszorosabb barátok, 's az élválást csak a' Francia Ország 's a' Dynastia' java okozta, nem az elhülés. Ez a' nagy asszony Párisban mondatik lenni, 's a' legbarátságosabb lábon áll Louisával, tüzeli a' népet Napoleonnak hűségére és a' francia név' becsületének fenntartására. Ugyan-azt cselekszi a' Josephine' fija is, a' Vice Király. Hidd-el, előttünk sok dolog jelen-meg a' nem való alakban. Én azt sem hiszem, hogy Joachim Király ravaszúl nem bán most a' szövetségeseikkel, 's úgy hiszem, hogy a' mit ő tett, Napoleonnak akaratjával tette. 36 milliom Francia sokat tehet; azonban igen is való, hogy a' Napoleon' dolga olly rossz, hogy azért sok ember nem merne feltenni egygy fillért. Én a' mi Urunkat szánom és a' derék Louisát, a' ki férjét is szereti, 's gyermekét, de bizony az aty-

ját is imádja. De várjuk csendesen a' dolog ki-
menetelét; épen úgy mintha egy szép és nagy
tragoediát látnánk a' theáterben, 's örvendjünk
annak hogy hazánk, fegyvereink' szerencséje ál-
tal az ellenséges megtámadtatástól megmeneke-
dett. Bár ezután is ment legyen mindég, ne csak
a' Francziáktól, hanem minden egyéb invasorok-
tól 's pusztítóktól.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Az én
tiszteletem 's barátságom erántad olly erősen áll,
hogy azon a' pokol' kapuji sem vesznek diadalt.
— A' Tek. Asszony kezeit 's gyermekeidet 's ma-
gadat szívesen csókollak.

örök híved

Kazinczy Ferencz.

Édes barátom, most veszek tudósítást az-
eránt, hogy a' Bessenyei György jószágát Be-
rettyó Kovácsiban Senator Rakovszki Úr admini-
strálja. Kérlek szólj ezen Úrral, a' ki nekem jó
emberem volt valaha, tiszteld nevemmel, 's tudd-
meg, hogy Bessenyei Györgynek képét hol le-
hetne megkapni, mert rézbe metszettetném. Ha
a' kép Rakovszki Urnak kezében vagyon, kérni
fogom Prof. Kis Sámuel Urat, hogy azt számom-
ra pasztelben copizálja bár melly kis formátban.

LXVI.

Széphalom Octob. 23d. 1814.

Kedves barátom,

Az ide rekesztett nyomtatványból épen most négy hete tizedt kaptam ajándékban Trattnertől. Eggyet közülök azonnal félre tettem számodra. Vedd szeretettel barátodtól. — Már elkészült Trattnernél az első Kötet is, melly a' Szívképző Regéket 's Paranythekeket foglalja magában, 's az Novemberben a' Gessner' munkájának első Kötetével fog kiadatni az Előrefizetőknek. Várd annak idejében tőlem azt is. — A' Medárd vagy Szent István vásárára jelen-meg a' hátulsó három, mert a' közbülső három Martziusban lesz kész. Így az annunciált 9 Kötettel nyomtatóm elkészül, 's talán reá hagyja magát vétetni, hogy még három Kötetet utána cresszen a' kilencznek. Ezen XII Kötettel be fog rekesztetni a' Szép Literaturai osztály. Akkor, ha nekie tetszend, a' többire léphet által. Csak segélytetnék igyekezete; mert látod hogy a' nyomtatás menyibe kerülhet.

Grüner a' Canóva' szép Psychéjét ugy dolgozta hogy ezen ugyan ki nem ismerhetni azt az isteni leányt, a' ki méltó vala Ámortól Jegyesének választatni. Ő contourban nagy mívész, 's itt ki lépe Fachjából, azért van a' munka egészen elhibítva. Kértem Trattner-t hogy vesse el, de nem hallgatta tanácsomat. — De bezzeg szép a' John' keze által metszett nagy polgár' képe! Minthogy az Ovált nagyocskán hagyá John, el kelle maradni a' Tacituszból vett Mottónak alóla:

Civitati grande eius desiderium mansit per memoriam virtutis.

Még nem tudom ezen írásomra mit mondanak a' Somogyi Gedeonok. Azért mondom e' nevet *in plurali* mert huic uni multos Marios inesse. Elrémülnél ha értenéd tőlem hogy e' név alatt kik lappanganak. Két *Philosophusunk* is részt vett benne. Én ezt meg nem foghatom. Idealista mind a' kettő, és a' nyelv' dolgában még is dühödt követője az Empiricusoknak. *Α γεγραφα γεγραφα*. Nem nevetni kell, hanem megczáfolni a' mit a' Dayka' és Báróczi' életében mondtam. Csak hogy az talán épen olly nehéz, mint nevetni igen könnyű. Miattam írhatnak új meg új Mondolatkát és a' mint hallom képzelhetetlen vastagságú Pasquilleket: én hallgatni fogok, 's azt mondom a' mit Huss monda a' máglyán (rogus) 's az Id-

vezítő a' keresztfán; 's azzal állok rajtok bosszút hogy annyi gonddal és csínnal írok, mint a' mennyit ez a' Kötet mutat azoknak a' kiknek szabad ítélni.

Élj szerencsésen, kedves barátom! Felelj, hogy tudhassam, vetted e leveletem és a' munkát, mert négy pár kéz által megyen hozzád, 's így elveszhet.

tisztelő barátod

Kazinczy Ferencz.

Kisnek versei még nem árultatnak mert csak az első kötettel készülhete-el Trattner.

Ha könyvkötőd a' Báróczy exemplárját hijánosnak találná, minthogy a' 6dik vagy 7dik Kötetben a' 14dik ívet hiába kereste, mondjad neki, hogy azt a' mit nem lel, keresse a' szomszéd Kötet' utolsó ívének négy utolsó lapjain. Így jártak itt is a' Könyvkötők ezzel.

(A' levél' hátán : Tekintetes Szentgyörgyi József Orvos Doctor Urnak Debreczenben. Munkáimnak 9-dik kötetével).

LXVII.

Széphalom Dec. 27d. 1814.

Kedves barátom,

Gróf Dezsöffy József írja hogy az általa Neked küldött Bácsmegyeimet kezédhez szolgáltatta, de még eddig magadtól nem vettem hírt eránta. Tudósíts, vetted e? Azolta Szívképző Regém és Paramythem egy Kötetben jöttek-ki. Most Gessnerem nyomtattatik két Kötetben. De mindezeket még sem láttam. Olly bajos Pestről ide valamit kapni! Ha exemplárok érkeznek, ebből is szolgálok.

Trattner írja hogy a' mi Kisünk verseinek 1 Kötete kijött. Elötte a' képe. A' 2dik Kötetnek új esztendőre kellett elkészülni, a' 3dik Febr. elsőjéig kész leszen. Még ezeket sem láttam. — Horátzának Mssa (tudnillik az Epistoláké) kezemben van.

Láttad e Döbrenteit? Ezt már kérdeztem. De nem feleltél reá. Wesselényi a' maga 26—28 esztendő barátjával inkább mint nevelőjével 72 órát

tölte nálam 3—6 Nov. Az Princeps Juventutis Hungaricae, Pataki pedig a' szeretetre legméltóbb ember 's az ideálja a' nevelőknek.

Ezt igen késő éjjel, félig vakon és, a' mint látod, igen sietve írom. Élj szerencsésen, kedves barátom, tiszta és széplelkű férfi, a' Tieddel kiket tisztetek, csókolok. Ajánlom magamat barátságodba.

Igaz e hogy Prodirector Hatvani nem csak Pápista, hanem Sacerdos is, sőt Abbas?

Hogy Currenst eresztettem, ne hidd. Eggy betűt sem írtam, nem is fogok. Hadd dühödjenek. E però si muove! ezt kiáltá Galilaei és én.

LXVIII.

Széphalom, Jan. 20d. 1815.

Kedves barátom!

Ez a' levél azoknak számokban a' mellyeket ez estve írok, a' nyolczadik, pedig eggyike eggy egész árkusnyi volt. Alkalmasint elbágyadtam: de a' veled való barátságos csevegés fel fogja éleszteni zsibbadásomat. —

Csaknem megpirítasz azon köszönettel mellyet kis ajándékomért nyujtasz. Fogadd kedvesen, az nekem elég. Egyebet úgy sem adhatok. — Épen ma veszem Helmeczitől a' hírt, hogy már ezeknek harmadik Kötete is egészen elkészült, melly Gessznernek első kötetét foglalja magában; most a' második Kötete van sajtó alatt; 's így Martziusban eggyszerre 3 Kötetet vészesz a' legelső után. — Áprilben Osszián megyen sajtó alá, melly ellenem fogja zúdíítani ellenségeimnek nagy seregét, míg Rigó Jonathán a' 8dik Kötetben azt látatja velek, hogy az ő nyelveken én is tudok,

ha akarok. Alea jacta est; Isten tudja, 's én is tudom, mi lesz belőle. Végre látni fogják hogy valót mond Cicero, hogy suus est cuique poemati (*scripto*) sonus. Csaknem minden postnap veszem a' híreket, dolgomban mik történnek. Korholódjunk, úgy az jó; 's végre az oscillatio után megállapodunk a' hol illik, 's enyém lesz az a' dicsőség, sőt ha élek addig, az az öröm, hogy ezt a' megállapodást én hoztam-fel. — Olvastad e megint Pethét? Gróf Dezsöffy az, a' ki olly derekasan szól. Pethe azt mondja reá, hogy kell újítás, kell új szó. De azt is mondja, hogy sok csak sok. De hol a' köz pont a' sok és kevés között? Nekem nem lehet semmi kedvesebb mint ha ellenem szólnak vagy írnak. Sokat tudok már mik mondatnak, és így felelhetek reá. Mert reá felelni könnyű, a' mint ugyan eddig látom. Már munkába van eggy Dissertatióm a' Neologismusok' Apologiájára, 's épen ezért szeretem hogy ellenkezőim magokat kipuskázzák. Holmit meg sem tudnék e' nélkül álmodni.

Helmecki Philos. Doctor, Piarista volt, de levetette a' Calasantius' fekete ruháját, 's világi ember lett. Pesten Siskovics Úrfi körül van mint ennek Mentora. Kultsár ad nekik kosztot pénzért, Beregszászi Pataki Exprofessor Urnak pedig kosztot és lakást ingyen, 's talán vele íratja Ujság-leveleit. Ez a' magyarnál minden nyelvet inkább

tudó jó ember most eggy tíz árkusnyi munkát nyomtattata de formatione vocum in lingua magyarica. Azt még nem láttam, valamint tulajdon dolgozásaimnak már megjelent 2 darabját sem, és a' Kis verseit; de nekem úgy tetszik, hogy míve keveset fog érni, mert Zsidó, Arabsz, 's Isten tudja miket emleget, 's nem elmélkedett az Universalis Nyelv Grammaticája felől, 's nem olvasta-meg Herdert über den Ursprung der Sprache, sem régibb és újabb magy. könyveinket a' figyelemre nem méltóztatja. 'S ez igen fonák mód, a' nyelvet tanítani akarni.

De által térek arra a' mit érteni akarsz. Mi mind élünk, 's feleségem csaknem esztendei gyengélkedései után, mellyek azonban ágyba nem ejtették, jobban van, de gyengülni, öregedni kezd. Gyermekeim sokat szenvedtek a' gilisztáktól, 's kivált a' legnagyobbik a' nyakában érzé azt sokszor. Eggy idő olta ezt sem panaszoja, noha megesett hogy sírásra fakasztotta. —

A' skárlátos forróságon még által nem estek, 's ettől rettegek, mert az Orvosok azt mondják hogy az ellen alig ismernek szert. Melly keserüvé tehetné az nekem az életet! Elsőbb lyányom és elsőbb fiam, Eugénie és Emíl, hozám igen hasonlítanak; igen még koponyájok' alkotásában is; az olly dúczos mint az enyém. A' fiam csak a' kék szemet kapta anyjától, kü-

lönben még hajtott háta is engem árul-el. Az említett leányom az én favoritem, a' fiú az anyja favoríje. Eugénie már derekasan perorálja egy francia Comediának rollját jó darabig, 's csudálást érdemlő ügyességgel rajzol szabad kézzel és első látásra. Ezt nekem köszöni, amazt az anyjának. Nem akarok én adni gyermekeimnek *csillogó* Cultúrát, de *használható*. Ezt adni *kell*, és ezt adni nekem *örömem*. Vetted e Lónyai Menyhért és Kis Imre Urak által igen sietve írt levelemet, 's virágmagvaimat? Eleked megmaradásán szívemből örvendek. Érzem hogy Te is szerető atya vagy. Hát azt írtam e, hogy a' reám is fatalis esztendő még azzal terhele, hogy Ujhelyi pinczémet feltörték, boraimat elhordták? Nincs semmi nyoma. Öllelek. A' Tek. asszonyt szívesen tisztellem, gyermekeidet csókolom.

Tavaly gáncsolád az eingebürgern szót, mert rossz derivatióju. — Igazad van; jól kell deriválni. De hát a' Rechthaberey jó derivatióju szó e? — Úgy de élnek vele. — Tehát eggykor rossz volt. — Legyen rossz derivatiójú, ha jó derivatióju nincs, csak legyen *szükséges*, és *szép* legyen a' szó.

LXIX.

Széphalom Aug 6d. 1815.

Édes barátom,

Leveled el fogott volna pirítani ha szívem vádolhatott volna. Én magam előtt tiszta vagyok, 's úgy hiszem, hogy ha talán elúntad is már várni tudósításomat, te előtted is tiszta valék. Barátom, a' ki nyolcz e vagy kilencz hétig oda van, és a' ki haza érvén, kénytelen volt Ossziánt, melyet már tavaly készen tarta a' Trattner sajtójinak, az Alphán kezdve az Omegáig újra dolgozni, mert az Alwardt német Ossziánja, melyet ő csak Bécsben kapta meg, (holott Helmeczi által fél esztendő oltá mindég remélt megkapni) azt mutatta neki, hogy Ossziánnak minden egyéb fordításai ötöt a' magyarra dolgozás alatt megtévesztették, — az nem vétkes, ha illy hosszú idő alatt meg nem szólltal is. Júl. 21dikén végzettem-el a' munkát, 's azolta a' megolvasással, Indexekkel etc. bíbelődöm, 's holnap teszem postára Trattnerhez, a' mi még kezemben van, mert az első Kötetet, melly

oda postán ment, már kirakták. Így végre szabadabb vagyok, 's jókor ért megpirító leveled. Hogy azonban vádodat nem érdemlem, bizonyítja az a' csomó nyomtatvány, melly asztalomon áll a' Nagy Gábor Urhoz 's Dienes és Miklós Öcsémhez szóllókkal együtt, és a' mellyeket talán vásárkor venni fogsz.

G. B. V.... Urat hozod-elő, 's látom hogy a' Mélt. Gen. beszéllé neked hogy perlének a' magyarság' dolgában. — Azt írod hogy a' Generál a' te értelmeden van. Kérlek vagy hagyd-el, vagy ezt ne mondd.—Én ritkán akadtam-el kedvetlenebbül mint akkor. A' Generál a' mit vítat, nagyon szokta vítatni; ha ellenkezője impertinens lenni nem akar, annak el kell némúlni. Én azt hittem hogy eggy illy fejű eggy illy tapasztalású Úr, az az Úr, a' ki Báróczinak barátja volt, és így néha tőle holmit hallhatott, mint a' hogy a' muzsikus ember barátja, ha maga nem muzsikus is, végre kap holmi isméreteket a' muzsikában az által hogy muzsikus barátjával társalkodik — nem szóllhat úgy a' mint azok szóllhatnak, a' kik közé magadat te még ezen leveledben is, számítani nem szégyenléd,— azt hittem, és soha soha inkább megcsalva nem voltam. Bár csak azok, a' kik érzik hogy más egész életét azon fachban töltvén, a' melly nekik idegen marada, ne volnának olly felette készek azt tenni fel más felől hogy annak egészen elment az esze, mert az

nem úgy ítél mint ők. — A' beszédre én adék okot, nem a' Generál, melly ennek az Úrnak tiszteletére van mondva. Tudnillik azt hittem mind jó feje 's tudományai 's tapasztalása 's a' Báróczival való barátság 's a' Klopstock' látása miatt, 's hallván 1793, hogy a' Pataki Szabó Dávid mellett perorált, hogy a' mit a' Generálnak egyy Auftrittja felől hallék, nagyítás volt. De a' Gen. katonásan belé ugra, 's Almási Pál Exct. hozá-fel, a' ki *tudományos fej, és így tud magyarul is* — (negatur consequentia) — 's azt mondja, hogy ő (tudnillik Almási) soha sem olvas magyar könyvet, ha egyy bizonyos esztendőnél ifjabb annus impressionist lát rajta. — Látván megtévedésemet, tisztelettel akarék elhallgatni, de az lehetetlen volt. — Barátom, szomorú dolog, midön azok akarnak leczkézni, a' kik nem tanulnak. — Beregszászinak is ez a' baja, 's övele majd ölbe kapunk, de barátságosan, mert én ötet szeretem és szánom. Ötet, a' jámbort és ártatlant, mások tüzelték reám. Tisztelem benne azt, hogy inkább szerette ügyét mint engemet: de azt nem tisztelhetem hogy, ha írni akart, elébb nem tanult, holott Pesten lévén tanulhatott volna. Ő Zsidóúl, Arabszúl, Szanszkrittül etc. tud, mindent tud, csak magyarul nem tud.— Midön a' Kultsár szobájában egyy Literarius Consessusunk volt, azt kéréde hypochondriai elszenderedéséből felocsódván a'

hangra, hogy ki az a' Pápay? — 's azután, hogy ki az a' Baróti Szabó Dávid 's esküdt hogy serio nem tudja, 's nem tetteti magát kevélyen. — 'S nem jobb volt volna e az Úrnak elébb még a' rossz Irókkal is, annyival inkább az illyekkel megismerkedni, 's úgy írni philologiai Dissertatiót? Szegény ember! elég meztelenségeket hagyta magán. — (Purista! rosszul van e mondva itt a' Blössen?) 's meg sem álmodja ő, melly könnyű ötet a' tévedhetetlenség fiját azoknak tenni nevetségessé, a' kik felől ő azt hiszi, hogy a' nyelvet azért rontják mert digito monstrarier óhajtanak.

A' mint látom mi egymást bolondoknak nézzük. Mind a' két félen bolondok vagyunk e? csak egyikünk e az? vagy egyikünk sem? az nagy kérdés. Te az anyád szüzességén elkövetett erőszakot emlegeted, 's a' nyelv geniusát. Igen is olyan van; de én úgy hiszem, hogy a' nyelv tulajdonságai igen jól hasonlítanak a' Theologusok dogmata fidei essentialiájához; a' vak *mindent* annak néz: a' ki nem vak — — — 'S az az erőszak, az a' szüzesség! Barátom, te tudod, mint Orvos, hogy a' szüz soha sem szül; ha tehát akarjuk hogy szüljön, ne féltsük szüzességét, ne még az erőszaktól is, mert az is sokféle, 's van olyan édesen eső erőszak, a' miért nem futnak Bíróhoz. Maga a' mennyek országa is az erőszakosoké, 's tudod — agit cum homine tanquam cum stipite.

S...től kértem: olvasta e Prof. Úr Dayka és Báróczi előtt Excursiómat? — Ja. — Emlékezik e mit mondtam ott — Ja. — Kérhetném e ítéletét? — szívesen. 'S akkor elkezde: Unsere Sprache ist orientalisch, Sie wollen ihr den Schmuck der Occidentalischen geben. Sehr schön! Aber da der Genius der 2 verschieden ist, so musz das nicht anderst als ganz amalgamizirt, nicht wie bey einer musivischen Arbeit. — Szent Isten az egekben! kiáltám. Kérdeztem tőle, miben keresi a' mi nyelvünk orientalismusát, a' szók hangzásában? a' szók flexiójiban? a' szók öszve forrasztásában? a' phrázisokban? a' hév festésekben 's képekben? — S... rettenetesen elakada, 's öszve zavarta magát. — Uram, mondám, tedd ezt papirosra. — Igérte. Azt mondják hogy mindég így szokott mikor így jár.

Barátom, ti mindég pereltek, de annyinak vévén a' mi Dayka és Báróczi előtt mondva van, mintha az mondva nem volna. Ne pereljetelek elébb, hanem akkor mikor azt figyelmetekre méltóztattatok. Akkor a' leghidegebb vérrel fogadom a' czáfolást és oktatást. — Jól rosszul néz-ki — nem jó — mert *honnán?* — Most még azt is hallám, hogy nem jó ez: *nem állom-ki*, ich kann es nicht ausstehen, mert az germanismus. Elűntam a' haszontalan és sikertelen pert. Némellynél az mulatság. Én más mulatságot is ismerek mint

azt nézni hogy Beregszászi az új kapu előtt hogy csudálkozik. 'S hát mikor osztán kisül, hogy a' kapu nem új, de ő tévede meg benne, mert nem nézte mi az új!

Kéler Sámuel Úr Mozsonyban öszveismerkede velünk. Megtudván végre kik vagyunk, kért, kényszerített, hogy visszajövöben nála szálljunk. Ötevény mellett elrepüle szekere a' miénk mellett, 's én dispensáltatni kérém magamat. Otthon a' feleségem, monda, 's nem dispensált. Ott valék tehát, 's megszerettem ezt a' háznépet. A' Pap Fábri velünk vacsorált. Tudakozódék felöled is.— Kist nem láttam. Onnan Tétre mentem, hogy Pápa és Zircz felé térhessek, de Téten megértém hogy se Pápay nincs otthon, sem Dréta a' Zirczi Apátúr, 's így a' Duna mellett tettem útamát Pestig.

A' Philologiai text elfoglalá a' papiroost. Tanuld-meg, édes barátom, hogy mi jobb dolgokról is szólhatunk. Bár csak ti, a' kik restelletek tanulni 's minket megérteni, hagynátok abba e' pert! bár csak egygy Szentgyörgyi szégyenlene egygy felen állani azokkal a' kik az idveséget a' tágas kapu és széles út útján keresik. Ossziánnak Bevezetésében Ahlwardtnak egygy szava lesz felhozva! De Adieu minden perlés mellett, édes barátom. Csókollak magadat, a' 'Tek. Asszony' kezeit, 's kedves gyermekeidet.

LXX.

Széphalom, Aug. 29d. 1815.

Kedves barátom,

Imhol eggy csomó nyelvrontói firkálás azoknak bosszantásokra a' kik inkább féltik a' nyelv szep-
lőtlen szüzességét, mint etc. — Eggy explt tart
magadnak, a' másikat add Nagy Gábor Úrnak, a'
harmadik és negyedik a' Dienes és Miklós öcséi-
mé; kérlek, találd módját hogy a' kettőt eggyütt
akár Semlyénbe akár Váradra által küldhessd, de
reá parancsolván a' vivővel, hogy meg ne en-
gedje ázni, 's ki ne rágassa. — Te és Nagy Gá-
bor Úr már megkaptátok a' Bácsmegyei Kötetét,
vigyázz tehát hogy a' Dienesnek és Miklósnak me-
nö explból a' Bácsmegyei Kötete ki ne maradjon.

Még én nem láttam a' Mondolatra írt felele-
tet, 's minden felől veszek eránta tudósításokat.
Tudassd mindennel, hogy nekem benne semmi
részem; nem is tudom micsoda, noha Szemere
és Kölcsey, a' kik azt írták, és a' kik nem csak

el nem akarák titkolni neveiket, sőt Szemere neheztel nevének elmaradásáért, beszéllek mi van benne, és némelly mimicus részét előttem fel is olvasták. Az egészet nem láttam. — A' Bohógyi név nem az övék, ők azt felette szégyenlik, és ellene protestálni fog Szemere. Ők a' Mst általadták Trattnernek azon kérelemmel, hogy azt megtekintés és kisimítás végett bízva valakire a' Pestiek között. Trattner ezt eggy valakire bízta, a' kit meg nem nevezek, mert nem tudom, hogy ezt akarja e tudatni; de esküszöm hogy ez nem Helmeczi volt. —

Generalis B. Vay Miklós Úr Aug. 24dikén fél órát múlata nálam. Sietett, hogy még éjszakával Lajos fiját, neve' napján más nap, meglephesse. Nem szükség mondanom, hogy a' Purismus és Neologismus elő nem hozatott. Arról Beregszászival lesz szóm; de elébb vele magával megolvastatom feleletemet. Örvendjenek a' Puriszták hogy olly bajnokok akada. Mi ugyan örvendünk neki. Az én feleletem elnémítani őket nem fogja, mert megmondá az Idvezítő, hogy szegények mindég lesznek veletek; de szükség hogy a' ki nek füle van a' hallásra, hallja melly rész tévelyeg.

Élj szerencsésen, édes kedves barátom. Örvendem hogy felöled és házadról igen örvendetes hírt hallok. Az Isten tartsa-meg a' világnak a' szeretetre legméltóbb, legnemesbb lelkű embert.

LXXI.

Széphalom, Sept. 15d. 1815.

Kedves barátom,

A' Mondolatra adott feleletet végre én is láttam; tegnap estve hírt vettem Ujhelyből, hogy egy pakétom érkezett Pestről, 's azonnal szaladtam 's általvettem. Míg haza értem, végig futottam rajta. — Nem csuda ha Somogyi magát agyon sujtva érzi, és Somogyival együtt az ő czinkosai. Úgy kell nekik. Hadd mondják: merito plectimur. A' tudatlanságnak különben is tulajdona a' kongás, mint az üres hordónak; de az csak ugyan rettenetes, hogy ezek az emberek tanulni nem akarnak, kongani akarnak. —

Én becsületemre mondhatom, hogy a' Mondolatban sem a' gondolat adásával, sem a' segítséssel, sem a' correcturával, egy szóval semmiképen, nincsen részem. Szemere és Kölesei ketten csinálták ezt Péczelen; feljövén hozzám, elolvasták azt a' mi Dugonics' módjában vala ír-

va, és eggy két más darabot; de még akkor a munka első dolgozásban volt és a Praefatio nélkül. Nagyon sajnálom, hogy azt meg nem tekintettem, 's holmit meg nem szelidítettem. De úgy hittem hogy ők azt magok fogják, a későbbi dolgozás alatt. Leginkább sajnálom pedig hogy eggy illy munkában a Te neved fordul elő, melly már maga is közel jár a mocsokhoz, kivált hogy osztán becsületed azzal nem salvátatik, hogy Te nem vagy eggyike a mi elleneinknek. Ha nevedet nekik előhozni tetszett is, mellyre ugyan nagy szükség nem volí, úgy kellett volna felőled szóllaniok, hogy Te mind a Purismus mind a Neologismus emberei előtt tiszteletben állhass. Halljad vallásomat: — Ha én tudtam, annyival inkább ha akartam, hogy ebben a munkában felőled emlékezet legyen, úgy én a te barátságodra teljesen érdemellen vagyok, úgy én a magam gyengeségeimnek feláldoztam a barátságot. — Barátom, én illyet nem tehetek, 's kérlek, hogy bár mint fáj a rajtad tett ütés, azt nekem legkisebb részben se tulajdonítsd. Esküszöm mind arra a mi becsületes embernek szent, hogy azt meg sem álmodtam, és ámbár ezen helyig csaknem megpattantam nevetemben, mert bizony a könyvben sok só is van, tudomány is, — e sorokra érvén, elakadt nevetésem, 's mélyen osztoltam fájdalmadban, 's an-

nyira sajnáltam a' történetet, mintha azt én is okoztam volna.

Barátom, én és társaim, a' Neológok, botolhatunk in praxi, de theoriánk olly való mint a' mathematicai valók. Ti mindég pereltek és — nevettek, a' nélkül hogy okainkra figyelmezni méltóztatnátok. Nagy Gábort is Debreczen szülte 's nevelte, 's ő még sem nevet, ha holmi újítást nem szeret is, nem javalhat is; mert ő nem szünt-meg tanulni, 's kész elfogadni a' valót, ha az elébe lép. Ha ezt Nagy Gábor teheti 's teszi, miért nem teszi 's teheti az a' kinek a' Gráziák olly sok adományokat adtak? Ezt én megfogni soha sem fogom! soha sem! — De minket kettőnket a' Purismus és Neologismus öszvehabóritani soha nem fog.

Egyéberánt én a' Köleseý Mondolatjának szívesen örvendek. Et illic dii sunt. De kár hogy a' munkát nem ő maga végezte-el, és hogy csaknem minden sorban typogr. errort lelhetni. —

Vetted e nyomtatványaimat 's leveleimet? Általadtad e Miklós és Dienes öcsémnek 's Nagy Gábornak? Élj szerencsésen, 's tarts vétkellenek, mert az vagyok, 's szeress.

LXXII.

Széphalom, Oct. 20d. 1815.

Édes barátom,

Épen most érkezik ezelőtt öt nappal írt leveled. Tőled, édes barátom, illyet óhajtottam, illyet reménytettem. Szeressük egymást, 's legyünk igazságosak ne csak egymás eránt hanem önmagunk eránt is; az utolsóért soha sincs okunk pirúlni. Ne vítassunk semmit, kivált midön előre látjuk, hogy azzal boldogúlni nem fogunk; a' vítatás veszedelmes dolog: el-el-kapja az embert. De nincs semmi a' mi felöl barát és barát ne szállhasson; hiszen az még az idegennek is szabad. — A' mit te cselekszel Orvos-társaidal, kik közzé tanácskozás végett hívatattál-meg, bizonyosan én is azt tenném, ha valaki elakadván dolgozásaiban, másokkal eggyütt engemet is magához szállítana; kimondanám a' mit gondolok, szabadon, bátran, azon merészséggel, a' melyet tisztemmé tett volna a' belém vetett bizo-

dalom, 's nem érzénem magamat megbántva, ha más ugyan azt tenné ellenem, a' mit én tennék más ellen. De határ mindenben vagyon, és ha olyanokra terjeszkedném, a' mi környemen túl van, 's más emlékeztetne, hogy a' vonalon ki léptem, nem venném balúl megszóllítását, 's én is megszóllítanám hasonló esetekben. Végelötti leveled, édes barátom, kiforgata nyugodalmamból, midőn te, meg sem álmóván, hogy nekem az által fájhatsz, eggy nekem igen kedvetlen történetre emlékeztettél, 's részt vevél abban a' mi engem bántott. Igazságos vagyok megvallani hogy a' kifakadás az én hibám, nem a' tiéd; de magadra provocálok, hogy második levelemben ezen fájdalomnak már nem vala semmi nyoma; és ha harmadik leveled nem érkezett volna, melly a' sok és sokféle bántások által igen is érzékenyé tett lelkemet elragadá, mind az nem történt volna a' mi történt. Te abban ismét a' Purismus' Térítőjét játszád; olly okokat hordál elő, a' mellyek nem okok, hibákat raktál előmbe a' mellyek épen nem hibák, és ellenségi Démon a' Pontyi' cselédje' szavait sugallá tolladba, mellyekről én nem tudhattam hogy azok másnak szavai. Sajnálom, szívesen sajnálom a' mi történt, 's kérélek hogy kifakadásomért bocsáss-meg. Én azt magamnak megbocsátani nem tudnám, ha azt nem mondhatnám, hogy ez a' kedvetlen történet

nem az én dolgom, hanem valamely Démoné. Feledj mindent, édes barátom, szeress mint eddig, és érezd velem együtt, hogy a' bántság' elfelejtése azok közt a' kik egymást szeretik, az életnek egyik legszebb öröme.

Óvjanak engem attól az égnek minden hatalmasságai hogy én téged a' nyelv és Literatura előhozásától eltiltani akarjalak. Csak arra kérlek, édes barátom, hogy engemet hagyj menni útam. Jó, vagy rossz az; elég hogy az nekem saját útam. Hazudnék ha azt mondanám, hogy a' mit mi Nyelvrontók írunk, nem ér annyit 's ezerszer többet mint a' Debreczen által jutalomra méltónak ítélt Dr. Beregszászi Úré és az a' Predikátzió, a' melyet Superint. Báthory Gábor Úr Dr. Szombati felett monda. Élj szerencsésen, kedves barátom. Szintügy szeretlek tisztellek, mint mindég, 's szintügy foglak, míg élek.

LXXIII.

Széphalom Martz. 2d. 1816.

Kedves barátom,

Imhol megyen 5dik, 6dik, 7dik és 8dik Kötetem számodra, és ugyan ezen Kötetek Nagy Gábor Úrnak is. Méltóztassál, kérlek, kezéhez szolgáltatni. E' napokban kaptam-meg Pestről 's szerencsém hogy Miklós Öcsém megyen Semlyénbe, 's leviheti. A' 9dik, első, 2dik, 3dik és 4dik Köteteket mind Te vetted, mind Nagy Gábor Úr, 's így nálatok megvan mind a' kilencz Kötet.

Én mind ez ideig nem láttam az *Ó és Új magyart*. Teljes címje, mellyet csak most látok Trattnernek egyik Catalogusában, mutatja, mit várhatok benne. — Fiat justitia, pereat mundus. Ha neki van igaza, győzzön ő. A' precarius uralkodás úgy sem tartós. De még mind eddig az Orthologusok felén olyanok szállaltak-meg, a kik nem ismerkedtek-meg azzal a' mit magyarul is olvashattak volna. — Nem tudom, láttad e az

Universitásbeli Magyar nyelv Prof. Czinke Úrnak Tóth Lászlóhoz írt Epistoláját. Én igen szeretem mikor az ellenfelen olly férjfiak szállalnak-meg; kivált mikor osztán nekik Tóth Lászlók felelnek.

Élj szerencsésen, kedves barátom. E' tavaszal meglátlak. Feleségem tisztel. A' Tek. Assz. kezét 's gyermekeidet, kik két esztendő olta is nagyot nőhettek, csókolom.

tisztelő barátod
Kazinczy Ferencz.

LXXIV.

Széphalom Martz. 10d. 1816.

Kedves barátom,

Miklós öcsém eddig kezedbe juttatá nyomtatványaimat. Az azokkal ment levelet, ha számlálásomban meg nem tévedek, én talán épen azon pillanatban írtam, a' mellyben te írtad az általam most vettet, 's ebben a' képzeletben valami fekszik, melly szívemnek igen kedves. — Szomorú hírek, de csak hogy a' te küszöböd mellett elméne az öldöklő angyal. Gyermekeink' halálok egészen másként illet-meg bennünket mint rokoninké; ez egyben őket szabad kevésbbé szeretnünk mint magunkat. Egyéberánt Consil. Súlyom Urat, kit 1785 körül szerencsés valék látni, annál inkább sajnálom magam is, mivel azon csapás után, mellyet két esztendő előtt szenvedte, a' Gondviselés több új csapásaival megkímélhetete volna.

Közlött német verseid elakasztották számban

a' szót. Én annak Iróját szívesen tisztetem, mert tudom hogy benne igen sok erő lakik. De a' szent Jehováért, minek nyúl az ember az olyanhoz, a' mihez nem tud? Azt tenni a' mit ez a' nagy tudományú ember, ki eggyzersmind igen jó ember is, nincs vakmerőség nélkül. Más dolog valamely nyelvnek regulájit igen jól tudni, más ismét azon az idegen nyelven verset is írni. Még az sem sül-el mindég óhajtásunk szerént midön azt a' magunkén írunk.

A' mit itt a' német versekről mondék, azt mondhatnám az Ó és Új (nem Újj — mert *szépp e, kékk e, csúff e*?) Magyar felől is, mellyet a' leggyöt-rőbb várakozás után Martziusnak 7dikén végre szerencsém vala venni. Ez a' tanult férjfi igen sokat tanult-meg Ciceróból és Horátzból; bár ezt is megtanulta volna: *quid ferre recusent etc.* De hiszen a' nyelv és Liter. dolgában minden competens bírónak gondolja magát, 's mikor osztán munkához fog, akkor kénytelen látni, hogy akarni nem elég. Ez az általam nem csak nem ismért, de nem is gyanítható Tudós igazságtalan ítéletei által magán nagy meztelenségeket láttat, és ezek által felekezetének 's ügyének nagyon árt. Mert, mondd-meg magad, kedves barátom, mit mondjak én, mit mondjon az én Helmeczim, a' ki csupa láng, Ceggy szép, hat lábnyi magasságú fiatal ember, kiben minden darabossága mellett sok

erő, sok érdem van) midőn lap 19. azt látjuk, hogy ez bennünket a' *Vignette*, *Originál*, *Camée*, *Sváda*, *Zeüs*, *Aesthesis* miatt leczkéz? Mi lesz mibelölünk ha már a' *Vignette* és a' *Camée* is az Index vocabulorum prohibitórumba rekesztetik? 's mint tészük-ki ezt magyarul, 's így az *Originált* is? A' *Zeüs* és *Aesthesis* ugyan talán csak a' végében álló α miatt jutott ide, de ha Helmeczi és én elnézzük vád nélkül, ha valaki azt, a' Czinke szava szerént, magyarosan mondja (lásd Czinkének levelét Tóth Lászlóhoz és viszont) nem nézheti e el az Ó és Új M. nekünk, ha azt nem magyarosan mondjuk? De nem; ezt az Urat az szédítette itt a' leczkézésre, hogy nem kell *Zeüs*, mert ott a' *Jupiter*, lám Rómában is... De nem nyereség e az, ha két forma is van? eggy e a' Versírónak akár *Zeuszt* kapja, akár *Jupitert*?

Művész nem kell, azzal mi csak meg akarjuk különböztetni magunkat a' pórseregtől.— Ezt ugyan mosolygás nélkül mi nem hallhatjuk. Bár az Ó és Új Magy. Írójában is volna eggy kis dózisa az ilyen viszketegnek; nem írt volna illy igaz de fertelmes magyarsággal, melly szint olly rossz magyarság, noha nem vétkes (némelly kis eseteket kivéven) mint a' méltán megczáfolt magyar-németség! — Míves francziaúl *fevre*, mint arany mives *orfevre*. Mívész francziáúl *artiste*. 'S a' ket-

tő közt nagyobb a' külömbség mint a' Debr. Pap és falusi Levita közt, noha mind a' kettő Isten' szolgája.— *Jóslat* és *Jósló*, vagy *Jósoló* nem kell, mert ott a' jó jel, és *Jellátó* vagy *magyarázó*.— *Gyönyör* sem kell, mert ott a' gyönyörűségesség, mint Beregszásznak nem jó a' *hivtelenség* mert ott a' *hűSÉGtelenSÉG*.— *Szorgalom* nem jó, a' *szorgalmatosság* jó. Elhiszem, ha az ember mindég gubás auditorium előtt papolna; de néha ódát is kell írunk. *Diadal* nem jó mert ott a' *diadalom* — ezt is *tudományul fogja* venni a' Poeta. (zur Wissenschaft) — Az általam csinált *fennség* sem jó, nyilván mert a' *ség* adverbhez nem ragasztatik, hanem csak adjectívhez és néha substantívhoz. Csak hogy a' *Felség* jó, ha a' *fel* adverb is.— A' már bevett idegen szók helyett nem kell új szókkal *alkalmatlankodni* (így írja valahol, de a' helyet nem lelem). Kár hogy a' Debr. Gram. írásakor nem tanácslá ezt; hadd maradott volna-meg a' *Supinum*, 's ne lett volna *Hanyatló*. Mik is nem jutnak még a' mi Leczkézöink' agyaikba! — Én nagyon örvendek az Ó és Új Magyarinak, 's óhajtom hogy sok ilyen írások íratassanak. Mi nyelvrontók bizony ejtünk hibákat, az én 9 Kötetem tele van marginális correctúrákkal. De mi csakugyan jobban és szebben írunk, 's mi a' jó intésnek nem szegezzük így ellene magunkat. Hát az a' tanács az *tj* eránt az mutat még Logicát, az!

Én Aprilben meglátlak, 's viszem legidősbb leányomat. Élj szerencsésen, kedves barátom, ajánlom magamat igen becses barátságodba. Feleségem tisztel. Gyermekeidet ölelem, a' Tek. Aszszony kezeit szíves tisztelettel csókolom

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

LXXV.

Széphalom, Oct. 31d. 1816.

Kedves édes barátom!

Jún. 11dikén indultam útnak Erdély felé, 's Sept. 10dikén értem haza, 's így útam fél nap hiján három teljes holnapokba került. Ez a' 3 holnap életemnek legszebb szakai közzé tartozik. Az Erdélyi nép hospitális, nyájas, jó nép, 's hospitalitása nem abból áll, hogy az embernek enni adnak. Gróf Bethlen Imre 3 nap látott házánál, 's Fő Curátora lévén az Enyedi Collégiumnak, azon felül hogy Küküllő Vgyei Fő Ispán és Sz. István keresztese, megértvén hogy az Enyedi Coll. Bibliothecáját akarom látni, előre levelet küldé a' Professoroknak, hogy várjanak elkészülve, maga bekísért oda, 's 24 óráig ott tractált. Hol Magy. Országban az a' Fő Ispán és Fő Curator a' ki ennyit tegyen egy Erdélyivel, akárki legyen az?

A' Gróf Teleki Sám., a' Bruckenthal és az Erdélyi Püspök Batthyáni Bthecájikat, a' Brucken-

thal Galleriáját, 's a' Vásárhelyi, Kolosvári 's Enyedi Collégium Bthecájikat végig néztem, jegyzéseket csináltam, 's utazásomat most dolgozom, 's kiadom. Erdélyt Magyar Ország nem isméri; innen fogja.

A' Nyelvre nézve is sok jegyzéseket tettem. Egy Erdélyi Idioticont tölem fog venni Literatúránk. Döbrenteivel egy holnapig együtt utaztam. Olvastam némelly Iróinknak leveleiket 's Criticájikat, 's nevettem rajtok epe nélkül. Csudálkoztam a' többek közt Prof. Sárvári Urnak azon levelén, mellyben péld. ok. ezen Epigrammámon akad-fel:

Üss, csak szóllani hagyj mond — —

Honja ellen nem *költ*.

Költ ugymond Sárvári Úr, nem jó. Így a' Magyar nem szóll. *Fel* kellene hozzá. — 'S így egy Tudós szóll, a' ki tudhatná, hogy nem rossz ez: Discite justitiam moniti, et non temnere Divos — és quem vocet (az az invocet) divum populus ruentis imperi rebus? Ohajtanám hogy Prof. Sárvári Úr olvashatná egy Gedő József nevezetű Unitárius Földes Úr levelét Döbrenteinél, a' ki nem csak azt tudja mi jó, hanem azt is, mi lehet jó. Barátom, kifáradtam már hallani ezt a' a' sok Criticastert.

Helmeczi egy igen derék Értekezést teve a' Berzsenyi Versei' újabb Kiadásában a' Nyelv-

beli ujítások felől. Tudom hogy az elnémítani sokakat nem fog: de azt is tudom, hogy sokakat elnémíthatna. 'S örömöm van látni hogy Superint. Kis egészen az én részemen van.

Ki írja a' Tudom. Gyűjteményt, vagy inkább ki a' Redactora, nem tudom. Úgy hiszem egy kis Areopagus áll a' öszve Pesten, mellynek Prof. Fejér és Kulcsár bizonyosan tagja lett. Trattner engem is megszóllíta, 's küldöttem is valamit. De én annyira el vagyok foglalva, hogy most semmi nevezetést nem adhatok.

Hogy fiadat az Isten megtartotta, annak nagyon örvendek. Már rettegetem hogy ez is elholt, mert a' levél kezdete rettenetes képet terjeszt előmbe. Éljetek mindnyájan igen szerencsésen és sok ideig. Jobb lelkeket az Isten nem teremthete mint titeket.

K.

Eggy Unitárius Tudós 1790 vagy 91. vala Spaldingnál Berlinben. Cujus Confessionis Protestantans es, amice? kérdé Spalding. — Remegve mondá a' Kalvin emberének, hogy ő Unitarius. — Ez kiterjeszté karjait, 's neki ment: Salve mi popularis. Nos idem credimus, quod vos.

Tordán az Unit. Templomban egy Luth. templomra szedtek Collectát. A' pap székében ültem, mert egy deák tartá a' szent tanítást. Ez kérdésemre azt felelte, hogy Erdélyben csak úgy szabad a' Collecta, ha a' Gubernium arra hatalmat ad. Ha ez meg van, akkor még az utolsó Schismatica Ecclesiára még a' Pápista templomban is szedetik az.

LXXVI.

Széphalom, Apr. 19d. 1817.

Szeretett tisztelt barátom,

A' halál a' legnemesbb lelkű embert fogta volna elkapni ha nyavalyádból fel nem épültél volna, és azt, a' kit az én szívem soha nem feledhet. Midőn elgondolom, melly csapásokon ment keresztül a' te házad is, kedves barátom, 's tiszteletre méltó hitvesed, magad, gyermekeid, hány-szor forgottatok a' halál' örvényében, 's az hány gyermekeidet nyelte-el 12 esztendő alatt, elkeseredem, 's felejttem a' Theodicaei leczkéket, mellyeket szívem nem akar soha magától elereszteni, ha ollykor fejem vele miattok harczol is, 's úgy festi mint hízelkedő álmokat. Tekintsd megmaradásodat 's a' nekem is kedves leányodét, ezen én most említett szép álmaim szerént, azon könyörgések' meghallgattatásának, a' mellyeket Debreczen és környéke érettetek akkor midőn betegségtek tudva lett, bizonyosan tettenek. Az

az Isten, a' ki megtarta, tartson-meg továbbá is, még pedig azon szép színben, azon hízó egészségben, a' mellyben tavaly láttalak. Ezt bennem barátság, tisztelet, hála óhajtják.

Te a' Dr. Gyarmati könyveit hozzám még Januáriusban indítád bizonyos Tokaji lakos által. Tokaj hozzám négy mértföld, 's én azokat kétszeri oda küldésem után, Aprilnek 2dikán kaptam. Illyen gondatlanságokat követnek-el néha a' Commissionairok. De elég hogy tudhatod hogy vettem. Addig akarám halasztani a' tudósítást, míg arról is tudósíthatlak, ha gyermekem, melyet minden órán várok, fiú é vagy leány. — Azt később fogod megérteni, most fogadd szíves, igen szíves köszönetemet újabb jótétedért. — Míddön Erdélyben valék, Dr. Gyarmathi Úr közlével a' megholt Excellentiás Gróf Bethlen Gergely könyveinek Catalogusát, jelentvén hogy azok licitatio által fognak eladatni, 's talán kedvem jő, venni valamit. Kértem, hogy Rollinnak Római történeteit XVI Kötetben, Gróf Teleki Józsefnek 1760. Amsterdamban nyomtatott kis munkáját (*Sur la foiblesse des esprits forts*) és még 8 kötetet vegyen-meg akár mibe fognak kerülni, 's a' 8 Kötet elmarada, de ezt a' 17 Kötet Gróf Bethlen Gergely (az ifjabb) nekem ingyen küldé. Ezt meg sem álmodám; de igen szívesen elfogadtam, 's megköszöntem, megírván neki, hogy

azért hogy Excellentziás homonymos bátyja után succedált, ne vesztessen. Legalább egy kis pótolékot kaptam azért, hogy Erdélynek istentelen útjai miatt, miolta haza jöttem, két lovaimat kel- le megnyúzatnom. Rollin nekem Kufsteinban igen kedves olvasásom vala, 's annak kell lenni fiaim- nak 's lányaimnak is.

Az a' lánykám a' kit látál, azolta veri a' fortepiánót. Eggy 40 esztendő Saxoniai születésű embert kaptam, a' ki még jobb, morálisabb ember mint a' melly excellens Musicus, 's ez vi- vé xber 23dika olta annyira, hogy e' napokban a' gyermek már önn magától tanult-meg egy e- léggé nehéz Pleyeli darabot (einstudiert). — A' Sógorasszonyom Kázmérban *a prima vista* ját- szik; 's midőn most Husvétkor a' gyermeket hal- lá, azt a' vallást tette, hogy ő esztendő alatt nem ment ennyire. Ez által nem a' gyermeket dicsé- rem, hanem a' Mestert. Geographiában és Histo- riában én adok leczkét. Be tesszük az Atlaszt, 's a' gyermeknek (mint az idegeneknek) úgy kell mondani mi hol fekszik, 's ha Livornot kijegy- zem egy ponttal, elmondják hol kell lenni Spa- nyol országnak, 's végig osztán az egész Európa.

Nem kétlem, eddig olvasád a' Tud. Gyűjt. 3 Kötetet; azt is képzelem mit mondasz reá. Omnium rerum initia tenuia; ennek nagyon az. De csak hogy az én Kölcseimtől is vesznek-fel

holmit. A' Redactorok egyy (nem szent) Háromság: a' Páristák közzül Y. az az Prof. Fejér György, a' Luther fiai közzül S..., (ki ugyan megrecen-seálá ám Lutheranusosan, vel in, vel sub, vel — nuspiam, a' Kisfaludy igen igen rossz Hunyadi Jánosát), a' Kálvinéi közzül Pethe, ki, Czinke Ferencz Universitásbeli Magy. Nyelv és Liter. tanító Prof. Urral egyyütt (vide Tomulum 2. pag. 122.) a' tiszta Magyarságot nem Széphalmon tanulá. Czinke Urnak gáncsa magasztalás, 's érette elég nekem hogy a' Rudinai Apát és Veszprémi Kánonok Horváth János, ki bizonyosan jobban tudja mit teszen írni szépen mint Prof. Czinke Úr, neologizál, sőt igen szépen a' nyelvet. — Kölseinek Recenziója a' Kis versei felől, egyy nagy erejű meglett férjfi munkája, nem az olly fiatal Iróé, a' ki még csak próbálgatja magát. Csak abban hibázott, hogy Kisnek érdemeit nem magyarázta. A' Csokonai munkáinak Recenziója még szebb. Megírtam Kisnek, hogy midön az ő munkái Recenzióját olvastam, örvendettem neki is, Literaturánknak is, melly illy kezdet után bizonyosan haladni fog. Arra van nagy szükségünk hogy a' Publicum ízlése képzettessék, 's azt Kölseire derekasan fogja Recenziójival. Pest, a' mint hal-lom, 's Y, ki nagyon haragudott a' Himfy Recenziója miatt, reám, nagyon örülnek a' Kölseire Recenziójának; pedig a' Kis versei Recenziója és

a' Himfyjé úgy hasonlítanak egymáshoz mint a' mony monyhoz, és így a' mi eggynek nem vétek, a' másoknak sem az. 'S így bosszúlja meg magát a' *vétek*. Pedig a' köz haszon helyett eggyikünknek vagy másikunknak vagy magasztalását vagy gáncsolását érdem nélkül hirdetni, világos vétek.

Te, édes barátom, engem nagyon le fognál kötelezni, ha megírni méltóztatnál, kinek hívják vezeték és kereszt nevével a' Szentesi Predikátort, 's öreg ember e vagy ifjú? Debreczenben azt fogják tudhatni, minthogy a' hely a' Debreczeni Superintendencia kebelében fekszik, legalább *Sipos Úr* (úgy mondják, ennek hívják) Debreczenben tanúlt.

Élj szerencsésen, édes barátom. Tiszteld nevemben 's a' leányoméban sőt mindnyájunkéban a' Tek. Asszonyt, csókold gyermekeidet. Ajánlom magamat becses barátságodba.

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

LXXVII.

Széphalom Martz. 29d. 1818.

Kedves édes barátom,

Nem képzelheted Te, melly nagy örömeket ada nekem ez a' Te most vett leveled, 's mint kínozott az a' gondolat, hogy régi hallgatásod talán elhidegülésedből eredhete. Hányszor akartam már hozzád írni! 'S még ez éjjel is azt tettem-fel magamban, hogy végre tollhoz nyúlok, 's felriasztalak téged is némaságodból. Én ősz olta mindég készülök Biharba 's Debreczenen keresztül, 's ott, mint eddig mindég, Te voltál volna az első a' kihez betekintetem volna. De rheumatismusom, melly elgyengült — a' gutaütés által elgyengített fejemet gyötri, meg nem engedi, hogy télben kijárjak, útnak induljak; Octob. olta Ujhelyben sem voltam, 's hetekig nem ki az udvaromra.— Azonban egyéb gyengélkedések nem bántanak, 's Novemb. 1. napja olta Febr. 1jéig 1201 lapot írtam negyed részben nyomtatás alá, ide nem számlálván a' mit elvettem, 's a' leveleket.

A' feleségem szerencsétlen bukásának nagy következései voltak és vannak 's talán maradnak is, de az ő vas természete mindent meggyőz. Levélben nem lehet mindent írni, 's ez cselekszi csak, hogy elhallgatom. A' többek közt azt még is el lehet mondanom, hogy mostani viselősségében a' bal ágyékában (ha tudnillik az anatomia annak nevezi azt a' helyet a' hol a' has és czomb egyesül) gyakran olly *égető* fájdalmat [érez, (mint ha tüzes vassal sütnék.—A' kis Phigie (vagy a' Gróf Desöffy mindent magyarosan írni tanító törvénye szerint *Fizsi*) sok ideig gyengélkedett, már erősödik, de nem olly jól mint ezen időben egyéb gyermekeim voltak, kik közt a' ki Antonint látja, azt hihetné, hogy eggy Debreczeni Hentes gyermeke.—Én gyermekeimben élek, homo proletarius: de elrettenek arra a' gondolatra, hogy mi lett volna abból, ha ifjonta házasodtam volna meg. Az Ábrahámnak adott áldás nekem juta; bár az Ígérő ezeknek kenyeret teremtsen kövekből.

A' játékos tanítást én is gyűlölöm: de lehet holmit játékokosságok nélkül is könnyen tanítani és megszerettetni. Én magam tanítom holmire legidősbb lyányomat, 's könyv' segedelme nélkül, 's bár próbáld, tudakozzd, miként menne az Azóvi tengerből Pétersburgba mindég vizen, 's elmondja a' tengereket, elmondván, melly tengerben mi e-

sik jobbra, mi balra; 's mint viszen az út Bécsből Párizsba, Londonba etc. A' speciális dolgokkal nem terhelem, elég ha e' móddal hazáját ismeri. Tavaly Januáriusban kezdé tanulni a' Klavíert, 's már Mozárti Ouvertüröket ver és énekel, 's ki van kiáltva az egész tájékon, melly muzsikai talentumot kapott. Van egygy Bravour Ária (Maria Stuart) azt veri 's énekli eggyszerre, 's a' feleségem ángya elfakada sírva midön ezt, és a' Troubadourt, hallá, mert ő maga Musicalis lévén, tudja, hogy ez 3 esztendei tanulás után is elég volna. Mestere egygy Szaxoniai születésű ember, ki ezidén Januárban elvette azt a' leányt, a' ki velem Erdélybe járt, és így bizonyos vagyok hogy nálam marad, mert házas embert senki sem tart örömet, 's Városba költözni neki bajos volna. Van egygy tiszteletre méltó Hofmeisterem is, ki 28 esztendeig volt Luth. Predik. Thurócz Vármegyének első Oppidumában, azután B. Révainál Bibliothecar és Secretarius. Ez jó és tiszta fej, pedánt, és a' legtisztább lelkű halandó.—

'S nekem Készthely fát ültete! — Épen ez órában köszöném-meg Gr. Festeticsnek, 's kimondám világosan, hogy ezt *nem vártam*. Tavaly négy *jelen volt* Író koronáztatott-meg; 's ha akkor mások is jelen voltak volna, azok is ültettek volna fát magoknak: én a' *meg nem jelentek közt* első kapám e' megtiszteltetést. Miért

én? kit Túladuna nem szeret. Onnan meg akarák kérni Abaujt, hogy nekem interdicálja az írást, 's Kisfaludi minden magyart provocála eggy le nem nyomtatott, de ezer copiákban elterjesztett levelében, hogy ellenem keljenek-fel mint a' *Crimen laesae nationis reusa* ellen. Beregszászi és Sípos ellen sok holnapokig hevere a' Tudom. Gyűjtemény Redactiójánál Recenzióm, 's csak akkor vétetett-fel midőn Decemberben a' Redactio és Trattner meghasonlának, 's Interregnum volt. Az Orthologusoknak eggy kevéské elakada szájokban a' szó, 's B. többet nem emlegeti az *audaculusokat*, Sípos pedig már a' Febr. Kötetben nem mosolyog rajtunk kevélyen. A' Martziusi Kötetben P. Sz. A. ezt teszi *Primóczy Szent Miklósi Aloyz.*— Az ő beküldött Írását megbélyegezék a' sok Interrog. és Exclam. Nótákkal. De tehát a' *szer* nem *modus e?* *Szertelen* és *szer felett való* és *szép szerrel* nem ezt teszi e *quod modum non habet, res supra modum, et bono modo?* — De ítéljenek ők a' mit akarnak, nekem elég hogy a' mi Kicsünk, és hányan mások, felemen vagynak.

Ugyan, édes barátom, melly nagy tudományú Predikátor az ti köztetek, a' ki A. bélyeg alatt olly vakon recenseálá a' Magyar nyelven írt Káték legjobb-bikát? Kálvinista e az? sőt Keresztyén e? Ő borzad. Én is borzadok tőle. Majd olvasni fogja a' maga Recenziója Recenzióját. Már Bécsben van ez a' munkám.

Olvasod e te a' Tudom. Gyüjt. Darabjait? Én annak a' Journálunknak nagyon örvendek, noha tudom, látom, mi a' baja.—Minap eggy hívatlan Polycarpus ugyan megcorrigálá Buczihoz írt E-pistolámat. De csak hogy Kultsárt is megkefélé, kinek elég felelet, úgy hiszem, a' mit Döbrentei tőlem a' IX. kötetben felveve. — De hagyjuk ezeket, édes barátom! élj szerencsésen, a' Tek. Asszonnyal 's kedves gyermekeiddel, kiket tisztelünk csókolunk.

örök híved

Kazinczy Ferencz.

A' 82 esztendő's Generális és Szabolcsi Fő Ispánt a' maga neve napján megütötte a' guta. Eddig talán megholt. Jobb részét egészen elszibasztotta.

LXXVIII.

Széphalom, Nov. 4d. 1819.

Tisztelt kedves barátom,

Barátságos emlékeztetésed csalhatatlan bizony-
sága annak hogy Te engem szeretsz, az pedig az
én életem egyik legbecsesbb öröme. Engedj-
meg hallgatásomnak. Közelgetvén végem felé oly-
lyanná lettem mint a' kiket megszállott a' pénz
gyűjtésének dühe: alig marad időm barátimnak
írni. Épen ez órában végzém-el eggy 48 lapnyi
Értekezésemet a' Tud. Gyűjt. számára, mellyen
sok holnapok olta dolgozom, 's legelső dolgom
az, hogy Noked válaszoljak. A' mi Kisünk levele
két holnap olta várja azt.

Barátom, Pesten una salvificát predikálnak a'
Nyelv' dolgában, 's ámbár a' dolog előttem tit-
koltatik, és hogy ne motszanhassak, Nabugodo-
nozorra csinála Füredi Vida (Verseghy Ferencz),
látom még is, hova akar kiütni a' dolog. Most
tehát illő volt kimagyaráznom magamat, 's úgy

kimagyaráznom, hogy ezután szólanom szükség ne legyen. Verseghy 's társai nem álmodták-meg, hogy valaki az ő rettenetes vádjaira olly maga elszánásával felelhessen. Azonban itt is megtörténhetik hogy az igaz embert megbuktatja a' sokaság és hatalom. Eggy barátod, a' kinek nevét kitalálhatod, javalja szándékomat, 's az nekem nagy ok arra, hogy bátran szóljak.

Szüretem igen rossz volt. Eggy olly szőlőm melly ada már az atyámnak (nem nekem) 80 hordó bort, most harmadfél hordót adott; eggy másik 9 hordót, eggy harmadik felet. Aratásom ily-lyen forma. Szüleimet 3szor verte-el a' jég, tavaly eggyyszer, 's ez a' szerencsétlenség oka.

Sept. 23d. éjjeli 3 órakor a' legirtóztatóbb szélben mellyet még télben is képzelhetsz, tűz támadta a' 40 házból álló falucsukában, 's végig ment mind azon a' mi Meridianus lineájában útjában volt. Eggy óra alatt vége volt mindennek. Fejem felett 8 helyen ége a' zsindey, de házam, csüröm, istálóim megmaradtak. Két oeconom épületem van oda, 's 2000 ftal vagyok szegényebb. Midön familiám leveleit 2 kufferben kivittem, térdre buktam, 's mind a' két térdem nagy sebet kapott. De következése régen nincs.

Gróf Dezsőffynek hozzám írt pajkos de gyönyörű versét olvastad az újságban. 24 órával azután hogy az hozzám megérkezett, maga a' Gróf

is belépe, 's az volt első kérdésem, ha ő küldötte e fel? Sem ő, sem én. A' Gróf Pesten volt, 's közlötte némellyekkel, 's Generális B. Vay Praefectusa Szabó Úr azt írja, hogy a' verset sokan könyv nélkül tudják, még az öregek közt is, 's Dr. Cseresznyés megkapta, 's felvitte Bécsbe. Verseghy és az ő emberei azt fogják hinni, hogy magam kürtölék magamnak, mint az ő ítéletek szerint, másszor. De én az álorcztát semmiben nem szeretem.

Mi mindnyájan élünk, 's valaha már nem szaporodunk, mint mind eddig. Képzelheted édes barátom, mint fogódik-el szívem, midőn gyermekeimet látom magam körül, kik közül Bálint még nincs 18 holnapos, 's az forog előttem hogy Octób. 27-dikén beléptem a' 61-dik esztendőbe. De az Ábrahám Istene ezekről sem feletkezék-el, 's még eléggé ifjúnak érzem magamat.

Mondjad Lizi Kisasszonynak, hogy Stamm-buchja papirosait eltettem valahova, 's még rá nem akadtam: de bizonyosan el nem vesznek, 's örvendve fogom beírva vissza küldeni. Szeretném tudni, Kármán mint végezte-el a' képeket, és hogy az ott létemben még vakon álló szemek a' Susi Kisasszonyéban csillámlanak e. Az Igaz szavai felett sokat mosolygok magamban.

Kérlek, édes barátom, méltóztassál az ide zárt szelet papirost Fáy János rokonomnak ál-

taladni, ha a' Kisasszonyok ismét elmennek nézni gyönyörű képeit.

A' Tek. Asszonyt tiszteld mind az én mind a' feleségem nevével 's engedd megölelni magadat teljes szíveimből, teljes lelkemből, és minden erőmből.

örök híved

Kazinczy Ferencz.

LXXIX.

Kedves édes barátom!

Éy János rokonom panaszkodik hogy két levelemet nem vette, 's ezt az utolsót sem vette volna, ha általad nem küldöttem volna neki. Engedd hogy alkalmatlankodhassam ennek általadásával is. Úgy hiszem azok után a' miket ír, hogy még a' Receptisse sem elég bátorságos mód arra, hogy neki írjak. Add által tiszteletemet a' két Kisasszonynak, 's jelentsd, hogy a' papiros szeleteket még sem találtam-meg, de azok elébb utóbb kezeimhez jutnak. Olvastad e a' Tud. Gyűjt. Novemberi darabjában Értekezésemet Verseghy Ferencz ellen, a' ki Aglájájának Recenziója miatt, 's azért, hogy 13 esztendő előtt Révaival fogék részt ellene, Füredi Vida név alatt támada-meg. De a' Füredi Vida név alatt megjelent Értekezést ámbár Verseghy írta-le a' Tud. Gyűjt. számára *tulajdon kezeivel* és úgy mint az *ő munkáját*: nem egészen az *ő munkájának* kell venni; másokkal dolgozta azt. Ha a' Magy. Minerva 1 Kö-

tetét megtekinted, látni fogod, mit jelentenek azok a' sok Citátumok. Még nem mondtam-el mind a' mit kelle; mert a' Tud. Gyűjt. Kiadói úgy kívánják, hogy a' beküldendő Munka 2 ívnél többet ne tegyen, 's nem sokára Verseghy a' maga Grammaticai Systemájának *Würdigungját* fogja tölem venni ugyan-ott. Mottóm ez lesz: Sed civitas, adepta libertate (*merés*) incredibile est quantum brevi creverit; tanta cupido gloriae incesserat. *Sallust.* Ismerni kell azt a' hadat, melly azt akarja, 's azon dolgozik, hogy a' köz hatalom (auctoritas publica) parancsolja-meg, mi legyen jó vagy nem jó a' Nyelvben, 's tudni, mit akarnak megállapítani. Én megvívok velek örömet, mindenben arra lévén elszánva, hogy az ügy nyerjen, ha én vesztek is. Oktalanság arra calculálni, hogy győzzünk bár igazságtalanúl. A' tudomány országában nincs elnyomás, 's ha Galiléit bezárják 's vele Ecclesiát követtetnek is, 's megégetik Huszt, az igazság elébb utóbb triumphál. Egy barátod, a' ki nekem is barátom, egészen azon a' felen van, a' mellyet én védelmezek, 's örömmel nevezhetem itt Horvát Istvánt is, kinek 4 esztendő olta nem vevém levelét, és a' ki, a' mint a' Tud. Gyűjt. Novemb. Kötetének 97. lapján láthatod, felemen van. — A' Superintendens Szilágyi Élete esztendő olta hever Pesten, de Januariusban vagy Febrban meg fog jelenni. —

Adjon az Isten Neked és a' Tieidnek szerencsés új esztendőt. —

Ime a' Processus meg van nyerve 's executiótól függ. Ez vígasztalás annak, a' kinek 6 gyermeke van, és a' kinek felesége — — által mindenből kirekesztetett, úgy hogy vele perlekednem kell.

23. Xbr. 1819.

LXXX.

Széphalom, Oct. 27d. 1820.

Tisztelt kedves barátom,

Ma lépek életem 62dik esztendejébe, 's ezelőtt épen eggy héttel, az az Octób. 20dikán, fiam születése, kit 22dikben a' Felső-Regmeczi Predikátor, (mert Prof. Vályi Nagy Ferencz, ki mind a' három idősebb fiamat keresztelé, nem él) Lajos Péter Ferencz névre keresztelé-meg. E' szerint én, édes barátom, négy fiúnak és három leánynak vagyok atyja, kik mind ép és egészséges, 's elég kedves alakú 's arczú gyermekek, utolsó leányomat kivévén, ki, talán feleségemnek szerencsétlen elesése miatt a' szülés órájában, bal szemére nem ritkán szenved, 's az 1818 született Bálint fiamat, kinek baja előttünk érthetetlen. A' gyermek ótvaras volt, és attól még mostanig sem tisztult-ki egészen. Jobb füle néha csorog, mellye hörög. Ez idén sárgaság volt rajta, mint sok más gyermekeken, 's kezei

lábai megdagadtak. Az már elmúlt, 's ismét e-gésséges, de színe barnább mint ennekelőtte. A' giliszták is bántják. A' gyermek különben szép alakú, kedves, 's nekem bajai miatt is kedves. A' ki hozzám belép, többire engem fekve dolgozva lel, 's ágyamban mellettem játszva a' két gyermeket.

Két fiaimat szüret után Patakra adom; nem kapok a' házhoz alkalmas tanítót. Fiaim hátrább állanak a' tanulásban koraiknál, de a' melly akarva történt. Nem szeretem a' praecox gyümölcsöt. Emil 10-esztendős, 's még folytában nem olvas. Antonín 7, 's most syllabizál. De a' gyermekek elevenek, elmések. A' nagyobbik nagy lakatos, nagy szíjgyártó, és sok ügyességet, elevenséget mutat. Németül és tótul nem rosszul beszélnek.

Két nagyobb lányaim mind kedvességet kaptak arczban, mind elég culturát. A' kisebbiket a' feleségem gyermektelen Asszony-testvére a' Banátusba vitte-le ezidén; lehetetlen volt tőle megtagadnom, mert kívánta 's ezt kívánta. A' másika 10 holnap olta Kassán van Klavírmesteremnél ki másfél esztendőt házamnál tölte 's innen házasodott. A' gyermeknek sok muzsikai talentoma van, 's Mestere sokra vitte. Vétek volt volna elakasztani, 's Kassán, Eperjesen, Szepesben, Pesten haszontalan' kerestem Mestert;

azok nem örömet jönek falura. Ennek a' gyermekemnek indulatjai azok a' mit leginkább kell becsülni. Közönségesen szerettetik miattok, és a' mi nagy jele az igaz érdemnek, a' Jóktól hevesen. Kassán van egygy Fried nevű Senator, 's annak egygy igen derék leánya. Ehhez adreszáltam leginkább, megmondván, hogy nekem kedvesebb lesz azt látnom hogy ettől szerettetik, mint némelly haszontalan Mágnásnétól. 'S a' teljes korú leány és az én gyermek leányom szoros barátnék.

Ez idén bőv és jó szüretet vártam. September és Octóber, kivált pedig az e' héten esett nagy eső, öszverontotta reményeimet. A' fűrtök a' földön feküsznek, elrothadva. Vannak olly hegyeink, a' hol szüretelni sem fognak.

Mit ítélisz, édes barátom, a' Superint. Szi-lági Biographiája felől a' Tud. Gyűjteményben? Sok ideig tartóztatá-fel a' Redactio, épen másfél esztendeig. Végre felvette; de mingyárt utána küldvén a' Kánonok Molnárét als Gegenstück. Én mind a' kettőt ismertem. Az Iskolák mellé rendeltetvén 1786. Augustusban, 1787 Januariusban

felmentem Szepesbe, 's Molnárnál ebédelttem. Lelkemre kötötte, hogy a' Pápista Tanítóknak fog-nám pártjokat. — Tapasztalni fogja az Úr, mon-dám, hogy az elnyomottaknak mindég egész ma-gam elszánásával felekre fogok kelni, 's az Igaz-ság mellett mindent elkövetek a' mit kell. Ita, ita; Iustitia est magna virtus, ugymond; sed ma-jor Religio. — Ahhoz, felelék, semmi közöm; mert a' Tisztviselőnek csak amazt szabad tekin-teni. — A' Molnár' szava egészen festi ötet és társait.

Tudod e te azt, édes barátom, hogy Veszp-rém tája régen fenekedvén a' Nyelvrontó ellen, 's látván hogy sem a' Mondolat, sem a' Bereg-szászi hypochondriával és alázatos kevélységgel teljes Dissertatiója el nem némíthatának, eggy engem megölni akaró Értekezést consarcinált a' Tud. Gyűjt.ben, 's azt Verseghy Ferencz áldozó Expaulinus Pap Füredi Vida név alatt és tulajdon kezeivel tett leírásban ada-be. Már elébb a' Téli Plébánus Horvát Endre recenseálá IX filagoriái-mat. Verseghy engem Nabugodonozorrá teve. De Pap lévén elleledé, hogy Nabugodonozornak vis-szaadatott az emberi alak. — Jónak láttam egész magam elszánásával kelni-ki a' csúnya hadnak, 's Orthologusim és Neologusim olly kárt tevének

nekik, hogy azt is látják most hogy jobb volt volna hallgatni. A' Dogmatismus a' Grammaticában keveset ér: a' Nyelv tudománya az Antagonismus által gyarapodhatik. Ha csak praxisomat támadták volna meg, hallgattam volna, vagy kész voltam volna megismerni hibámat: de midőn teoriámat támadták-meg, már akkor tisztem volt megszóllalni, kivált hogy azok a' tudós Urak, a' mint látszik, nem tudják a' mit tudni a' Kezdőnek is kellene. Most azt bánom, hogy annak rettegése miatt, hogy Értekezésemet két Kötetben fogják feldarabolva adni, rövid voltam. Bizonyos tudósítások szerint ezek a' Dogmaticusok a' mi tisztelt barátunknak V. Ispán Isaak Urnak Megyéjében vagnak nagy számmal. Azon én nem csudálkozom; mert az én tudományom nem lehet sokaké, valamint Nyelvem nem az Élet és az Írás alattabb nemének Nyelve, hanem a' Poesisé. Annak megmutatására hogy úgy magyarul én is tudok, csak akarjak, szükség volt a' Festeticshez szóló Epistolát írnom. Ez közönségesen tapsoltatik, 's mint-hogy a' *forma* benne nekik nem szokatlan, nem sejték-meg, hogy az is tele van neologismussal:

Nemesítéd almád', sajtólod szőlődet.

Du veredelst deinen Apfelbaum, und kelterst deine Trauben.

Könnyű volna nekem hallgatnom: de az ügyet védelem nélkül nem hagyhatom. Az nem csak a'

Szathmár által csudált Beregszásziakat kívánja védelmére.

(A' szegény umbratilis ember későn sürgette levele által Zemplényben az Assessorságot. Rendes ideáji vannak a' mi alázatos embereinknek. Én az alázatosokat utálok teljes szívemből, lelkemből.)—De élj szerencsésen. E' télen meglátlak. Perem is von hozzátok. A' Tek. Asszony kezeit 's kedves gyermekeidet csókolom. Az öreg emberek meg van ez a' privilégiumok.

LXXXI.

Eperjes Martz. 2dikán 1822.

Tisztelt kedves barátom ,

Itt vagyok , 's mint activus perlő. Még így is szánj , édes barátom ; mert ámbár ez jobb mint ha passivus volnék , szánakozást még is érdelek , nem csak azért hogy jusaimat tartóztatja más , hanem azért is , mert perlekedni kénytelen vagyok , 's időmet , pénzemet haszontalan veszttem. Neveli a' dolog kedvetlenségét az , hogy a' legtisztább lelkű ember , 's az általam leginkább tisztelt , leginkább szeretett ember fijával..... kell perlekednem..... Nincs olly Bíró a' ki előtt veszt-hessek , a' ki előtt ne nyerjek : de..... nem elégszik-meg annak harmadával , a' mit atyja bírt , 's hidegen nézi hogy én , és a' másik leánytestvér , ezen nehéz időkben , alig tengünk , 's én 7 gyermek eggyike 's 7 gyermek atyja , magamat rontom , mert a' másik leány gyermektelen , és így szüksége kevesebbre van. Midőn e' napokban

ide érkezém, Eperjes és Kassa között egyyüvé találkozám Gróf Dezsöffy Józseffel, 's ez örömmel jelenté, hogy innen jö, 's tudakozódván perem eránt mindentől azt hallá, hogy csalhatatlanul nyerni fogok. Azt nekem régen kellett volna; de találának módot a' pert in longum vonni; eszten-dönél tovább kelle sürgetnem őket hogy a' Fa-mília archívumából némelly írásokat adjanak-ki, 's így eszten-dönél tovább hevere a' per.

Én hasonló maradok magamhoz, 's — — — igazságtalanságának nemes-lelkűséggel mégyek ellenébe. Hallottad e azt valaha, hogy actor keres-sen amicát? Én mindég ezt keresem. — De hagyjuk ezt a' textust.

Baranyi Urat itt találám, jövendőbeli ipánál Professor Sennowitz Úrnál. Tőle tudakozódám e-rántad 's házad' népe eránt, 's örömmel érttettem a' mit monda. Igaz Sámuel Úr' leveléből tudám eddig még, és még eddig csak onnan, hogy Elíz Kisasszony felejté a' hajdani hidegséget, 's jobbját a' haza' egyyik legérdemesbb ifjának nyujtá; Baranyi Úr pedig azon hírrel lepe-meg, hogy a' mi Elízünk már kontyot visel. Adjon az Isten sok és nagy örömeket ezen házassági kötésben édes barátom, 's adjon neked olyan unokákat, a' kik neveljék és ne homályosítsák atyájiknak fényeket.

Igaz engem szólíta-meg, hogy a' mi Kisünk nyert nemessége felől írjam meg a' tudósítást, 's

gondolom, a' Kurirt olvasván, rá ismerél a' beszéd' forráságáról tollamra. Engem azzal vádolnak némelly Íróink, hogy én igasságtalan vagyok a' mások szeretésében 's nem szeretésében. Mint-ha az a' ki az Istent nagyon szereti, épen ezért nem szerethetné nem nagyon az ördögöt.— Igen, igen! de az Isten és az Ördög között sok közép-pont van. De azt talán én is ismerem, 's nekem sok ember és sok Író áll ezen a' központon. Valljuk-meg, ördögök is vannak, 's ezeket méltó nagyon, de igen igen nagyon nem szeretni.

Mit mondasz, édes barátom, az Igaz és a' Kisfaludy Károly zsebkönyveire. Én álmétkodó gyönyörködéssel nézem mint haladunk. Az egyikben is, másikban is alig van egy darab, a' mit rossznak mondhatnék; az Igazéban leginkább szeretem az Ungvár-Németi pindarusi szárnyallását és a' Klauzál' Románját; Aurorában a' Horvát István' Árpádját (melly méltóság! melly csín! minden czikornya nélkül), és a' Kisfaludy Élet' Korait; de ha szabad volna magam dolgozásommá tennem a' mit más dolgozott, úgy a' Kölcsey' *Szép Lenkáját* tenném azzá. Ennél szebb virága alig van mind nyelvünknek mind Literaturánknak. — Ide Trattner 40 nyomtatványt küld, 's mind elkapák. Bár a' két munka mindég folytat-hatnék, 's a' kettő szeretve egymást vetélkednék egymással a' dicsőségért. — Élj szerencsésen,

édes barátom, édes nemes lelkű barátom. Csókolom kezeit a' Tekintetes Asszonynak, csókolom gyermekeidet 's érdemes vödöt, kit kérni fogsz, úgy hiszem, hogy engemet szeressen.

örök híved

Kazinczy Ferencz.

LXXXII.

Eperjes, Martz. 20d. 1822.

Tisztelt kedves barátom,

Épen akkor veszem leveledet, mikor Bírám nekem triumphust énekelnek, az az, mikor Processusom felől ítélnék. A' legigazságosabb ügyet is ellehet veszteni, de azonfelül hogy ez a' legigazságosbb minden gondolható ügyek között (engedj enyelegnem) igen is jól van védve. Ebédkor meghallom sententiámat. — — —

Tegnap József napja volt, 's azok közt a' kiket e' néven szeretek, megemlékeztem Rólad, nemes lelkű barátom. Örvendek a' Tekint. Aszszony' felgyógyulásán, örvendek lyányod' szerencsésén, 's óhajtom hogy épen olly szerencsés légy a' több gyermekeidben is, és bejöveteledben, kimeneteledben. Ritka halandó érdemli inkább a' legszebb örömekeket mint Te. Ezt mondja felöled minden a' ki ismer, 's senki sem inkább, mint én.

A' Tekint. Asszony betegsége felől futva olvastam-el soraidat, hogy oda érjek a' hol felgyógyulását érthetem. Barátom, a' halál mindennek keserves, de senkinek sem inkább mint a' férjnek és atyának. Borzadok mikor az jut eszembe, hogy Octób. 27dike oltá 63dikát élem esztendemnek, 's Lajos fiam 17 hólnapos, 's feléségem egészen kiszáradt. Bennem még sok életerő van; tegnap futva mentem-fel eggy grádicson, 's szinte csudálkoztam nem csak lábaim jószágokon, hanem lelkem könnyűségén is. Csak a' tükörbe nem szeretek nézni; elijeszt ez az ősz haj és az alkalmasint megkopaszodott homlok. Bár csak meg lehetne ifjodni, mint a' sasnak ha kígyót eszik. De Haller Albert ezt mondá Casanovának, a' mint azt e' napokban olvasám: Contra vim mortis non est medicamen in hortis. Bár olly nem igaz volna a' vers a' mint nem szép. Én a' tisztos öregséget nagyon kész volnék a' nem tisztos ifjúsággal felcserélni, 's tudnám hasznát venni, 's igen jól.

Estre.

Ebédttől jövök. Meg van nyerve perem, 's igen jól dolgozott sententiával. Láttad volna, barátom, mint örvende minden, mint örvende még ott is, a' hol én jelen nem voltam. Ez nagy satisfactio eggy becsületes és 12 esztendő oltá elkínzott,

1 xr. jövedelem nélkül, egyy talp alattnyi föld nélkül, hagyott 7 gyermekű embernek. De most sok dolgom, és így hagyj. Öllelek tisztelettel.

Kérlek, tudassd Kis Imre Úr által Nagy Gábor Úrral a' perem megnyerését, 's kérje Kis Imre Úr ezt a' barátomat, hogy igyekezzék megnyerni Acsádot és az Acsád mellett fekvő praediumokat.

LXXXIII.

Széphalom, Oct. 30d. 1823.

Édes barátom,

Eggy hete hogy kezemben leveled, 's én, a' ki olly nagy gyönyörűségeimet lelém eggykor a' levelek' írásában, most ennyi időre sem felelek még, és *Néked* nem felelek. A' hiba magam ellen van inkább elkövetve, mint ellened, 's annál kevésbbé reméllhetném megbocsátását, mert te bizonyosan engedékenyebb vagy erántam mint magam: de én tudom, mint kapkodtatom-el mind attól a' mit leginkább szeretnék tenni. Életemnek utolsó esztendeji — az elmúlt Vasárnap léptem-be a' 64-dikbe — el vannak terhelve, keserítve a' legkedvetlenebb gondokkal, 's semmire nem érek kevésbbé, mint a' mire érni leginkább szeretnék.

Köszönöm a' Restauratio felől adott híreket. Már az Ujságlevélből is tudom mi történt, és hogy Markos *György* az, nem *Mihály*, a' ki a' Debreczeni zsíros hívatalt elkapá. 'S a' Prókátor Nagy Gábor e az, vagy más ezt a' nevet viselő, a' ki

az Ujságlevélben említetik? Fáynak örvendek, ha helyén érzi magát: de ő nálalétemkor nem szeretett Debreczenben lenni. Már akármit mondunk Pápistának lenni jó dolog, ha Pápistává lenni nem a' legtisztességesebb is. Item az sem becsutelen néha. Duo cum faciunt idem, non est idem. — Beszéljünk okosabbról és okosabban.

Mit mondasz Hébére? — Én abban élek egészen, 's mintha csészéjéből engem itatna a' szép istenlyány, megifjodtam bajaim között általa. A' SzentMiklósý dala *Szépemhez*, a' Vitkovicsé *Czen-czihez* és *Pirúlj, rózsá, pirúlj*, 's az Édes Gergely *Petri Gulyása* nagy szépségű darabok. Könnyebb nehezet írni mint lágyat és pajkóst. Egyébránt az Unitárius Rákósi Székely Sándor Epistolája Döbrenteihez, és a' Döbrentei Diráji Gróf Batthyáni Ferencznek sírjánál egygy más nemben talán a' legszebb darabok az egész zsebkönyvben. Csak nézzd, melly erőt ada Nyelvünknek Székely. Kevélykedjenek szomszéd Uraimék, ha tetszik, hogy az Angol erővel csak az ő Schillerek tudá megmérkezni, 's nézzék ezt az Epistolát. Nyelvünk geometrica gyarapodással emelkedik, 's még így is távol van a' tetőtől. Majd, majd!

A' mi Kisünk új fényben ragyog; scandált rímes versezettel jelene-meg, 's kézen fogva lép két fíjával a' Haza elébe.

Lakos és Pap gyönyörű töredéket adának, 's Thewrewk egy jól gondolt, de nem hibátlan Sonettet 's szép Epigrammákat.

Aurorát még nem láttam.

Házad népének óhajtott állapotban létét úgy hallom, a' hogy azt nékem kell hallanom, a' te beneficiátusodnak, barátodnak, tisztelődnék. Hogy lyányod és vőd Kassán volt, sajnálva hallottam, vagy inkább irigyen. Nagyon szeretném vödöt is ismerni, szerethetni, mind magáért mind atyjáért.

Igaz a' Cumberlandi Hercege felől szólván, nem állhatá-meg, hogy becses barátsága szerint engem is ne említsen, a' mi engem egy bizonyos gyanúba hoz, melly gyanút nem szeretek. Rendesen múltatánk egymást. Ferdinánd tiszteletre ragadozta lelkemet: az a' másik csak víg ember. Midön Ferdinánd a' szobába érvén, elvégzé a' maga kérdéseit három katona Tiszttel, én vezetém az ablakhoz, hogy nézze Emlékünket. — „Kicsiny, mondám, de első a' hazában.“ — Az Archivumban a' zászlók vonták magára szemeit. Mutatám az eggyiken a' lövést, 's minthogy Cumberland látni akará, a' szent Tamás példája szerint a' lyukba ütém újomat. Ő is követé a' szent példát: Ja, das war ein Schusz. —

Ferdinánd kérdé: Mit welchem Jahr beginnt das Archiv? — Mit 1558. — Und wohin sind die frühere Schriften hin? — Nem akarám elmondani hogy Homonnai István Fő Ispánunk 1 Ferdinánddal tarta, a' bátyja Ferencz Zápolyával, 's ez azt a' Csicsvai kis várban ostromlá, 's akkor az Archivum elégett. Azt mondám hát, hogy nem volt Vgyeházunk, az írások hol a' Vispánnál, hol a' Notáriusnál, hol Klastromokban tartattak, 's a' hurczolás és Török járás elpusztítá. — Eggy régi Protocollt akara látni, 's kimutatám azt. Kann man das lesen? — Unsere Augen sind dazu schon gewöhnt, und wir lesen sie fast so flieszend, wie die heutige Schrift. Ekkor adám kezébe a' Nagyanya' legelső Rescriptumát Zemplényhez, tudván hogy ő kevélykedhetik azon hogy a' szeretett Asszony néki is nagyanya volt. Két pagina in folio sűrűen, 's elolvasá. — Ekkor a' Boeckay István, Bethlen Gábor és Rákóczyak kezeikkel subscribált Irásokat adám kezébe, 's a' sok Cob, Wallseg, Nigrelli, Nádasdi 's más Austriacus Generálisokét (a' Caraffáé kezembe nem akadt, pedig ezen csomóba volt). Megpillantván a' Rákócziét, ezt kérdé: Ist das seine Schrift? — Ja, Ew. Kön. Hoheit; in Schriften dieser Gattung sind wir reich. — Und was enthalten sie? — Currente Befehle, wegen fourrage etc. etc.

Ha nekem eggy 3-dik valaki által küldene

eggy barátom hírt vagy eggy szelet papirosat, nem apprehendálnám, nem csudálkoznám rajta, hanem azt mondanám magamnak, hogy ez a' barátom siete, vagy megúnta mindenfelé egész levelekben írni a' hírt, 's tudta hogy ez engem interessálni fog, 's azért követé ezt a' módot. Be sok különösség, be sok gyengesség van az emberekben! Csaknem elúntam őket. — Eggy valaki azt gyanítja, hogy én a' mi Igazunknak azért vagyok barátja, mert ő is Calvin embere. —

Ha Sógoroddal Vispán Isaak Urral lészesz, kérlek, tudassd vele, hogy Sógorom a' Sententia által el nem ijeszteté magát, — — — — a' Cancellariára recurrálni pro Transmissionali. Én csak Fő Ispánomnak 's Szücs Agens Úrnak írék, 's sem egyyike nem volt Bécsben sem másika. Azonban a' Cancellaria a' Sógoromat a' keresettől elmozdítá. Még itt sem államag; az utolsó terminus utolsó napjaiban revocála mindent. Barátom, olly dolgok ezek a' miiket én soha sem vártam. Csaknem kifakadok a' gondviselés ellen; mintha meg nem elégedhetett volna ennyi szenvedésemmel. De én készebb vagyok veszni, mint a' Gondviseléshez való hitet elveszteni. Tiszteld a' Tek. Asszonyt, 's csókold kedves gyermekeidet, kedves vödöt, és szeresetek mindnyájan.

LXXXIV.

Széphalom, Oct. 11d. 1823.

Édes barátom ,

E' napokban némelly félre tett papirosaimat nézvén végig , kezembe akada a' hozzád mingyárt utolsó leveled után írott válaszom. Isten tudja melly tévedés lehetett az , hogy levelemet nem postára küldém , hanem ide vetém-be. A' botlás engem károsít inkább mint téged ; azonban engedelmédért könyörgök , hogy hallgatásom talán gondokba ejte , ha leveledet vettem e.

Nem képzelhetem , melly pakét lehet , a' melyet hozzád adának. Kedves vőd , kit végre szerencsém vala látni , és a' kibe , nagyítás nélkül valónak vedd a' szót , belé szerettem , azt , igen is , felhozhatta volna Patakra. Így legjobb volna , ha azt Szent-Mihályra küldenéd Gróf Dezsöffy József Úrhoz. Zseni leányom most ott van Patvarián Comtesse Virginienél , 's általa venni fogom azt. De bízzd a' felhozóra , hogy őrizze a' megázás ellen.

Te édes barátom, tudatád velem fiad nevedését. Adja Isten, hogy ez reményeidet úgy ne csalja-meg mint az előtte születtek, hogy életben maradhasson. Illő hogy az utánunk élendők is kapjanak eggy második Szent Györgyi Józsefet. Nekem Emíl és Antonín fiaim már Patakön tanulják az eggyik a' Syntaxis, a' másik a' Declinálás' bölcseségét; Bálint és Lajos még a' betűket sem ismerik, 's az utolsó derekasan előméne, cselédjeim örömekre, a' czifrán káromkodás' bölcsességében. Azon magam nem lelem igen nagy gyönyörűségemet, de nem is ijedek-el tőle, mint némelly rettegő atyák. Ollyannak nézem azt, mintha azon akadnánk-fel, hogy gyermekünk sárba nyúl. Gyermekeim nevelésekre nézve mindazáltal mondanom kell, hogy azt most nem tehetem, a' mit ezelőtt. Akkor az a' kinézésem volt, hogy a' Napamnak közelítő halála feleségemet eggyszerre birtokába fogja tenni az ötöt illető birtoknak; 's sógorom példátlan bánása azonban azt még a' hetedik esztendőre is vonja a' nélkül hogy csak a' jövedelmet is megosztaná velünk. Így én 7 gyermek atyja 's ugyan anynyinak testvére szenvedem az idők sullyát. August. 25-dikén mind a' sógorom, mind a' feleségem, mind Delvóné sógorasszonyom letevék az Eperjesi Tábla előtt a' Revelatorium hitet, 's a' két leánytestvér azonnal revelált is, bátyjok

pedig csak megesküdött, és mingyárt ott hagyá Eperjest; melly maga is mutatja, kinek van igaza. Barátom, a' Jézus Krisztus megmondá az Evangyéliomban, hogy a' szerencsétlen sem maga nem vétkezett, sem szüléji nem; de tetszett Istennek magát ennek szenvedésiben megdicsőíteni. Én valóban ezt mondhatom mind mostani mind régi bajaimat tekintvén: de szeretném még is tudni, melly örömmel nézhetik a' Halhatatlanok...

A' mi kedves Igazunk ismét készíti Zsebkönyvét. Tegnap vettem az újnak két képeit. Gyönyörű a' Dominichino' Szent Jánosa; lehetetlen szebbet képzelni: de a' Füger Magdolnája nem teszi azt az effektet, a' mit vártam. Legfeljebb is a' gyönyörűség van benne, hogy a' bűnhödni megúnt leány szép farát perspectivben is láttatja. Igaz ez helyett jobb darabot adhatott volna. 'S mit ítélsz az olly attitűd felől a' hol a' fekvő szép faru leánynak egymás felé van fordítva a' két sarka? Én 16 nap mulva beérek 65dik esztendőmbe: de az efféle még is szemembe tűnik. — De hagyjuk a' Magdolnákat. Nem nekünk valók.

Tegnap Gróf Sztáray Vincze (Jánosnak az Ungvári Fő Ispánnak és a' Cardin. Migazzi hugának fija) belépe hozzám, 's maga hozá Szalustját, ex Collectione Parisina Lemairei. Ismeri e ezt a' gazdag Debreczen Collégiuma? Már

40 Kötet jöve-ki, in 8, velinre, 's árok 273 f. 44 x. Conv. Pénzben. Virgil 9 Kötet, Caesar 4, Ovid 7, 's mennyi léssen még! Ez a' Párizsi Szallustius valóban jobb mint képzeltem, 's többet ad mint csak a' Havercampé, vagy csak a' Cortéé. Használni fogom az általam fordított 's 30 esztendő olta készületben lévő Sallustomban. Bár a' Debr. Collégium Bibliothecája meghozattathatná: de osztán ki ne adná, mert az illy Munkákat bepiszkoltatni szentlélek ellen elkövetett vétek. Vödöt, kit nagyon tisztelek, kérek, tedd figyelmessé ezeránt.

A' Zemplényi híres szép és rút Augustusi Gyűlésnek hallád hírét; és így felöle hallgatok. Jelen valék 's láttam mi történt. Még nem tudjuk mi lesz következése. Fejedelmünk méltán neheztel azokra, a' kik [illy történeteknek adának alkalmat.

Élj szerencsésen, édes barátom. A' Tekint. asszonynak 's kedves gyermekeidnek add által tisztelő 's atyai kéz csókomat. Ajánlom magamat megbecsülhetetlen barátságodba.

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

Reménylem, Te nagy barátja vagy a' Munkába vett vallásbeli Uniónak. Én mind eddig csak

valamely Convertita Balog talán Péter Urnak a' nyomtatott levelét látám. Az orgonán kezdi 's a' Primátuson végzi. Mind ezek helyett a' másik fél egyedül a' Keresztyén Martyromságtól (a' Papi Coelibátustól) állana-el. Nem jobb volna e egyszerre Pápistává lenni? Én az Uniónál inkább szeretném, ha senkinek sem volna gondja, ki mit hiszen, az az mit vall. Ez így van Washingtoniában. —

PÓTLÉK.

LXXXV *)

Édes barátom ,

Az Orvos tárgyú levelet abba hagytam , hogy itt mint barát fecseghessek. —

Sophie köszöni azt a' figyelmet , és barátságot , a' mellyet eránta mutatsz. Fekszik , és így ki lesz mentve , hogy neked maga nem felel. Ő tehát nem csak férje , hanem maga miatt is le van kötelezve erántad , 's ki ne szeresse Szentgyörgyit háladatosságon kívül is ?

A' το φρονειν μουον αγαθον igen szép. Örültem hogy az a' Szentgyörgyim gondolatja , hogy pecsétjére az metszettség. De a' czímer igen rossz ízlésű metszés , és még inkább rossz ízlésű rajzolás.

A' *hajlék* és *hajlás* eránt nem villongok. — A' *hajlék* bizonyosan egyebet tesz. De *hajték*

*) Kelet nélkül ; minden esetre Csokonai halála [Január. 1805] és Lilla második kiadása [1808] közti időből , 's melléklet egy más „orvosi tárgyú“ levélhez , mellyen a' datum , 's a' pontos Szentgyörgyi által mindenkor feljegyzett vételnap eligazítana , ha ez kezünknel volna.

A' *kiadók.*

lehetne, és az jobb volna arra, a' mit most *hajlásnak* nevezünk.

Nevettem magamban azon kérdéseden, hogy soll ich lieber *Herr Gemahl* sagen? Bizonyosan jobb a' *Mann* mint az a' czifra és ízetlen *Herr Gemahl*, még a' szokás miatt is, nem csak a' *Philosophia* miatt. Azonban mint mindenben, úgy a' titulusokban is az eszes ember nem azt nézi, a' mit a' *Philosophia* szorosán javall, hanem a' mit az Istenasszony módi parancsol, a' szót cum grano salis vévén. Csak az botránkozik—meg az eggynek és a' másnak esztelen szóllásán, a' ki előtt az *új*. Debreczenben az szokás, hogy a' gyermek az atyjáról ennek jelen nem létében szóllván így szóll: *édes atyám Uramnak* azt mondták. Bécsben, Kassán, Váradon ez: az *atyámnak* azt mondták. Eggyik a' másikon fog meg botránkozni, míg előtte új a' szóllás. — Éppen az az ember, a' ki a' maga felesége felől idegen előtt így szóll: *Meine Frau* e' helyett *meine Gemahlin* a' mi nem szokás, vagy e' helyett *mein Weib*, nevetségessé tenné magát ha ezt mondaná magyarul: *az én asszonyom* pedig a' *Frau*, *Asszony*. Magyarúl jól esik mondanom *az Uram*. Németül is megyen: *mein Herr*. De mondja hát valaki francziául: *mon maitre!*

Szokásban van, hogy a' gyermek az anyja felől cselédhez szóllván ezt mondja: *az asszony*

ezt 's ezt parancsolja (ezt magam mentségéül mondom) 's ez ezt teszi: *a' ház asszonya*. És ezt azért *kell* így mondani, mert *tiszteletlenül* fogna hangzani *incivilizált* ember' fülében: *az anyám ezt parancsolja* és igen édesen, das ist süszlich, így: *asszonyám ezt parancsolja*. De még nagyobb oka van ennek, t. i. az, hogy ez így SZOKÁS Debreczenen kívül. — Ellenben az sehol sem szokás, hogy a' testvér ezt mondja a' testvére felől: *Bay Consiliárius*. Ha ez is szokásban volna, ez is jól volna mondva.

Ugyan ezért sajnálnám, ha aristocratizmus-sal vádolnál, vagy vádolna más jó ember, ha azt látná, hogy az Ipam 's Napam etc. felől szóllván ezt mondanám, a' mint mondom is: *Nsd, és Nsgok*. Ez másként nem lehet, és így hadd legyen. —

Örvendek hogy Csokonainak papirosait TE registrárod. Hogy Kis Imre Ur nyomtattatja Lilláját, nem szeretem, mert Lillán sok igazítani való vagyon. Adieu édes barátom. Ajánlom magamat barátságodba, 's várlak ha szükség hogy jöjj; — ha nem szükség, csak írd mit csináljak, nyugtass-meg hogy ne rettegjünk, és parancsolj ránk, hogy a' hidegtől őrizkedjünk. Adieu.

KAZINCZY FERENCZ'

L E V E L E I

IFJ. SZILÁGY SÁMUELHEZ.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

I.

Tellyes bizodalmú Drága Nagy Jó Uram!

A' meg-boldogúltt Superintendens Úr Henriássá még is hever a' L..... kezében, és a' mint azt e' napokban önnön magától hallottam, nem is lát Octóbernél elébb világosságot. Ezen felül olly otsmányságokkal készül el-díszteleníteni azt, mint most a' Rajnis Virgiliusát. Mit érez ezen tudósításra az Úr szíve, a' ki a' Meghólttnak nem tsak a' Litterátort, mint én és mások; — hanem tiszteltt Atyját is nézi? El-szenyvedi é azt az Úr, hogy ez a' *lett-Magyar*, ez a' — nem a' Tudományoknak és jó gustusnak el-terjesztésén igyekező, hanem tulajdon hasznát és gazdag nyereséget kereső fukar Német olly gazúl bánjon az-za a' megbetsülhetetlen munkával? — Tsak egy mód vagyon a' helyre-hozásra; mert a' Manuscriptum már kezénél vagyon. Az, hogy az Úr a' Meg-hólttnak írásával eggyütt eggy olvasható Copiáját adja kezembe, 's én azt october előtt

jóval ki-adom, — olly tsínosan, a' mint most *Bácsmegyeym* jöve-ki, mellynek exemplárjait mind Iró, mind Nyomtató papirosban láthatja az Úr a' Várad normalis Oskola egyyik Professoránál Szabó László Úrnál. Ha többé a' Meg-hólttnak Manuscriptumát elő szedni nem lehetne, tsak egyy hív Copiával is meg-elégedném én; — 's azt vagy mostani Semjénben-múlattomba, (hova holnap-után indulok) vagy a' Debreczeni vásárosok által Kassán vehetném. — El-kelvén az exemplárok egyy monumentumot tétetek a' Superintendens sírja felibe. E' szerint az Úrnak mind úgy mint Fiának, mind úgy mint Hazafinak, és Litteratornak okai vannak kérésemet tellyesíteni.

Meglátja az Úr mit mível L..... a' Henriással (mellyet két esztendeig tartóztatott átkozott kezei között, sajtóit olly sok szerentsétlen írások ki-adásával izzasztván) ha az Úr kérésemet meg-veténde.

Méltóztasson az Úr engemet Semjénbe küldendő Levele által tudósítani ha reménylhetem é ezt a' szerentsét? Én mint egy 4. napig ott múlatok, és ha az idő engedte vólna, tsak ezen tziel miatt is bé szaladtam vólna Váradra.

Azonban kérem az Urat hogy ezen kérésemet senkivel se közölje. Meg-halhatná L....., 's bosszúságból még tovább menne.

Ajánlom magamat Úri szíves indulatjaiba 's
maradok egész tisztelettel

Az Úrnak

alázatos szolgálója

Kazinczy Ferentz , a'

Kassai Kerületi Normális

Oskolák Kir. Inspectorá.

Kassán, 12. Apr. 1789.

II.

SZILÁGY SÁMUELNEK

egynehány Vármegyék Törvény Táblás Bírájoknak,
Kazinczy Ferentz
vígasztalást és nyugodalmas életet!

Azon Leveled, a' mellyel nékem meg-szomorított szívednek gyötrelmes epedései közt halhatatlan emlékezetű Atyádnak egyik munkáját bé küldeni méltóztattál, tiszteletessé tenné Személyedet előttem, ha rég ólta nem úgy néznék is, mint egyet azok közzül, kiket ha bár a' közre lépéstől vissza-ránt is a' természeti szemérem, mindazáltal azzal, hogy másoknak igyekezeteiket érzékeny örvendezéssel fogadják, Litteraturánknak hathatós Elő-mozdítóivá lesznek. Köszönöm ezen jó-szívűségedet, mint azon meg-külömböztetésnek, mellyre méltónak ítéltél, világos jelét, magunk közt addig is, míg azt, mint egyik, együgyű ugyan, de rendes Fel-kenttje a' Magyar Litteraturának, kevés idő alatt köz helytt fogom

meg-köszönhetni. O bár többen követnék nemes példádat! bár kezeik közt senyvedő idegen kintseiket ollyakra bíznák, a' kiknek kezeiből azok, a' kik nálok nélkül szükölködnek, hamarább vehetnék!

Messziásom mikor fog meg-jelenhetni nem tudom. Láthattad melly zavarba hozott a' nemes vesztegetés; most pedig még kevesebbet fordíthatok erre esztendei jövedelmeimből, mert az építéshez fogtam. A' meg-küldött dalt mindazáltal minél hamarább bé teszem ORPHEUS nevezetű hónapos írásomba, mellynek darabjait az ötsémnél láthatod. — Gyalázatos dolog hogy a' mi Magyaraink még ezen Magyar Epochában sem olvasnak. Hijában vádolta Szatsvai azzal az Irókat, hogy drágán szabják könyveik árrát. Nem ez az oka. Zayrt Pétzeli 8 xron, Youngot 57 xron árrúttatta. Ez Párisban 's Londonban sem költ soha illy óltsón, pedig ott nyóltzorta óltsóbban kelhetett volna mint nálunk, mert ezereként szedettek-el a' nyomtatványok. Szomorú dolog volna arra szoktatni a' Világot, hogy a' könyvet is azon fogva betsülje, a' min a' sertést!

Én az Atyád Biographiáját két hónap alatt bé-teszem Orpheusomba, Henriádjának recensiójával együtt. Forrásúl veszem azt a' mit Kovachich tett-bé a' Merkur v. Ungarnba, 's meg-tól-

dom anecdotaimmal, mellyekben Bájban, Debretzenben 's Kovátsiban véle léteimet beszélem-el.— Kérlek, édes Barátom Apollóban! mind azt a' mit ide tétetni akarsz, küld-meg énnékem. Nevezetesen a' 2dik Jóseffel léte historiáját, 's egyebeket is, mellyek tudományát, éles látását, természeti elmésségét esmertethetik.— Orpheusom első darabjában láthadd a' Popból fordított Epigrammát Nyutonra. Azt szájából tanúltam-meg. — De azt is néki köszönhetem, hogy a' Magyar Museumba iktatott *Új fergeteg kél ellened ó Hajó* Odámat készítettem. Emlékeztem hogy azt ő is fordította. — — Élj boldogúl, tiszteltt Hazafi, és zárj még mélyebben szeretetedbe. Alsó Regmeczen, Tokaj és Kassa között. Vízöntő 4dikén, 1791.

KAZINCZY FERENCZ

L E V E L E I

CSOKONAI MIHÁLYHOZ.

I. *)

MEGJEGYZETT SZÓK ÉS SZÓLÁSOK.

1) a' Levélben.

egyik, pro *eggyik*. ez úgy vélem figyelmetlenségéből esett.

fénnye, pro *fényje*, vel *fénye*. — A' gyökér fény. Hozzá jövéen a' j suffixum, quod possessio-nem denotat, lesz *fényje*. Ezt, ámbár így is jól mondódik, az Euphonia *fénye*-vé csinálja.

ditsőség, pro *dicsőség*. Ez szenvedhetetlen hiba. Látjuk, hogy illy substantivumokat a' Magyar mindég az adjectivumok mellé ragasztott ság-gal vagy ség-gel csinál. Mint kegyes-ség, bolond-ság, vakság, etc. — — Ugyde itt a' gyökér nem dicsős, — hanem dicső, és így nem dicsős-ség, hanem dicső-ség — — —

Illyen a' *Béke-ség* is, mellyet most sokan felette rosszul *Békesség*nek írnak. Nézzük meg a' régi kiadásokat, 's látni fogjuk hogy minde-nütt *Békeség*, és nem *Békesség*, az.

*) Melléklete egy elvesztett levélnek, melly Csokonai' kezével tett jegyzés szerint Regmeczen, 1792. költ.

A' kiadók.

fáradtság, male. Irni kell vagy fáradtság-
nak, vagy fáradságnak, ac si foret fáradás.

nehesztelhet. Error calami. Nehéz, ergo ne-
hezteni, non neheztelni. NB. Mihály male; be-
ne Mihály.

hallhatatlan Poeta. Poeta immortalis, koránt
sem! Ha így íródik inaudibilis Poetát teszen mert
hallok audio, morior pedig halok.

2) A' Versekben.

Nyomdokából, pro ból, csúnya dialectus.

Széljel, non vero széllyel. Az okát érteni
könnyű a' mondottakból.

fordíttya male; terminatio *ja* est, mint: capit
fogja, mordet harapja; hinc fordít-ja, von-ja, etc.
A' Museum kiadói Rajnis ellen való bosszúságból
tlya-t és nnya-t kezdenek, 's már most szégyen-
lik vissza vonni szavokat. Látjuk cselekedeteknek
helytelenségét leginkább e' szókban: nád-ja arun-
do ejus; — dat hoc ad-ja. — sinit hagy-ja. Ők
ezeket a' szókat így írják haggya, azt állítván
hogy a' hang így ejtődik. Jó; légyen; noha én
azt állítom, hogy a' ki Idiotának nem akarja ma-
gát igen is méltán neveztetni, annak nem csak
a' hangra, hanem a' derivációra is kell vigyázni;
de ha a' miatt hangzat a' *sinit* haggya, miért nem
aggya és nágygya a' hangzat miatt a' dat hoc és az

arundo ejus? — Ennyire viszi az embert a' dühöség és megátalkodott harag.

tölle: dicitur quidem in Transylvania; de az Euphonia töle, véle, felöle-t kíván. Ez igazabb is, kedvesebb is.

attya. pater ejus. Atya pater, ja ejus. Hinc Atyaja, a' Syncope ki ugratja a' közbülső a-be-tüt, 's lesz aty'ja, az az atyja, anyja, bátyja, sed non fatyja quia radix est fattyú non fatyú.

Éjjetől. male, radix est *éj*, hinc *éj-jel* de nocte, mint *reg-gel* (*reg* obsoletum) de mane. NB. Nox Hungarorum *Éjtszaka* ostendit etiam irrationabilem Idiotarum scribendi modum. *Éj* nox, *sza*k regio coeli. Hinc regio coeli nocturna. Mivel a' *j* és *sz* együvé vett hangzat közel járt a' *tz* hanghoz, az ollyas Orthographusok, mint a' Museum Irói, a' kik *bot-ja-t bottyának* írják, először *é-tzakának*, osztán *éjtszakának* írták. Sed irrationabilis scribendi modus annos praescriptionis allegare non potest; usum nunquam gignit.

játtzik, láttzik male, *játszik látszik* debet esse. *Látok, lát-sz.*

csendessen. Ez intolerabile csendes-en, kegyes-en, kedves-en, szép-en, rút-úl; erössen, üressen, pirossan két ssel íródnak nem csak in adverbis, hanem in adjectivis is.

Szóllani. Mihi, et quidem mihi tantum, vagy legalább mihi primum, nem szóllani, hanem szó-

lani. Ugyan is a' gyökér nem szól—hanem szó.—
Beszélni igen is két l-t kíván, mert beszéd (be
széd-leni,) propter Euphoniám beszélteni.

Új cum accentu supra *u* et simplici *j*. tészén
novust; a' digitus tészén ujj-at, sine accentu su-
pra *u*, etc. duppl. *jj* *ujjom* digitus meus, a' novus
meus: *újom*.

Én a' *tz* és *cz* helyjett *c*-vel élek, mert ez
a' betű épen azt a' hangot teszi ki, a' mellyet
mások *tz*-vel 's *cz*-vel jegyeznek. Osztán így él-
tek ezzel a' Régiek is: Cecei Lenard pro Tzétzei
Lén., Losonci pro Losontzi, sőt kezeim közt van
Dédösömnek keze írása, a' ki magát soha sem írta
másképen hanem: Kazincy vagy Kazinci Péter.

A' *ts*-et teszem *cs*-nek, mert a' *cs* és *c*
hangja közt az a' különbözés vagyon, a' melly
az *s* és *sz* között.

Ezekről bővebben majd Orpheusomban.

Az Úr versei igen kedvesen folynak, 's az
ideák nemesek és nem földszínt csúszók. Ez pedig
maga is poézist tészén, ha a' szavak prosában
íródnak is. Hány Poetánk van az Istenekért! a' kik-
nek minden munkájok cadentiás prósa, és sermo
merus! Kérem közöljön többeket is velem az Úr,
és engedje-meg hogy a' világ elébe én vezes-
sem az Urat. Helikoni Virágimban szándékozom
azt tenni.

II. *)

A' sermo pedester talám legjobban tétetődik-ki *piperétlen beszéddel*; én — én mondom — *albeszéd*-nek is merném nevezni: de ezt előre látom hogy sokan nem fognák hallani akarni. Mind azáltal én azon el nem akadok. *A' Phaedrusz illiteratum plausum...* és Horátzius *neque te ut mirretur.....* fel-bátorít, 's csak arra vigyázok hogy Bartzafalvi Szabó Dávid ne legyen belőlem, kinek *A' Tudományok magyarul* nevű munkájától nem kevésbbé fut minden, mint az *Inauguralis oratiójának* meteoronjaitól.

A' TÖRÖK DAL 's *a' MOHÁCSIRA* készült vers itt van:

1. Búk, bánatok,
Távozzatok
Előlem messze,
Hogy szívemet
Vig kedvemet
Semmi ne epossze.
Fejemet nem töröm.
Jobb annál az öröm.

---

*) Töredék, mellynek első 's végső levelei hiányzanak. *A'* levél azon helye, melly Horváth Ádám Holmiáról és Aszalay' Lessingjéről szól, azt 1793. költnek bizonyítja.

A' kiadók.

2. Kár hiában
 Bolondjában
 Gyötreni szívemet,
 A' siralom
 Aggodalom
 Ekkép el nem temet
 Idején engemet.
3. Hát vígadok
 Hellyt nem adok
 Már a' bánatnak:
 Hoppot mondok,
 A' búk 's gondok
 Nálam nem lakhatnak.
 Örömmel múlatok
 Mikor múlathatok.
4. Ha hallik a'
 Vig muzsika
 Én is majd eljáróm,
 A' vígságot,
 Múlatságot
 Tőlem el nem zárom.
 Kicsiny az én károm.

II. 1. Minden vígasság tőlem eltávozott
 Nincsen nyugtá bús fejemnek,
 Szívem reményében megsalatkozott,
 Vége minden örömemnek.
 Vig napjaim elvesztetek
 Nem múlatok véletek.
 Az öröm és vig élet
 Keserű ürömmé lett.

2. Életemet sok ezer gond terheli,
 Lelkem a' búk között eped;
 Bús szívem bánatokkal lévén teli
 Már ezer ízekre reped.
 Oh keserves bánatok
 Világra ti hoztatok,
 A' bú nevelt engemet
 Sírba is a' bú temet.

B. Orczy Lőr. verseit Révai régen kiadta illy nevezet alatt: *Egy nagyságos elme költeményes munkái.* — Az Amalthea ki nem jött. Horváth Ádám Holmijét most nyomtatják. Gesznernek Idylliumit 1787ben adtam ki, újobban ki adom nem sokára. Klopstock Messiása és a' Rousseau Contr. socialja msptumban van. Így a' Darvas Tolvajai. Vályi pápistává lévén 's Professorságot kapván nem is fogott Korabinszkihoz. Talám Gellei Úr sem Phaedonhoz. Vanier már egyszer ki jött, újobban és javítva jön ki majd. Osszián nem kész. SzentJóbi Szabó László 1791-ben adta ki verseit. Orpheusnak 8 darabja, a' Museumnak is annyi nyomtattatott eddig. Az Aszalay Lesszing Meséit Bécsi nyomtatóm elkészítette, de még le nem jött a' munka. Villaume nem kész. Verseghi a' Millot fordításától ezen papi világban visszaugrott, mert fél. Óhajtom hogy valaki folytassa, de úgy (a' többi nincs meg).

III.

Csokonay Urnak Kazincy.

Tegnap mene-el tölem Nagy Gábor Úr. Minteggy egy napot töltött itt. Nehezen eresztettem, mert egy szeretetre méltó embert leltem benne, 's Csokonaymmal 's Nagy Sámuelemmel ismértetett meg beszélgetései által. Nyughatatlan vagyok már most ezeket személy szerint látni minél előbb.

Az Úr tölem azt kívánja a' Nagy Gábor Úr által megküldött levelében, hogy számára küldjem-meg a' Magyar Muzeum darabjait. Megküldeném örömet; de nem lehet többé kapni. Az elmúlt hónapban vétettek Abaújmegye által a' Hellytartó Tanács rendeléséből sequestrum alá. Ha onnan kiszabadúlnak, ha kiszabadúlnak tudnilik, meg küldöm.

Mikroskopium eránt legjobb útasítást adhat az Urnak Dr. Földi Barátom. Én egészen járatlan vagyok az ilyenek megszerzése körül: ő pedig, nem régen kerülvén-ki Pestről, lehetetlen hogy erre felelni ne tudjon.

Révay Miklós Piarista Pap, és Professzora a' Rajzolásnak 's Polgári építés mesterségének a' Györi Normalis oskolában. Az az, ex Scholis Piis, Professor graphydis et architecturae in Schola Normali Jaurinensi.

Várom a' Békegérharcot, és a' Szent Péter énekét Lörinckor. De várom a' nyomtatandó versek gyűjteményét is. Ki lesznek nyomtatva, csak küldje kezemhez az Úr. — Az Úr számára Nagy Gábor Úr viszen egy Herdert és Horváth Ádám Úrnak a' képét. — Ajánlom magamat barátságába. — R. 29. Jul. 1793.

Míg a' versek kinyomtatódnak, nem írna e az Úr valamit versben Horváth Ádám Úrnak, hogy azt belé nyomtathatnánk a' gyűjteménybe?

IV. *)

Édes barátom!

Én megyek, és az Úr dolgát elvégzem a' hogy lehet 's Kassáról meg írom, mit végzettem. — Az Urat pedig újra kérem a' vers eránt, melly olly forma lehetne, mint a' Dayka propempticonja.

Indulsz Tokajnak Édenébe,
A' grációk lakóhelyébe,
Lelkemnek jobb fele!
Hol űzi a' vétek homályát
'S letépi a' bűn álorczáját
Lantod böles zengzete.

Én elmerülve bánatomban
Úlök nem érdemlett honnomban,
'S utánnad esdeklem.
'S lépésid könyben ázott szemmel
Eltelve néma gyötrelemmel
Távokról követem.

---

*) Kelet nélkül; de kétség kívül novemb. 1794; mert a' Dayka Propempticonja 1794. januárban készült, 's Kazinczy' elfogatása 1794. dec. 14. történt, 's így más évi Mártonnap nem lehetett érdekelve.

A' kiadók.

Te a' mord tél bús fuvatagja
 A' merre — — — a)
 — — — útját veszi,
 Térj Aeolus vak tömlöczébe,
 Hadd súgja lágy Zefir fülébe
 Hogy Dayka szereti.

Az illy Gelegenheitsgedicht minden olvasót
 interesszál; a' Wünschowálás, Magasztalás pe-
 dig úntató. Kapjon tüzet az Úr, és írjon majd
 valami kis nem tudom mit, mellyre mindég azt
 mondhassa: Ejnye, be rendes ez! 's eggyet ne-
 vessem neki. Adieu. Luther Márton apánk neve
 napján reggeli 11 órakor emlékezzék meg az Úr
 rólam. Adieu.

---

a) A' kihagyott szók így hangzanak Daykánál:

A' merre a' *Szépség'* alakja,
Ferencs, útját veszi.

miket Kazinczy szerénységből nyomott el.

A' kiadók.

V.

Ér-Semjén, 27 Novbr. 1802.

Nagy érdemű barátom,

Sajtó alá készítem Daykámnak verseit. Imhol vannak. Tekintse meg az Úr, és a' hol igazításra valót lát benne, tégyen próbát rajtok, ha szennyeket lemoshatná e? Egynéhány dala olly édes, mintha a' szerelem sugallotta volna. Kár, hogy az a' kis gyűjtemény, melly halála után kezembe jutott, több énekeit nem tartotta-fenn. És ezeknek, úgy vélem, kevés javításra van szükségek: de az Abeilard és Heloíz' levelei gondos kezeket kívánnak. Kérem az Urat, ne vonja-meg tőlök barátságos segédét. Háládatosan fogok az Úr felől emlékezni az előbeszédben. —

Az Édes Gergely' Anakreoni verseit azért tészem ide, hogy az Úr higgye-el magát és végye-elő az érdemlett kevélykedést. Idővel mind ezt, mind a' Dayka verseinek ide zárt csomóját vissza várom. — Éltesse az Isten az Urat sok ideig!

alázatos szolgálja
Kazinczy Ferencz.

VI

Igen sietve. 21 Febr. *)

A' tegnapi újság hirdeti az Úr Anakreonját. Gratulálok szívesen nevedő az az újabb dicsőségének. Bár igen csínosan nyomtattatnék. Nincs időm hogy a' Lakos mennyegzői dalát megküldjem mert siet az ember: de megfogom első postával. —

Kónyinak az Ábelét véghetetlenül óhajtánám megkapni, 's kérem az Urat, hogy ejtse módját hogy vehessem. — Dömét már megígérte az Úr is, Nagy Gábor Úr is. Talán megkapom a' Dayka verseire tett jegyzéseket is. — Ajánlom magamat nagy becsű barátságába.

---

*) A' borítékon ezt olvassuk Csokonai' kezétől: Semjén, 21. febr. 1803.

A' kiadók.

VII.

Semjénben, 24. Febr. 1804.

Igen nagy becsű kedves Barátom,

Tíz napi kalandozása után ebben a' szempillantásban veszem az Úr' levelét, midőn Kocsisom indul Debreczenbe. — A' Lila' állapotját nagyon sajnálom. Első alkalmatossággal írok az Úrnak, hogy ki által kellene elindítani a' dolgot. Kassán egy

Fülöp János

nevezetű Senátor vagyok, a' ki Consil. Darvas és Gróf Ráday körül töltötte az apprentissage esztendeit; egy tökéletesen derék ember, sőt ha az az Uniformja nem volna, hogy czifraságnak okáért felette vastagon nem káromkodna, azt mondanám, hogy egy derék sőt tökéletes ember. Ha az Úr az első postával néki egy Isteni ihletésű levelet ír, 's reá bízza, hogy ő a' mstot vegye által, vagy kötelezze a' német-magyar embert fogadásának teljesítésére, meg lesz a' mit az Úr óhajt.

Kossovich Kassán lakik Gróf Andrásyné, született Battháni Kisasszony szolgálatjában. Eggy kis púpos hátú emberke. Charactere igen nemes. A' Virág: *Tölem, barátom, messze vagy*-ja in Orig. van meg nálam. Ha az Isten elhozza az Urat, és bajom nem lesz, — (mellytől most nagyon félek, de nem egészségbeli) — sok holmit fogok mutathatni.

Tisztelje az Úr a' mi kedves és tiszteletre méltó barátnénkat nevemben, 's ajánljon kedvező emlékezetébe. Én vagyok változhatatlanúi.

VIII. *)

Csokonay Vitéz Mihály Úrnak

Kazinczy Ferencz

a' legszívesebb, legháládatosabb barátságot!

Ér-Semjén 2d. Mart. 1803.

Az Úr levele és levelkéje hosszas választ kíván ugyan, de feleletem rövid lesz, mert indúlok Váradra. Megjelenvén a' Debreczeni exámenen, szóval fogom megvinni a' választ. Addig végye az Úr a' legszívesbb köszönetemet a' Daykám' versei eránt tett kérés teljesítéséért. Az Aesthetikai jegyzések közzül egynehánynak hasznát veszem a' könyv' hátulján az Úrnak szavaival és személyében: de nékem leginkább a' csorbák kifenésére vagyon szükségem. Azon igyekezzen az úr addig, míg látásához szerencsém lesz. Kivált gyönyörű dalaiban ne szenvedjen meg semmi mocskot, semmi fületbántó rozshangzást. — Abelard aligha tilalmat nem kap; és így azon nem

---

*) E' levél idő szerint a' VII-d. elibe való, 's hibából cseréltetett fel.

A' kiadók.

aggódóm annyira. Noha azt is ráspoly alá kell fogni. — Ki szenvedné meg p. o. az első lapon ezt:

Hol *menttségét* a' szív,
az az *szabad voltát*.

Félek hogy az Úr a' diphthongusok eránt sanyarúan ítél. Sőt *Aba-újnak* nem mondja azt senki. A' második *A* az *Ú* előtt elsuhan; és azt azon vidékeken a' durva paraszt ajak is *Ab'újnak* és soha nem *Abaújnak* mondja. — Themistoclesen dolgozván jut eszembe, hogy egy Olasz megdorgált, hogy a' magyar szóláshoz szokott ajak a' *k*-t igen keményen ejtette. E' nevet nem így kell syllabizálni és kimondani: *The-misz-tok-les*; (Földi épen *Tem-nek* mondta 's írta volna, mint a' Cháront Káronnak), hanem *The-mí-szto-cles*. Még pedig úgy, hogy a' *szo* rövid legyen, nem hosszú. —

Sulzernek *Lexiconát* ajándékban küldöm az Úrnak. Rá nagy szükségét gyanítom. Kedves könyve volt *Verseginek*; és méltán. Csak hogy az *aesthetist* inkább a' nagy példányokból kell meríteni, mint *didacticus* könyvekből. — *Batteux*-met Szabó Lászlónak adtam (a' ki *Kufsteinban* October 10. 1795. holt meg, sub Nro 9.) — Az én *Dégeni Anacreonomat* Földinétől kérje az Úr, *Eschenburgom* pedig, ha egy *Szirmay* kisasszonynál nincs, *Nagy Gábor* kedves barátunknál van. — *Gleimomat* *Aszód* bírja használatlanúl.

Úgy hiszem, hogy nem lesz kedvetlen az úr előtt, hogy a' Sulzer homloklevelére két sort írtam. Az a' könyvnek becsét nevelheti. A' harmadik tomus végében vasrozsdával írtam ezt: Chodowiecky 342. Kufsteinban és egyéb helyein szenvedésünknek nem bírván tintával és tollal. —

Valóban a' Lakos dala igen szép. Annak is kellene a' ráspoly. 'S azt én neki magának is megírtam. Anacreonnak nem Sandrátból kell kivenni a' képét. Imhol egy valóban szép fej. Ezt a' könyvet mindenki láthatja, a' ki könyves képpel bánni tud. A' K-i Várban egy katona tiszt belécseppentette a' levesét. Az ilyennek nem könyv való a' kezébe, hanem kapa.

Éljen az Úr szerencsésen, és engemet higyen szívesen tisztelő barátjának.

(Nérjegy.)

KAZINCZY FERENCZ

L E V E L E

ERCSEI DÁNIELHEZ.

Tekintetes Professor és Táblabíró Úr,
nagy tiszteletű Uram!

Teljesítem a' mit megígértem az Úrnak Professor
Úrnak, 's küldöm Serrának tulajdon szavaival, a'
mit a' Jénai Tudom. Ujságlevelekből (Januar. 1808.
N-o 13) kiírtam.

Commentarii de Bello Germanico. Auctore Jo.
Car. Serra. Pars I. 1806. 72. S. Pars, II. 1807.
86. S. Paris, bey Didot dem ältern.

Serra Károly *als ernannter Kais. Resident
zu Warschau und als Chargé d' affaires zu
Danzig* élt, 's Napoleont háborújiban mindenütt
követte, 's így az előadott történeteknek nagy
részben szemmel-látó tanúja volt. A' dicsőséget
szerető nagy Ember ezt az Írót azért hordozta
magával, hogy deák nyelven úgy írja-meg az ő
háborújit, mint Július Caesar írta volt meg a'
magáéit.

(Megtartásra méltó dolgokat helyén kívül is
szabad említeni. Álljon tehát itt, a' mit Napole-
onnak eggy vér szerint való rokona nékem ma-
ga beszélt; az a' Generális Fiorella, ki Kufstein-
ban volt fogva 1799 és 1800. 's velem együtt

vitetett onnan Prágába, és onnan Cremsbe, 's úgy osztán a' Dunán le a' Pest és Buda közt fekvő Margit-szigetig. Neki onnan, Soroksáron által, Péterváradra kellett volna vitetni: de ott (Soroksáron) utól-érte a' Staféta azon hírrel, hogy ranzionírozva van, 's szabadon eresztetett. — Fiorella Antal Francia Generális, maga nagy kedvelője mind annak a' mi szép és kedves, megszólítá eggykor, 1796 körül, a' még akkor Bonaparte nevet viselt rokonát: „De, Generális, „hogyan van az, hogy Te, e' fiatal esztendeidben, „így vagy minden passio nélkül? Neked sem „asszonyok, sem czifra, sem pompa, sem kártya, sem ló nem kellenek.“ — Nekem eggy passióm van, felele a' fiatal nagy ember a' magánál öregebb nem igen nagy embernek, 's az minden más passiót elnyél (absorbe): örökké akarok élni a' jók emlékezetében; mert a' *vulgaire* mit tart felőlem, azzal keveset gondolok. — Fiorella elnémúlt, 's hihető el is pirúlt.)

Vissza térek Serrára, 's az általam említett Hatzfeldné' történetére:

Noch gelungen ist das Charactergemälde, wozu der Vf. den bekannten Vorfall mit einem Fürsten zu Berlin, (e primoribus civitatis hominem, opibus et consuetudinibus potentem nennt er ihn, mit edler Scheu den Namen verschweigend) im 2-ten Bande benutzt hat. Der Sieger

ging bey der Verurtheilung von dem Grundsatz aus: nil incautius impuritate, quae maxima ad insidiandum victori, rebellandumque, illecebra est. Vor ihm erscheint endlich die unglückliche Gattin des Beschuldigten. Ad haec cum lacrumans coelum illa obtestaretur, ob invidiam et falsis denuntiari hominem testibus: En, inquit Caesar, index noxae; factum sodes purgato. Tunc consciam culpae epistolam feminae tradit. Ut gravida sinu mulier viri notas et consilia simul agnoscit, intercluso ferme spiritu concidit. Cujus misertus rursus Caesar: Bonum animum habe. Indicium, quod manu tenes, abolere igni fas esto. Ubi nulla vestigia sceleris extare contigerit, nil tibi et reo metuendum erit. Paruit illa confestim dictis, redemitque conjugem conjux, eminente inter pietatem clementia.

Tizeneggy esztendeje, Uram, Prof. Úr, hogy Napoleonnak ezt az isteni tettét ismerem, melly annál istenibb, mert a' mit Serra itt beszéli, még szebben történt mint a' mint Serra beszéli — (quae desperat tractata nitescere posse, relinquit, — 's ilyen volt az, hogy Napoleonnak *csak háromszori buzdítása után*, 's nem *confestim*, vetette Hatzfeldné tűzbe az elfogott levelet, 's Napoleon, hogy az asszony ne is tartozék neki a' megkegyelmezést megköszönni, (látván hogy míg ő fejét elfordította, az asszony

végre megérté mit akar ő, 's a' levelet a' tűzbe vetette), ezt mondá: à présent il est sauvé) — és még is elnedvesednek szemeim, valamikor ezt olvasom; 's midön a' mesteri előadást, 's az utolsó szókat csudálom is, inkább csudálom a' tettet mint az előadást. Exaequare dictis! Serra nagy Iró.

Aber die Krone der Schilderungen dieser Art ist die Erzählung von dem Eintritt in Potsdam, und von seinem Verweilen an Friedrichs stillem Grabe. So glücklich, wie hier hat der Verfasser in dem Prägnanten und Sententiösen des Ausdrucks, wie in dem Sentimentalen der ganzen Beschreibung und der sinnreichen Verknüpfung der Begebenheiten, mit seinen röm. Vorbildern vielleicht nirgends gewetteifert. Hic palatium principis, amplissimi juxta horti, atque haud procul omni *vacuae cura* verbo magis quam re tenus aedes (Sanssouci). Statuae hortos, aedes picturae magnifico sumptu ornabant. Effulgebat ubique Fridericus Magnus. Cubiculum, in quo ille vita excesserat, nulli post merito patiens heri, Caesar avide circumspevit, admiratus virum vir. (Hah! melly szó!) — Templum deinde iniit, ubi eadem ferme ante annum die Bastarnarum rex (so nennt er überall den russischen Kaiser) prima hujusce belli semina jecisse fertur. Major nunc hospes expers marmorei artificii se-

pulcrum Friderici invisit. Non adeuntem satellitium aut strepitus, non jacentem imagines et anaglypha indicant. Sociat praesentes inter silentia fama rerum. (Ismét hah!) — Pendebant murensis, balteus, insignia. Quae Caesar apprehendens manu, supervacuus, quandoquidem manet impletque locum nomen, tumuli honores detrahit. Transvehi Lutetiam formidata quondam a Gallis arma jussit, et emeritos, qui aetate aut vulnere graves, illic aere publ. aluntur, milites tanto praemio donavit (!!!). Hi domum principis in aedibus Victoriae sublimi fastigio suspensum aliquando locarunt. Popularem inter publicum illud solenne laetitiam calamitas domestica turbavit, dicentique facundo ore Caesaris ac Friderici laudes tercentumviralis collegii principi justa compressit vocem querimonia. Ea quippe tempestate non tantum illae magni regis exuviae, sed etiam ipse regum domitor documentum humanorum casuum fuit. Virgineus ceu forte succeditur vomere flos, sive quem auster brevem veris amorem adurit, mors regium puerum extinxit. Hic Batavorum regis filius.... Nincs folytatva a' kiírás a' Tudom. Újságlevélben.

Ha ifjaink kimehetnek a' külföldre, méltóztassék az Úr Professor Úr meghagyni valamelyiknek, hogy Német-országon szerezzemeg a' könyvet a' Bibliothéca számára. Azért hogy Na-

poleon nem az többé a' ki volt, ennek a' munkának nem veszhet-el tekintete. Én szerencsétlen voltam a' Munka' megszerzésében, de bírom eggy más Munkáját ennek a' Római tollú 's lelkű Serrának: Commentarius de Bello Sarmatico. Szép az is, de arra elmondhatjuk: materiam superabat opus. Pirúlva vallom magam felől, hogy én a' Régiek' írásában is, mihelytt a' beszéd olly népek felől folyt, a' mellyeket ők barbarusoknak tekintettek, mindég elfagylalva érzettem magamat, 's így a' Sarmatai Háború Leírásánál.

Ma éjjel nálam hála Mélt. Gróf Dezsöffy József Úr, kinél én Debreczenbe lemenvén félnapot, onnan visszajöven pedig harmadfelet töltöttem, és a' kitől még akkor is szökve kelle eljőnnöm. A' Gróf nekem Prof. Kézy Úrnak hozzá írt Versét hozta-meg, én pedig a' Grófnak hozám írt versét közlém ezzel a' megbecsülhetetlen, nemes-lelkű 's tudós barátommal, mellyet utolsó postával vettem a' M. Kurír' leveleiben. Mind ketten meg nem foghatánk, ki küldé-fel azt a' Kurírnak: én nem, mert én ugyan halni nem készülök, sem magamat öregebbnek mint vagyok, nem csináltam volna, — (60 esztendő Octób. 27d. leszek, most csak belé léptem még a' 60dikba; az élni szerető öregeknél a' kettő között nagy a' különbség); sem a' Gróf nem küldötte-fel, úgy mondja. Pestről kelle felküldetnie

a' Versnek, hol ezt, a' mint a' Gróf mondá, eggy nevezetes Prókátor és az engemet félig szerető 's félig nem szerető Kultsár István Úr, nagy örömmel vették. Füredi Vidának (igaz nevével Verseggy Ferencznek) új oka lesz azt híresztelni, hogy magam kürtölök 's kürtöltetek magamnak. Én a' Jók' szeretetével dicsekszem, kevélykedem: de még eddig nem gondolnám hogy a' kürtölés és kürtöltetés' bohósága megszállott volna. De az illy vádak szokásba jöttek: így vádlá Prof. Márton Urat is elsőbb Recensensé; 's a' ki a' felidézett helyet öszveveti a' vádlással, látni fogja, igaz volt e a' vád. De rendes, hogy a' vádló maga magát portretírozván az említett Értekezésben (Tud. Gyűjt. 1818. VI. K. I. 28.) nem vette észre, hogy maga kürtölgete magának. — Engedjen-meg az Úr Professor Úr, hogy a' fájdalom, és még inkább az illy igazságtalanság' irtózása, e' panaszra fakasztott. Ezt mondanám, akárki ellen követtetett volna el ez a' vétek.

A' Tud. Gyűjt. legutolsó Darabjában megjelenene Anticriticám, 's ez nekem igen kedves volt. Esztendeig hevere a' Redactio kezében, 's ha más kezek közzé nem jutott volna a' kiadás, talán elnyomták volna. Ellenkezőimmal szükség volt éreztetnem, hogy engem illy vádakkal el nem némítanak, 's a' magamhoz bízakodás néhol talán inkább is hallatja magát mint kellett volna.

Hogy néhai Prof. Beregszászi Úrnak baja szokott lenni szemeivel, nem csak én nem tudtam 's még ma sem tudom, de eggy ezt a' szíves tiszteletet érdemlő embert és Tudóst ismerő 's nem ritkán látó Orvos sem tudja. Cícero minden Római 's Consuli gravitása mellett engede epés tréfát magának azok ellen a' kikkel baja volt, báratihoz szóllván vagy írván (ő ollyat Római szabadsággal és szokással Oratiojában is); 's én is lövöm nyilaimat Levelekben 's Epigrammákban: de Ellenkezömet eggy egész Publicum előtt csak azért sem emlékeztetném fájós szemeire, mert az azt gyanítatná, hogy nem bízom eleget okaimhoz, 's a' mai tónus az ollyat tiltja azoknál a' kik nevelést kaptak. Hát a' mit Superint. Kisre nézve vete szememre a' Rec.! Az illyet az, a' ki magát ártatlannak érzi, nem hallgathatja-el, és ha az Úr Prof. Úr sokallani találná a' mit ott (T. Gy. 1819. IV. K. l. 121. s. 15) mondtam, 's így a' mik az Anticritica' végében állanak: méltóztassék a' szükségnek tulajdonítani. Egész hadal van dolgom, 's látom a' készületeket: illő volt, hogy magamhoz bízva szóljak.

Minekelötte leveletem berekeszteném, engedje-meg az Úr Professor Úr, hogy kérhessem: méltóztassék a' szándékozott Elmélkedést a' *Forrás' Törvényei felől* kidolgozni. Én az Úrtól Prof. Úrtól igen jót várok. Arra Philosophia, ar-

ra a' Classicusok' értése, arra olly elme kíván-
tatik, a' melly nem idegen a' Nyelvbeli helyes
változtatásoktól, 's mind ez eggyütt van az Úr-
ban Professor Urban. — Igen is, szükség, hogy
a' mit írunk, magyar legyen; pedig nem lesz az,
(akár originál az a' mit írunk, akár fordítás) ha
másként szólunk mint a' Magyar szólni szokott;
mint az nem volna jól fordítva, a' ki Zrínyit
vagy Gyöngyösit fordítaná németre, francziára,
deákra etc. 's a' magyarizmusokat általvinné a'
maga nyelvébe. De más midön elkészült nyelvből
fordítunk el nem készült nyelvbe, és midön meg-
fordítva; a' Róma' Irói éltek Hellenismusokkal:
nem a' Görögök Latinismusokkal etc. Ezen felül
a' Fordítónak nem kellene felejteti, *miért for-
dít, és kinek fordít*. Ha Schulzének Prof. Roz-
gonyi Úrhoz írt Levelét fordítottam volna, ezt a'
titulust: Ew. Wohlgeborner, így adtam volna:
Tek. Úr! nem pedig: Jólszületett Úr! — De ha
azt akartam volna látni Olvasóimmal, hogy a'
Német hogy titulázza egymást, szóról szóra és
Lexicalis értelemben adtam volna a' Wohlgebor-
nert. — Rövideden: Én azt tartom az Aestheti-
cára tartozó Munkák fordításában szükségesnek,
hogy a' Munka úgy hozattassék-által, hogy a' ki
a' nagy Originált ismeri, sőt szereti, annak rej-
tettebb szépségeit feltalálja a' fordításban; 's ez
a' mi Nyelvünkben annál szenvedhetőbb, mert ez

el nem készült Nyelv, 's a' fordítónak az is tiszte, hogy a' fordítás' fortélyai által Nyelvünket gazdagítsa. Cicero (de Opt. gen. Or.) ezt mondja: nec converti ut interpres, sed ut orator — — non enim ea me annumerare lectori putavi oportere, sed tanquam appendere. Néha úgy kell. De megjárja az a' Hitelező, a' kinek arany pénzért egy táská papiros pénzt fizetnek.

Itéletem szerint annál jobb a' fordítás, minél hívebb, ha az ollykor egy kevés erőszak nélkül nem eshetik is meg, 's az hogy a' dolog 's csak a' dolog jöjjen által, a' nagy Írónál épen nem elég. A' francia Liviuszt, Cicerót, Sallustot, Tacituszt egyformán fordítja: mi magyarok mindenikre külön színeket találunk, minekutána nyelvrontóink a' nyelvet meggazdagították. Íróink közt én senkinek emlékezetét nem áldom szívesebben mint a' Péczeliét. De ő, egészen francia lévén, fordításaiban is francia volt. Ki ismér az ő Youngjában és Herveyében az Angolra? Mindent kell próbálni a' mi használ. Munkánk rossz lehet, de igyekezetünk javalást érdemel.

A' mit el nem tudtam mondani Sallustnak Abbé Thyvon által dolgozott fordításából, íme közlöm az Úrral Professor Úrral. Bár használhasssa az Úr Prof. Úr ezt a' példát a' szándékozott Elmélkedésben:—

Jaloux de ses avantages sur les autres ani-

maux, l' homme ne sauroit trop user de tout ce qu'il en partage, pour faire que sa vie ne s'écoule point sans mériter qu' il en soit fait mention: et ainsi que s'écoule la vie des bêtes, dont la nature est de ne rechercher et de ne suivre que les sens. 'S mentsen-meg engem az Isten az olly Irótól, a' ki nekem a' maga originalja szavait így appendálja. Így én nem ismerem azt a' Sallustot, a' ki olly kényesen válogatta a' szót 's olly kényesen füzte öszve, mint a' Pausias Glyceréje (Plin. XXXV. C. 40) a' maga Virágait. Pedig nekem 's némelly más Olvasónak inkább van kedvem Sallustot ismerni, mint a' Catilina' pártütése történeteit.

Az illy férjfitől mint az Úr Prof. Úr nehéz hamar elválni, sőt hosszú beszélgetés 's hosszú levél után is nehéz. Elválok csakugyan, 's ide teszem Virgilből fordított darabomat; az Úr Prof. Úr engem nagyon lekötelezne, ha kimondani méltóztatnék, mint vehette azt. Az elisiókat nem mentem. Hiatus mihi auditu intolerabilis. Azt mondja Heyne a' Pindar' Előbeszédében. Maradok szíves tisztelettel

Az Úrnak Prof. Úrnak

alázatos szolgája

Széphalom Május' 9d. 1819.

Kazinczy Fer.

ORPHEUSZ ÉS EURYDICE.

Georg. IV. 464.

- Orpheusz a' tekenős lanton szelidítve gyötrelmeit,
 Tégedet édes nő, csak téged zenge magányos
 Partjain a' mikoron költ a' nap,'s a' mikor *elszállt*.
 Plutónak szomorú küszöbén, a' Ténaruszi aknán,
 5. És a' bús ligeten, hol az éj' borzalma setétlik,
 Béhata az árnyékok' lakjokba, a' durva királyhoz,
 Kít soha semmi panasz nem tud lágyítani segédre.
 A' meghatott Erebusz' mélyéből *íme* tolongnak
 A' kiaszott alakok 's az *elholtak'* bánatos árnyaik,
 10. Mint mikor a' madarak foltonként ülik el a' lázt,
 Est szállván, vagy fergeteges vész, 's zápor az *hegyről*.
 Nők, férjek, *harcsok*ban elhullt nagy *lelkű* hősek'
 Testjeik, gyenge fiúk, szüz lányok, atyjok előtt már
 Máglyájokra*) jutott *hamuvá-égett*, színtelen ifjak.
 15. Itten *tartja* őket nádas bálkánya Cocytnak
 És a' *sűrű* mocsár és a' rest pöcze rekesztve,
 'S a' Styx, melly ez helyt környülcsapkodja kilencszer.
 Söt a' vár (domus) maga is, 's *az Halál'* mély töm-
 löcze, 's a' kék
 Kígyókkal hajokat felkontyolt Tartari lányok
 20. Bámulják szavait; nem ugat most Cerberusz a' sok
 Szájjal, 's Ixion kerekét elakasztja szelében.
 Túl vala már minden bajain, 's im visszafelé tér,
 'S a' megnyert Kedves közelite a' földi *lebelhez*,
 Háta megett mindég ezt hagyta Proserpina nékik;
 25. A' mikor *hirtelenül* rossz ész szállotta-meg ifját—
 Ah, mi bocsánandó; *ha ismerne* bocsánatot Orcusz! —

*) máglya, Abaujban rakásfa, p. o. a' bődnároknál.

Bacchusznak szilaj innepi közt, ízekre szakaszták.
'S szép tetemit magokon hegy völgy elszórva tekinté.

Márvány vállaiból kiszakadt feje az Oeagri Hebrusz'
60. Habjai közt hempergett már, 's a' meghidegült nyelv
A' leglármazóbb örvényben is Eurydicéjét,
'S Eurydicét zajgatta, midőn bús lelke futamlott,
Eurydicét és Eurydicét sóhajtozik a' völgy.

Η, κας κτανησω επ ορηου νευσε Κρονιον.

Mondá, 's barna szemöldökivel hunyoríta Kronión,
'S ambroziás haja fellebbent a' Rettenetesnek
Homloka' szent bérczén, 's megrendüle a' nagy Olym-
pusz.

